

*Ministerstvo školství,
mládeže
a tělovýchovy*

*Výroční zpráva MŠMT o stavu a rozvoji
vzdělávací soustavy za rok 2000*

Na počátku tisíciletí

ÚSTAV PRO INFORMACE VE VZDĚLÁVÁNÍ

OBSAH

- A** Podmínky vývoje vzdělávacího systému
- B** Vzdělávací soustava v roce 2000
- C** Stav a podmínky vzdělávání a vzdělávacích aktivit

PŘEDMLUVA

Vážení přátelé,

máte možnost již počtvrté se seznámit s výroční zprávou o stavu a rozvoji českého školství. Jelikož opakování je matkou moudrosti, dovoluji, abych zrekapituloval – pro přesnost a pro Vaši informaci – tři předcházející výroční zprávy.

První vyšla v roce 1996 pod názvem Školství v pohybu, druhá o 2 roky později a jmenovala se Školství na křižovatce. Výroční zpráva za rok 1999 nesla název Na prahu změn a zpráva za rok 2000, kterou držíte v rukou, se jmenuje Na počátku tisíciletí.

O počátku nového tisíciletí bylo napsáno mnohé, ale podstatné je, že si lidstvo uvědomilo, v jak opravdu složitém zlomovém období se nachází, že prochází globalizací. A zároveň – v rozměru evropském – dochází k integraci národních států v novou evropskou dimenzi.

Na cestě proměňující se civilizace v 21. století se stává předvojem škola. Nejen nové informační a komunikační technologie a rychlejší oběh informací, ale také osvobozené a změněné vědomí, jsou prioritami 21. století.

Na světě je 6 miliard lidí a z nich je 1 miliarda analfabetů. Čtvrt miliardy dětí mezi 6 až 14 lety je donuceno pracovat pro obživu, další čtvrt miliardy dětí mezi 6 až 12 lety vůbec nechodí do školy a mnoho dětí končí školní docházku před skončením základní školy.

Zmiňuji tato čísla z toho důvodu, abychom si uvědomili, jaké máme všichni štěstí žít v zemi, kde 100 % dětí do školy chodí a umí číst, psát a počítat. Tento stav však není a ani do budoucna nemusí být samozřejmostí. Ačkoliv se to mnohým může zdát absurdní – je třeba za to bojovat. A jak dopadl tento „boj“ na počátku tisíciletí, máte možnost, vážení přátelé, zhodnotit po přečtení této studie.

A handwritten signature in black ink, consisting of a stylized 'E' followed by a long horizontal stroke.

Eduard Zeman
ministr

Jaroslav SOURAL
I. náměstek ministra

Jaroslav MÜLLNER
náměstek ministra
od 15.8.2000

Josef PRŮŠA
náměstek ministra

Ladislav MALÝ
náměstek ministra

Předkládaná **Výroční zpráva MŠMT o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy za rok 2000 NA POČÁTKU TISÍCLETÍ** navazuje na předchozí tři výroční zprávy (Školství v pohybu, Školství na křižovatce, Na prahu změn), které byly publikovány v letech 1996, 1998 a 2000. Předchozí výroční zprávy se zabývaly vývojem školství v České republice po společenských, politických a ekonomických změnách, k nimž došlo v roce 1989, základními tendencemi tohoto vývoje a stavem, k němuž uvedený vývoj do roku 1999 dospěl. Nová výroční zpráva akcentuje především vývoj v období 1999–2000, datové podklady však ve většině případů zachycují období od roku 1989, příp. 1991 a 1995, pro zachování kontinuity údajů. Obsahem výročních zpráv jsou i kapitoly zabývající se aktuálními tématy – postavením české vzdělávací soustavy v mezinárodním srovnání (Školství na křižovatce), českým školstvím v regionálním pohledu (Školství v pohybu). Do této výroční zprávy byla zařazena kapitola týkající se stavu a podmínek vzdělávání a vzdělávacích aktivit.

Hlavním účelem Výroční zprávy je informovat Poslaneckou sněmovnu České republiky a Senát Parlamentu České republiky, Vládu České republiky a odbornou i laickou veřejnost o situaci ve školství, o jejím vývoji v uplynulém školním roce, o základních souvislostech vzdělávání s ekonomickým a společenským vývojem a o stavu a podmínkách vzdělávání a vzdělávacích aktivit. Výroční zpráva je členěna dvěma částmi.

První část zprávy zabývající se vzdělávací soustavou České republiky popisuje školství v České republice a zachovává do značné míry strukturu předchozích dvou výročních zpráv. Člení se na dvě kapitoly.

Kapitola A. – **Podmínky vzdělávacího systému** podává informace o nejvýznamnějších ekonomických, sociálních a demografických souvislostech vývoje školství. Poměrně velká část kapitoly je věnována vztahům vzdělávacího systému a trhu práce, zahrnuty jsou i základní informace o legislativním prostředí ve školství v roce 2000.

Kapitola B. – **Vzdělávací soustava v roce 2000** charakterizuje strukturu vzdělávací soustavy, její jednotlivé úrovně a její řídicí, správní a samosprávné mechanismy, v rámci kterých vzdělávací systém funguje. Podrobná analýza je věnována stavu a vývoji jednotlivých součástí vzdělávací soustavy od předškolní výchovy až po vysoké školství. Tato kapitola se zabývá i školskými zařízeními, problematikou zaměstnanosti ve školství, platovým ohodnocením pracovníků, financováním školství, problematikou vědy a výzkumu a mezinárodní spoluprací v resortu školství.

Druhá část zprávy – kapitola C. **Stav a podmínky vzdělávání a vzdělávacích aktivit** podává informace o aktuálních tématech, která popisují stav a podmínky vzdělávání a vzdělávacích aktivit v roce 2000.

Kapitola C1 **Národní program rozvoje vzdělávání v České republice** se informuje o průběhu tvorby dokumentu (tzv. Bílá kniha), jeho obsahu a veřejné diskusi „Výzva pro deset milionů“. Jsou zde definovány i základní strategické linie vzdělávací politiky.

Kapitola C2 **Reforma veřejné správy a samosprávy** informuje o postupu reformy veřejné správy ve školství, jejích základních dopadech (především přechodu zřizovatelských kompetencí MŠMT a školských úřadů pod kraje, přechodech majetku a dalších práv a povinností, zániku školských úřadů), o zajištění financování školského systému v roce 2000, zajištění výkonu státní správy na okresních úřadech a výkonu přenesené státní správy na krajských úřadech, zajištění pedagogické, finanční a správní kontroly škol, předškolních a školských zařízení.

Kapitola C3 **Vývoj přístupu k terciárnímu vzdělávání** popisuje základní charakteristiky vývoje počtu přihlášených, přijatých a zapsaných uchazečů do terciárního vzdělávání a vliv přijímacího řízení na celkové počty studentů v terciárním vzdělávání.

Kapitola C4 **Česká republika a mezinárodní výzkumy – hodnocení výsledků vzdělávání** se zabývá výsledky českých žáků v mezinárodních výzkumech (TIMSS-R, CivEd, Pisa).

Kapitola C5 **Podmínky a úroveň vzdělávání ve školním roce 2000/2001 z pohledu České školní inspekce** vychází ze skutečností zjištěných Českou školní inspekcí na základních, středních, vyšších odborných, speciálních a základních uměleckých školách a v předškolních a školských zařízeních.

POUŽITÉ ZKRATKY

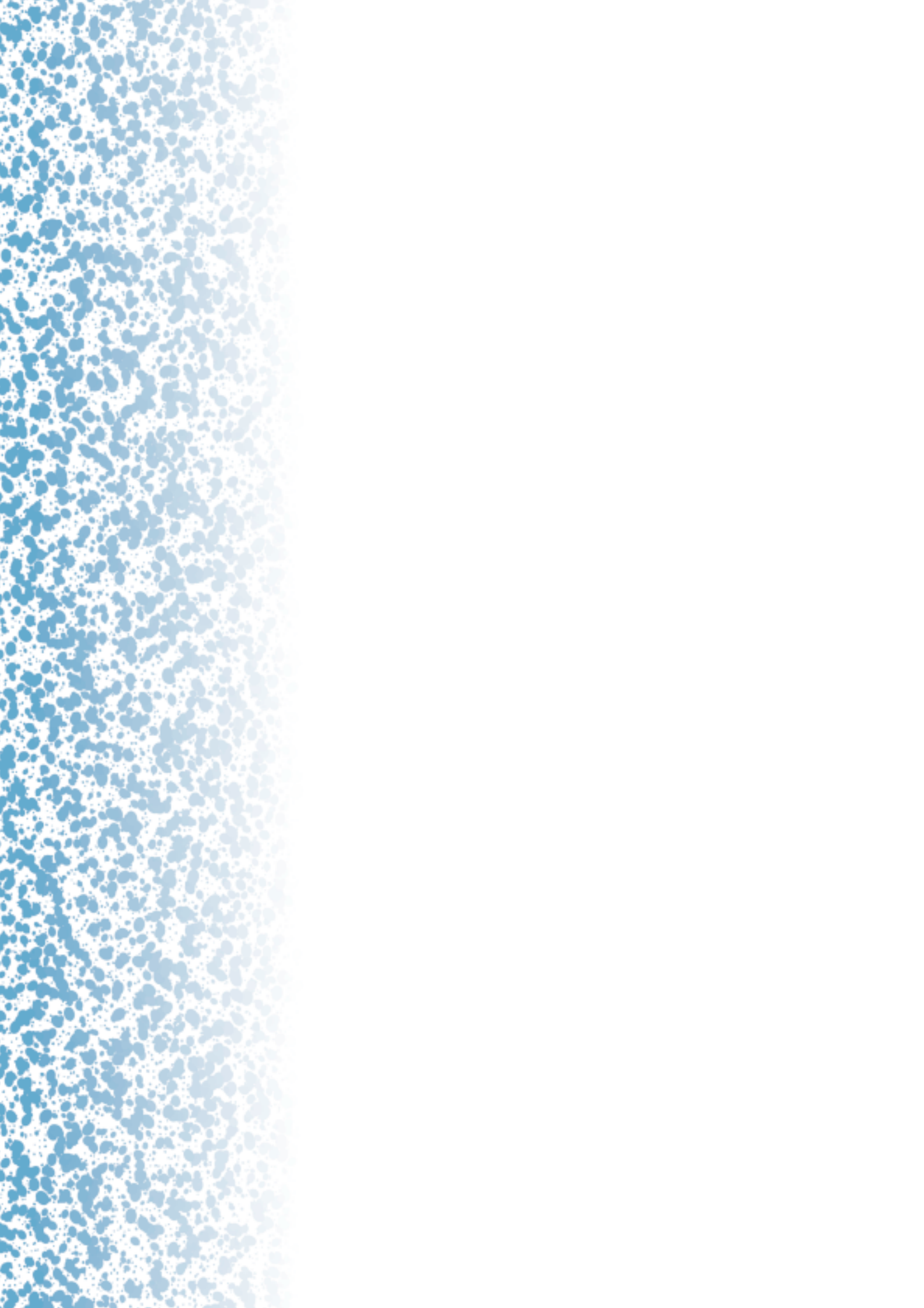
AMU Praha	Akademie múzických umění
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
AVU Praha	Akademie výtvarných umění
bak.	bakalářský, bakalářského
CEDR	Centrální registr dotací resortu
CEEPUS	Central European Exchange Programme for University Studies
CERA	Central European Recognition Area
CERGE	The Center for Economic Research and Graduate Education
č.	číslo
ČNR	Česká národní rada
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
ČŠI	Česká školní inspekce
ČVUT Praha	České vysoké učení technické
ČZU Praha	Česká zemědělská univerzita
DD	dětský domov
DDM	dům dětí a mládeže
DM	domov mládeže
EHS	Evropské hospodářské společenství
ES	Evropské společenství
ESA	The European Space Agency (Evropská kosmická agentura)
EU	Evropská unie
FRVŠ	Fond rozvoje vysokých škol
G	gymnázium
GA AV ČR	Grantová agentura Akademie věd České republiky
GA ČR	Grantová agentura České republiky
HDP	hrubý domácí produkt
hod.	hodina
ISCED	International Standard Classification of Education
ISŠ	integrovaná střední škola
IV	investiční prostředky
JAMU Brno	Janáčkova akademie múzických umění
JČU České Budějovice	Jihočeská univerzita
JKOV	jednotná klasifikace oborů vzdělání
Kč	korun českých
KKOV	klasifikace kmenových oborů vzdělání
konz.	konzervatoř
LA	INGO (Inter Non-Governmental Organization)
LB	rozvoj informační infrastruktury pro vědu a výzkum
LI	informační zdroje pro vědu a výzkum
LN	výzkumná centra
LP	zpřístupňování výsledků V + V
LP	zpřístupňování výsledků vědy a výzkumu
LS	výzkum pro státní správu
magister., mag.	magisterské
ME	Kontakt
MF	Ministerstvo financí
mil.	milion
mld.	miliarda
MO	Ministerstvo obrany

MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠ	materšská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MU Brno	Masarykova univerzita
MV	Ministerstvo vnitra
MVF	Mezinárodní visegrádský fond
MZLU Brno	Mendelova zemědělská a lesnická univerzita
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
NIV	neinvestiční prostředky
NKÚ	Nejvyšší kontrolní úřad
NSF	National Science Foundation
OC	Cost (The European Cooperation in the Field of Scientific and Technical Research)
odst.	odstavec
OE	EUREKA (evropská spolupráce v oblasti aplikovaného a průmyslového výzkumu a vývoje)
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
OFS	ostatní formy studia
OK	4.-5. rámcový program (EUPRO)
OPŘO	ostatní přímo řízené organizace
OSN	Organizace spojených národů
OŠ	odborná škola
OU Ostrava	Ostravská univerzita
OU	odborné učiliště
písm.	písmeno
PMS	pomaturitní studium
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
PrŠ	praktická škola
PS	prezenční studium
PŠD	povinná školní docházka
r.	rok, roku
resp.	respektive
roč.	ročník, ročníky
Sb.	sbírky
SEI	středoevropská iniciativa
SOS	střední odborná škola
SOU	střední odborné učiliště
spec. šk.	speciální škola
sport. šk.	sportovní škola
SPV	středisko praktického vyučování
st.	stupeň, stupně
stát.	státní, státního
SU Opava	Slezská univerzita
ŠD	školní družina
ŠLS	školní lesní statek
ŠÚ	školský úřad
ŠZS	školní zemědělský statek
t.r.	toho roku
tis.	tisíc
tj.	to jest
TU Liberec	Technická univerzita
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvané
U	učiliště
Úč ROPO 4-2	Výkaz zisků a ztrát vysokých škol
ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
UJEP Ústí nad Labem	Univerzita Jana Evangelisty Purkyně

UK Praha	Univerzita Karlova
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNICEF	United Nations children's Fund
UP Olomouc	Univerzita Palackého
UPa Pardubice	Univerzita Pardubice
V + V	věda a výzkum
vč.	včetně
VFU Brno	Veterinární a farmaceutická univerzita
viz	podívej se
VOŠ	vyšší odborná škola
VPS	veřejná pokladní správa
VS	posílení výzkumu a vývoje na VŠ
VŠ	vysoká škola
VŠB-TU Ostrava	Vysoká škola báňská – Technická univerzita
VŠE Praha	Vysoká škola ekonomická
VŠCHT Praha	Vysoká škola chemicko-technologická
VŠP Hradec Králové	Univerzita Hradec Králové (do září 2000 Vysoká škola pedagogická)
VŠUP Praha	Vysoká škola uměleckoprůmyslová
VUT Brno	Vysoké učení technické
ZČU Plzeň	Západočeská univerzita
ZŠ	základní škola
ZUŠ	základní umělecká škola
hvězdička (*)	v tabulce na místě čísla značí, že údaj není k dispozici nebo je nespolehlivý
ležatá čárka (-)	v tabulce na místě čísla značí, že se jev nevyskytoval
křížek (x)	v tabulce značí, že zápis není možný z logických důvodů

A

PODMÍNKY VÝVOJE VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU

A PODMÍNKY VÝVOJE VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU

A.1 Ekonomické podmínky rozvoje školství

A.1.1 Objem výdajů veřejných rozpočtů na školství

Objem veřejných výdajů na školství je ovlivňován řadou faktorů. Jedním z nejdůležitějších je celkový ekonomický vývoj státu a především celková výše státního rozpočtu. Vzdělávání je financováno především z rozpočtu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, z rozpočtu obcí, ale také z rozpočtů dalších ministerstev, která jsou zřizovateli škol.

Veřejné výdaje na školství vykazovaly rostoucí tendenci v celé první polovině devadesátých let. V období 1990–1996 vzrostl podíl veřejných výdajů na školství na hrubém domácím produktu z 3,9 % na 5,2 % (v absolutní výši vzrostly tyto výdaje 3,4 krát). Restriktivní opatření v letech 1997 a 1998 (tzv. „úsporné balíčky“) se pochopitelně odrazila i ve školství snížením celkového objemu finančních prostředků jak v běžných, tak dokonce ve stálých cenách. Podíl prostředků vynakládaných na školství poklesl na 4,7 % hrubého domácího produktu v roce 1997, v roce 1998 tento podíl činil dokonce pouze 4,4 %. V posledním dvouletém období (1999–2000) se úroveň výdajů na školství vzhledem k hrubému

Tabulka 1: Vývoj hrubého domácího produktu (HDP), veřejných výdajů a veřejných výdajů na školství v letech 1990–2000 (v mld. Kč běžných cen)

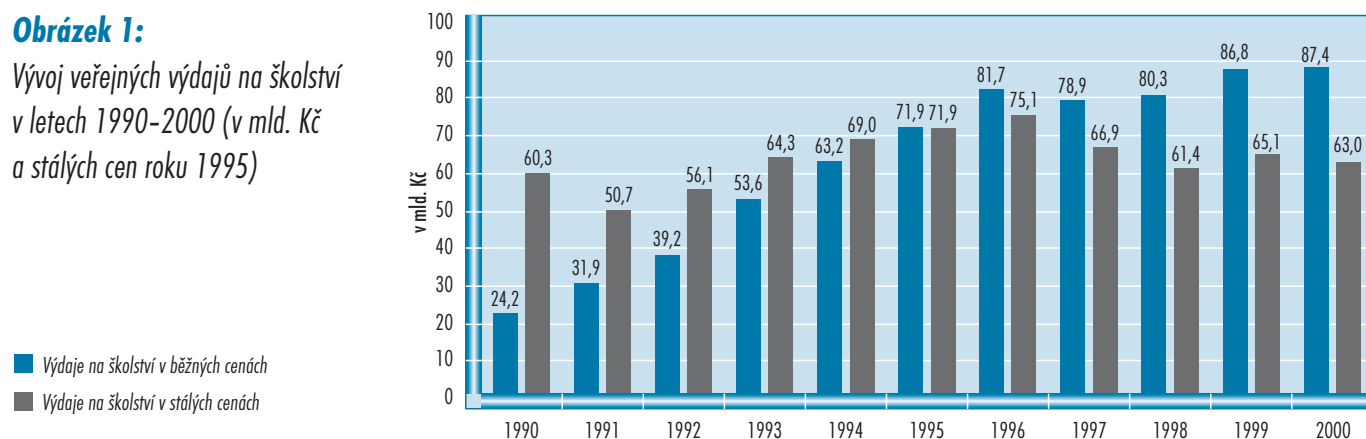
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Hrubý domácí produkt	626,2	753,8	842,6	1 020,3	1 182,8	1 381,0	1 567,0	1 679,9	1 837,1	1 887,3	1 959,5
Výdaje státního rozpočtu u (SR) celkem	127,6	170,0	219,4	356,9	380,1	432,7	484,4	524,7	566,7	597,0	622,7
Výdaje místních rozpočtů (SR) celkem	*	*	*	*	*	*	171,1	151,8	160,3	176,3	192,7
Veřejné výdaje na školství celkem	24,2	31,9	39,2	53,6	63,2	71,9	81,7	78,9	80,3	86,8	87,4
Veřejné výdaje na školství v % HDP	3,9 %	4,2 %	4,7 %	5,3 %	5,3 %	5,2 %	5,2 %	4,7 %	4,4 %	4,7 %	4,6 %
v tom:											
výdaje státního rozpočtu na školství	5,1	17,2	29,2	42,5	51,1	58,2	65,6	65,2	66,4	72,3	73,1
v % SR	4,0 %	10,1 %	13,3 %	11,9 %	13,4 %	13,4 %	13,5 %	12,4 %	11,7 %	12,1 %	11,7 %
v % HDP	0,8 %	2,3 %	3,5 %	4,2 %	4,3 %	4,2 %	4,2 %	3,9 %	3,6 %	3,8 %	3,7 %
z toho: výdaje na soc. a zdr. zabezpečení	x	x	x	6,8	9,1	10,5	12,3	12,6	12,6	14,2	14,4
v % HDP	x	x	x	0,7 %	0,8 %	0,8 %	0,8 %	0,8 %	0,7 %	0,7 %	0,7 %
z toho: výdaje na mzdy	*	*	*	*	*	*	35,1	36,0	36,1	40,4	41,1
v % HDP	*	*	*	*	*	*	2,2 %	2,1 %	2,0 %	2,1 %	2,1 %
výdaje z rozpočtu obcí	19,0	14,7	10,0	11,1	12,1	13,7	16,1	13,7	13,9	14,5	14,3
v % SR	x	x	x	x	x	x	9,41 %	9,02 %	8,67 %	8,21 %	7,40 %
v % HDP	3,0 %	2,0 %	1,2 %	1,1 %	1,0 %	1,0 %	1,0 %	0,8 %	0,8 %	0,8 %	0,7 %

Poznámka: Výše HDP je v letech 1994–2000 zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1993–2000, ÚIV

Obrázek 1:

Vývoj veřejných výdajů na školství v letech 1990–2000 (v mld. Kč a stálých cen roku 1995)

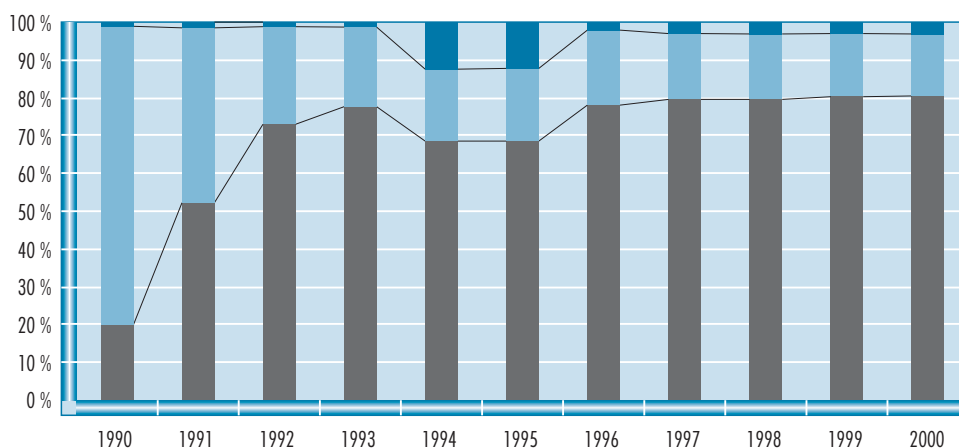
Poznámka: Nárůst výdajů v roce 1993 je způsoben zavedením povinných plateb sociálního a zdravotního pojištění.

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1990–2000

Obrázek 2:

Vývoj struktury veřejných výdajů na školství podle zdrojů¹ v letech 1990–2000 (v % z celkového objemu veřejných výdajů na školství)

■ Rozpočet MŠMT
■ Rozpočty obcí
■ Rozpočty ostatních resortů

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1990–2000

domácímu produktu dostala na úroveň roku 1997, tedy na 4,7 % v roce 1999 a na 4,6 % v roce 2000.

V roce 2000 absolutní objem veřejných výdajů oproti předchozímu roku nepatrně stoupl (o 0,6 mld. Kč). Veřejné výdaje na školství byly kryty především výdaji ze státního rozpočtu (73,1 mld. Kč, nárůst o 0,8 mld. Kč oproti předchozímu roku), výdaje z rozpočtu obcí oproti předchozímu roku poklesly (na 14,3 mld. Kč, pokles o 0,2 mld. Kč oproti roku 1999). Navýšené prostředky ze státního rozpočtu byly použity výhradně na navýšení finančních prostředků na mzdy, sociální a zdravotní pojištění.

Pro porovnání celkové výše veřejných výdajů na školství jsou podstatné údaje přepočtené na stálé ceny, tedy se započteným vlivem inflace. Výše výdajů ve stálých cenách roku 1995 se v roce 2000 dostala pod úroveň roku 1999 na hodnotu 63,0 mld. Kč (87,4 mld. Kč v běžných cenách). Oproti roku 1996, kdy byly výdaje na školství ve stálých cenách nejvyšší, to znamená pokles o 16 %, tedy o více než 12 mld. Kč.

A1.2 Výdaje státního rozpočtu a obecních rozpočtů na školství

Podíl výdajů rozpočtu jednotlivých ministerstev a rozpočtu obcí se v průběhu let měnil a do roku 1995 závisel především na systému financování školství. Po delimitaci škol Ministerstva zdravotnictví a Ministerstva hospodářství pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy jsou poskytovány čtyři pětiny veřejných výdajů na školství prostřednictvím kapitoly 333-MŠMT státního rozpočtu. Podíl od roku 1996 neustále roste (80,5 % v roce 2000) a tento postupný nárůst souvisí především s dlouhodobě klesajícím podílem běžných provozních výdajů a prakticky stagnujícím podílem kapitálových výdajů (tyto výdaje hradí zřizovatel). Výdaje na školství z obecních rozpočtů tvoří v současnosti 16,3 % (což je pokles o 4,8 procentního bodu od roku 1993).

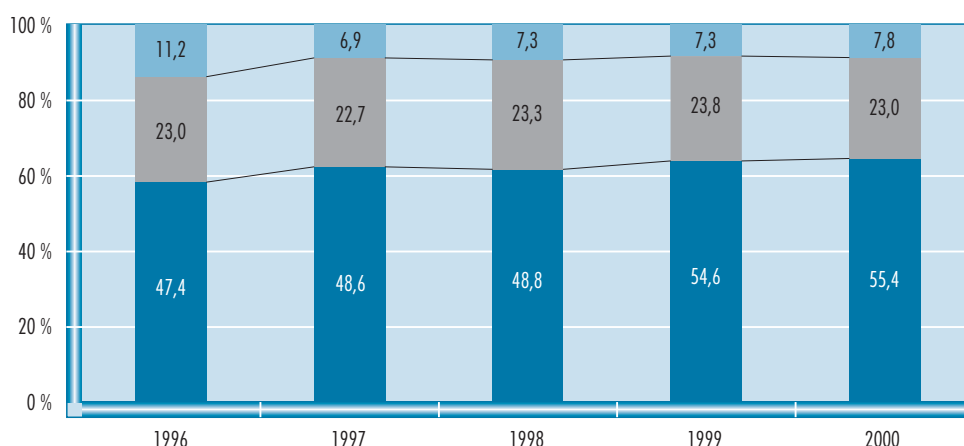
A1.3 Provozní a kapitálové výdaje

V období od roku 1996 tvoří většinu veřejných výdajů na školství (bez výdajů silových resortů) výdaje osobní, tedy výdaje na mzdové prostředky, sociální a zdravotní pojištění. Absolutní

Obrázek 3:

Vývoj výše a struktury výdajů na školství v letech 1996–2000 podle druhu výdajů (v mld. běžných cen)

■ Mzdové výdaje
■ Běžné výdaje (bez mzdových)
■ Kapitálové výdaje

Poznámka: Zahrnuty jsou pouze výdaje Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, obcí a Ministerstva zemědělství.

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1990–2000

¹ V roce 1990 jsou místo výdajů obcí uvedeny výdaje okresních a krajských národních výborů. Zhruba do roku 1992 nelze výdaje podniků považovat za soukromé výdaje, neboť šlo většinou o státní podniky. Od roku 1993 jsou do výdajů zahrnuty výdaje na sociální a zdravotní pojištění. Výrazně odlišná struktura výdajů v letech 1994 je způsobena tím, že část výdajů byla rozdělována prostřednictvím Ministerstva hospodářství (střední odborná učiliště) a Ministerstva zdravotnictví (střední zdravotnické školy).

výše těchto výdajů vzrostla o 8 mld. Kč, tedy o 5 procentních bodů (z 58 % na 64 %). Naopak výše běžných výdajů prakticky stagnuje, pohybuje se kolem 23 mld. Kč, jejich podíl dokonce klesá (28 % výdajů v roce 1996, 27 % výdajů v roce 2000). V důsledku restriktivních opatření v roce 1997, kdy se snižovaly především výdaje na investice, se podíl kapitálových výdajů od roku 1997 pohybuje okolo hranice 9 %, i když jejich absolutní výše mírně vzrostla (o 0,9 mld. Kč).

A1.4 Veřejné výdaje na jednotlivé typy a druhy škol

Podíl výdajů na jednotlivé typy a druhy škol závisí především na změnách, kterými ve sledovaném období vzdělávací soustava prošla. Největší změny ve struktuře výdajů nastaly na přelomu roku 1995 a 1996 v důsledku zavedení povinné devítileté školní docházky na základní škole. V tomto roce se skokově zvýšil podíl výdajů na základní školy (které zaznamenaly nárůst žáků o jeden postupový ročník) a naopak se snížil podíl výdajů na střední školství (tam naopak jeden postupový ročník chyběl). Vyšší dynamika nárůstu výdajů vysokých škol byla způsobena především jejich pozvolným kvantitativním rozvojem a kompenzací stagnace výdajů na tyto školy v první polovině devadesátých let.

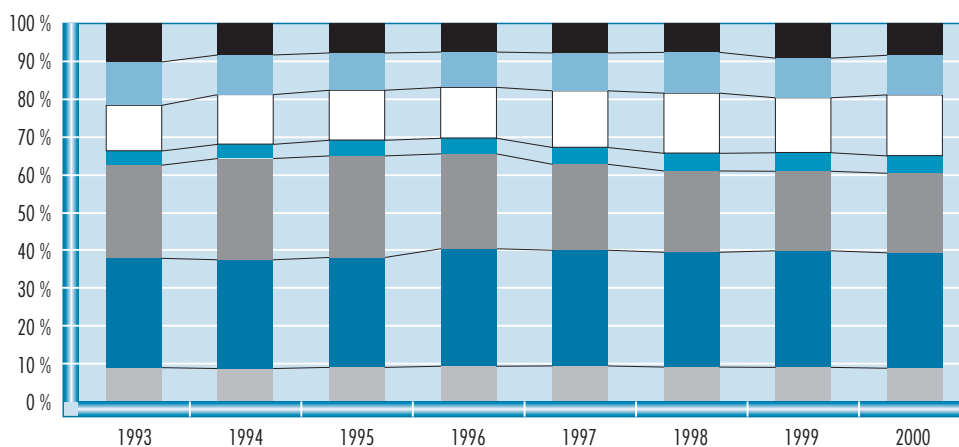
V posledních pěti letech (tedy v období 1996–2000) se stabilizoval podíl výdajů na mateřské školy (9 %), základní školy (31 %), střední odborné školy včetně vyšších odborných škol

(9 %), základní umělecké školy (2 %) a podíl výdajů na stravování a ubytování žáků a studentů (7 % stravování, 3 % ubytování). Snížení podílu výdajů zaznamenala především střední odborná učiliště, kterých se i z hlediska počtu žáků dotklo zavedení povinné školní docházky na základní školy nejvíce (pokles podílu výdajů z 11 % v roce 1996 na 8 % v letech 1999–2000). Mírný pokles vykazují i gymnázia (z 5 % výdajů v roce 1996 na 4 % v roce 2000). Mírné navýšení podílu výdajů nastalo v posledních pěti letech u speciálních škol. Jediná oblast vzdělávání, ve které došlo k navýšení podílu celkových výdajů, jsou vysoké školy (z 14 % v roce 1996 na 16 % v roce 2000).

Jednotkové výdaje na žáka/studenta charakterizují finanční náročnost vzdělávání jednoho žáka. Pro srovnání výše těchto nákladů v časové řadě je vhodnější neporovnávat tyto údaje v absolutní výši, ale v přepočtu na stálé ceny. Ve srovnání s rokem 1996 poklesly jednotkové výdaje na žáka/studenta (ve stálých cenách roku 1995) prakticky na všech typech škol s výjimkou škol speciálních. Nejvyšší pokles jednotkových výdajů zaznamenaly vysoké školy (o 23 %), výše výdajů na studenta se dokonce dostala pod hranici 50 tisíc Kč (ve stálých cenách roku 1995). Příčinou je především prudký nárůst počtu vysokoškolských studentů, který není kompenzován odpovídající výší finančních prostředků. Velký pokles zaznamenaly rovněž jednotkové výdaje na žáka gymnázií

Obrázek 4:

Vývoj struktury výdajů veřejných rozpočtů na vzdělávání v letech 1993–2000 podle typu škol a školských zařízení (v %)

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1990–2000

Tabulka 2: Vývoj jednotkových výdajů na žáka (studenta) podle jednotlivých typů škol v letech 1996–2000 (v Kč stálých cen roku 1995)

	1996	1997	1998	1999	2000
Mateřské školy	19 897	19 166	17 475	18 963	18 399
Základní školy a školní družiny	18 003	16 524	15 287	16 674	16 257
Gymnázia	23 402	21 129	18 979	20 126	18 602
Střední odborné školy a VOŠ	25 671	27 100	23 050	25 021	23 113
Střední odborná učiliště	24 940	22 533	21 642	22 945	20 530
Speciální školy	37 876	38 651	36 288	40 498	38 374
Vysoké školy vč. kolejí a menz	63 623	56 644	51 698	51 888	49 164

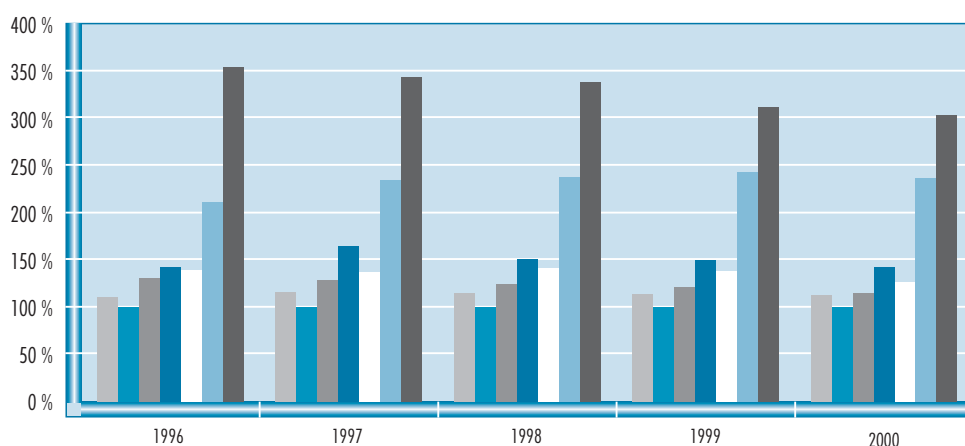
Poznámka: Jednotkové výdaje na žáka jsou počítány z celkového objemu běžných výdajů.

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1993–2000, ÚIV

Obrázek 5:

Poměry jednotkových výdajů na žáka/studenta v letech 1996–2000 vůči ZŠ (jednotkové výdaje na žáka ZŠ = 100 %)

- Mateřské školy
- Základní školy a školní družiny
- Gymnázia
- Střední odborné školy a VOŠ
- Střední odborná učiliště
- Speciální školy
- Vysoké školy vč. kolejí a menz

Poznámka: Jednotkové výdaje na žáka jsou počítány z celkového objemu běžných výdajů.

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1990–2000

(pokles o 21 %). Svůj podíl na poklesu těchto jednotkových výdajů má i postupné doplňování všech postupových ročníků gymnázií spolu s nižší částkou normativně rozdělovaných prostředků ze státního rozpočtu na žáka nižšího stupně gymnázia (tj. na žáky plnící povinnou školní docházku) ve srovnání s „normativem“ na žáka v ročnících odpovídajících střední škole.

Nejnižší jednotkové výdaje na žáka jsou na základních školách. Vzhledem k tomu, že se jedná o povinnou školní docházku, jeví

se úroveň těchto výdajů vhodná jako srovnávací měřítko výdajů na žáka/studenta na ostatních vzdělávacích úrovních. Ve srovnání s výdaji na žáka základní školy byly v roce 2000 výdaje na předškolní výchovu o 13 % vyšší (nárůst od roku 1996 o 3 procentní body). Žák gymnázia „stojí“ státní rozpočet pouze o 14 % více než žák základní školy (pokles o 16 procentních bodů od roku 1996). Vzdělávání jednoho žáka na středním odborném učilišti je o 26 % dražší (pokles od roku 1996 o 12 procentních

Tabulka 3: Výdaje na regionální školství v letech 1996–2000 (v mld. Kč běžných cen)

	1996	1997	1998	1999	2000
Výdaje na regionální školství celkem	59,1	63,1	63,6	68,8	68,1
v tom: běžné výdaje	52,4	58,0	58,4	63,4	62,7
kapitálové výdaje	6,7	5,1	5,3	5,4	5,4
v tom: běžné výdaje v %	88,7 %	92,0 %	91,7 %	92,1 %	92,1 %
kapitálové výdaje v %	11,3 %	8,0 %	8,3 %	7,9 %	7,9 %
Výdaje z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT					
výdaje kapitoly 333-MŠMT celkem	43,0	49,4	49,7	54,3	53,9
v tom: běžné výdaje	42,5	47,8	47,7	52,4	51,9
kapitálové výdaje	0,5	1,6	2,0	1,9	2,0
v tom: běžné výdaje v %	98,8 %	96,7 %	96,0 %	96,5 %	96,3 %
kapitálové výdaje v %	1,2 %	3,3 %	4,0 %	3,5 %	3,7 %
Výdaje z rozpočtu kapitoly 700-obce					
výdaje kapitoly 700-obce celkem	16,1	13,7	13,9	14,5	14,3
v tom: běžné výdaje	10,0	10,3	10,7	11,0	10,8
kapitálové výdaje	6,2	3,4	3,3	3,5	3,4
v tom: běžné výdaje v %	61,7 %	74,9 %	76,5 %	75,9 %	76,0 %
kapitálové výdaje v %	38,3 %	25,1 %	23,5 %	24,1 %	24,0 %
Podíl výdajů na RgŠ na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
podíl výdajů z kapitoly 333-MŠMT na RgŠ v %	72,7 %	78,2 %	78,1 %	78,9 %	79,1 %
podíl výdajů z kapitoly 700-obce v %	27,3 %	21,8 %	21,9 %	21,1 %	20,9 %
výdaje na školství celkem ¹⁾	79,9	76,5	77,9	84,2	84,6
podíl výdajů na RgŠ na celk. výd. v %	74,0 %	82,5 %	81,7 %	81,7 %	80,5 %
HDP v běžných cenách	1572,3	1668,9	1798,3	1836,3	1910,6
výdaje na RgŠ v % HDP	3,8 %	3,8 %	3,5 %	3,6 %	3,5 %

Poznámka: Výše HDP je zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1994–1999

bodů) a vzdělávání žáka střední odborné školy, resp. vyšší odborné školy, je o 42 % dražší (stejná úroveň jako v roce 1996) než docházka žáka do základní školy. V rámci regionálního školství je pochopitelně nejdražší vzdělávání žáků na speciální škole – o 136 % vyšší náklady než vzdělávání na základní škole (nárůst o 26 procentních bodů od roku 1996). Výše těchto nákladů je způsobena především speciálními vzdělávacími potřebami žáků a dodatečnými náklady. Student vysoké školy stojí stát o 202 % více než žák základní školy (v roce 1996 byl tento podíl o 51 procentních bodů vyšší).

A1.5 Veřejné výdaje na regionální školství

Výdaje na regionální školství, tedy na vzdělávání, až do úrovně vyššího odborného vzdělávání včetně předškolní výchovy a na školská zařízení, tvořily v roce 2000 v souhrnu 81 % výdajů na školství. Celkové prostředky vynaložené na regionální školství vzrostly od roku 1996 z 59,1 mld. Kč na 68,1 mld. Kč (nárůst o 15,2 %). Podíl těchto výdajů na HDP poklesl od roku 1996 z 3,8 % na 3,6 %. Rozpočty obcí se na celkových výdajích na regionální školství podílely zhruba pětinou (21 %).

Od roku 1997, kdy se ve financování školství odrazila restriktivní opatření – tzv. „balíčky“, se stabilizoval podíl běžných výdajů včetně mzdových (92 % v roce 2000, tj. 62,7 mld. Kč) i podíl kapitálových výdajů (8 % v roce 2000, tj. 5,4 mld. Kč).

Kapitálové výdaje v roce 2000 tvořily 4 % (2 mld. Kč) výdajů na regionální školství z rozpočtu ministerstva školství a 24 % (3,4 mld. Kč) výdajů obcí (které jsou zřizovateli především předškolních zařízení, základních škol a některých školských zařízení) na tyto školy a školská zařízení.

Běžné výdaje na regionální školství (včetně mzdových výdajů a výdajů na sociální a zdravotní pojištění) vzrostly do roku 1996

o 9 mld. Kč (10,3 %) a činily v roce 2000 68,1 mld. Kč. Poprvé od roku 1996 meziročně poklesly (pokles o 0,7 mld. oproti roku 1996). Na celkovém nárůstu od roku 1996 se podílel především rozpočet ministerstva školství (10,3 mld. směřovaných převážně do mzdové oblasti), rozpočty obcí navýšené (o jednu miliardu) směřovaly především do oblasti provozních výdajů mateřských a základních škol.

A1.6 Veřejné výdaje na vysoké školy

Veřejné výdaje na vysoké školy (tedy výdaje z rozpočtové kapitoly 333-MŠMT) vzrostly od roku 1996 z 11 mld. Kč na 13,3 mld. Kč v roce 2000 (celkový nárůst činil 20,8 %). Podíl výdajů na vysoké školy z celkového objemu výdajů kapitoly 333-MŠMT byl v roce 2000 nejvyšší za celé sledované období – 18,8 %, což je nárůst od roku 1996 o 1,6 procentního bodu a oproti roku 1999 o 0,6 procentního bodu. Podíl veřejných výdajů na vysoké školy se v posledních dvou letech ustálil na 0,68 % hrubého domácího produktu, což je zhruba úroveň roku 1996 (0,7 %).

Rok 2000 znamenal navýšení nejen běžných výdajů na vysoké školy (nárůst o 24 % od roku 1996, meziroční nárůst oproti roku 1999 1,6 %), ale i výdajů kapitálových (o 3,4 % od roku 1996, meziroční nárůst oproti roku 1999 byl dokonce 21 %). Největší nárůst byl zaznamenán v případě osobních nákladů (tedy nákladů mzdových a nákladů na sociální a zdravotní pojištění), a to o 33 % od roku 1996.

Vysoké školy kromě výdajů z rozpočtu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy získávají prostředky i z jiných zdrojů. V roce 2000 obdržely provozní dotace na vědu a výzkum z Grantové agentury ve výši 377 mil. Kč, dotace na vědu a výzkum z jiných zdrojů ve výši 181 mil. Kč a provozní dotace z rozpočtů územních orgánů a ze zahraničí ve výši 292 mil. Kč.

Tabulka 4: Výdaje na vysoké školy z rozpočtu kapitoly 333 (MŠMT) v letech 1996–2000 (v mil. běžných cen)

	1996	1997	1998	1999	2000
Výdaje na vysoké školy celkem	10 975	11 131	11 940	12 748	13 250
v tom: běžné výdaje	9 181	9 749	10 354	11 212	11 395
z toho: osobní náklady ¹⁾	5 823	6 125	6 114	7 377	7 748
kapitálové výdaje	1 793	1 382	1 586	1 536	1 855
v tom: běžné výdaje v %	83,7 %	87,6 %	86,7 %	87,9 %	86,0 %
z toho: osobní náklady ¹⁾	63,4 %	62,8 %	59,0 %	65,8 %	58,5 %
kapitálové výdaje v %	16,3 %	12,4 %	13,3 %	12,1 %	14,0 %
Podíl výdajů na vysoké školy z celkových výdajů na školství, z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT a podíl na HDP					
Podíl výdajů na VŠ z kapitoly 333-MŠMT v %	17,2 %	17,7 %	18,7 %	18,3 %	18,8 %
Podíl výdajů na VŠ z celkových veřejných výdajů na školství v %	13,7 %	14,6 %	15,3 %	15,1 %	15,7 %
Podíl výdajů na VŠ v % HDP	0,7 %	0,7 %	0,6 %	0,7 %	0,7 %

Poznámky: Výše HDP je zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

¹⁾ Osobní náklady = mzdové náklady, náklady na sociální a zdravotní pojištění.

Zdroj: Výkaz zisků a ztrát (Výsledovka Úč ROPO 402) vysokých škol

Tabulka 5: Neinvestiční dotace jednotlivých veřejných vysokých škol v roce 2000 (v mil. běžných cen)

Vysoká škola	Neinvestiční dotace poskytnuté veřejným vysokým školám z kapitoly 333					Neinvestiční dotace z jiných zdrojů ²⁾
	Výdaje na vzdělávání	Výdaje na vědu a výzkum	Výdaje na koleje a menzy	Ostatní neinvestiční výdaje ¹⁾	Celkem	
Akademie múzických umění v Praze	158,5	3,9	1,8	1,6	165,8	2,2
Akademie výtvarných umění v Praze	37,8	4,1	0,0	0,4	42,3	0,0
Česká zemědělská univerzita v Praze	318,5	45,7	29,8	12,0	406,0	30,3
České vysoké učení technické v Praze	873,8	344,7	93,4	15,2	1 327,0	135,9
Janáčkova akademie múzických umění v Brně	73,9	1,0	2,1	1,2	78,1	2,6
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích	244,7	68,3	23,2	0,6	336,7	12,2
Masarykova univerzita v Brně	679,7	193,2	47,5	4,2	924,6	67,9
Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně	297,2	79,2	33,4	2,3	412,1	23,5
Ostravská univerzita v Ostravě	185,5	16,6	10,4	0,1	212,5	9,5
Slezská univerzita v Opavě	108,5	13,0	14,2	0,1	135,8	5,6
Technická univerzita v Liberci	213,7	37,4	33,8	1,8	286,6	16,3
Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem	132,2	3,3	2,3	0	138,0	0,8
Univerzita Karlova v Praze	182,0	2,7	16,7	-	201,5	2,6
Univerzita Palackého v Olomouci	1 613,0	659,6	146,6	42,6	2 461,9	222,5
Univerzita Pardubice	485,7	107,6	44,6	3,3	641,2	36,0
Veterinární a farmaceutická univerzita Brno	176,7	38,2	16,1	0,2	231,1	8,4
Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava	150,9	12,4	2,8	1,2	167,3	5,6
Vysoká škola ekonomická v Praze	516,5	87,4	44,4	0,8	649,1	63,1
Vysoká škola chemicko-technologická v Praze	379,3	50,5	40,9	3,5	474,2	19,2
Vysoká škola pedagogická v Hradci Králové ³⁾	248,1	219,1	51,1	2,7	521,0	74,1
Vysoká škola umělecko-průmyslová v Praze	54,8	0,0	1,0	0,5	56,3	0,0
Vysoké učení technické v Brně	762,2	207,6	87,5	2,1	1 059,4	92,0
Západočeská univerzita v Plzni	367,8	60,3	36,5	0,6	465,3	20,0
Celkem	8 260,9	2 255,9	780,0	97,2	11 393,9	850,4

Poznámky: V roce 2000 prvně poskytnuta i dotace soukromé vysoké škole – Institut restaurování a konzervačních technik Litomyšl, o.p.s. ve výši 1 200 000 Kč.

¹⁾ Ostatní neinvestiční výdaje = výdaje na rozvojovou zahraniční pomoc, na prevenci před návykovými látkami a výdaje na záležitosti bezpečnosti a pořádku.

²⁾ Neinvestiční dotace z jiných zdrojů = výdaje na vědu a výzkum z grantové agentury, výdaje na vědu a výzkum z jiných zdrojů a neinvestiční dotace z územních orgánů a ze zahraničí.

³⁾ V roce 2000 došlo ke změně názvu u Vysoké školy pedagogické v Hradci Králové na Univerzitu Hradec Králové.

Zdroj: MŠMT (CEDR – Centrální registr dotací resortu MŠMT za rok 2000), Výkaz zisků a ztrát (Výsledovka Úč ROPO 4-02) vysokých škol

A2 PRACOVNÍ TRH A VZDĚLÁVACÍ SYSTÉM

A2.1 Vzdělanostní struktura obyvatelstva a struktura zaměstnanosti

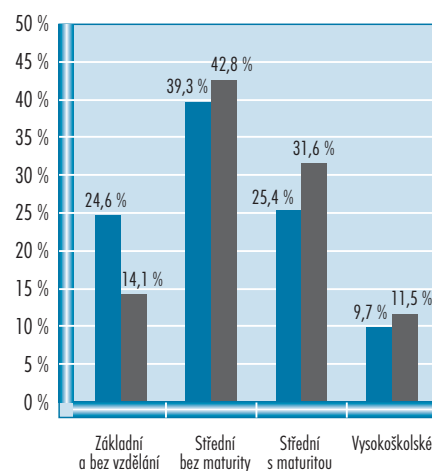
Vzdělanost populace je jedním z faktorů, které významným způsobem reflektují způsobilost ekonomiky daného státu uspět na pracovním trhu v mezinárodní perspektivě. Vzdělanostní struktura populace se však oproti jiným sociálním charakteristikám mění jen pozvolna, neboť změny ve vzdělávací soustavě a v participaci na jednotlivých úrovních vzdělání se do ní prostřednictvím nových absolventů škol – zejména mladých lidí – promítají pouze pomalu. Strukturu obyvatelstva podle vzdělání totiž stále zřetelně ovlivňují starší věkové ročníky, ve kterých je podíl osob s nižším vzděláním výrazně vyšší. I přes tyto skutečnosti je však zřejmé, že v uplynulých deseti letech došlo v České republice z hlediska vzdělanostní struktury populace k viditelným změnám: i když zvyšování účasti na vysokoškolském vzdělání celkovou vzdělanostní úroveň populace zatím příliš neovlivnilo, růst participace

Obrázek 6:

Struktura obyvatel ve věku 25–64 let podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1991 a 2000 (v %)

■ 1991
■ 2000

Zdroj: ČSÚ

na úrovni středoškolské (zejména u maturitního vzdělání) se od roku 1991 projevil zřetelně. Velmi pozitivním rysem porevolučního vývoje je rovněž výrazný pokles podílu obyvatel se základ-

Tabulka 6: Vývoj struktury zaměstnaných podle dosaženého vzdělání v letech 1991 a 1995 až 2000 (v % z celkového počtu zaměstnaných)

Nejvyšší dosažené vzdělání	1991	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Základní a bez školního vzdělání	14,7 %	11,5 %	10,6 %	9,7 %	9,5 %	8,6 %	8,8 %
Střední bez maturity	46,3 %	45,3 %	46,0 %	46,1 %	45,6 %	44,9 %	43,5 %
Střední s maturitou	28,4 %	32,4 %	32,7 %	33,2 %	33,9 %	34,9 %	35,1 %
Vysokoškolské, vyšší odborné	10,6 %	10,8 %	10,7 %	11,0 %	11,0 %	11,6 %	12,6 %
Celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Zdroj: ČSÚ – Výběrová šetření pracovních sil

ním vzděláním či bez školního vzdělání, i když je spojen zejména s úbytkem nejstarších věkových ročníků v populaci.

Změny ve vzdělanostní struktuře obyvatel souvisejí s vývojem struktury zaměstnaných podle dosaženého vzdělání. Tento vývoj probíhá od roku 1989 zejména ve smyslu poklesu podílu pracovníků s nízkou kvalifikací a růstem podílu středně a vysoce kvalifikovaných pracovníků. Během posledních let došlo k výraznému úbytku zaměstnaných se základním vzděláním nebo bez vzdělání (ze 14,7 % v roce 1991 na 8,8 % v roce 2000) a naproti tomu stoupl podíl osob se středním vzděláním ukončeným maturitou (z 28,4 % na 35,1 % v těch samých letech). Pokles počtu pracovníků s nejnižším vzděláním přitom úzce souvisí s vysokou nezaměstnaností této sociální skupiny. Nepříznivou skutečností však je, že růst podílu zaměstnaných s vysokoškolským a vyšším odborným vzděláním je stále velmi pozvolný: i přes postupně se rozšiřující nabídku vzdělávacích příležitostí v oblasti terciárního vzdělávání je podíl osob s nejvyšším vzděláním na populaci 25–64 let vzhledem k vyspělým evropským státům podstatně nižší². To je z velké části způsobeno stále nedostatečnou a málo diverzifikovanou nabídkou vzdělávacích příležitostí v sektoru neuniverzitního terciárního vzdělání (oproti vyspělým zemím máme stále malý podíl absolventů bakalářských studijních programů a oborů vyšších odborných škol).

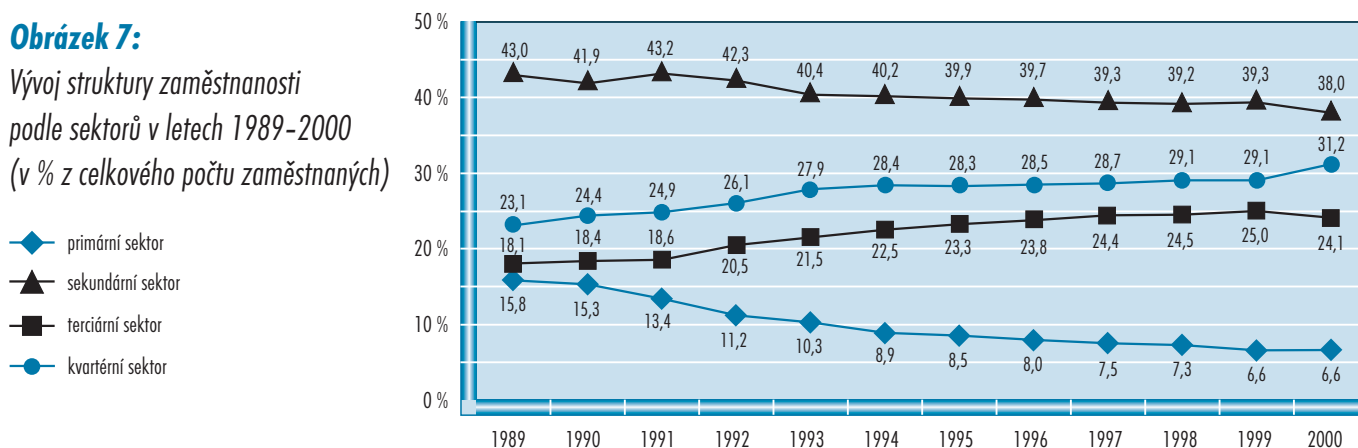
Vývoj struktury zaměstnanosti odráží rozsáhlé společensko-ekonomické změny probíhající v transformující se české ekono-

mice. Od roku 1990 se významně snížil podíl zaměstnaných v primárním sektoru, který v současné době reprezentuje pouhých 6,6 % pracujících. Naopak podstatně vzrostla zaměstnanost v sektoru terciárním a ještě více kvartérním. Kvalifikačně nejnáročnější kvartérní sektor dnes zaměstnává téměř jednu třetinu všech pracujících (v roce 1989 to bylo jen 23 %), přičemž jeho zastoupení ve struktuře české ekonomiky se nadále zvyšuje. Terciární sektor zaměstnává cca jednu čtvrtinu pracujících (oproti 18 % v roce 1989), zaměstnanost v tomto sektoru v posledních letech však spíše stagnuje. Podíl pracovníků v sekundárním sektoru od roku 1989 poklesl ze 43 % v roce 1989 na 38 % v roce 2000; k úbytku zaměstnaných přitom došlo zejména v průmyslu, kde dnes působí 32,9 % pracujících. Do značné míry varující je skutečnost, že zmíněný podíl zaměstnaných v průmyslu od roku 1995 v podstatě stagnuje – velmi pozvolna klesající křivka vývoje zaměstnanosti v sekundárním sektoru v posledních letech tak zřetelně poukazuje na zpomalený proces transformace českého průmyslu.

Co se týče terciárního a kvartérního sektoru, po dobu posledních deseti let se neustále zvyšoval zejména podíl pracovníků v obchodu (z 9,8 % v roce 1990 na 14,3 % v roce 2000). Ačkoli se celkově jedná o malé podíly, vzhledem k roku 1990 zřetelně vzrostla rovněž zaměstnanost v sektoru peněžnictví a pojišťovnictví (z 0,5 % v roce 1990 na 1,9 % v roce 2000) a ve veřejných službách a obraně (3,9 % v roce 2000 oproti 1,8 % v roce 1990).

Obrázek 7:

Vývoj struktury zaměstnanosti podle sektorů v letech 1989–2000 (v % z celkového počtu zaměstnaných)

Zdroj: Statistická ročenka ČR, ČSÚ

² Podíl osob ve věku 25–64 let, které dosáhly terciárního (univerzitního i neuniverzitního) vzdělání, činil v ČR v roce 1999 11 %, zatímco v zemích OECD byl v téže roce v průměru 22 %; v případě terciárního univerzitního vzdělání jsou zmíněné podíly již vyrovnanější: 11 % v ČR oproti 14 % v zemích OECD.

Tabulka 7: Vývoj struktury zaměstnanosti podle odvětví v letech 1990–2000 (v % z celkového počtu zaměstnaných)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
Zemědělství, lesnictví a vodní hospodářství	11,8 %	10,0 %	8,6 %	6,8 %	7,0 %	6,6 %	6,0 %	5,6 %	5,4 %	5,2 %	4,8 %
Průmysl	37,8 %	38,5 %	36,5 %	35,3 %	33,7 %	32,9 %	32,4 %	31,0 %	32,8 %	33,0 %	32,9 %
Stavebnictví	7,5 %	8,0 %	8,3 %	9,3 %	9,1 %	9,0 %	9,0 %	8,8 %	8,2 %	7,7 %	7,3 %
Obchod, opravy motorových vozidel	9,8 %	9,6 %	11,0 %	12,6 %	13,6 %	12,7 %	13,3 %	14,2 %	15,5 %	14,3 %	14,3 %
Doprava, skladování, spoje	6,9 %	7,3 %	7,4 %	7,9 %	7,3 %	7,7 %	7,8 %	7,5 %	6,9 %	7,3 %	7,2 %
Peněžnictví a pojišťovnictví	0,5 %	0,7 %	1,0 %	1,3 %	1,5 %	1,9 %	1,9 %	2,0 %	1,8 %	2,1 %	1,9 %
Veřejná správa, obrana	1,8 %	2,0 %	2,5 %	2,7 %	3,0 %	3,2 %	3,3 %	3,5 %	3,6 %	3,8 %	3,9 %
Školství	5,9 %	6,4 %	6,6 %	6,7 %	6,6 %	6,4 %	6,3 %	6,1 %	6,2 %	6,3 %	6,4 %
Zdravotnictví, veterinární a soc. péče	5,2 %	5,3 %	5,4 %	5,4 %	5,3 %	6,0 %	5,6 %	5,5 %	5,4 %	5,5 %	5,7 %
Ostatní	12,8 %	12,2 %	12,5 %	11,9 %	12,9 %	11,4 %	11,8 %	12,0 %	14,2 %	14,8 %	15,6 %
Celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	97,8 %	97,4 %	96,2 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Poznámka: * předběžné údaje

Zdroj: Ukazatele sociálního a hospodářského vývoje České republiky, ČSÚ

A2.2 Nezaměstnanost a vzdělání

Nezaměstnanost je fenomén, na který si naše ekonomika i společnost stále ještě zvyká. V porevolučních letech nepředstavovala nezaměstnanost téměř žádný problém: po dlouhou dobu se míra nezaměstnanosti pohybovala okolo 3 %. K výraznému zvratu došlo až v roce 1997: od tohoto roku až do roku 1999 křivka nezaměstnanosti prudce stoupala (z 5,2 % v roce 1997 na 8,7 % v roce 1999). Zdá se však, že rok 1999 představoval určitý vrchol v růstu

měr nezaměstnanosti, neboť do roku 2000 nezaměstnanost opět mírně poklesla. Nastolený příznivý trend tak dává prostor úvahám o možném oživení české ekonomiky. Míra celkové nezaměstnanosti se v roce 2000 pohybovala okolo 8 % až 8,5 %, a to s výraznými regionálními rozdíly – zatímco v Praze je míra nezaměstnanosti 3,4 %, v Ústeckém regionu 16,1 % a Moravskoslezském kraji pak 15,1 % (v nejvíce rizikových okresech se dokonce pohybuje okolo 20 %, a to především v okrese Most (21,5 %), dále Karviná

Tabulka 8: Vývoj struktury zaměstnaných a nezaměstnaných a míry nezaměstnanosti podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995, 1997, 1999 a 2000 (v %)

Vzdělání	Míry nezaměstnanosti podle vzdělání				Zaměstnaní				Nezaměstnaní			
	1995	1997	1999	2000*	1995	1997	1999	2000*	1995	1997	1999	2000*
Celkem	4,0 %	4,8 %	8,7 %	8,3 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
Základní a bez vzdělání	10,8 %	13,5 %	20,6 %	21,5 %	11,8 %	9,8 %	8,3 %	9,0 %	34,2 %	30,4 %	23,6 %	27,2 %
Střední odborné (OU+OŠ)	3,8 %	4,4 %	8,9 %	8,3 %	45,6 %	46,0 %	45,0 %	42,9 %	42,7 %	42,3 %	46,3 %	42,8 %
Střední odborné s maturitou (SOU + SOŠ)	2,3 %	3,3 %	6,4 %	6,0 %	27,8 %	29,0 %	31,3 %	31,6 %	15,9 %	19,6 %	22,4 %	22,3 %
Střední všeobecné (gymnázia)	3,9 %	5,0 %	9,2 %	8,2 %	4,1 %	4,2 %	3,7 %	3,8 %	3,9 %	4,3 %	3,9 %	3,8 %
Vysokoškolské, vyšší odborné	1,2 %	1,6 %	3,0 %	2,7 %	10,7 %	11,0 %	11,7 %	12,7 %	3,3 %	3,4 %	3,8 %	3,9 %

Poznámka: * údaj se vztahuje ke 4. čtvrtletí roku 2000

Zdroj: ČSÚ – Trh práce v České republice, Výběrová šetření pracovních sil

Tabulka 9: Vývoj počtu zaměstnaných a nezaměstnaných podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995, 1997, 1999 a 2000 (v tis.)

Vzdělání	Zaměstnaní				Nezaměstnaní			
	1995	1997	1999	2000*	1995	1997	1999	2000*
Celkem	4 962,6	4 936,5	4 764,1	4 751,0	208,1	248,3	454,1	430,4
Základní a bez vzdělání	587,0	483,8	396,5	426,9	71,1	75,2	102,8	117,1
Střední odborné (OU + OŠ)	2 260,9	2 269,1	2 140,2	2 038,9	88,9	104,8	209,3	184,6
Střední odborné s maturitou (SOU + SOŠ)	1 378,2	1 433,1	1 485,2	1 497,9	32,9	48,4	100,8	95,8
Střední všeobecné (gymnázia)	201,1	205,6	174,3	182,4	8,1	10,7	17,7	16,2
Vysokoškolské, vyšší odborné	532,9	540,9	552,1	604,9	6,7	8,5	17,1	16,8

Poznámka: * údaj se vztahuje ke 4. čtvrtletí roku 2000

Zdroj: ČSÚ – Trh práce v České republice, Výběrová šetření pracovních sil

(18,1 %), Bruntál a Louny (17,2 %)). **Fenomén vysoké nezaměstnanosti se přitom stále více negativně dotýká především rizikových skupin obyvatel z hlediska uplatnění na pracovním trhu,** jako jsou čerství absolventi, osoby s nízkou nebo žádnou kvalifikací, ženy s malými dětmi či zdravotně postižení.

Značný vliv na hodnoty měr nezaměstnanosti má **stupeň dosaženého vzdělání.** Tato skutečnost je patrná z aktuálního podílu nezaměstnaných v jednotlivých vzdělanostních skupinách i z dynamiky vývoje měr nezaměstnanosti v posledních letech. Ačkoli míry nezaměstnanosti vzrostly od roku 1995 ve všech vzdělanostních skupinách, dynamika nárůstu se u jednotlivých stupňů liší. Od roku 1999 přitom nezaměstnanost – v souladu s celkovým vývojem – mírně poklesla ve všech vzdělanostních kategoriích výjma osob s nejnižším základním vzděláním.

Výrazně nejvyšší míru nezaměstnanosti nalezneme u osob se **základním vzděláním.** V této kategorii nezaměstnanost rovněž nejrychleji stoupá a je to jediná vzdělanostní skupina, ve které míra nezaměstnanosti nepřestala růst ani po roce 1999. Z uvedených údajů je zřejmé, že osoby s pouze základním vzděláním jsou stále více vytlačovány z pracovního trhu. Zatímco jejich po-

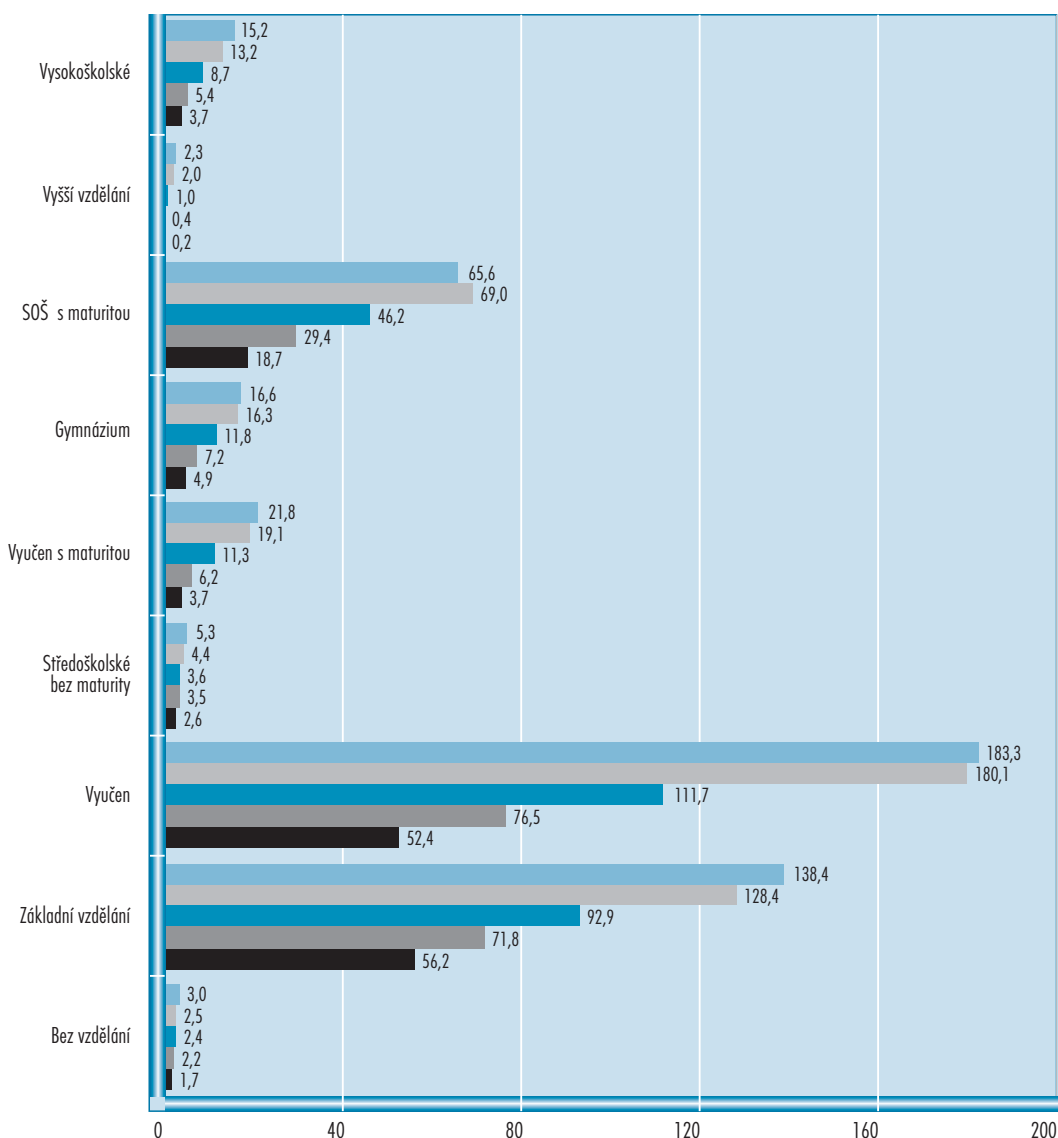
díl mezi zaměstnanci se pohybuje okolo 9 %, mezi nezaměstnanými tvoří více než jednu čtvrtinu. V roce 2000 přesáhla míra nezaměstnanosti v této skupině obyvatel 21 %.

Vývoj míry nezaměstnanosti **středoškoláků bez maturity** (vyučených a osob se středním vzděláním bez maturity), kteří tvoří 43 % pracovního trhu, zhruba kopíroval celkový vývoj a v roce 2000 dosáhla míra nezaměstnanosti hodnoty 8,3 %. Nepříznivou skutečností zde není ani tak vlastní podíl nezaměstnaných, jako spíše jejich vysoký celkový počet – ten představoval v roce 2000 zhruba 190 tis., což spolu s uchazeči se základním vzděláním (138 tis.) tvoří téměř tři čtvrtiny z celkového počtu uchazečů o zaměstnání. Problémem v této vzdělanostní skupině je rovněž nízká ochota ke změně původní kvalifikace.

O něco lépe si na pracovním trhu vedou **osoby se středoškolským vzděláním ukončeným maturitní zkouškou,** jejichž podíl na pracovním trhu se pohybuje okolo 35 %. Míra nezaměstnanosti těch, kdo mají úplné střední odborné vzdělání (SOŠ a vyučení s maturitou), v roce 2000 byla 6,0 %. Vyšší míra nezaměstnanosti – srovnatelná s mírou nezaměstnanosti v kategorii středního nematuritního vzdělání – se projevuje pouze u osob

Obrázek 8:

Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1996–2000 (v tis.)

■ k 30. 6. 2000
 ■ k 30. 6. 1999
 ■ k 30. 6. 1998
 ■ k 30. 6. 1997
 ■ k 30. 6. 1996

Zdroj: MPSV

s úplným středním (všeobecným) vzděláním (gymnáziem), jejich podíl na pracovním trhu je však nízký (necelá 4 %). V roce 2000 dosáhla míra nezaměstnanosti v této skupině hodnoty 8,2 %, oproti roku 1999 (9,2 %) se jedná o relativně nejvýraznější pokles ze všech vzdělanostních skupin.

Nezaměstnanost vysokoškoláků a těch, kdo vystudovali vyšší odbornou školu je stále mimořádně nízká (dohromady tvoří téměř 13 % pracovního trhu), v rámci zmiňovaného poklesu od roku 1999 se ještě mírně snížila na 2,7 % v roce 2000.

Po nepříznivém růstu měr nezaměstnanosti, jehož svědky jsme byli až do roku 1999, je na základě posledního vývoje zřejmý pozitivní trend opětovného mírného poklesu hodnot nezaměstnanosti. Tento pokles lze vysledovat ve všech vzdělanostních skupinách obyvatel s výjimkou osob s nejnižším základním vzděláním. Nejméně kvalifikovaná část obyvatelstva tak stále silněji představuje jeden z nejožehavějších problémů na trhu práce.

A2.3 Ekonomická hodnota vzdělání

Výše dosaženého vzdělání je významným faktorem spolupůsobícím v utváření společenského postavení jednotlivce. Výraznou měrou určuje nejen charakter práce a úspěšnost na pracovním trhu, ale má rovněž nesporný význam ekonomický, neboť se jasně odráží v příjmové hladině jednotlivce.

Příjmová diferenciací v závislosti na stupni dosaženého vzdělání se od společenských změn na počátku 90. let neustále prohlubuje, a to dosti dynamicky. Je nesporné, že vzdělání se stále více vyplácí – kromě jiného – i v ekonomickém smyslu. Zatímco v roce 1988 byl v průměru příjem muže – vysokoškoláka pouze o 40 % vyšší než muž se základním vzděláním, v roce 2000 byl vyšší již o cca 165 %, tzn. výrazně více než o 2,5 násobek. **Příjmová diferenciací** mezi vysokoškoláky a ostatními vzdělanostními skupinami je největší a také se prohlubuje jednoznačně nejrychleji (v roce 1998 činil příjmový poměr u mužů 251:155:117:100, v roce 2000 již 264 (:170):161:119:100). Otevírání „příjmových nůžek“ mezi osobami s maturitou, bez maturity a se základním vzděláním je rovněž zřetelné, i když pokračuje pomaleji než u vysokoškoláků. Výjimku tvoří vyučené ženy bez maturity, jejichž příjmy jsou vzhledem k ženám se základním vzděláním od roku 1988 stabilně pouze o cca 6 až 7 % vyšší (vyjma roku 1998, kdy byly vyšší o 10 %). Obecně se dá říci, že čím vyšší je vzdělání, tím rychlejší je prohlubování příjmových rozdílů vzhledem k nejnižšímu stupni vzdělání.

Trend otevírání „příjmových nůžek“ pokračuje i u žen, a to nejvíce mezi vysokoškolačkami a ostatními vzdělanostními skupinami (v roce 2000 činil příjmový poměr 228 (:159):159:107:100). Na první pohled je však zřejmé, že oproti mužům je příjmová diferenciací žen výrazně méně ostrá, a to zejména z důvodu relativně nižších příjmů žen v nejvyšších vzdělanostních kategoriích (VŠ a VOŠ) oproti stejně vzdělaným mužům. Pouze ženy, které vystudovaly střední školu s maturitou, mají vzhledem k ženám s jen základním vzděláním srovnatelně vyšší příjmy jako stejné vzdělání muži (161 % u mužů, 159 % u žen). Ve všech ostatních vzdělanostních kategoriích se však setkáváme s nepříznivým trendem diferenciací platů podle pohlaví. Tato tendence je nejvýraznější v nejvyšších vzdělanostních kategoriích a navíc se spíše prohlubuje než zmírňuje. Varovnou skutečností tak je, že zatímco muži – vysokoškoláci měli v roce 2000 příjmy o 164 % vyšší než muži se základním vzděláním, ženy vysokoškolačky převyšují v příjmech ty se základním vzděláním pouze o 128 %.

Z vývoje příjmových rozdílů podle stupně dosaženého vzdělání je patrné, že **pracovní trh je v segmentu vysoce kvalifikované pracovní síly dosud nenasycen** a poptávka po ní dále poroste. Nepříznivou skutečností je však prohlubující se trend diferenciací příjmů podle pohlaví, který je nejvíce zřetelný právě u vysokoškolsky vzdělaných osob.

A2.4 Uplatnění absolventů škol na trhu práce

Absolventi škol mají na trhu práce ambivalentní postavení. Na jedné straně jde o pracovníky, kteří znají nejnovější poznatky daného oboru, mají zpravidla lepší jazykovou vybavenost než předchozí generace, ve své většině ovládají práci s výpočetní technikou alespoň na uživatelské úrovni a přijímání nových poznatků či osvojení nových pracovních návyků jim nečiní potíže. Na straně druhé jim nedostatek pracovních zkušeností komplikuje získání zaměstnání a řadí je mezi skupiny se ztíženou možností uplatnění, neboť zaměstnavatelé mnohdy – zejména v tíživé ekonomické situaci – dávají přednost získání pracovníka s praxí. Jinými slovy, relevance dosaženého vzdělání a získané odbornosti z hlediska potřeb trhu práce je sama o sobě jednou z nejpodstatnějších kvalit vzdělávací soustavy. V podmínkách rychle se měnící a krystalizující ekonomiky je otázka relevance ještě významnější. Absolventi škol se tak stávají skupinou, jejíž postavení na trhu práce je značně komplikované a rizikové.

Tabulka 10: Srovnání mzdové diferenciací podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1988, 1996, 1998 a 2000 (v % průměrného příjmu osob se základním vzděláním)

Vzdělání	1988		1996		1998		2000	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Základní	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Střední bez maturity (vyučen)	113,5	106,6	116,1	105,7	116,8	110,4	118,9	107,1
Střední s maturitou	118,5	119,0	153,2	154,5	155,4	149,6	161,1	159,0
Vyšší odborné a bakalářské	-	-	-	-	-	-	170,0	159,4
Vysokoškolské	140,5	156,5	238,4	234,0	250,7	215,6	264,4	227,9

Zdroj: ČSÚ

Tabulka 11: Vývoj počtu evidovaných uchazečů o zaměstnání a evidovaných absolventů škol v letech 1995–2001

Období	IV.95	IX.95	IV.96	IX.96	IV.97	IX.97	IV.98	IX.98	IV.99	IX. 99	IV.00	IX.00	IV.01
Míra nezaměstnanosti celkem (%)	2,9	3,0	2,8	3,2	3,8	4,8	5,4	6,8	8,2	9,0	9,0	8,8	8,3
Počet evidovaných uchazečů (v tis.)	151,0	154,0	148,7	169,0	195,0	247,6	277,6	350,7	433,3	469,8	471,2	458,3	433,3
Počet evidovaných absolventů škol (v tis.)	15,1	25,5	16,7	31,4	22,2	51,3	32,3	77,1	58,5	84,5	57,8	70,9	45,7
Podíl absolventů k celkovému počtu uchazečů (v %)	10,0	16,6	11,2	18,6	11,4	20,7	12,0	22,0	13,5	18,0	12,3	15,5	10,5

Zdroj: MPSV

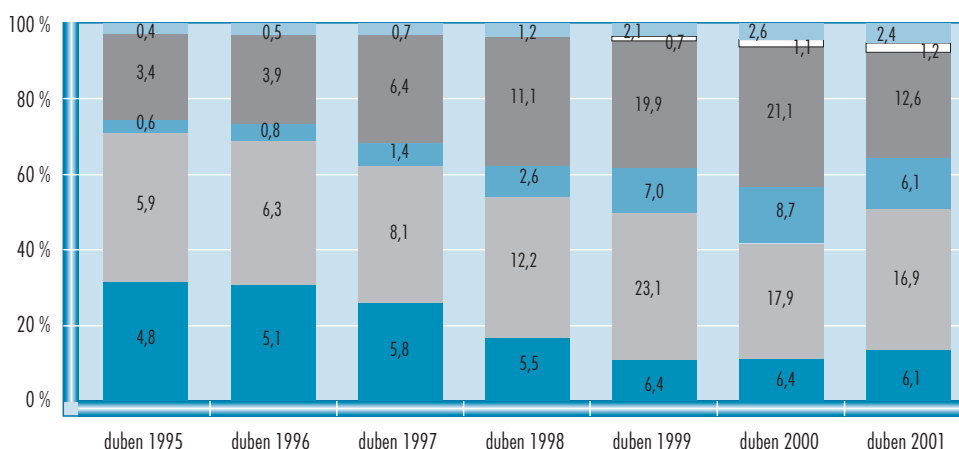
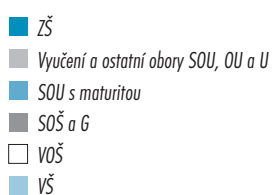
Počet nezaměstnaných absolventů škol se v průběhu roku výrazně mění: v září, teprve po skončení školního roku a prázdninového období, jejich počet rychle vzroste a dochází ke kulminaci neumístěných absolventů (řada z nich totiž začíná hledat své první zaměstnání až po „posledních prázdninách“ a pokud neuspějí, navštíví úřad práce). Od září jejich počet postupně klesá a v dubnu již lze situaci považovat za stabilizovanou. Porovnáme-li tedy údaje ve srovnatelných obdobích, vidíme, že meziroční nárůst byl až do roku 1996 velmi malý (šlo řádově o stovky) a odpovídal celkovému vývoji nezaměstnanosti daného období. Od roku 1997 se však tempo nárůstu neumístěných absolventů škol zvyšuje (opět zcela ve shodě s vývojem nezaměstnanosti) a meziroční zvýšení mezi odpovídajícími obdobími dosahuje indexu zhruba 1,5. V dubnu 1998 tak bylo evidováno 32,7 tisíce nezaměstnaných absolventů, v dubnu 2000 již jde o 57,8 tisíce neumístěných absolventů. V dubnu 2001 jsme zaznamenali pokles neumístěných absolventů, a to na 45,7 tisíce. Tento pokles má 2 hlavní příčiny – jednak na trhu práce chybí takřka celý jeden ročník absolventů maturitních oborů (*zavedení povinného absolvování 9. ročníku na základních školách se projevilo v počtech absolventů v nematuritních oborech v roce 1999, v maturitních oborech v roce 2000*) a jednak se zde také projevilo určité oživení ekonomiky. Podíl nezaměstnaných absolventů na všech nezaměstnaných zůstal ve sledovaném období víceméně vyrovnaný – v dubnu 1998 činil 12 %, v dubnu 1999 13,5 %, v dubnu 2000 opět poklesl na 12,3 % a v dubnu 2001 se ještě snížil na 10,5 %.

Podrobnější pohled na počty nezaměstnaných absolventů podle úrovně dosaženého vzdělání ukazuje některé zajímavé skutečnosti. Relativně stabilní je v nominální rovině pohledu pouze počet nezaměstnaných absolventů se základním vzděláním (mezi lety 1995 a 2000 vzrostl o 1,3 tisíce, v dubnu 2001 jich bylo evidováno 6,1 tis.). Jejich podíl na celkovém počtu nezaměstnaných absolventů se však snížil na cca třetinovou hodnotu z 32 % v dubnu 1995 a na 14 % v dubnu 2001. Počet nezaměstnaných absolventů vysokých škol vzrostl 5,3krát (v dubnu 1995 jich bylo evidováno 447 a v dubnu 2001 2 392), avšak jejich počet je stále takřka zanedbatelný, podobně jako v případě absolventů vyšších odborných škol. Relativně se podíl vysokoškoláků mezi nezaměstnanými absolventy zvýšil o dva procentní body. Mezi nezaměstnanými absolventy škol jsou velmi výrazně zastoupeni vyučení – jejich počet se mezi lety 1995 a 2000 ztrojnásobil (ze 5,9 tisíc v dubnu 1995 na 17,4 tisíce v dubnu 2000 a na 16,9 tisíce v dubnu 2001). Zhruba šestkrát vzrostl počet nezaměstnaných čerstvých maturantů³ (ze 3,4 tisíce nezaměstnaných absolventů v dubnu 1995 na 21,1 tisíce v dubnu 2000). V dubnu 2001 pak počet nezaměstnaných absolventů s maturitou výrazně poklesl (12,6 tisíce) a to z důvodu již zmiňovaného zavedení povinného absolvování 9. ročníku na základní škole (v maturitních oborech tak v roce 2000 chyběl takřka celý maturitní ročník).

Významný ukazatel, který souhrnně charakterizuje riziko, je-li muž jsou absolventi škol na trhu práce vystaveni, je **míra nezaměstnanosti**. Vzhledem k dubnu roku 2000 se nedá mluvit o jednoznačném trendu změn: to, zda se jedná o pokles či nárůst míry

Obrázek 9:

Vývoj struktury a počtu nezaměstnaných absolventů škol podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995–2001 (v tis.)

Zdroj: MPSV

³ Absolventů oborů ukončených maturitní zkouškou, kteří získali úplné střední vzdělání nebo úplné střední odborné vzdělání na všech typech středních škol.

Tabulka 12: Míry nezaměstnanosti absolventů škol podle úrovně dosaženého vzdělání a oborových skupin v září 2000 a v dubnu 2001

	Vyučení		Vyučení s maturitou		SOŠ		VOŠ		VŠ	
	září 2000	duben 2001	září 2000	duben 2001	září 2000	duben 2001	září 2000	duben 2001	září 2000	duben 2001
Celkem	52,3	32,7	35,1	19,0	26,4	15,9	15,3	8,0	10,3	5,0
Přírodní, matem. a fyzikální vědy *	-	-	-	-	24,7	20,9	31,8	12,8	9,3	4,7
Technické obory	55,4	34,9	38,6	20,9	31,2	20,7	21,3	16,2	14,0	7,1
Zemědělství a lesnictví	53,3	34,1	60,3	27,2	28,0	18,7	20,7	17,2	25,6	11,6
Zdravotnictví, lékařství	-	-	-	-	9,8	5,2	7,5	2,2	6,8	2,6
Společenskovědní obory	47,8	29,4	32,6	17,8	26,9	15,3	17,8	8,7	8,2	4,1
Umění	29,3	13,0	25,7	10,6	21,0	14,6	8,9	5,0	9,9	4,3

Poznámka: * Pro SOŠ a VOŠ se jedná o skupinu oborů Ekologie a ochrana životního prostředí

Zdroj: MPSV, ÚIV

nezaměstnanosti, závisí v první řadě na stupni dosaženého vzdělání absolventů. Relativní zlepšení situace na trhu práce, ke kterému došlo v poslední době, se tak u měr nezaměstnanosti z dubna 2001 projevilo pouze u některých skupin absolventů: u těch s vyšším stupněm dosaženého vzdělání. Situace vyučených absolventů, kteří nemají maturitu, se naopak oproti předchozímu roku nadále zhoršila. Znovu je však nutné připomenout určité zkrácení míry nezaměstnanosti způsobené malým počtem absolventů čtyřletých středních škol v roce 2000. Také pro zaměstnanost absolventů platí pravidlo, které se v souvislosti s uplatněním na trhu práce uvádí – čím vyšší dosažené vzdělání, tím větší jsou možnosti uplatnění. Absolventi z roku 2000 vykazovali v dubnu 2001 následující míry nezaměstnanosti:

- Vyučení bez maturity: 32,7 %
- Vyučení s maturitou: 19,0 %
- Gymnázia: 8,9 %
- Střední odborné školy: 15,9 %
- Vyšší odborné školy: 8,0 %
- Vysoké školy: 5,0 %

Z pohledu odborného zaměření absolventů (tj. oborů vzdělání) jsme v dubnu 2001 zaznamenali následující situaci:

Pro všechny stupně vzdělání platí, že nejvyšší míry nezaměstnanosti dosahují absolventi zemědělských a technických oborů (v dubnu 2001: pro zemědělské obory od 34,9 % do 7,1 % a pro technické obory 34,1 % až 11,6 %).

- U vyučených (celková míra nezaměstnanosti absolventů 32,7 %) byla nejtěživější situace v oboru kožedělná výroba (81,4 %), v textilních a oděvních oborech (47,4 %), ve stavebnictví (46,2 %) a v hornictví a hutnictví (37,0 %). Naopak nízká míra nezaměstnanosti byla zjištěna u oborů polygrafických (19,9 %) a užitého umění (13,0 %).
- Mezi vyučenými s maturitou byla nejvyšší míra nezaměstnanosti u oborů stavebních (31,3 %), zemědělských (27,2 %), veřejnosprávní činnosti (28,8 %) a strojírenství (25,5 %), přičemž celková míra nezaměstnanosti absolventů zde činila 19,0 %. Podprůměrnou míru nezaměstnanosti vykazovaly především obory polygrafie (5,9 %), textilní (11,8 %), dopravní (13,2 %) a potravinářské (13,7 %).
- U absolventů středních odborných škol (celková míra nezaměstnanosti absolventů 15,9 %) se jako nejproblematictější

obory jeví především hutnické (33,1 %), dopravní (33,3 %) a dřevařské (25,9 %). Nízká míra nezaměstnanosti je naopak u absolventů oborů zdravotnických (5,2 %) a speciálních technických (6,6 %). Podprůměrnou míru nezaměstnanosti vykazují také ekonomické obory (14,2 %) a absolventi multidisciplinárních oborů podnikání v oboru (14,6 %).

- Mezi absolventy vyšších odborných škol (celková míra nezaměstnanosti absolventů 8,0 %) je nejvyšší míra nezaměstnanosti v textilních oborech (60 %), strojírenských (21,3 %) a stavebních (23,3 %). Naopak nejlépe na tom jsou absolventi oborů zdravotnických (2,2 %), speciálních technických (4,3 %) a oborů zaměřených na gastronomii a hotelnictví (5,7 %).
- Pro absolventy vysokých škol (celková míra nezaměstnanosti absolventů 5,0 %) je nejtěživější situace v oborech dřevařských (14 % nezaměstnaných), hornických (11,6 %), dopravních (10,5 %), ale také například v oblasti historických věd (10,1 %). Naopak nejlépe na tom jsou absolventi právnických oborů (2,1 % nezaměstnaných), dále zdravotnických (2,6 %) a politických věd (2,6 %).

Při posuzování absolventů škol jako součástí trhu práce na regionální úrovni vidíme několik základních trendů. Při pohledu na strukturu uchazečů o zaměstnání je patrné, že se situace v jednotlivých krajích výrazně odlišuje. Mezi regiony s nejvyšším počtem uchazečů o zaměstnání patří zejména Moravskoslezský kraj (94,6 tisíce uchazečů), Ústecký (66,6 tisíce) a Jihomoravský (54 tisíc) kraj, naopak ke krajům s nejnižším počtem lze přiřadit především Karlovarský (13,2 tisíce uchazečů) a Liberecký (14 tisíc uchazečů) kraj. Vyšší počet neumístěných uchazečů mají i Středočeský (38,2 tisíce) a Olomoucký (38,1 tisíce) kraj. V Moravskoslezském a v Ústeckém kraji nedošlo ve srovnání s rokem 1999 k poklesu uchazečů o zaměstnání jako v ostatních krajích.

Významným ukazatelem vypovídajícím o stavu na trhu práce v daném regionu je míra nezaměstnanosti podle krajů. K regionům s nejvyšší mírou nezaměstnanosti absolventů patří především Ústecký (16,1 %) a Moravskoslezský (15,1 %) kraj. Naopak jednoznačně nejnižší míru nezaměstnanosti nalezneme v Praze (3,4 %). Míra nezaměstnanosti nižší než 6 % byla zjištěna ještě v Jihočeském a Královéhradeckém kraji.

Ženy se na počtu uchazečů o zaměstnání podílely v letech 1995–1997 více jak 50 %, ve Středočeském, Jihočeském a Králo-

Tabulka 13: Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání – absolventů škol podle krajů a oblastí v letech 1995, 1998, 2000

Kraj – oblast	1995				1998				2000			
	neumístění uchazeči			míra registr. nez. v %	neumístění uchazeči			míra registr. nez. v %	neumístění uchazeči			míra registr. nez. v %
	celkem	z toho ženy	z toho absolventi a mladist.		celkem	z toho ženy	z toho absolventi a mladist.		celkem	z toho ženy	z toho absolventi a mladist.	
Hl. m. Praha	1 854	1 019	231	0,3 %	14 580	8 231	2 388	2,3 %	21 832	11 624	1 835	3,4 %
Střední Čechy	14 325	9 270	2 184	2,5 %	34 096	19 238	5 890	5,9 %	38 160	20 630	4 573	6,8 %
Jihozápad	12 716	7 855	1 788	.	35 186	19 268	6 257	.	37 034	19 290	4 334	.
Jihočeský kraj	6 442	3 980	880	.	18 073	10 064	3 478	.	18 499	9 795	2 379	5,8 %
Plzeňský kraj	6 274	3 875	908	.	17 113	9 204	2 779	.	18 535	9 495	1 955	6,5 %
Severozápad	27 810	15 873	3 454	.	65 951	34 095	9 895	.	79 746	39 179	9 766	.
Karlovarský kraj	3 397	1 770	460	.	10 888	5 250	1 760	.	13 174	6 032	1 625	8,0 %
Ústecký kraj	24 413	14 103	2 994	.	55 063	28 845	8 135	.	66 572	33 147	8 141	16,1 %
Severovýchod	18 157	10 779	2 371	.	48 644	26 419	8 673	.	50 556	26 052	6 018	.
Liberecký kraj	5 510	3 100	775	.	14 797	8 052	2 734	.	14 016	7 320	1 671	6,4 %
Královéhradecký kraj	5 674	3 468	629	.	16 782	9 290	2 735	.	16 644	8 493	2 053	5,9 %
Pardubický kraj	6 973	4 211	967	.	17 065	9 077	3 204	.	19 896	10 239	2 294	7,9 %
Jihovýchod	25 124	14 532	3 448	.	64 018	34 526	12 810	.	73 405	37 339	10 813	.
Vysočina	8 657	5 120	877	.	19 070	10 141	3 482	.	19 402	9 928	2 381	7,5 %
Jihomoravský	16 467	9 412	2 571	.	44 948	24 385	9 328	.	54 003	27 411	8 432	9,3 %
Střední Morava	20 902	11 357	2 940	.	52 875	27 654	9 427	.	62 027	30 497	8 006	.
Olomoucký kraj	13 804	7 406	2 017	.	32 476	16 835	5 593	.	38 092	18 566	4 910	11,9 %
Zlínský kraj	7 098	3 951	923	.	20 399	10 819	3 834	.	23 935	11 931	3 096	8,1 %
Moravskoslezsko	32 153	17 428	3 669	.	71 568	35 970	12 880	.	94 609	45 193	12 593	15,1 %
Česká republika	153 041	88 113	20 085	2,9 %	386 918	205 401	68 220	7,5 %	457 369	229 804	57 938	8,8 %

Zdroj: MPSV ČR (Nez), ČS – databáze Krok (060101, 060107), ÚIV

véhradeckém kraji (v roce 1995 i v Plzeňském a Pardubickém) dokonce 60 %. V následujících letech došlo z pohledu žen k vylepšení situace – jejich podíl mezi uchazeči o zaměstnání poklesl na v průměru 55 % a plynule se snižoval tak, že v roce 2000 tvořily ženy polovinu uchazečů o zaměstnání. V některých krajích je žen – uchazečů o zaměstnání méně než 50 % – Karlovarský, Moravskoslezský, Olomoucký, Zlínský a Ústecký kraj.

Pokud jde o změny počtu uchazečů mezi lety 1995–2000, pak největší nárůst byl zaznamenán v Praze – o 1 177 procentních bodů, u žen o 1 141 procentních bodů. V ostatních krajích se růst počtu uchazečů pohyboval od 124 procentních bodů (o 94 procentních bodů u žen) v kraji Vysočina po 288 procentních bodů (240 procentních bodů u žen) v Karlovarském kraji.

Z hlediska počtu neumístěných absolventů a mladistvých vystupují do popředí stejné kraje jako v případě souhrnných údajů – Ústecký (8,1 tisíce neumístěných absolventů a mladistvých), Jihomoravský (8,4 tisíce) a Moravskoslezský (14 tisíc) kraj. V předchozích letech byl vyšší počet neumístěných absolventů zaznamenán i ve Středočeském kraji, kde však v roce 2000 došlo k poklesu (ze 6 tisíc neumístěných uchazečů a mladistvých v roce 1999 na 4,6 tisíce v roce 2000).

Nejvýraznější růst neumístěných absolventů a mladistvých mezi lety 1995–2000 se odehrál v Praze, kde počet neumístěných ab-

solventů a mladistvých stoupl o 694 procentních bodů (ze 231 absolventů v roce 1995 na 1,8 tisíce absolventů v roce 2000). V ostatních krajích byl nárůst nižší – od 109 procentních bodů ve Středních Čechách po 243 bodů v Moravskoslezském kraji.

A3 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ

Demografický vývoj je základním kamenem pro strategické plánování vývoje vzdělávací soustavy, protože na vstupu určuje potřebné kapacity jednotlivých součástí vzdělávacího systému.

Pomalu odeznívají důsledky populačního nárůstu ze 70. let (pro populační opatření tehdejší vlády), vysoké počty nově narozených v těchto letech jsou již záležitostí terciárního vzdělávání. Následný pokles porodnosti z 80. a hlavně 90. let se právě teď projevuje ve středním, respektive základním školství. Tyto stupně vzdělávací soustavy byly rozšiřovány kvůli populaci nově narozených ze 70. let, ale nyní již jsou některé tyto kapacity nadbytečné, jejich provoz je neefektivní a ochuzuje rozpočet MŠMT.

Demografická projekce ČSÚ, ze které vycházíme, je z roku 1999⁴, aktualizovanou projekci připravuje ČSÚ až na rok 2003. Rok 2000 je prvním rokem za posledních deset let, kdy se narodilo více dětí než v roce předchozím. Rozdíl oproti projekci ČSÚ je

⁴ V demografické projekci jsou uvažovány střední stavy populace k 1. 7. daného roku jako nejlepší ukazatel pro nástup do školního roku.

však velmi malý (asi 600 dětí), tudíž považujeme za zbytečné promítat ho do nástupních ročníků a školních kontingentů v dalších letech.

Z hlediska vzdělávací soustavy a jejích kapacitních potřeb jsou podstatně především dva demografické údaje – počty dětí ve věku vstupu do jednotlivých úrovní vzdělávání (**nástupní ročníky**) a počty dětí ve věku odpovídajícím typickému věku žáků v jednotlivých úrovních vzdělávání (tzv. **školní kontingent**)⁵.

V období od roku 1996 do roku 2000 se do vývoje vzdělávací soustavy promítají změny, které přineslo zavedení povinného absolvování 9. ročníku základní školy. Z tohoto důvodu narostl v roce 1996 počet žáků na základních školách, zatímco do 1. ročníku škol středních nenastoupili téměř žádní žáci a v celkovém součtu na středních školách tedy žáků ubylo.

Ve školním roce 1999/2000 ukončili studium žáci nenaplněných oborů středních škol ukončených maturitní zkouškou, učební a studijní obory neukončené maturitní zkouškou měly poslední nenaplněný ročník ve školním roce 1998/99. Počínaje školním rokem 2000/01 jsou tedy opět střední školy zaplněné.

Malé počty maturantů školního roku 1999/2000 umožnily alespoň částečně uspokojit tzv. „odloženou poptávku“ po studiu na vysokých školách.

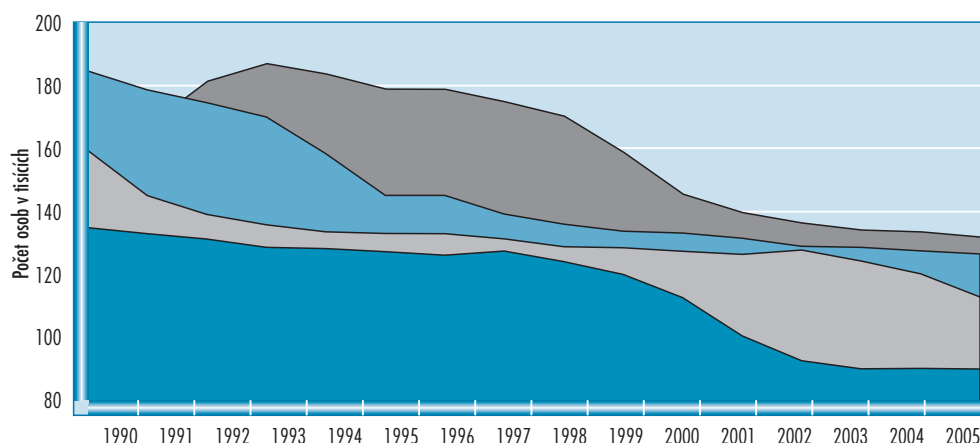
Počet dětí ve věku povinné školní docházky nadále klesá. Pokud se v ČR výrazně nezvýší porodnost, bude pokles pokračovat nejméně dalších 6 let, potom podle vývoje porodnosti bude pokles dále pokračovat nebo nastane stagnace. Podle prognóz dojde do roku 2005 k poklesu z 1,13 milionu (rok 2000) na 0,95 milionu, tj. o 16 %.

Situace na středních školách se již stabilizovala a není ovlivněna zavedením povinného 9. ročníku v roce 1996. Ve srovnání s rokem 1995 (652 tis.) se středoškolský kontingent v roce 2000 zmenšil o 106 tis. (545 tis.), tj. o 16,5 %, další pokles se předpokládá do roku 2005 (vzhledem k roku 2000 o 31 tis., tj. o 5,5 %). Pokud se jedná o populaci uvažovanou pro studium na vysokých a vyšších odborných školách, i ta rok od roku klesá, není však tak bezprostředně provázána s počtem studentů. Záměrců o studium je prakticky pořád stejně; jednak se zde projevuje tzv. „odložená poptávka“ – částí uchazečů o studium jsou neúspěšní uchazeči o studium z minulých let, jednak stoupá zájem o terciární vzdělávání. Malý počet maturantů ve školním roce 1999/00 částečně pomohl problém „odložené poptávky“ řešit, ale zatím se zdá, že ne příliš výrazně.

Maximální velikost **vysokoškolského kontingentu** byla v roce 1997 (910 tis.), od té doby klesá, a to dost výrazně – v roce 2000 byl 832 tis., (tj. o 8,5 % méně), další pokles do roku 2005 bude o 154 tis., tzn. o 18,5 % vůči roku 2000.

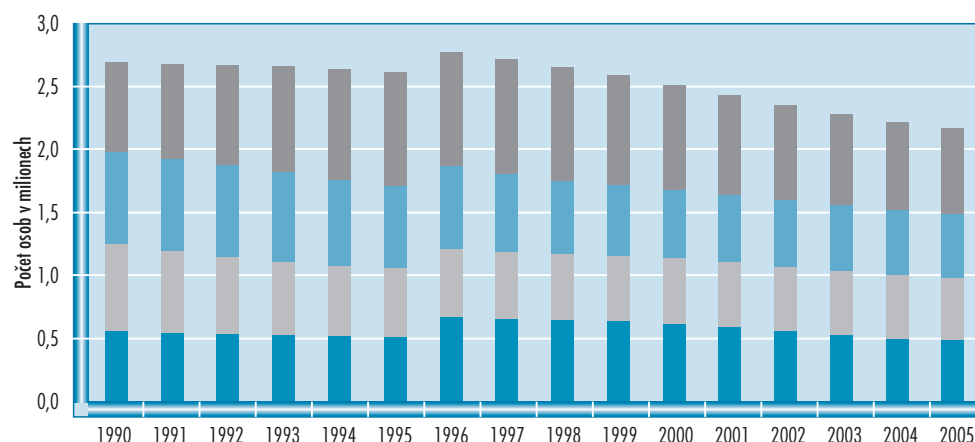
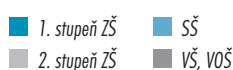
Obrázek 10:

Obrázek 10: Vývoj počtu obyvatel ČR ve věku 6, 11, 15 a 19 let (do roku 1995 ve věku 6, 10, 14 a 18 let) v letech 1990–2005 (v tis.)

Obrázek 11:

Vývoj objemu školních kontingentů (věkových skupin obyvatel odpovídajících typickému věku žáků na jednotlivých úrovních vzdělávání: 1. stupeň ZŠ: 6–9/10, 2. stupeň ZŠ: 10/11–13/14, střední školy: 14/15–17/18, vysoké a vyšší odborné školy: 18/19–22/23) v letech 1990–2005 (v mil.)

⁵ Jako nástupní ročníky jsou pro jednotlivé úrovně vzdělávání uvažováni šestiletí (vstupují na 1. stupeň ZŠ), jedenáctiletí (do šk. roku 1995/96 desetiletí, vstupují na 2. stupeň ZŠ), patnáctiletí (do šk. roku 1995/96 čtrnáctiletí, vstupují na střední školu) a devatenáctiletí (do šk. roku 1995/96 osmnáctiletí, vstupují na VŠ nebo VOŠ).

Podobně pro školní kontingenty jsou uvažovány věkové skupiny 6–10 let, resp. 6–9 let (1. stupeň ZŠ), 11–14 let, resp. 10–13 let (2. stupeň ZŠ), 15–18 let, resp. 14–17 let (střední školy) a 19–23 let, resp. 18–22 let (VŠ a VOŠ).

A4 PRÁVNÍ PŘEDPISY VE ŠKOLSTVÍ

Základní právní rámec školského systému daný Ústavou České republiky a Listinou základních práv a svobod tvoří soustava osmi základních zákonů, z nichž čtyři byly přijaty v roce 2000.

Jsou to:

- zákon o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon),
- zákon o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením,
- zákon o školských zařízeních,
- zákon o státní správě a samosprávě ve školství,
- zákon o vysokých školách,
- zákon o obcích (obecní zřízení),
- zákon o krajích (krajské zřízení),
- zákon o hlavním městě Praze.

Základní novelou pro prvních pět jmenovaných zákonů je zákon č. 132/2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze. Novelu většinou vstoupily v platnost až k 1. 1. 2001.

Zákon o soustavě základních, středních a vyšších odborných škol (č. 29/1984 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ve sledovaném období novelizace č. 19/2000 Sb. a č. 132/2000 Sb.) upravuje nejrozsáhlejší část školské soustavy – instituce od základních škol až po úroveň vyšších odborných škol včetně. Vymezuje součásti výchovně vzdělávací soustavy, definuje povinnou školní docházku a dále cíle, postavení a návaznost jednotlivých úrovní vzdělávání, druhy a typy škol a formy a průběh studia; stanoví rozdíly v postavení škol v závislosti na postavení jejich zřizovatele. Tento zákon prošel dlouhou řadou podstatných změn – poslední plné znění bylo publikováno ve Sbírce zákonů pod č. 258/1996. Novela zákona č. 19/2000 Sb. otevřela cestu na střední školy i těm, kdo splnili povinnou školní docházku, aniž vyhověli dosavadní podmínce „úspěšného absolvování základní školy“ (tj. úspěšné absolvování všech devíti ročníků), pokud splní podmínky přijímacího řízení.

Zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením, nahradil dosavadní úpravu nařízeními vlády z let 1996 a 1998 platnou do listopadu 1999. Ustanovil vyšší základní dotace a současně přesněji, resp. vhodněji upravil podmínky pro jejich zvýšení.

Zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství byl novelizován zákony č. 132/2000 Sb. a č. 258/2000 Sb., úpravy nabyly účinnosti v roce 2001.

Zákon č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, upravuje ty součásti výchovně vzdělávací soustavy, které zajišťují předškolní vzdělávání, zájmovou a mimoškolní výchovu, popř. ústavní či ochrannou výchovu, a dále tzv. školská účelová zařízení, která pomáhají zajišťovat hmotnou péči o žáky či plnit další úkoly. V důsledku zákona č. 306/1999 Sb. byl tento zákon novelizován zákonem č. 19/2000 Sb., který zrušil ustanovení o úpravě dotací soukromým zařízením prostřednictvím nařízení vlády, a samozřejmě i zákonem č. 132/2000 Sb.

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, byl novelizován pouze zákony č. 210/2000 Sb. a č. 404/2000 Sb., které však nemají na vlastní činnost školské soustavy prakticky žádný dopad.

Podstatné a rozsáhlé změny právních předpisů vyšly z reformy veřejné správy. K 1. 1. 2000 nabyly účinnosti ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků, a v průběhu roku byly vydány čtyři zákony s ním související, jimiž byla reforma veřejné správy provedena a které výrazně pozměňují správu školství. Jsou to poslední tři vyjmenované zákony č. 128/2000 Sb., č. 129/2000 Sb. a č. 131/2000 Sb., (obecní zřízení, krajské zřízení, o hl. městě Praze) a zákon č. 132/2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze.

První dva zákony nabyly účinnosti dnem voleb do zastupitelstev krajů, některá ustanovení k 1. 1. 2001. Zákon č. 132/2000 Sb., který podstatným způsobem novelizuje školský zákon (v části 25.), zákon o státní správě a samosprávě (v části 26.), zákon o školských zařízeních (v části 27.) a zákon o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením (v části 28.) nabyly účinnosti k 1. 1. 2001. Těmito opatřeními bylo ve školství oslabeno odvětvové řízení, protože státní správu na úrovni kraje bude vykonávat v přenesené působnosti krajský úřad jako výkonný orgán kraje.

K 31. 12. 2000 zanikly školské úřady a došlo k výrazným přesunům kompetencí:

1. převažující část kompetencí školských úřadů (zejména personální věci a financování obecního školství) přešla na místně příslušné okresní úřady,
2. převážná část dosud státních škol (tedy zřizovaných MŠMT, školskými úřady a Ministerstvem zemědělství) přejde do zřizovatelské působnosti krajů (ve čtyřech etapách – k 1. 1., k 1. 4., k 1. 7. a k 1. 10. 2001); ty budou vést i síť pracovišť praktického vyučování,
3. vedení sítě základních škol zřizovaných obcí přechází do kompetence ministerstva.

Koncepční kompetence ministerstva jsou zákonem č. 132/2000 Sb. zvýrazněny.

Uvedenými úpravami se tedy počet novel upravujících oblast vzdělávání (s výjimkou vysokoškolského) dále zvětšuje. Vzhledem k rozsáhlosti a hloubce reformy veřejné správy však ani jiný postup není možný. Ministerstvo se ve sledovaném období soustředilo na zpracování koncepce vzdělávání (Bílá kniha) a tato aktivita spolu s dlouhodobým legislativním úsilím vyústily v návrh nového školského zákona. Ten byl Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR po 1. čtení dne 22. 5. 2001 usnesením č. 1591 vrácen navrhovatelům k dopracování. Nově upravený zákon byl v listopadu 2001 znovu předložen Poslanecké sněmovně Parlamentu a po prvním čtení 12. 12. 2001 byl usnesením č. 1945 přikázán k projednání výborům.

A5 VÝCHODISKA DALŠÍHO ROZVOJE VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY

Rozvoj vzdělávací soustavy byl ve zkoumaném roce 2000 ovlivněn pozitivním očekáváním spjatým s pokrokem koncepčních prací uvnitř resortu. Na druhé straně dalekosáhlá reforma státní správy, která ve školství započala k 1. 1. 2001, poznamenala atmosféru v resortu jistými obavami již dlouho předtím.

V roce 2000 byla – jako vyústění předchozích analýz a celonárodní diskuse ke *Koncepci vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy* z května 1999 vedené v rámci akce *Výzva pro 10 milionů* – zahájena práce na *Národním programu rozvoje vzdělávání v České republice* – tzv. Bílé knize. Práce probíhala za mimořádně silné účasti odborné i širší veřejnosti a za trvalého zájmu médií. Dokument byl v průběhu tvorby podroben mezinárodní expertize, byl projednáván Radou pro vzdělávací politiku při MŠMT, k celkovému pojetí se vyjádřili zástupci odborné veřejnosti a sociálních partnerů na konferenci uspořádané v listopadu 2000, takže v prosinci 2000 mohla být třetí verze programu předložena k meziresortnímu připomínkovému řízení. Usnesením vlády č. 113 ze dne 7. února 2001 byl program schválen a ministři školství, mládeže a tělovýchovy bylo uloženo program realizovat prostřednictvím Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR a dalších opatření. Finanční požadavky na plnění programu mají být zpracovány ve střednědobém výhledu a každoročně aktualizovány. O plnění konkretizovaných cílů programu má každoročně informovat Výroční zpráva MŠMT. Z Národního programu mají vycházet všechny orgány veřejné správy.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice formuluje východiska a předpoklady rozvoje vzdělávací soustavy dané proměnami společnosti, formuluje principy vzdělávací politiky a principy řízení a financování v podmínkách, které vytvoří reforma veřejné správy, vytyčuje hlavní strategické linie rozvoje vzdělávání a prognózuje kvantitativní vývoj soustavy na základě předpokládaného demografického a ekonomického vývoje. Konkrétní směry vývoje jsou pak stanoveny pro jednotlivé sektory vzdělávací soustavy, které jsou členěny do tří skupin: na regionální školství, které zajišťuje počáteční vzdělávání pro mládež od 3 do 19 let, na terciární vzdělávání a na vzdělávání dospělých. Pojítkem dění ve všech třech sektorech je koncept celoživotního učení.

Národní program stanovil pro léta 2001–2005 tyto hlavní strategické linie:

1. Realizace celoživotního učení pro všechny.
2. Přizpůsobování vzdělávacích a studijních programů potřebám života ve společnosti znalostí.
3. Monitorování a hodnocení kvality a efektivity vzdělávání.
4. Podpora vnitřní proměny a otevřenosti vzdělávacích institucí.
5. Proměna role a profesní perspektivy pedagogických a akademických pracovníků.
6. Přejít od centralizovaného řízení k odpovědnému spoleurozhodování.

Každá ze strategických linií se bude realizovat prostřednictvím rozvojových programů a řady opatření. Některé z nich se začaly naplňovat ještě před dokončením Bílé knihy, protože potřeba změny již

nazrála. Pokud jde o první bod, je v centru pozornosti **dostupnost vzdělávání a podpora znevýhodněných**. Přizpůsobování vzdělávacích programů novým potřebám bylo zahájeno **pracemi na vzdělávacích programech** pro jednotlivé stupně vzdělávání; výsledky se projevují teprve v roce 2001, kdy jsou programy postupně předkládány k odborné diskusi. Třetí bod je zatím nejintenzivněji realizován **pracemi na novém pojetí maturitní zkoušky**. Vnitřní proměna vzdělávacích institucí byla zatím zahájena především na úrovni vysokoškolského vzdělávání. Pokud jde o pedagogické pracovníky, v průběhu roku 2000 intenzivně pokračovalo **budování rámce pro zajišťování jejich růstu**. Ve všech budoucích krajích se rozšiřovala a doplňovala síť **Pedagogických center** jako center dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a nově ustavený útvar MŠMT začal s **přípravou programu kariérního růstu**. Úspěšný přechod od centralizovaného řízení k decentralizovanému a k širší účasti všech partnerů vzdělávání je především úkolem příštích období v souvislosti s transformací státní správy ve školství.

Souběžně s přípravou Bílé knihy pokračovaly práce na přípravě nového *školského zákona*, který však nebyl parlamentem přijat ani na konci roku 2001. Postupná aplikace zákona o vysokých školách vedla k **některým změnám ve struktuře vysokého školství**. Začaly vznikat **neuniverzitní vysoké školy**, zatím pouze soukromé, ve větší míře se začaly vytvářet bakalářské studijní programy finálního charakteru podle požadavků trhu práce. Ve smyslu zákona publikovalo ministerstvo v květnu 2000 *Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol*, který byl připraven již od roku 1999. Souběžně s tím připravovaly své vlastní dlouhodobé záměry jednotlivé vysoké školy. Ve vzdělávací oblasti vychází Dlouhodobý záměr ministerstva z Hlavních cílů vzdělávací politiky vlády obsažených v Koncepci resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy do roku 2002 schválené vládou 7. dubna 1999. V oblasti výzkumu a vývoje vychází z Principů vědní politiky ČR na přechodu do 21. století, které schválila vláda 10. června 1998, a z dokumentu Národní politika výzkumu a vývoje. V oblasti mezinárodní spolupráce ve vzdělávání vychází především ze zapojení ČR do vzdělávacích programů Evropské unie Socrates a Leonardo da Vinci v jejich nové podobě schválené na léta 2000–2006 a do programu Tempus II a dále ze Společné deklarace o harmonizaci výstavby Evropského systému vysokého školství (tzv. Sorbonnská deklarace) v trojstupňovém schématu pregraduálního (bakalářského), graduálního (magisterského) a doktorského studia.

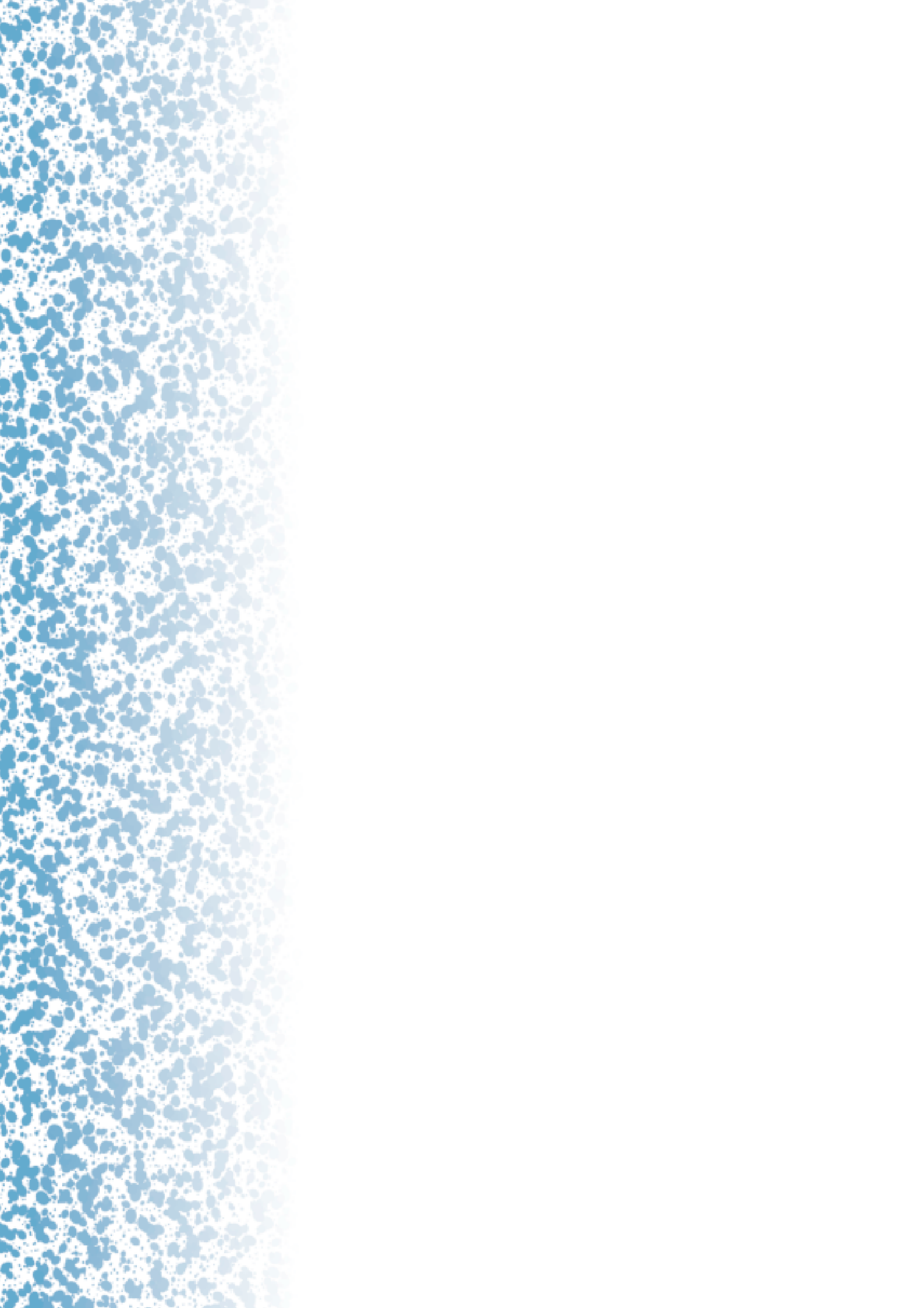
Prioritami Dlouhodobého záměru jsou:

1. Rozvoj vysokého školství a rovnost v přístupu k vysokoškolskému vzdělávání.
2. Nový přístup k pojetí a obsahu vysokoškolského vzdělávání.
3. Změny ve struktuře vysokoškolského vzdělávacího systému.
4. Podpora akademických pracovníků a studentů.
5. Směřování k deklarovanému cíli vlády ČR vydávat v r. 2002 na školství 6 % HDP a na výzkum a vývoj 0,7 % HDP.

Význam vzdělávání jako jedné z hlavních priorit v přípravě pro život v informační společnosti deklaruje i strategický dokument *Koncepce státní informační politiky ve vzdělávání*, který byl schválen usnesením vlády ČR č. 351 ze 10. dubna 2000.

B

VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVA V ROCE 2000

B VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVA V ROCE 2000

B.1 Struktura vzdělávací soustavy

Struktura českého vzdělávacího systému vychází z platných právních norem, především ze zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol, ve znění pozdějších předpisů, ze zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů a ze zákona č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Oproti roku 1999 se vzdělávací soustava příliš nezměnila, v platnost vešly pouze některé zákonné úpravy, které však systém pouze mírně upravily a charakteristiky jednotlivých vzdělávacích institucí zůstávají nezměněny. Nadále však pokračuje proces změkčování především vertikálních hranic na jednotlivých vzdělávacích stupních (integrace dětí a žáků se zdravotním postižením do běžných tříd, integrace speciálních a specializovaných tříd do běžných – nikoli speciálních – škol, apod.). Školy nabízejí studium v daleko širším spektru studijních programů, nabídka je rozšířena i o programy typu dalšího vzdělávání – kursy pro doplnění základního vzdělání, vzdělání poskytovaného zvláštní a pomocnou školou, některé střední školy realizují rekvalifikační kursy, v nabídce škol je i studium jednotlivých předmětů.

Zřizovatelská struktura v regionálním školství (tedy celá oblast školství od předškolní výchovy až po vyšší vzdělávání ukončené absolutoriem) se v předchozích letech ustálila, podíl soukromých a církevních škol se stabilizoval. Určité změny ve zřizovatelské struktuře nastanou až v roce 2001, kdy všechny střední a vyšší odborné školy a část speciálních škol dosud zřizovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvem zemědělství bude delimitována pod kraje. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zůstane zřizovatelem pouze některých speciálních škol a zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. V oblasti vysokého školství vstoupily již v roce 1999 na vzdělávací trh **soukromé vysoké školy**, které si postupně budují svou pozici v oblasti terciárního vzdělávání.

Základním charakteristickým rysem českého vzdělávacího systému je **jeho otevřenost a prostupnost**, tedy především fakt, že prakticky nikomu není uzavřena cesta k dalšímu vzdělávacímu stupni.

Mateřská škola (MŠ) zajišťuje předškolní výchovu dětí, je určena především dětem od tří let do dosažení věku šesti let, kdy zahajují povinnou školní docházku. Navzdory názvu nejde podle zákonných úprav o školu, ale o předškolní zařízení. Mateřská škola neposkytuje stupeň vzdělání, pouze doplňuje rodinnou výchovu a má socializační funkci. Docházka není povinná. V posledních několika letech narůstá procento dětí šestiletých a starších, které mají povolen odklad povinné školní docházky a přestože dovršily

věk nástupu do základní školy, zůstávají stále v mateřské škole. V rámci mateřských škol fungují i speciální a specializované třídy pro děti se zdravotním postižením a děti s poruchami učení a chování, tyto děti je navíc možné integrovat do běžných oddělení mezi děti zdravé. Do systému předškolního vzdělávání svým způsobem spadají i přípravné třídy pro děti se sociálním znevýhodněním⁶.

Základní škola (ZŠ) poskytuje základní vzdělávání, zabezpečuje rozumovou, mravní, estetickou, pracovní a tělesnou výchovu žáků a připravuje je pro vstup do středních škol a pro praxi. Základní škola zajišťuje povinnou devítiletou školní docházku na prosté většině odpovídající populace. Děli se na první (pětiletý) a druhý (čtyřletý) stupeň. Děti do základní školy vstupují zpravidla v šesti letech, v případě kvalifikované školní nezralosti jim může být povolen odklad povinné školní docházky, případně mohou být zařazeny do přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním. Základní školy vyučují žáky ve třech základních vzdělávacích programech – Základní škola, Obecná škola a Národní škola. Experimentálně se v posledních několika letech ověřuje **systém domácího vzdělávání**. Dětem se zdravotním postižením jsou určeny speciální školy. Mohou být integrovány do běžných tříd nebo speciálních a specializovaných tříd běžných škol. Děti mentálně postižené mohou plnit povinnou školní docházku na zvláštní nebo pomocné škole, děti těžce postižené mohou být osvobozeny od docházení do školy nebo dokonce na dobu určitou osvobozeny od povinné školní docházky. Nadané děti mohou navštěvovat školy s rozšířenou výukou některých předmětů nebo mohou po 5. ročníku (příp. po 7. ročníku) základní školy pokračovat v plnění povinné školní docházky v osmiletém (příp. šestiletém) studijním programu gymnázií nebo v osmiletém oboru tanec na konzervatořích.

Střední školy (SŠ) připravují ve svých vzdělávacích programech žáky pro výkon povolání a pro další studium. Poskytují střední vzdělání všeobecného charakteru – úplné střední vzdělání (gymnázia) nebo odborného charakteru – střední odborné a úplné střední odborné vzdělání (střední odborné školy a střední odborná učiliště). Na střední školy (s výjimkou víceletých gymnázií a oboru tanec na konzervatořích) vstupují žáci po ukončení povinné devítileté školní docházky na základní škole, zpravidla ve věku 15 let. Obory středních škol mají zpravidla délku 3–4 roky v závislosti na druhu studia (tříleté jsou převážně obory středních odborných učilišť a čtyřleté jsou převážně studijní obory na gymnáziích a středních odborných školách). Střední školy realizují i programy nástavbového studia určené pro absolventy učebních oborů a programy víceletých gymnázií a tanečních konzervatoří určené pro nadané děti. Základními druhy středních škol jsou gymnázia, střední odborné školy a střední odborná učiliště.

⁶ Přípravné třídy pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí jsou zřizovány při mateřských, základních, speciálních základních a zvláštních školách.

Schéma vzdělávacího systému České republiky

Střední odborné školy (SOS) poskytují především úplné střední odborné vzdělání ukončené maturitní zkouškou ve čtyřletých oborech. Kromě toho střední odborné školy nabízejí i studium v oborech poskytujících střední odborné vzdělání, ve kterých však studuje méně než jedno procento studentů. Hlavním úkolem středních odborných škol je připravit absolventy pro praxi především v technicko hospodářských oborech, absolventi oborů ukončených maturitní zkouškou mohou pokračovat ve studiu

na vyšší odborné nebo vysoké škole. Zvláštním typem střední odborné školy jsou konzervatoře určené pro hudebně, tanečně a dramaticky nadané žáky. Studium na konzervatoři je ukončeno absolutoriem (případně maturitní zkouškou) a trvá šest (hudební a dramatické obory) nebo osm let (obor tanec).

Střední odborná učiliště (SOU) jsou střední školy poskytující především střední odborné vzdělání ve zpravidla tříletých učebních oborech ukončených závěrečnou učňovskou zkouškou, absolventi získávají výuční list a jsou připraveni pro praxi a vstup na pracovní trh. Kromě oborů poskytujících střední odborné vzdělání nabízejí střední odborná učiliště i studium ve čtyřletých studijních oborech ukončených maturitní zkouškou poskytující úplně střední odborné vzdělání. Toto maturitní vysvědčení je současně dokladem o způsobilosti k výkonu povolání, ve kterých je výuční list požadován. Taktéž opravňuje k výkonu náročných dělnických povolání a provozních funkcí.

Učiliště (U) nejsou formálně považována za střední školy. Poskytují možnost dvouleté přípravy žákům, kteří ukončili základní školu v nižším než devátém ročníku, studium je ukončeno závěrečnou zkouškou. Učiliště jsou v naprosté většině součástí školy, jejíž „nosnou“ součástí je střední odborné učiliště.

Střední odborné školy i střední odborná učiliště nabízejí také studium v oborech **nástavbového studia**, které je určeno pro absolventy tříletých učebních oborů středních odborných učilišť. Studium poskytuje úplné střední odborné vzdělání, trvá zpravidla tři roky a je ukončeno maturitní zkouškou.

Pro žáky, kterým střední odborné učiliště nebo učiliště poskytuje pouze teoretickou výuku, zajišťují praktickou část výuky **střediska praktického vyučování**, případně **pracoviště praktického vyučování**.

Jednou z alternativ organizace výuky jsou **speciální školy**, které jsou určeny pro děti a žáky se zdravotním postižením (tělesným, smyslovým a mentálním) nebo sociálním postižením, pokud je není možné integrovat do běžných škol. Speciální školy působí v oblasti předškolní výchovy (speciální mateřské školy), poskytují základní vzdělávání žákům ve věku povinné školní docházky (ve speciálních základních školách) a působí i v oblasti středního vzdělávání (speciální gymnázia, speciální střední odborné školy, speciální střední odborná učiliště). V těchto školách jsou žáci vyučováni s využitím speciálních výchovných a vzdělávacích metod ve speciálních vzdělávacích programech a je jim poskytováno vzdělání rovnocenné se vzděláním poskytovaným v běžných školách. Žáci s výraznějšími rozumovými nedostatky a žáci mentálně postižení se mohou vzdělávat ve zvláštních a pomocných školách, v odborných učilištích a praktických školách. V posledních letech speciální školy navštěvují především děti a žáci s těžšími formami postižení vzhledem k tomu, že žáci s postižením mají ve stále větší míře možnost integrace do běžné školy, ať už jsou integrováni do speciálních a specializovaných tříd, nebo jsou integrováni do běžných tříd mezi děti zdravé.

Vyšší odborné školy (VOŠ) nabízejí studium v oborech vyššího studia s absolutoriem. Studium je určeno absolventům středních škol ukončených maturitní zkouškou a připravuje studenty pro kvalifikovaný výkon náročných odborných profesí – studium je ve srovnání se studiem na vysokých školách zamě-

řeno mnohem více prakticky. Délka denního studia je dva až tři roky, studium je ukončeno absolutoriem, absolventi dosahují vyššího odborného vzdělání s absolutoriem. Absolventi mohou používat označení absolventa vyšší odborné školy příslušná jednotlivým studijním oborům, jejichž zkrácené podoby schvaluje ministr.

Vysoké školy (VŠ) jsou určeny absolventům oborů středních škol ukončených maturitní zkouškou. Vysoké školy poskytují vysokoškolské vzdělávání v programech bakalářských a magisterských studijních programech. Studium v bakalářských programech je tříleté až čtyřleté a je ukončeno státní závěrečnou zkouškou, jejíž součástí je zpravidla obhajoba bakalářské práce, absolvent získává titul bakalář (Bc., BcA.). Studium v magisterských studijních programech je zpravidla čtyřleté až pětileté, v lékařských, veterinárních a architektonických oborech šestileté. Některé vysoké školy realizují dvoustupňové programy – po ukončení studia v bakalářském programu studenti pokračují ve dvouletém až tříletém navazujícím magisterském studijním programu. Studium v magisterských studijních programech je ukončeno státní závěrečnou zkouškou, jejíž součástí je obhajoba diplomové práce, absolventi získávají titul magistr (Mgr.), v oborech uměleckých MgA., v oborech ekonomických, technických a zemědělských věd titul inženýr (Ing.), v oboru architektura Ing.arch. Studium v oborech lékařství a veterinářství se ukončuje rigorózní zkouškou a absolventi získávají titul doktor všeobecné medicíny (MUDr.) a doktor veterinární medicíny (MVDr.). Státní rigorózní zkoušku mohou složit i absolventi magisterských studijních programů v oborech přírodních věd (získávají titul doktor přírodních věd – RNDr.), humanitních, pedagogických a společenských věd (doktor filosofie PhDr.), právnických věd (doktor práv JUDr.), farmaceutických věd (doktor farmacie PharmDr.), teologických věd (doktor teologie ThDr. nebo licentiat teologie ThLic.). Absolventi magisterských studijních programů mohou pokračovat ve studiu v doktorských studijních programech a připravovat se k vědecké a tvůrčí práci. Studium trvá zpravidla tři roky, je ukončeno obhajobou disertační práce a státní doktorskou zkouškou, absolventi získávají akademický titul Ph.D. Na vysokých školách je možné studovat jednak formou prezenční (dříve denní studium), jednak formou distanční (dříve studium při zaměstnání), případně kombinovat obě formy studia (studium kombinované). Vysoké školy nabízejí kromě standardních druhů studia i další formy vzdělávání (rekvalifikační studium, univerzity třetího věku, studium směřující k získání pedagogické kvalifikace a další). Od roku 1999 začal pronikat i do vysokého školství soukromý sektor a začaly vznikat soukromé vysoké školy neuniverzitního směru.

Stav **národnostního školství** je determinován geografickým rozptýlením národnostních menšin po celém území České republiky. S výjimkou Romů a Poláků nevytvářejí národnostní menšiny územně celistvé komunity. Školy jsou zřizovány v oblastech vyšší koncentrace národnostních menšin, především v okresech Karviná a Frýdek-Místek (polská národnostní menšina – mateřské a základní školy, gymnázium a třídy s polským vyučovacím jazykem na středních odborných školách). Pro slovenskou národnostní menšinu byla určena základní škola v Karviné, ta však

byla k 30. 6. 2000 vyřazena ze sítě škol, předškolních a školských zařízení. Pro židovskou menšinu existuje několik škol, které však vznikly především jako soukromé školy. Školy s německým vyučovacím jazykem jsou otevřeny výhradně jako školy bilingvní (v kombinaci s češtinou) a jsou otevřené českým studentům. Řecká menšina nemá zřízeny samostatné menšinové školy, řečtina se vyučuje jako nepovinný předmět. Specifickým problémem je vzdělávání romské menšiny. Romské děti vstupují do školy především s jazykovým handicapem, přicházejí z jiného sociálně kulturního prostředí a jejich adaptace na školní prostředí je v mnoha případech problematická. Právě pro tyto žáky se zřizují přípravné třídy pro děti se sociálním znevýhodněním, v mateřských, základních a zvláštních školách se zřizují funkce romských asistentů a ministerstvo podporuje alternativní vzdělávací programy.

Kromě škol, které se zabývají vzděláváním žáků, a předškolních zařízení jsou součástí českého vzdělávacího systému i **školská zařízení**. Do soustavy školských výchovných zařízení řadíme zařízení pro zájmové studium (státní jazykové školy), zařízení pro výchovu dětí mimo vyučování (střediska pro volný čas dětí a mládeže, školní družiny, školní kluby), zařízení pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a preventivně výchovné péče (dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy). Školská účelová zařízení pomáhají školám plnit výchovné účely a některá u nich zabezpečují i hmotnou péči o žáky. Člení se na zařízení výchovného poradenství (pedagogicko psychologické poradny, střediska výchovné péče), zařízení pro stravování (jidelny), ubytování (domovy mládeže, internáty) a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Školská zařízení všech typů existují buď samostatně, nebo jako součásti škol.

Zájmové studium zajišťují kromě školských zařízení i **základní umělecké školy**, které jsou však školským zákonem zařazeny mezi školy a nikoli mezi školská zařízení.

Mimo síť škol, předškolních a školských zařízení stojí zařízení, která slouží k ubytování a stravování vysokoškolských studentů a jsou zřizována při vysokých školách – **vysokoškolské menzy a vysokoškolské koleje**.

V posledních letech nabývá stále více na významu **systém celoživotního učení**, jehož prvořadým úkolem je rozvoj osobnosti jedince. Celoživotní vzdělávání, respektive celoživotní učení se dostává v posledním desetiletí do centra pozornosti většiny odborníků zabývajících se problematikou vzdělávání. Na úrovni České republiky je problematice celoživotního učení a dalšího vzdělávání věnována pozornost zejména v „*Národním programu rozvoje vzdělávání – Bílá kniha*“ a nejnověji i v připravovaném dokumentu „*Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR*“, kde je zmiňována nutnost začlenění dalšího vzdělávání do systému vzdělávání v ČR. Celoživotní učení zahrnuje různé *formy formálního (školského), neformálního (nahodilého) i neformálního (neškolského) vzdělávání*. Jde o velké množství nejrůznějších vzdělávacích činností, z nichž každá má svůj cíl a účel i sama o sobě. V zásadě můžeme rozeznávat dvě základní etapy celoživotního učení: *počáteční vzdělávání a další vzdělávání*. Do *počátečního vzdělávání* zahrnujeme veškeré vzdělávání, které probíhá před prvním vstupem na

trh práce, tedy základní vzdělávání, všeobecné sekundární vzdělávání a počáteční odborné vzdělávání (včetně vzdělávání na terciární úrovni). Další vzdělávání je tedy jakékoliv vzdělávání či učení, které probíhá po prvním vstupu vzdělávajícího se na trh práce (ať již v pozici zaměstnaného či nezaměstnaného). Může být formální i neformální a účastníci vzdělávání mohou vstupovat i do školských forem, v nichž se poskytuje převážně počáteční vzdělávání s cílem doplnit si doposud získané vzdělání. Zahrnujeme sem ovšem i různé další zájmové vzdělávací aktivity.

B2 REGIONÁLNÍ ŠKOLSTVÍ

B2.1 Řízení, správa a samospráva v regionálním školství

Rok 2000 a zvláště rok 2001 jsou ve znamení podstatných změn v systému řízení a správy školství. Řízení školství, správu a samosprávu nejvíce ovlivňují tyto právní změny:

- zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství a jeho novela č. 139/1995 Sb.,
- zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol ve znění pozdějších předpisů,
- novely tzv. kompetenčního zákona (č. 474/1992 Sb., č. 272/1996 Sb.),
- ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územně správních celků, který nabyl platnosti ke dni 1. 1. 2000, ale jehož působnost se projevila teprve dnem voleb do zastupitelstev v krajích a v souvislosti s dalšími navazujícími předpisy,
- zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením,
- zákon č. 132/2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze, který se podstatnou měrou dotkne všech předchozích zákonů a kterým se s jeho účinností ke dni 1. 1. 2001 výrazně mění kompetence ve státní správě a samosprávě,
- zákon č. 157/2000 Sb., o přechodu některých věcí, práv a závazků z majetku České republiky do majetku krajů.

B2.1.1 Státní správa v regionálním školství

Státní správu ve školství v roce 2000 vykonává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, jiné orgány státní správy, školské úřady, ředitelé škol/školských zařízení a Česká školní inspekce. Od 1. 1. 2001 dojde ke zrušení odvětvového řízení školství, zruší se školské úřady a veřejná správa ve školství bude decentralizována – zřizovatelské funkce vůči středním a vyšším odborným školám přecházejí do samosprávné působnosti krajů. Na kraje postupně přejde i výkon působnosti státní správy. Řídící orgán státní správy ve školství je **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy**, které vytváří **koncepti národní vzdělávací politiky a strategii vývoje**. Odpovídá za koncepci, stav a vývoj vzdělávací soustavy. Určuje obsah vzdělávání tím, že schvaluje a vydává učební plány a osnovy (u škol v působnosti jiných resortů pro všeobecně vzdělávací předměty) a je pověřeno vytvářením a provozováním kontrolních a informačních systémů podporujících činnost škol. Do jeho působnosti patří též politika

rozvoje vědy, výzkum a vývoj na vysokých školách, mezinárodní spolupráce v těchto oblastech. Nedílnou součástí okruhu činnosti ministerstva je problematika dětí, mládeže, tělovýchovy a sportu. V oblasti **správních funkcí** ministerstvo vydává seznam a stanoví formu tiskopisů, na kterých je vedena povinná dokumentace škol, vydává přehled platných tiskopisů vysvědčení, spravuje síť škol, předškolních a školských zařízení, stanovuje organizaci školního roku apod. Vykonává **zřizovatelskou funkci** vůči školským úřadům, jím zřízeným středním, vyšším odborným a speciálním školám, vůči dalším specifickým školám (školy s celorepublikovou působností) a vůči dalším organizacím. K plnění svých správních funkcí si zřizuje školské úřady. U všech těchto organizací má ministerstvo pravomoc jmenovat a odvolávat ředitele. Některé z těchto pravomocí se však změnil v roce 2001 v důsledku změn ve státní správě a samosprávě, především k 31. 12. 2000 zanikají školské úřady a v roce 2001 budou postupně delegovány zřizovatelské kompetence v oblasti středního a vyššího odborného školství z ministerstva na kraje.

V oblasti **financování** ministerstvo definuje pravidla financování resortu školství a rozděluje prostředky ze státního rozpočtu (v regionálním školství na úroveň školských úřadů), stanovuje normativy pro financování škola a školských zařízení.

Kromě ministerstva školství mají v oblasti vzdělávacích institucí zřizovatelské pravomoci i **Ministerstvo zemědělství** (střední odborná učiliště zemědělská), **Ministerstvo vnitra** (policejní školy), **Ministerstvo obrany** (vojenské školy) a **Ministerstvo spravedlnosti**. Pro střední odborná učiliště ministerstva zemědělství schvaluje pedagogickou dokumentaci a soustavu studijních oborů ministerstvo školství. I v této oblasti se situace v následujícím roce 2001 změnil – školy Ministerstva zemědělství přecházejí pod působnost krajů.

Rozhodující část kompetencí, ať už řídicích nebo správních, byla stejně jako v předchozích letech delegována na **školské úřady**, které byly regionálním orgánem státní správy (fungovaly v 76 okresech České republiky a deseti pražských obvodech) a byly rozpočtovými organizacemi ministerstva školství. Čtrnáct těchto školských úřadů plnilo funkci určených školských úřadů na úrovni nově ustanovených krajů. Školské úřady měly **řídicí a správní kompetence** ve vztahu k regionálnímu školství, vykonávaly zřizovatelskou funkci pro určené typy a druhy škol, vedly a spravovaly síť škol, předškolních a školských zařízení na regionální úrovni. U škol, které zřizovaly, a u škol mateřských a základních odvolávaly a jmenovaly ředitele. Školám, které nemají právní subjektivitu, vedly personální a mzdovou agendu. V **oblasti financování** přerozdělovaly prostředky ze státního rozpočtu na jednotlivé školy a školská zařízení v jejich působnosti podle pravidel stanovených ministerstvem školství (tzv. okresní normativy pro financování škol a školských zařízení). Zároveň prováděly kontrolu hospodaření s prostředky přidělenými školám ze státního rozpočtu. Školské úřady se podílely na vytváření školské politiky a na vytváření koncepce v oblasti právních norem. Jako součást informačního systému školství působily jako metodici v oblasti účetnictví, rozborů hospodaření a zabezpečovaly infor-

mační toky a část informačního systému týkající se školské statistiky. Na základě připravovaných legislativních změn jsou školské úřady od 1. 1. 2001 zrušeny. Část jejich kompetencí (zejména v oblasti financování obecního školství a v oblasti personálních věcí) se přesunou na okresní úřady nebo na ministerstvo (v oblasti vedení sítě škol). Do 31. 12. 2000 došlo k dalšímu postupnému přesunu kompetencí na krajské orgány.

Nejnižší článek státní správy ve školství tvoří **ředitelé školských institucí** (škol a školských zařízení), které mají právní subjektivitu⁷. Ředitelé odpovídají ve studijní oblasti za plnění učebních plánů a osnov a za úroveň vzdělávání (odbornou i pedagogickou). Zároveň jsou odpovědní za efektivní využívání finančních prostředků. Vytvářejí podmínky pro vznik a práci rady školy, pokud je zřízena, a pro práci České školní inspekce. Jako ředitelé instituce, která je právnickou osobou, mají pravomoc vedoucího organizace v oblasti hospodaření s finančními prostředky a v oblasti pracovních právních vztahů, jsou zodpovědní za vypracování a zpřístupnění výroční zprávy školy či školského zařízení. Ředitel školy rozhoduje o přijetí či zařazení žáka do školy či zařízení, o přidělení stipendia, o přerušení studia a o vyloučení žáka, atd.

Česká školní inspekce (ČŠI) jako resortní orgán státní správy má za úkol kontrolu, monitorování a hodnocení průběhu a výsledků vzdělávacího procesu, materiálních a personálních podmínek, prověřování stížností na činnost škol a jejich ředitelů. Na školách všech zřizovatelů kontroluje efektivnost nakládání s finančními prostředky státu a dodržování právních norem. Česká školní inspekce prověřuje stížnosti na činnost škol a jejich ředitelů. V čele ČŠI stojí ústřední školní inspektor, kterého jmenuje ministr školství. Česká školní inspekce provádí inspekční činnost prostřednictvím 15 inspekto-rátů, v jejichž čele stojí vrchní školní inspektoři. Jednotlivé inspekce, které ČŠI provádí, je možné rozdělit do tří skupin - komplexní, tematické a orientační. Výsledkem každé inspekce je inspekční zpráva. Shrnutí poznatků ze své celoroční činnosti zveřejňuje každoročně ve své výroční zprávě.

B2.1.2 Samospráva v regionálním školství

Samosprávu v regionálním školství uskutečňovaly v roce 2000 na úrovni okresů okresní školní rady, na nejnižších územních součástech obce jako orgány samosprávy ve smyslu ústavy a na úrovni škol rady školy.

Okresní školská rada je volený orgán, jehož hlavním úkolem je spolupráce se školským úřadem v oblasti projednávání stavu a koncepce sítě škol, předškolních a školských zařízení, personálních a sociálních podmínek zaměstnanců ve školství. V oblasti výsledků výchovně vzdělávacího procesu spolupracuje se školským úřadem i na jeho koncepci. Vyjadřuje se i k personálním otázkám (jmenování a odvolávání ředitelů škol a institucí zřizovaných MŠMT), k otázkám ekonomickým (hospodaření školského úřadu s prostředky ze státního rozpočtu, rozpis rozpočtových prostředků na jednotlivé školy/školská zařízení). Okresní školská rada schvaluje výsledky hospodaření s finančními prostředky ze státního rozpočtu. Členy okresní školské rady jsou členové obecních zastupitelstev, pedagogičti pracovníci a rodiče.

⁷ Viz §1 zákona č. 564/1990 Sb

Hlavní úlohou **obcí** v oblasti samosprávy ve školství je zřizování mateřských a základních škol a školských zařízení (má pravomoci zřizovatelů s výjimkou jmenování ředitelů). Školy zřizované obcemi byly v roce 2000 financovány jednak z rozpočtových prostředků resortu školství (z kapitoly 333-MŠMT jsou financovány náklady na mzdy pedagogických pracovníků a na učební pomůcky), jednak z vlastních prostředků obcí. Obce hradí především kapitálové náklady a náklady na údržbu a provoz investičního majetku. Obce finálně zabezpečují náklady spojené s povinnou školní docházkou dětí – pokud žák plní povinnou školní docházku ve škole v jiné obci, hradí domovská obec vzniklé náklady. Obec zabezpečuje rovněž stravování dětí navštěvující zařízení, která obec zřizuje.

Na úrovni škol může být zřízena **rada školy**, která zajišťuje školské veřejnosti (žákům, rodičům, pracovníkům školy, občanům obce) možnost podílet se na správě školy. Orgán rady školy byl zákonem upraven novelou školského zákona v roce 1995. Pokud je rada školy zřízena, zřizuje se na základě nařízení zřizovatele nebo na základě písemné žádosti žáků školy, jejich zákonných zástupců nebo pracovníků školy. Rada školy plní funkci veřejné kontroly. Jejím hlavním úkolem je schvalování výroční zprávy školy, zprávy o hospodaření, vyjadřování se ke koncepci rozvoje školy, ke jmenování a odvolávání jejího ředitele.

B2.2 Předškolní vzdělávání

Předškolní vzdělávání doplňuje rodinnou výchovu, případně kompenzuje některé nedostatky v uspokojování potřeb dítěte, rozvíjí osobnost dítěte a připravuje je na vstup do procesu základního vzdělávání. Předškolní výchovu zabezpečují především **mateřské školy**, **speciální mateřské školy** (pro děti se zdravotním postižením) a **mateřské školy při dětských domovech**. Svým způsobem je možné do systému předškolní výchovy zařadit i **docházku**

do přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním, jejichž hlavním úkolem je připravit děti s horší sociální adaptací na vstup do školského prostředí.

Po roce 1989 se začaly vést diskuse o poslání mateřských škol a způsobu zkvalitnění péče o předškolní děti. Projevily se snahy o zavedení nových metod v předškolním vzdělávání zaměřené na větší rozvoj dětské osobnosti a širší uspokojování potřeb dítěte. Do předškolního vzdělávání se v některých školách adaptují mezinárodní vzdělávací programy (např. Waldorfský vzdělávací program a Montessori program). Vznikaly i nové původní české programy (např. Zdravá škola). Současná podoba mateřských škol byla do značné míry ovlivněna právě těmito změnami, výsledkem jsou rozdíly v úrovni a kvalitě programů realizovaných jednotlivými mateřskými školami. Určitým řešením této situace by mohl být **Rámcový program pro předškolní vzdělávání**, který by měl být závazný od roku 2003.

Mateřské školy jsou určeny především pro výchovu dětí ve věku od tří let do dovršení věku šesti let, ale mohou je ve výjimečných případech navštěvovat i děti mladší a na základě odkladů povinné školní docházky jsou do mateřských škol zařazeny i děti starší šesti let. **Docházka do mateřské školy není povinná**, jako je tomu v některých zemích, je však u nás velice rozšířená. Snahou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je zajistit co nejvyšší účast pětiletých dětí v předškolním vzdělávání (tedy rok před nástupem do základního vzdělávání) – předškolní vzdělávání napomáhá emocionálnímu a sociálnímu rozvoji dítěte, orientuje zájem dítěte na učení, rozvíjí komunikativní dovednosti a myšlení, rozvíjí tvořivost a fantazii a tím napomáhá mnohem lepší adaptaci dítěte do školního prostředí. Docházka do mateřské školy před vstupem do povinného vzdělávání pomáhá dětem překonávat či zmírnit různé handicap, které v nich mohou způsobovat problémy ve vzdělávání.

Tabulka 14: Vývoj mateřských škol, tříd a dětí v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Školy	7 328	7 335	6 972	6 827	6 601	6 526	6 475	6 343	6 152	6 028	5 901	5 776
Třídy	16 059	16 198	15 244	15 280	14 628	14 748	14 715	14 400	13 829	13 509	13 006	12 611
Děti (v tis.)	395,2	352,1	323,3	325,7	331,5	338,1	333,4	617,2	307,5	302,9	290,2	279,8

Poznámka: Výše HDP je v letech 1994–2000 zpětně přepočtena podle metodiky zveřejňované ČSÚ.

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1993–2000, ÚIV

Počet mateřských škol klesá již od roku 1990/91 s o něco menší dynamikou, než vykazuje pokles populace 3–5letých dětí (od roku 1989/90 poklesl počet mateřských škol o 21 %), podíl dětí v mateřských školách na odpovídající věkové populaci však roste. Naprostá většina mateřských škol je zřizována obcemi (99 % v roce 2000/01), což zajišťuje odpovídající hustotu a dostupnost sítě těchto předškolních zařízení. V průměru jednu mateřskou školu navštěvuje 48 dětí a naprostou většinu škol (93 %) navštěvuje méně než 100 dětí (dokonce ve více než polovině škol – 64 % – je zapsáno méně než 50 dětí). Vzhledem k poklesu počtu dětí v mateřských školách i poklesu průměrné velikosti škol

postupně klesá i počet dětí na jedno oddělení mateřské školy – v roce 2000/01 bylo v jednom oddělení mateřské školy v průměru 22 dětí (pro srovnání – v roce 1989/90 to bylo téměř 25 dětí).

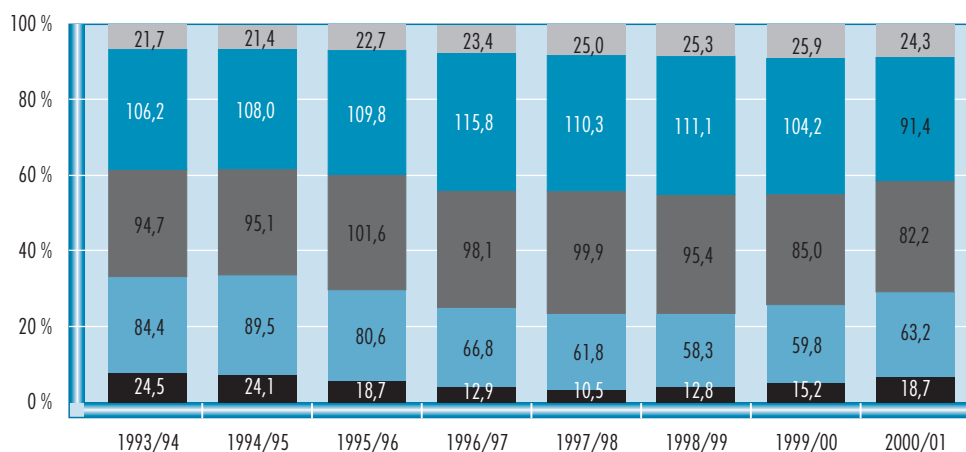
Pokles počtu dětí zapsaných v mateřských školách zaznamenaný od roku 1989/90 (o 26 %) je důsledkem poklesu velikosti odpovídající věkové populace. Podíl dětí v mateřských školách na odpovídající populaci však roste – i když je docházka do mateřské školy nepovinná, navštěvuje mateřské školy 70 % všech tříletých dětí, 91 % čtyřletých a dokonce 96 % všech pětiletých dětí.

Kromě běžných mateřských škol existují v rámci českého vzdělávacího systému **speciální mateřské školy**, které zajišťují vzdělá-

Obrázek 13:

Vývoj věkové struktury dětí navštěvujících mateřské školy v letech 1993/94 - 2000/01 (v tis.)

■ starší
■ 5letí
■ 4letí
■ 3letí
■ do 3 let

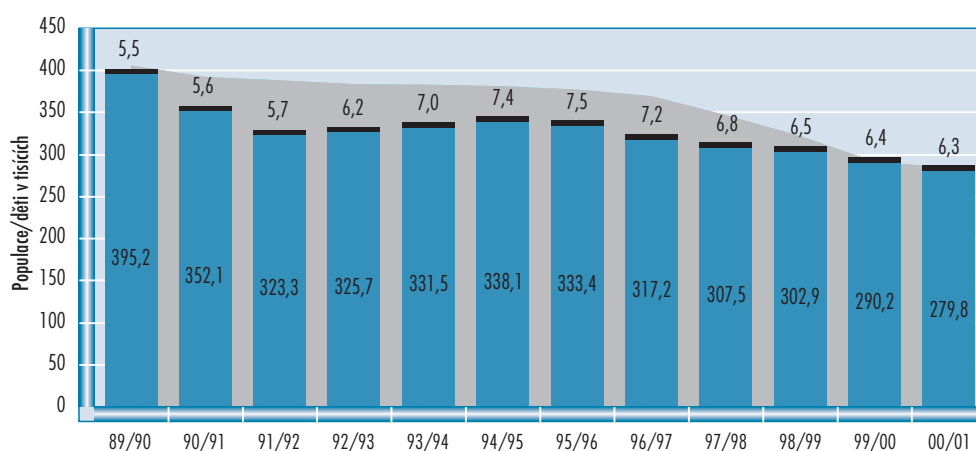

Zdroj: ÚIV

Obrázek 14:

Vývoj počtu dětí v předškolním vzdělávání ve srovnání s vývojem populace 3-5 let v letech 1989/90-2000/01 (v tis.)

■ Populace
■ MŠ
■ Speciální MŠ

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

vání dětí se zdravotním postižením (231 škol v roce 2000/01 s 6,3 tis. zapsaných dětí) a **mateřské školy při dětských domovech** (6 škol se 104 dětmi v roce 2000/01). Děti se zdravotním postižením mohou být integrovány do běžných škol, ať už do běžných tříd (3 006 dětí), nebo do speciálních a specializovaných tříd (4 360 dětí). Děti se zdravotním postižením v roce 2000/01 tvořily celkem 2,7 % všech dětí zapsaných do mateřských škol. Integrace dětí se zdravotním postižením do běžných mateřských škol napomáhá jak jejich začlenění do společnosti, tak napomáhá zdravým dětem posílit jejich sociální citění s postiženými občany.

Svým způsobem je možné zahrnout do předškolního vzdělávání i přípravné třídy pro děti se sociálním znevýhodněním, které jsou určeny dětem s těžší sociální adaptací na školní prostředí před jejich nástupem do základní školy. Tyto třídy začaly vznikat od roku 1998/99 a jsou zřizovány při mateřských, základních a speciálních školách. V roce 2000/01 navštěvovalo 110 tříd (7 v mateřských, 63 v základních, 3 ve speciálních základních školách a 37 ve zvláštních školách) celkem 1 364 dětí.

Situace co do počtu mateřských škol a dětí v nich umístěných se pochopitelně liší regionálně. Největší rozdíly jsou především

ve velikosti mateřských škol – největší školy jsou v Praze, v Karlovarském, v Ústeckém a v Moravskoslezském kraji. Určité rozdíly jsou i v podílu nestátních mateřských škol v jednotlivých regionech – největší podíl nestátních mateřských škol, který vysoce převyšuje celorepublikový průměr 1,5 % škol, je v Praze (3,1 %, navštěvuje je však pouze 1,9 % dětí) a v Moravskoslezském kraji (3,1 %), kde tyto školy navštěvuje také nejvyšší podíl dětí (3,3 %).

Jednotlivé regiony se podstatně liší i v míře účasti dětí jednotlivých věkových skupin v mateřských školách. Nejmarkantnější jsou tyto rozdíly především v podílu tříletých dětí (od 65 % v Moravskoslezském a 66 % v Ústeckém kraji až do 78 % v Olomouckém kraji) a v podílu dětí s odkladem povinné školní docházky v mateřských školách (od 19 % v Moravskoslezském kraji až do 27 % v Jihomoravském kraji).

B2.3 Povinná školní docházka

Od roku 1995 je **povinná školní docházka** devítiletá⁸ a žáci ji plní na devítileté základní škole (93 % žáků), určitou variantou pro nadané žáky jsou víceletá gymnázia⁹, případně osmiletý obor

⁸ Stanovena novelou zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol, která nabyla účinnosti v červenci 1995.

⁹ Do šestiletých gymnázií odcházejí žáci po ukončení 7. ročníku ZŠ, do osmiletých po ukončení 5. ročníku ZŠ.

Tabulka 15: Základní charakteristiky sítě mateřských škol – podle regionů v roce 2000/01

Kraj	MŠ celkem		Nestátní MŠ		Velikost MŠ celkem
	počet	děti	zařízení	děti	
Praha	351	26 710	3,1 %	1,9 %	76
Středočeský	693	29 841	1,4 %	1,2 %	43
Jihočeský	377	18 583	2,1 %	1,6 %	49
Plzeňský	304	14 426	0,3 %	0,2 %	47
Karlovarský	155	8 561	0,6 %	0,3 %	55
Ústecký	424	22 422	1,2 %	0,9 %	53
Liberecký	268	12 020	2,2 %	2,0 %	45
Královéhradecký	357	15 379	0,8 %	0,6 %	43
Pardubický	333	14 757	0,0 %	0,0 %	44
Vysočina	371	15 471	0,8 %	0,5 %	42
Jihomoravský	703	31 449	1,0 %	0,8 %	45
Olomoucký	443	18 596	1,1 %	2,4 %	42
Zlínský	353	16 710	1,1 %	0,4 %	47
Moravskoslezský	644	34 913	3,1 %	3,3 %	54
ČR celkem	5 776	279 838	1,5 %	1,4 %	48

Zdroj: ÚIV

Tabulka 16: Míry účasti v předškolním vzdělávání pro děti ve věku 3–6 let podle regionů v roce 2000/01

Kraj	Míra účasti			
	3letí	4letí	5letí	6letí a starší
Praha	72,3 %	94,5 %	99,6 %	26,3 %
Středočeský	67,9 %	91,1 %	95,7 %	21,4 %
Jihočeský	75,6 %	95,4 %	97,9 %	23,7 %
Plzeňský	69,7 %	88,8 %	95,1 %	23,1 %
Karlovarský	66,6 %	90,8 %	92,1 %	23,3 %
Ústecký	65,6 %	83,7 %	89,2 %	20,9 %
Liberecký	70,2 %	86,3 %	93,5 %	22,3 %
Královéhradecký	69,4 %	93,8 %	94,3 %	22,0 %
Pardubický	73,2 %	90,7 %	96,2 %	21,6 %
Vysočina	67,3 %	95,1 %	95,1 %	22,0 %
Jihomoravský	72,3 %	94,1 %	98,6 %	26,7 %
Olomoucký	77,5 %	93,8 %	99,0 %	24,2 %
Zlínský	71,5 %	91,8 %	97,7 %	26,2 %
Moravskoslezský	65,1 %	89,5 %	93,4 %	19,0 %
ČR celkem	70,0 %	91,4 %	95,7 %	23,0 %

Poznámka: Pro kategorii 6letých a starších byla jako cílová populace zvolena populace šestiletých.

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

tanec¹⁰ na konzervatořích. Pro žáky se zdravotním a mentálním postižením je určen systém speciálního školství (speciální základní škola, zvláštní a pomocná škola), případně mohou být in-

tegrováni do speciálních a specializovaných tříd¹¹ na běžných základních školách nebo do běžných tříd základních škol. Děti, kterým zdravotní postižení neumožňuje docházet do školy, mohou být vzdělávány jiným způsobem (který jim zajistí školský úřad), mohou být osvobozeny od docházení do školy, v případě těžkého zdravotního postižení mohou být dokonce na základě rozhodnutí ředitele školského úřadu dočasně osvobozeny od povinné školní docházky (zároveň je jim stanovena forma vzdělávání, která odpovídá fyzickým a psychickým možnostem dítěte). Povinná školní docházka začíná zpravidla v šesti letech věku dítěte, v posledních letech je ve stále větší míře využívána možnost odkladu povinné školní docházky (zpravidla o jeden rok) na základě doporučení lékaře nebo pedagogicko-psychologické poradny. V roce 2000 nastoupilo s odkladem povinné školní docházky do základních škol 22 % sedmiletých a starších dětí.

B2.3.1 Základní školství

Prvořadým cílem základní školy je poskytovat žákům základní vzdělání všeobecného charakteru, naučit je takovým dovednostem, aby mohli získané poznatky prakticky využívat a formulovat své postoje a hodnoty. Základní škola by měla vytvářet příznivé, podnětné a motivující, demokratické a sociálně i zdravotně vhodné prostředí pro plnění svých základních funkcí, měla by reagovat na aktuální i budoucí potřeby žáků a vycházet jejich potřebám vstříc.

V současné době realizují základní školy tři základní vzdělávací programy – Základní škola (87 % žáků běžných tříd základních škol), Národní škola (1 %) a Obecná škola (11 %) – které zastře-

¹⁰ Studium osmiletého oboru tanec na konzervatořích je možné po ukončení 5. ročníku ZŠ

¹¹ Speciální třídy jsou určeny dětem sluchově, zrakově, tělesně či mentálně postiženým, dětem s vadami řeči a s kombinovanými vadami. Specializované třídy jsou pro děti se specifickými poruchami učení a chování.

Tabulka 17: Vývoj počtu nově přijímaných žáků na základní školy podle věku v letech 1995/96–2000/01

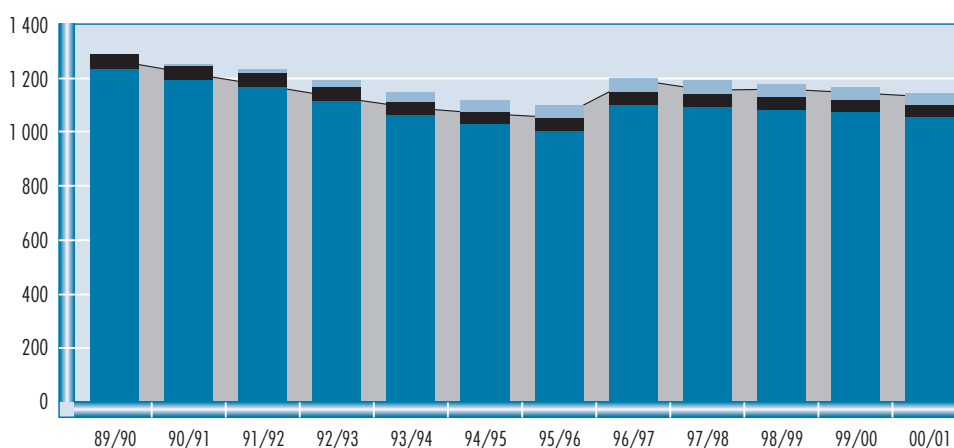
	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Celkem přijati	127,7	125,4	129,5	121,5	119,7	112,5
v tom: méně než 6letí	2,4	2,3	2	109	106	0,6
6letí	102,1	99	103	93,6	91,9	84,9
více než 6letí	23,3	24,2	24,5	26	26,3	26,9
Podíl přijatých do 1. ročníku ZŠ na příslušné věkové skupině						
méně než 6letí	1,9 %	1,8 %	1,6 %	1,5 %	1,5 %	0,7 %
6letí	81,1 %	77,5 %	80,2 %	77,6 %	76,4 %	80,2 %
více než 6letí	17,9 %	19,2 %	19,2 %	20,3 %	21,8 %	22,4 %

Zdroj: ÚIV

Obrázek 15:

Vývoj počtu žáků plnících povinnou školní docházku na základních, středních a speciálních školách (v tis.) v letech 1989/90–2000/01

■ Odpovídající věková populace
 ■ Žáci SŠ a nižších ročníků víceletých gymnázií
 ■ Žáci speciálních základních a zvláštních škol
 ■ Žáci základních škol

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

šuje **Standard základního vzdělávání**. Všechny programy zajišťují hlavní cíle základní školy v rovinách poznávací, dovedností a hodnot a postojů a nabízejí rovné šance všem dětem bez výjimky. Programy jsou určeny pro oba stupně základní školy a na konci prvního stupně mají žáci srovnatelné vědomosti, což umožňuje žákům bez větších problémů pokračovat na druhém stupni základní školy v jiném vzdělávacím programu. Kromě těchto tří základních programů zavedlo několik škol programy realizované na základě povolení MŠMT – Waldorfská škola a montessori-ovská pedagogika. Dále mohou školy uplatňovat prvky alternativní pedagogiky – např. daltonské učební plány¹² rámci jednoho z uvedených schválených učebních plánů, již bez povolení MŠMT. Školy nabízejí svým žákům výběr z řady volitelných předmětů, jejich nabídka často závisí na možnostech a velikosti školy. Mnohé ze škol nabízejí i rozšířenou výuku v některých předmětech (matematika, cizí jazyky, tělovýchova, ...). V posledních letech je experimentálně umožněno zavádění domácího vzdělávání, kdy žáci nedocházejí denně do školy, skládají zde pouze zkoušky z vědomostí (v roce 2000/01 se do domácího vzdělávání zapojilo celkem 247 dětí prvního stupně). Hodnocení žáků na základních školách

probíhá jednak formou klasické klasifikace (známky 1–5), jednak formou slovního hodnocení, které se může uplatňovat na prvním stupni.

Síť základních škol je v České republice poměrně hustá, v celém sledovaném období se počet základních škol pohybuje kolem čtyř tisíc škol, pokles jejich počtu v posledních letech odpovídá poklesu odpovídající věkové populace 6–14letých dětí. Pokles se dotýká především škol, které realizují pouze výuku na 1. stupni (od roku 1996/97 každoroční pokles o 1–2 %). V posledních letech se poměrně stabilizoval počet tzv. málotřídních¹³ škol (tvoří 35 % škol majících žáky na 1. stupni a navštěvuje je 9 % žáků 1. stupně), tedy škol, které vznikaly v malých obcích a jejichž hlavní funkcí je umožnit malým dětem docházku do základní školy v místě jejich bydliště. Pokles počtu žáků základních škol odpovídá poklesu populační křivky, svou roli hraje i roční zhruba devítiprocentní odliv žáků jednoho postupového ročníku na víceletá gymnázia. Naprostá většina základních škol je zřizována obcemi, školy zřizované soukromými subjekty a církvemi mají v síti základních škol pouze malou váhu. V roce 2000/01 existovalo 30 soukromých škol s 2 765 žáky a 20 církevních škol, které navštěvovalo 3 731 žáků.

¹² Hlavním rysem této pedagogické koncepce je zdůraznění individuální práce a sebeodpovědnosti žáka.

¹³ Málotřídní školy jsou školy, ve kterých je výuka více ročníků soustředěna v jedné učebně. Neúplně organizované školy naopak nemají všechny ročníky, ale výuka každého ročníku probíhá ve vlastní učebně.

Tabulka 18: Vývoj počtu základních škol v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Počet škol celkem	3 904	3 958	4 064	4 142	4 199	4 216	4 212	4 166	4 132	4 099	4 068	4 032
v tom: školy vyučující oba st.	2 446	2 457	2 497	2 490	2 513	2 498	2 491	2 490	2 489	2 485	2 480	2 471
pouze 1. stupeň	1 455	1 496	1 560	1 647	1 677	1 710	1 712	1 672	1 638	1 608	1 584	1 557
pouze 2. stupeň	3	5	7	5	9	8	9	4	5	6	4	4
z toho: málotřídní školy	1 118	1 118	1 242	1 378	1 300	1 351	1 422	1 463	1 482	1 463	1 435	1 411
Podíl málotřídních škol	28,7 %	28,3 %	30,6 %	33,3 %	31,0 %	32,1 %	33,8 %	35,2 %	35,9 %	35,7 %	35,3 %	35,0 %

Zdroj: ÚIV

Tabulka 19: Vývoj počtu žáků základních škol (v tis.) v letech 1989/90–200/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Počet žáků celkem	1235,7	1193,1	1166,5	1115	1061,4	1027,7	1004,6	1100,1	1092,5	1082,4	1071,3	1056,9
v tom: pouze 1. stupeň	566,8	545,8	537,8	528,8	521,3	522,7	522,8	637	635,6	626,8	618	605
pouze 2. stupeň	669,0	647,3	628,7	586,3	540,1	505,0	481,7	463,1	456,8	455,6	453,3	451,9
z toho: málotřídní školy	41,8	39,1	42,4	45,9	41,6	41,9	44,5	53,4	56,3	55,3	54,3	55,2
Podíl žáků málotřídních škol (na počtu žáků 1. stupně)	7,4 %	7,2 %	7,9 %	8,7 %	8,0 %	8,0 %	8,5 %	8,4 %	8,9 %	8,8 %	8,8 %	9,1 %

Zdroj: ÚIV

Integrace postižených dětí do vzdělávacího procesu v běžných školách, ať už do speciálních a specializovaných tříd nebo do tříd běžných, probíhá od roku 1991/92. Tato integrace příznivě ovlivňuje jak začleňování zdravotně postižených do běžného života, tak sociální citění zdravých dětí vůči zdravotně postiženým. Podíl postižených žáků na celkovém počtu dětí v základních školách stále roste a v roce 2000/01 jejich podíl činil 6 %. Zařazování postižených dětí do běžných základních škol je sice finančně i personálně náročnější, na druhé straně však umožňuje těmto dětem mnohem lepší adaptaci do běžného života a navíc uvolňuje i prostor speciálním školám, které se mohou ve větší míře věnovat dětem s těžšími formami zdravotního, případně mentálního postižení.

Vzhledem ke stále klesajícímu počtu žáků základních škol z nich odchází také stále méně absolventů (do počtu absolventů nezapočítáváme žáky, kteří odcházejí na víceleté střední školy a pokračují zde v plnění povinné školní docházky). Zatímco v roce 1988/89 odešlo ze základních škol po ukončení povinné školní docházky 168,8 tis. žáků, v roce 1999/2000 to bylo 115,1 tis. absolventů. Pro ty, kteří nemají ukončenou základní školu, nabízejí základní, speciální a střední školy **kursy pro ukončení základního vzdělání**. V roce 2000/01 navštěvovalo tyto kursy 1 157

frekventantů. Obdobné kursy, ve kterých si žáci mohou doplnit vzdělání poskytované zvláštní a pomocnou školou, nabízejí i speciální školy. Kursy pro doplnění vzdělání poskytovaného zvláštní školou navštěvovalo v roce 2000/01 celkem 393 frekventantů, kursy pro doplnění vzdělání poskytovaného pomocnou školou 177 frekventantů.

Síť základních škol v jednotlivých krajích České republiky odpovídá potřebám základního vzdělávání populace od šesti let do dovršení patnácti let věku. V čem se jednotlivé regiony liší, je především podíl nestátních základních škol (nejvyšší podíl v Praze – 3,8 % nestátních škol s 1,3 % žáků, v Karlovarském kraji – 2,8 % škol s 0,8 % žáků a ve Zlínském kraji – 2,5 % škol s 1,2 % žáků). Regiony se liší i v průměrné velikosti škol, která se pohybuje v roce 2000/01 od 208 žáků na školu na Vysočině až po 432 žáků na školu v Praze.

Míra účasti na vzdělávání na prvním stupni základní školy se v jednotlivých krajích příliš neliší – pohybuje se ve všech krajích okolo 100 %. Míra účasti ve vzdělávání odpovídající 2. stupni základní školy je v celorepublikovém průměru 96,3 %. Tato hodnota by se na první pohled mohla zdát nízká vzhledem k tomu, že se jedná o povinnou školní docházku. Je nutné si však uvědo-

Tabulka 20: Vývoj počtu postižených žáků integrovaných do běžných tříd a ve speciálních a specializovaných třídách základních škol (v tis.) v letech 1989/90–2000/01

	1993/94 ¹⁾	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Postižení žáci celkem	40,1	16,6	41,3	51,2	54,4	59,0	63,1	63,1
v tom: integrovaní žáci do běžných tříd	30,4	5,5	30,4	38,8	42,2	46,9	51,5	55,1
ve speciálních a specializovaných třídách	9,7	11,1	10,9	12,4	12,1	12,1	11,6	12,0

Poznámka: ¹⁾V roce 1993/94 byla odlišná metodika vykazování individuálně integrovaných žáků.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 21: Základní charakteristiky sítě základních škol – podle regionů v roce 2000/01

Kraj	ZŠ celkem		Nestátní ZŠ		Velikost ZŠ
	počet	žáci	zařízení	žáci	celkem
Praha	236	101 853	3,8 %	1,3 %	432
Středočeský	494	113 116	0,4 %	0,1 %	229
Jihočeský	258	65 976	0,8 %	0,2 %	256
Plzeňský	219	54 842	1,4 %	0,4 %	250
Karlovarský	109	32 209	2,8 %	0,8 %	295
Ústecký	274	86 431	1,1 %	0,7 %	315
Liberecký	195	45 542	1,5 %	0,8 %	234
Královehradecký	263	56 948	1,9 %	0,8 %	217
Pardubický	240	53 563	0,0 %	0,0 %	223
Vysočina	279	58 156	0,4 %	0,5 %	208
Jihomoravský	460	116 229	0,9 %	0,7 %	253
Olomoucký	299	67 280	1,0 %	0,4 %	225
Zlínský	237	64 414	2,5 %	1,2 %	272
Moravskoslezský	468	140 301	1,3 %	0,6 %	300
ČR celkem	4 031	1 056 860	1,2 %	0,6 %	262

Zdroj: ÚIV

mit, že část odpovídající věkové populace je stále ještě na prvním stupni základní školy („propadlíci“, odklady povinné školní docházky) a část populace se vzdělává v systému speciálního školství (speciální základní školy, zvláštní a pomocné školy). Jednotlivé kraje vykazují mírné odchylky od celorepublikového průměru, míry účasti na vzdělávání odpovídajícímu 2. stupni základní školy se pohybují od 92,5 % v Ústeckém kraji až do 101,3 % v Praze.

Zajímavá je i účast na vzdělávání z pohledu 2. stupně ZŠ a víceletá gymnázia. Nejmenší podíl odpovídající věkové populace plnící povinnou školní docházku na nižším stupni víceletých gymnázií je ve Zlínském (6,3 %) a Moravskoslezském kraji (6,5 %). Naopak nejvyšší podíl vykazují Praha (13,9 %) a Jihomoravský kraj (10,1 %). Tyto vysoké podíly jsou dány především velkými množstvími studijních příležitostí na víceletých gymnáziích v Praze a Brně.

Tabulka 22: Povinná školní docházka – odklady povinné školní docházky a míry účasti na vzdělávání podle regionů v roce 2000/01

Kraj	Odklady povinné školní docházky	základní školy 1. stupeň	Míra účasti		
			povinná školní docházka na 2. stupni		
			celkem	ZŠ	gymnázia
Praha	27,7 %	102,5 %	101,3 %	87,4 %	13,9 %
Středočeský	21,9 %	102,0 %	94,8 %	87,1 %	7,7 %
Jihočeský	23,2 %	100,3 %	96,1 %	86,8 %	9,3 %
Plzeňský	21,8 %	100,0 %	96,2 %	87,3 %	8,9 %
Karlovarský	26,1 %	100,2 %	93,7 %	86,2 %	7,4 %
Ústecký	23,0 %	99,1 %	92,5 %	85,6 %	6,9 %
Liberecký	22,9 %	100,2 %	94,6 %	87,1 %	7,5 %
Královehradecký	23,7 %	100,2 %	96,4 %	88,3 %	8,1 %
Pardubický	19,4 %	99,6 %	95,2 %	86,5 %	8,7 %
Vysočina	18,5 %	100,1 %	98,0 %	90,4 %	7,7 %
Jihomoravský	24,2 %	100,0 %	97,8 %	87,7 %	10,1 %
Olomoucký	22,3 %	99,1 %	96,7 %	87,7 %	9,1 %
Zlínský	24,5 %	99,7 %	97,7 %	91,4 %	6,3 %
Moravskoslezský	20,2 %	99,1 %	95,0 %	88,6 %	6,5 %
ČR Celkem	22,4 %	100,2 %	96,3 %	87,7 %	8,6 %

Poznámky:

Míra odkladů povinné školní docházky vzhledem k populaci 7letých.

Míra účasti na vzdělávání na 1. stupni ZŠ vzhledem k populaci 6–10letých.

Míra účasti na vzdělávání odpovídajícímu 2. stupni základní školy vzhledem k populaci 11–14letých.

Zdroj: ÚIV

Jednotlivé regiony se liší i **mírou odkladů povinné školní docházky**, která je v průměru 22,4 %. Nejnížší míru odkladů povinné školní docházky pozorujeme na Vysočině (18,5 % sedmiletých) a v Pardubickém kraji (19,4 %). Tradičně nejvyšší míra odkladů se projevuje v Praze (27,7 %) a v Karlovarském kraji (26,1 %). V ostatních krajích se podíl sedmiletých dětí s odkladem povinné školní docházky pohybuje v rozmezí 20,2 – 24,5 %.

B2.3.2 Víceletá gymnázia

Spolu se vznikem víceletých gymnázií v roce 1990 mají nadaní žáci možnost odejít studovat v průběhu plnění povinné školní docházky na víceletá gymnázia. Tyto školy navazují na historickou tradici reálných gymnázií, která existovala na našem území před druhou světovou válkou. Víceletá gymnázia nabízejí náročnější výuku, než poskytuje základní škola, a jejich hlavním cílem je připravit žáky ke studiu na vysoké škole. Podle novely školského zákona z roku 1995 byla stanovena délka studia na víceletých gymnáziích na osm a šest let (šestiletá gymnázia nahradila dříve existující pětiletá jazyková gymnázia). Zájem o studium na víceletých gymnáziích je velmi vysoký, v roce 2000/01 odcházelo studovat na víceletá gymnázia celkem 9 % žáků odpovídajících ročníků základní školy. Celkem na víceletých gymnáziích studovalo cca 44,1 tis. žáků, kteří zde plnili povinnou školní docházku.

Přechod žáků plnících povinnou školní docházku na víceletá gymnázia se v posledních letech stává i otázkou politickou. Návrh nového školského zákona v prvních verzích počítal dokonce se zrušením víceletých gymnázií a tato otázka se stala v pravém slova smyslu veřejnou diskusí. Objevovaly se argumenty pro i proti. Základním argumentem pro zrušení víceletých gymnázií byla snaha současného vedení ministerstva o rovné vzdělání pro všechny a o rekonstrukci základní školy. Značný odliv nadaných žáků ze základní školy pochopitelně ovlivnil i úroveň vzdělávání na základních školách. V ideálním stavu by základní škola měla nabízet širokou škálu vzdělávací nabídky pro žáky všech kategorií, od žáků se slabším intelektuálním základem až po žáky mimořádně nadané, což je i snahou současného vedení ministerstva. Naprostá většina gymnázií realizuje zároveň jak čtyřleté, tak víceleté studium (76 % gymnázií v roce 2000/01), pouze 7 % škol se zaměřuje pouze na čtyřleté délky studia.

Podíl žáků v nižším stupni víceletých gymnázií (vzhledem k počtu žáků ve vzdělávání odpovídající 2. stupni základní školy) je v průměru 9 % a pohybuje se v jednotlivých krajích v rozmezí od 6,5 % ve Zlínském kraji do 13,7 % v Praze.

B2.4 Střední školství

Hlavním úkolem středních škol je poskytnout studentům úplné střední, střední odborné nebo úplné střední odborné vzdělání, připravit je pro praxi nebo ke studiu na terciárním vzdělávacím stupni (na vyšší odborné či vysoké škole). Vzdělávání na středních školách je určeno především absolventům základních škol, v dnešní době téměř všichni absolventi základních škol pokračují ve studiu na středních školách. I přes řadu vnitřních změn v posledních letech zůstává základní institucionální členění středních škol prakticky neměnné. **Gymnázia** jako instituce realizující úplné střední vzdělávání (všeobecného charakteru) připravují absolventy především pro další studium na vyšší odborné a vysoké škole. Úplné střední odborné vzdělávání zajišťují především **střední odborné školy (SOŠ)**, které nabízejí zejména studium odborných předmětů ukončené maturitní zkouškou. Střední odborné vzdělávání je zajišťováno zejména **středními odbornými učilišti (SOU)**, jejichž hlavním cílem je příprava absolventů učebních oborů pro praxi. Absolventi všech oborů ukončených maturitní zkouškou mohou pokračovat ve studiu na vyšší odborné a vysoké škole. Ani absolventi učebních oborů ukončených závěrečnou zkouškou nemají další vzdělávací cestu uzavřenou. Po dalším studiu v oborech **nástavbového studia** realizovaných středními školami (určených právě pro absolventy tříletých učebních oborů středních odborných učilišť), které jsou ukončeny maturitní zkouškou, mohou pokračovat v dalším studiu.

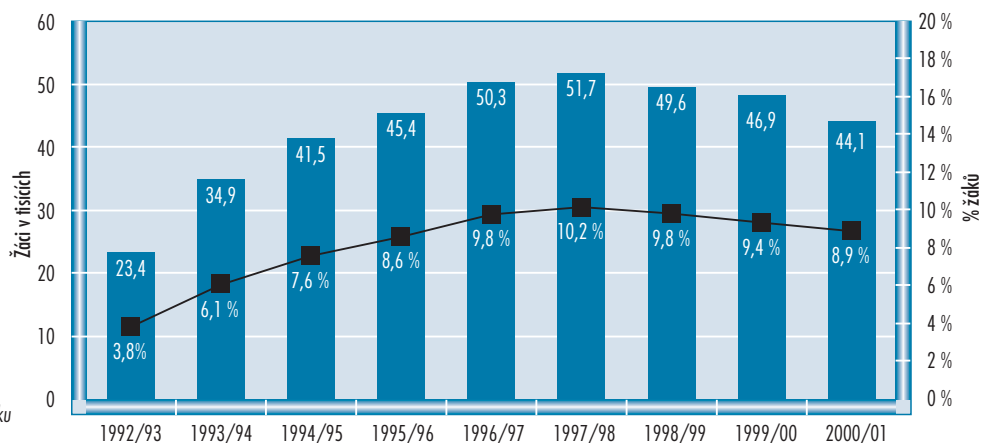
Po roce 1996/97 byly střední školy postaveny do nepříznivé situace – v důsledku zavedení povinné devítileté školní docházky na základní škole chyběl středním školám jeden postupový ročník. Střední odborná učiliště, která realizují především tříleté učební obory, se s touto situací potýkala 3 roky a naplnila všechny postupové ročníky v roce 1999/2000. Střední odborné školy a čtyřletá gymnázia na tom byly ještě hůře – jeden postupový ročník postrádaly čtyři roky a teprve ve školním roce 2000/01 se situace doplněním všech postupových ročníků stabilizovala.

Obrázek 16:

Vývoj počtu žáků plnících povinnou školní docházku na gymnáziích (v tis.) a jejich podíl na celkovém počtu žáků odpovídajícím 2. stupni běžných základních škol (v %) v letech 1989/90–2000/01

■ Žáci na víceletých gymnáziích
■ Podíl žáků nižšího stupně víceletých gymnázií na celkovém počtu žáků plnících pov. škol. docházku na úrovni odp. 2. stupni běžných ZŠ

Zdroj: ÚIV

Tabulka 23: Základní charakteristiky sítě nižšího stupně víceletých gymnázií – podle regionů v roce 2000/01

Kraj	Odklady povinné školní docházky	Míra účasti			
		základní školy 1. stupeň	povinná školní docházka na 2. stupni		
			celkem	ZŠ	gymnázia
Praha	44	6 941	43,2 %	28,6 %	13,7 %
Středočeský	30	4 206	10,0 %	5,4 %	8,1 %
Jihočeský	24	3 000	20,8 %	18,6 %	9,7 %
Plzeňský	14	2 391	14,3 %	15,5 %	9,2 %
Karlovarský	7	1 181	14,3 %	5,2 %	7,9 %
Ústecký	23	2 929	17,4 %	11,2 %	7,5 %
Liberecký	13	1 659	15,4 %	7,4 %	7,9 %
Královéhradecký	17	2 223	11,8 %	12,3 %	8,4 %
Pardubický	18	2 281	11,1 %	3,9 %	9,2 %
Vysočina	17	2 114	17,6 %	14,2 %	7,8 %
Jihomoravský	40	5 696	22,5 %	16,4 %	10,3 %
Olomoucký	19	2 992	10,5 %	5,3 %	9,4 %
Zlínský	13	1 977	7,7 %	2,8 %	6,5 %
Moravskoslezský	33	4 474	18,2 %	8,0 %	6,8 %
ČR Celkem	312	44 064	19,6 %	13,2 %	8,9 %

Poznámky:

Míra odkladů povinné školní docházky vzhledem k populaci 7letých.

Míra účasti na vzdělávání na 1. stupni ZŠ vzhledem k populaci 6–10letých.

Míra účasti na vzdělávání odpovídajícím 2. stupni základní školy vzhledem k populaci 11–14letých.

Zdroj: ÚIV

Rychlý rozvoj středního školství je patrný především z **prudkého růstu počtu středních škol** až do roku 1995/96, od roku 1996/97 počet středních škol postupně klesá, a to jak z důvodu stálého poklesu demografické křivky, tak díky procesu optimalizace sítě středních škol a v neposlední řadě i díky chybějícímu postupovému ročníku na středních školách (důsledek zavedení povinné devítileté školní docházky na základní škole). Po prudkém rozvoji nestátního středního školství do roku 1996/97 se celkový pokles počtu škol projevil pochopitelně i v nestátním sektoru. Dynamika poklesu počtu nestátních středních škol byla v období 1996/97–1997/98 dokonce větší (každoroční úbytek cca 10 %) než u škol státních (úbytek 3–5 % ročně). V roce 2000/01 se pokles počtu středních škol zpomalil, v České republice vyučovalo žáky celkem 1 740 škol, z toho 385 (22,1 %) byly školy nestátní.

Obdobné důvody, které způsobily pokles počtu středních škol od roku 1996/97, zapříčinily i celkový pokles počtu žáků, který trval až

do roku 1998/99. V následujících letech 1999/2000 a 2000/01 jsme naopak zaznamenali nárůst počtu žáků v důsledku doplnění chybějících postupových ročníků. V roce 2000/01 vyučovaly střední školy v denním studiu určeném pro absolventy základních škol celkem 500,1 tis. žáků, což je však o 15 % méně než tomu bylo v roce 1995/96, kdy měly střední školy naposled naplněny všechny ročníky. Chybějící postupový ročník nejvíce postihl střední odborná učiliště, která nabízejí především tříleté učební obory a absencí jednoho ročníku přišly o třetinu žáků. Navíc uvolněné kapacity středních odborných škol umožňovaly ve srovnání s předchozími lety přijetí většího množství žáků do oborů úplného středního odborného vzdělávání. **Míra účasti na středoškolském vzdělávání** je v České republice tradičně vysoká – s výjimkou období, kdy středním školám chyběl jeden postupový ročník, se od roku 1990/91 pohybuje nad hranicí 80 % odpovídající věkové populaci, v roce 2000/01 byl podíl 15–18letých zapojených v procesu středního vzdělávání 86,8 %.

Tabulka 24: Vývoj počtu středních škol a žáků (v tis.) podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01

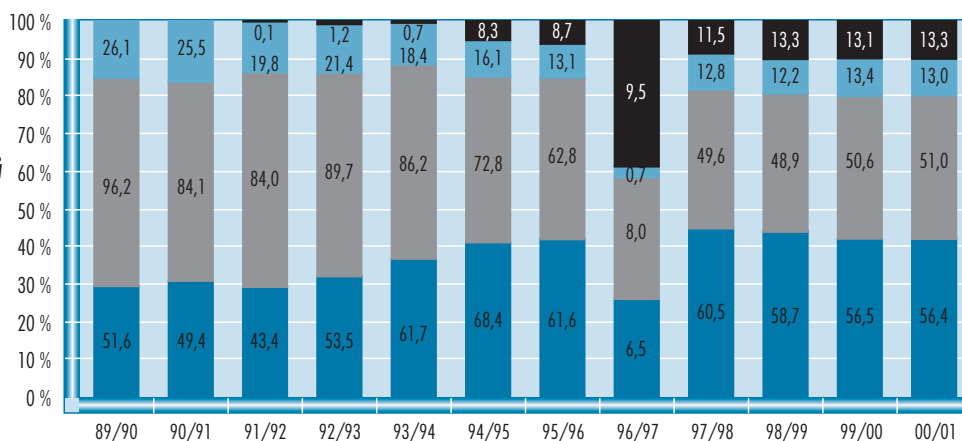
	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Střední školy celkem	1 246	1 294	1 569	1 696	1 871	2 057	2 116	2 100	1 995	1 859	1 766	1 740
z toho: nestátní	-	6	108	208	368	459	498	538	488	448	403	385
Počet žáků (v tisících)	566,0	573,1	556,8	554,3	570,6	588,5	582,5	454,6	437,4	416,8	446,9	500,1
z toho: na nestátních školách	0	*	*	33,2	57,4	70,1	75,7	61,8	55,7	48,6	48,2	57,2
z toho: plní PŠD	0	*	14,8	23,4	34,9	41,5	45,4	50,3	51,7	49,6	46,9	43,7
Podíl nestátních škol (v %)	0,0 %	0,5 %	6,9 %	12,3 %	19,7 %	22,3 %	23,5 %	25,6 %	24,5 %	24,1 %	22,8 %	22,1 %
Podíl žáků nestátních škol (v %)	0,0 %	*	1,0 %	6,0 %	10,1 %	11,9 %	13,0 %	13,6 %	12,7 %	11,7 %	10,8 %	11,4 %

Zdroj: ÚIV

Obrázek 17:

Vývoj počtu (v tis.) a struktury nově přijatých na střední školy do studia s maturitou a bez maturity (včetně žáků odpovídajících ročníků víceletých gymnázií) v letech 1989/90–2000/01

■ obory ukončené maturitní zkouškou
■ obory ukončené závěrečnou zkouškou
■ gymnázia
■ žáci příslušných ročníků víceletých gymnázií

Poznámka:

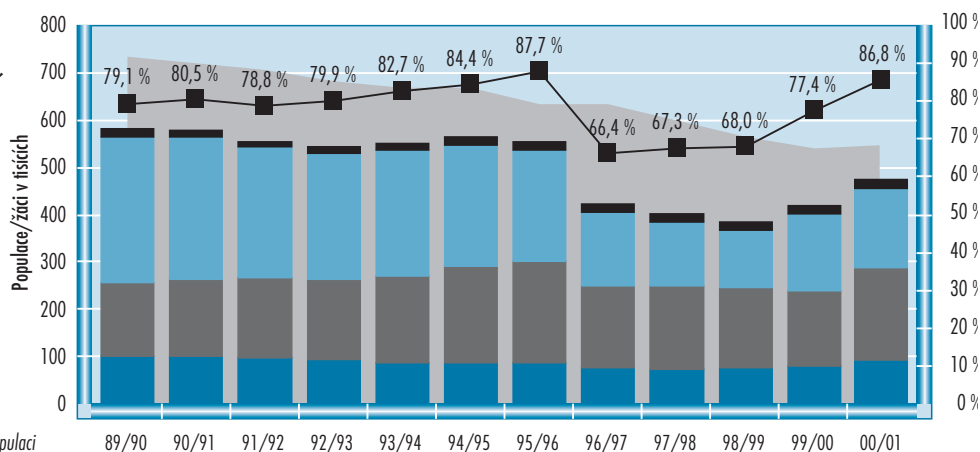
Bez žáků nižších ročníků víceletých gymnázií, kteří plní na středních školách povinnou školní docházku.

Zdroj: ÚIV

Obrázek 18:

Vývoj počtu žáků navštěvujících střední školy v denním studiu s maturitou a bez maturity ve srovnání s vývojem odpovídající věkové populace 14–17letých, resp./15–18letých v letech 1989/90–2000/01

■ Populace 14–17/15–18letých
■ SOŠ
■ Speciální
■ G
■ SOU
— Podíl na přísl. populaci

Poznámka:

Bez žáků nižších ročníků víceletých gymnázií, kteří plní na středních školách povinnou školní docházku.

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

Podíl nově přijímaných studentů do gymnaziálního studia (včetně žáků víceletých gymnázií odpovídajících 1. ročníku středních škol) se v posledních čtyřech letech stabilizoval v rozmezí 18 % v roce 1997/98 a 20 % v posledních dvou letech. Obdobný stabilní trend se projevuje i v případě oborů odborných škol ukončených maturitní zkouškou, kam jsou v průměru přijímány dvě pětiny žáků (45 % v roce 1997/98, 42 % v roce 2000/01). Podíl nově přijímaných do odborného studia středních škol bez maturitní zkoušky je obdobný – zhruba dvě pětiny (37–38 % v období 1997/98–2000/01).

Pro žáky zdravotně postižené je určeno **vzdělávání na speciálních středních školách**, pro žáky mentálně postižené, pro absolventy zvláštních a pomocných škol je určeno **vzdělávání na odborných učilištích a praktických školách**. Zdravotně postižení žáci mohou studovat i na běžných středních školách, ať už ve speciálních či specializovaných třídách, nebo jako individuálně integrovaní v běžných třídách středních škol.

Spolu s rozsáhlými změnami v ekonomice, postupnou globalizací, dynamickým rozšiřováním informačních technologií a předpokládaným vstupem České republiky do Evropské unie se pochopitelně mění i **požadavky na absolventy škol na trhu práce**.

Vzdělávání ve školách by mělo především absolventy připravit pro celoživotní učení, a to nejen v rámci školské soustavy, ale na celoživotní učení prostupující téměř celým občanským i pracovním životem, tedy pro celoživotní učení, které je základem celoživotní zaměstnanosti.

Spolu s vyššími požadavky kladenými na absolventy škol na trhu práce se vedou úvahy i o cílech a obsahu středního vzdělávání. Pro úspěšné uplatnění absolventů na trhu práce je podstatné **posílení všeobecného vzdělání** (tedy posílení „univerzálnosti“ absolventů) a **rozvoj schopností a dovedností mimo rámec jednotlivých oborů**. Toto vše se projevuje nejen ve všeobecném středním vzdělávání jako takovém, ale zasahuje pochopitelně i do odborného školství, kde se důraz přesunuje od úzké specializace k obecně odbornému profilu absolventa.

Jednotlivé regiony se liší podle struktury žáků na jednotlivých typech středních škol. Celorepublikově je nejvyšší **míra účasti populace 15–18letých** na středních odborných školách (35,5 %), pak následují střední odborná učiliště (31 %) a gymnázia (17,2 %). Tato situace je však jiná z regionálního pohledu. Naprosto atypicky se chová Praha, kde je celkově nejvyšší míra účasti na středoškolském vzdělávání (105,9 %) a je zde i jiné rozložení odpo-

Tabulka 25: Míry účasti ve středoškolských vzdělávacích programech (v %) – podle regionů v roce 2000/01

Kraj	Míra účasti			
	Gymnázium	SOŠ	SOU	Celkem
Praha	28,8 %	48,7 %	28,4 %	105,9 %
Středočeský	14,7 %	28,8 %	24,8 %	68,3 %
Jihočeský	16,7 %	38,5 %	33,8 %	89,0 %
Plzeňský	13,8 %	33,6 %	31,4 %	78,8 %
Karlovarský	12,8 %	34,9 %	30,2 %	77,9 %
Ústecký	12,4 %	34,9 %	30,5 %	77,8 %
Liberecký	13,5 %	33,2 %	32,4 %	79,1 %
Královéhradecký	17,8 %	37,5 %	32,1 %	87,5 %
Pardubický	16,1 %	36,4 %	28,5 %	81,0 %
Vysočina	15,3 %	34,9 %	31,3 %	81,4 %
Jihomoravský	19,4 %	33,7 %	34,4 %	87,6 %
Olomoucký	18,1 %	33,0 %	33,8 %	84,9 %
Zlínský	16,6 %	36,5 %	34,0 %	87,1 %
Moravskoslezský	16,1 %	32,7 %	31,2 %	80,0 %
ČR Celkem	17,2 %	35,5 %	31,0 %	83,7 %

Poznámka: Pouze žáci denních forem studia, bez speciálních škol a škol při výchovných ústavech. Nejsou zahrnuti žáci v oborech nástavbového studia. Do celkového počtu žáků gymnázií nejsou zahrnuti žáci nižších ročníků víceletých gymnázií, kteří plní povinnou školní docházku.

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

vídající populace – téměř polovina populace (48,7 %) studuje na středních odborných školách, téměř třetina (28,8 %) na gymnáziích a pouze 28,4 % na středních odborných učilištích. Dalším značně atypickým regionem je Středočeský kraj se svou 68,3 %

mírou účasti na středoškolském vzdělávání, který však ve velké míře (zvláště okresy Praha-východ a Praha-západ) využívá spádovosti pražských středních škol.

Zajímavý pohled na středoškolské vzdělávání je pohled z hlediska zájmu o středoškolské vzdělávání a míra uspokojování tohoto zájmu. Z pohledu přijímacího řízení jsou v celorepublikovém měřítku naprosto nejúspěšnější uchazeči o studium na středních odborných učilištích (66,7 %) a uchazeči o studium na středních odborných školách (53,4 %). Méně než poloviční úspěšnost vykazují čtyřletá gymnázia (48,4 %) a naprosto nejnižší úspěšnost při přijímacím řízení je u víceletých gymnázií (43,1 %). Tato nízká úspěšnost je dána především faktem, že rodiče a žáci v mnohých případech berou víceleté gymnázium jako „první šanci“, jak se dostat na střední školu.

Z regionálního hlediska je poměrně homogenní situace v úspěšnosti přijetí na střední odborná učiliště s výjimkou extrémních hodnot v Jihomoravském kraji (60,9 %), v Plzeňském kraji (70,1 %) a na Vysočině (70,2 %). Obdobná situace je i v úspěšnosti přijetí na střední odborné školy (s výjimkou 48,1 % úspěšnosti v Karlovarském kraji a 60,6 % úspěšnosti ve Středočeském kraji). Zcela rozdílně se jednotlivé kraje chovají v případě přijímání žáků do víceletých gymnázií. Úspěšnost přijetí na čtyřletá gymnázia má široký rozptyl, od 40,4 % v Praze až po 60,9 % úspěšnost v Pardubickém kraji. Obdobná situace je i v přijímání na víceletá gymnázia (od 29,9 % úspěšnosti v Praze až po 57,5 % úspěšnost v Pardubickém kraji).

B2.4.1 Všeobecné vzdělávání – gymnázia

Gymnázium¹⁴ je typ střední školy, která poskytuje všeobecné vzdělávání a jejím hlavním úkolem je připravit absolventy k dalšímu studiu na vysoké a vyšší odborné škole a k výkonu profesí, které vyžadují především všeobecné vzdělání. Poskytuje úplné

Tabulka 26: Přihlášení uchazečů o středoškolské studium, úspěšnost přijetí – podle regionů v roce 2000/01

Kraj	Víceletá gymnázia		Čtyřletá gymnázia		SOŠ		SOU	
	přihlášeni	přijati	přihlášeni	přijati	přihlášeni	přijati	přihlášeni	přijati
Praha	6 230	29,9 %	4 930	40,4 %	14 612	50,1 %	7 960	69,4 %
Středočeský	2 158	46,7 %	2 034	57,6 %	6 758	60,6 %	7 022	67,3 %
Jihočeský	1 675	45,7 %	1 751	45,7 %	6 502	51,7 %	5 853	64,8 %
Plzeňský	1 166	56,9 %	880	47,5 %	4 577	52,7 %	4 302	70,1 %
Karlovarský	619	42,2 %	544	47,8 %	2 904	48,1 %	2 835	68,7 %
Ústecký	1 452	52,0 %	1 566	54,3 %	7 641	55,6 %	7 117	67,9 %
Liberecký	919	46,4 %	702	54,7 %	3 642	52,4 %	3 811	69,4 %
Královéhradecký	1 327	45,1 %	1 376	50,1 %	4 598	56,3 %	4 726	65,5 %
Pardubický	984	57,5 %	1 228	60,9 %	4 724	57,0 %	4 000	66,2 %
Vysočina	970	55,9 %	1 100	54,9 %	4 571	56,1 %	4 412	70,2 %
Jihomoravský	3 305	44,1 %	3 269	46,3 %	10 704	50,7 %	11 628	60,9 %
Olomoucký	1 886	43,5 %	1 558	44,1 %	5 215	53,5 %	5 921	65,8 %
Zlínský	1 092	45,5 %	1 635	51,0 %	5 991	53,9 %	5 429	63,8 %
Moravskoslezský	2 570	44,8 %	3 520	48,0 %	11 391	52,9 %	10 888	69,0 %
ČR Celkem	26 353	43,1 %	26 093	48,4 %	93 830	53,4 %	85 904	66,7 %

Zdroj: ÚIV

¹⁴ Včetně sportovních škol.

střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou. Délka studia na gymnáziu byla stanovena na čtyři, šest a osm let. Pro děti postižené jsou určena speciální gymnázia¹⁵, případně mohou postižené děti studovat ve speciálních a specializovaných třídách gymnázií, nebo být integrovány do běžných tříd mezi děti zdravé.

Celková role gymnázií v českém vzdělávacím systému je nezastupitelná, jako jediný typ střední školy poskytují všeobecné vzdělávání. Ve srovnání s ostatními zeměmi EU je však podíl všeobecného středního vzdělávání v České republice poměrně nízký. Proto se i jedno z doporučení examinatorů OECD z roku 1996 týkalo gymnázií a směřovalo ke zvýšení podílu všeobecného středního vzdělávání u nás.

O účelnosti víceletých gymnázií (šesti a osmiletých) se již několik let vedou bouřlivé diskuse. Zpočátku byl tento typ gymnázií chápán jako výběrová škola poskytující vzdělávání mimořádně nadaným

žákům, které by výuka v „klasické“ základní škole brzdila. S postupem doby však postupně docházelo k poměrně velkému odlivu chytrých a nadaných dětí ze základní školy, sílily hlasy o upadající úrovni základních škol. Jedním z řešení je rekonstrukce vzdělávání na základních školách ve smyslu kvalitnějšího vzdělávání, které by v plné míře uspokojovalo jak vzdělávací potřeby dětí mimořádně nadaných, tak dětí s menšími rozumovými schopnostmi.

Gymnázia vyučují podle centrálně schváleného **Standardu** z roku 1996 a od roku 1999 podle nově schválených **učebních dokumentů**. Tyto dokumenty umožňují školám realizovat výuku nejen v různých zaměřeních, posilovat výuku povinných vyučovacích předmětů v rámci disponibilních hodin, ale i zavádět volitelné předměty podle zájmu žáků, podle pedagogických záměrů a podmínek jednotlivých gymnázií. **Standard** a následně schvá-

Tabulka 27: Vývoj počtu gymnázií a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01
Gymnázia celkem	225	229	258	285	324	348	361	367	366	356	345	347
v tom: státní	225	227	234	244	262	276	282	283	284	277	276	277
soukromá	x	1	20	33	48	58	65	68	66	63	52	52
církevní	x	1	4	8	14	14	14	16	16	16	17	18
Struktura škol												
Gymnázia celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: státní	100,0 %	99,1 %	90,7 %	85,6 %	80,9 %	79,3 %	78,1 %	77,1 %	77,6 %	77,8 %	80,0 %	79,8 %
soukromá	x	0,4 %	7,8 %	11,6 %	14,8 %	16,7 %	18,0 %	18,5 %	18,0 %	17,7 %	15,1 %	15,0 %
církevní	x	0,4 %	1,6 %	2,8 %	4,3 %	4,0 %	3,9 %	4,4 %	4,4 %	4,5 %	4,9 %	5,2 %
z toho: s víceletým studiem	x	*	*	77,2 %	84,0 %	88,2 %	87,3 %	90,5 %	89,1 %	90,7 %	93,0 %	92,2 %

Zdroj: ÚIV

Tabulka 28: Vývoj počtu nově přijatých do denního studia s maturitou na gymnáziích (v tis.) a jejich struktury – podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01

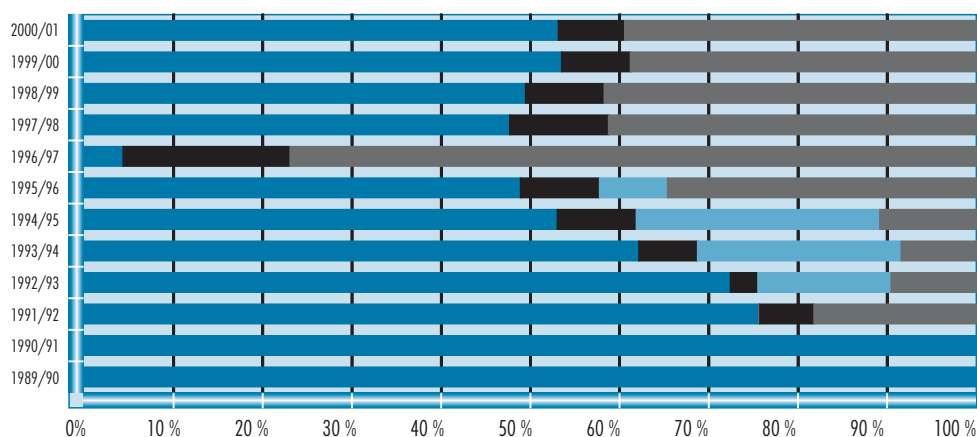
	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01
Nově přijatí celkem	26,1	25,5	26,2	29,6	29,7	30,4	26,8	15,7	26,7	24,6	25,1	24,1
v tom: 4 (5)letá	26,1	*	19,8	21,4	18,4	16,1	13,1	0,7	12,8	12,2	13,4	12,8
v tom: na státní gymnázia	26,1	*	18,9	19,4	16,2	14,2	11,9	0,6	12,0	11,5	12,4	11,3
na nestátní gymnázia	x	*	0,8	2,0	2,2	1,9	1,2	-	0,8	0,7	1,1	1,4
víceletá	x	*	6,4	8,2	11,2	14,3	13,7	15,0	13,9	12,4	11,7	11,3
v tom: na státní gymnázia	x	*	5,8	7,2	9,8	12,7	12,2	13,3	12,1	10,8	10,1	9,7
na nestátní gymnázia	x	*	0,8	2,0	2,2	1,9	1,2	-	0,8	0,7	1,1	1,6
Struktura nově přijatých												
Nově přijatí celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: 4 (5)letá	100,0 %	*	75,5 %	72,4 %	62,2 %	53,0 %	48,9 %	4,3 %	48,0 %	49,5 %	53,5 %	53,1 %
v tom: na státní gymnázia	100,0 %	*	72,1 %	65,5 %	54,6 %	46,8 %	44,4 %	4,1 %	45,0 %	46,6 %	49,3 %	47,1 %
na nestátní gymnázia	x	*	3,2 %	6,9 %	7,6 %	6,3 %	4,5 %	0,2 %	3,0 %	2,9 %	4,2 %	6,0 %
víceletá	x	*	24,5 %	27,6 %	67,8 %	47,0 %	51,1 %	95,7 %	52,0 %	50,5 %	46,5 %	46,9 %
v tom: na státní gymnázia	x	*	22,2 %	24,3 %	33,0 %	42,0 %	45,5 %	84,8 %	45,2 %	43,8 %	40,1 %	40,4 %
na nestátní gymnázia	x	*	3,2 %	6,9 %	7,6 %	6,3 %	4,5 %	0,2 %	3,0 %	2,9 %	4,2 %	6,5 %

Zdroj: ÚIV

¹⁵ Viz kapitola o speciálních školách.

Obrázek 19:

Vývoj struktury nově přijímaných
do denního studia na gymnáziích
podle délky studia v letech
1989/90–2000/01

Zdroj: ÚIV

Tabulka 29: Vývoj počtu žáků v denním studiu s maturitou na gymnáziích (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01
Žáci celkem	100,7	109,4	111,3	116,8	121,2	126,5	131,6	125,4	125,9	125,4	126,8	137,1
v tom: 4 (5)letá	100,7	*	96,8	92,3	85,0	75,4	68,5	47,8	42,8	39,2	39,3	50,3
v tom: na státní gymnázia	100,7	*	95,9	39,1	79,8	68,4	61,4	42,7	38,7	36,0	36,5	46,3
na nestátní gymnázia	x	*	0,9	3,1	5,2	7,0	7,1	5,1	4,1	3,2	2,8	3,9
víceletá	x	*	14,5	24,5	36,2	51,1	63,2	77,6	83,1	86,2	87,5	86,8
v tom: na státní gymnázia	x	*	13,1	21,8	31,6	44,6	55,4	68,4	73,2	75,8	76,8	75,8
na nestátní gymnázia	x	*	1,4	2,7	4,6	6,5	7,7	9,3	9,9	10,4	10,7	11,0
Struktura žáků gymnázií												
Žáci celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: 4 (5)letá	*	*	87,0 %	79,0 %	70,2 %	59,6 %	52,0 %	38,1 %	34,0 %	31,1 %	31,0 %	36,7 %
v tom: na státní gymnázia	*	*	86,2 %	76,3 %	65,8 %	54,1 %	46,6 %	34,1 %	30,7 %	28,7 %	28,8 %	33,8 %
na nestátní gymnázia	*	*	0,8 %	2,7 %	4,3 %	5,5 %	5,4 %	4,0 %	3,3 %	2,5 %	2,2 %	2,9 %
víceletá	*	*	13,0 %	21,0 %	29,8 %	40,4 %	48,0 %	61,9 %	66,0 %	68,7 %	69,0 %	63,3 %
v tom: na státní gymnázia	*	*	11,8 %	18,6 %	26,1 %	35,3 %	42,1 %	54,5 %	58,1 %	60,4 %	60,6 %	55,3 %
na nestátní gymnázia	*	*	1,2 %	2,3 %	3,8 %	5,1 %	5,9 %	7,4 %	7,9 %	8,3 %	8,5 %	8,0 %

Zdroj: ÚIV

lené učební dokumenty školám umožňují pouze měnit zaměření studia posílením výuky vybraných všeobecně vzdělávacích předmětů. Přípravuje se **Rámcový vzdělávací program pro vzdělávání na gymnáziích**, který by měl platit nejdříve v roce 2004, jeho přijetí však závisí na přijetí rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Tento rámcový program by měl reflektovat měnící se pojetí všeobecného vzdělávání ve vzdělávací soustavě.

Síť gymnázií je v České republice velice hustá a umožňuje většině studentů získat všeobecné vzdělávání prakticky bez nutnosti náročného dojíždění. Gymnázia existují prakticky ve všech okresech, jedinou výjimkou je okres Praha–západ. Žáci z tohoto okresu však bez problémů navštěvují pražská gymnázia.

Počet gymnázií se v posledních letech příliš nemění, v roce 2000/01 fungovalo v České republice celkem 347 gymnázií, z nichž 20 % mělo nestátního zřizovatele. Naprostá většina škol (320, tj. 92,2 %) realizovala víceleté studium.

Počty nově přijímaných žáků na gymnázia jsou v období posledních tří let poměrně stabilní, pohybují se v rozmezí 24,1–25,1 ti-

síc. V roce 2000/01 bylo na gymnázia přijato celkem 24,1 tisíc uchazečů, z toho 53,1 % (12,8 tis.) do čtyřletého studia, což je oproti minulému roku mírný pokles. V souvislosti s regulačním opatřením Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy směrem k víceletým gymnáziím v minulých letech počet nově přijímaných šesti a osmiletých gymnázií od roku 1996/97 klesá (v roce 2000/01 bylo přijato 11,3 tis. uchazečů, což je počet odpovídající situaci v roce 1993/94).

Počet žáků gymnázií v roce 2000/01 vzrostl oproti roku 1999/2000 o deset tisíc a činil 137,1 tisíc žáků. Na tomto nárůstu se podílelo „doplnění“ chybějícího ročníku čtyřletých gymnázií (ročník chyběl v důsledku zavedení povinné devítileté docházky na základní škole v roce 1996/97). Počty žáků se tedy v roce 2000/01 dostaly na nejvyšší úroveň od roku 1989/90. Největší zásluhu na tom mají víceletá gymnázia, jejichž žáci tvoří 63,3 % žáků gymnázií. Nestátní sektor se podílí na celkové kapacitě škol 10,9 %. **Počet absolventů** gymnázií odpovídá (s příslušným časovým odstupem) vývoji počtu nově přijímaných. V roce 1999/2000 absol-

Tabulka 30: Vývoj počtu absolventů v denním studiu s maturitou na gymnáziích (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01
Absolventi celkem	21,1	22,5	23,0	24,7	24,5	24,6	19,1	20,3	23,9	22,9	21,1	11,9
v tom: 4 (5)letá	21,1	*	23,0	24,6	24,0	23,5	18,6	19,1	17,0	15,1	12,2	1,4
v tom: na státní gymnázia	21,1	*	23,0	24,6	24,0	23,3	17,8	17,6	15,1	13,5	11,1	1,2
na nestátní gymnázia	x	*	-	-	-	0,2	0,8	1,5	1,9	1,6	1,2	0,2
víceletá	x	*	-	0,1	0,5	1,1	0,5	1,2	6,9	7,8	9,0	10,5
v tom: na státní gymnázia	x	*	-	0,1	0,5	0,6	0,3	0,8	6,5	7,0	8,1	9,5
na nestátní gymnázia	x	*	-	-	-	0,1	0,1	0,4	0,4	0,8	0,9	1,1
Struktura absolventů gymnázií												
Absolventi celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: 4 (5)letá	*	*	100,0 %	99,7 %	98,0 %	95,5 %	97,6 %	94,2 %	71,2 %	65,9 %	57,5 %	11,5
v tom: na státní gymnázia	*	*	100,0 %	99,7 %	97,9 %	94,7 %	93,4 %	86,8 %	63,1 %	59,1 %	52,4 %	9,8 %
na nestátní gymnázia	*	*	-	-	0,1 %	0,9 %	4,1 %	7,4 %	8,1 %	6,8 %	5,7 %	1,6 %
víceletá	*	*	-	0,3 %	2,0 %	4,5 %	2,4 %	5,8 %	28,8 %	34,1 %	42,1 %	88,4 %
v tom: na státní gymnázia	*	*	-	0,3 %	2,0 %	2,4 %	1,8 %	3,9 %	27,1 %	30,5 %	38,2 %	79,4 %
na nestátní gymnázia	*	*	-	-	-	2,0 %	0,7 %	1,8 %	1,7 %	3,6 %	4,2 %	9,0 %

Zdroj: ÚIV

Tabulka 31: Základní charakteristiky sítě gymnázií v roce 2000/01

Kraj	Gymnázia celkem		Nestátní		Velikost G
	počet	žáci	zařízení	žáci	celkem
Praha	58	22 474	39,7 %	20,8 %	387,5
Středočeský	33	12 617	12,1 %	4,3 %	382,3
Jihočeský	24	8 621	12,5 %	17,6 %	359,2
Plzeňský	14	6 298	14,3 %	11,6 %	449,9
Karlovarský	8	3 280	12,5 %	3,8 %	410,0
Ústecký	24	8 451	20,8 %	8,4 %	352,1
Liberecký	13	4 733	38,5 %	14,9 %	364,1
Královhradecký	20	7 310	10,0 %	12,4 %	365,5
Pardubický	20	6 681	10,0 %	2,8 %	334,1
Vysočina	18	6 606	16,7 %	10,8 %	367,0
Jihomoravský	43	17 593	25,6 %	15,4 %	409,1
Olomoucký	20	9 256	15,0 %	4,5 %	462,8
Zlínský	14	7 457	7,1 %	6,0 %	532,6
Moravskoslezský	38	15 733	13,2 %	6,3 %	414,0
ČR Celkem	347	137 110	20,2 %	11,2 %	395,1

Zdroj: ÚIV

vovalo na gymnáziích 11,9 tisíc žáků, z toho naprostá většina (88,4 %) ve víceletých programech. Ze čtyřletých gymnázií odešlo pouze 1,4 tis. žáků – jednalo se o žáky, kteří nastoupili ke studiu v roce 1996/97, tedy v roce, kdy ze základních škol neodcházel téměř žádný žák.

Gymnázia jsou na území České republiky rozložena víceméně rovnoměrně. Jednotlivé regiony se liší zastoupením nestátního sektoru v této oblasti vzdělávání, největší podíl nestátních gymnázií je v Praze (39,7 % s 20,8 % žáků) a v Libereckém kraji (38,5 % gymnázií s 14,9 % žáků). Naopak nejmenší zastoupení nestátních gymnázií vykazuje Zlínský kraj (7,1 % škol s 6,3 % žáků). Regiony se liší i podle průměrného počtu žáků na jednom

gymnáziu. Naprosto nejvyšší průměrná velikost gymnázia je ve Zlínském kraji (532 žáků na jedno gymnázium), kde je však gymnázií nejméně, naopak v průměru nejmenší gymnázia jsou gymnázia v Pardubickém (334 žáků) a v Ústeckém kraji (352 žáků na jedno gymnázium).

B2.4.2 Odborné vzdělávání

Odborné vzdělávání na středoškolské úrovni poskytují střední odborné školy a střední odborná učiliště. Úplné střední odborné vzdělání ukončené maturitní zkouškou mohou žáci získat především na středních odborných školách, ale i v oborech středních odborných učilišť a v oborech nástavbového studia. Střední od-

borné vzdělání mohou žáci získat zejména v učebních oborech na středních odborných učilištích (tříletých oborech), část oborů poskytující absolventům základních škol střední odborné vzdělání nabízejí i střední odborné školy. Odbornou přípravu pro žáky, kteří ukončili základní školu v nižším než devátém ročníku, poskytují učiliště (ve dvouletých oborech se zvlášť upravenými učebními plány) a praktické školy (v oborech jednoleté, dvouleté a tříleté praktické školy). V rámci odborného vzdělávání školy nabízejí i další možnosti vzdělávání – např. studium jednotlivých předmětů, rekvalifikační kursy, získání středního odborného vzdělání pro absolventy středních odborných škol v oborech ukončených maturitní zkouškou.

Střední odborné školství je jedna z oblastí vzdělávání, které se společenské a ekonomické změny po roce 1989 dotkly nejvíce. Před rokem 1989 byl kladen velký důraz na plánované hospodářství a byly stanoveny i požadované počty žáků studujících v jednotlivých oborech a připravujících se pro jednotlivé profese. Posilovány byly především dělnické profese a byl vyvíjen velký tlak na střední odborná učiliště a na výchovu kvalifikovaných dělníků. Po roce 1989 se situace uvolnila a školy začaly reagovat na vzdělávací poptávku a také na postupný útlum pracovních příležitostí v některých profesích (např. horník, hutník, ...) a značně se změnila především struktura odborného vzdělávání jak z hlediska oborů, tak z hlediska poměru maturitní x nematuritní studium, do středního odborného školství vstupují také v daleko větší míře soukromí zřizovatelé. Značně klesají počty žáků v oborech poskytující střední vzdělání, naopak roste podíl počtu žáků v oborech ukončených maturitní zkouškou. Z oborového hlediska je stále větší zájem o studium ekonomických oborů a naopak klesá poptávka po oborech hornických, hutnických. Otázka oborové struktury středního odborného vzdělávání se, především v posledních letech, stala předmětem polemiky mezi odborníky, sociálními partnery i širokou veřejností. Tyto diskuse vycházejí především z vysoké míry nezaměstnanosti absolventů některých skupin oborů. Pro další rozvoj odborného vzdělávání jsou **podstatné otázky cílů, obsahu a kvality odborného vzdělávání**. Škola by neměla připravovat své absolventy pouze pro vstup do prvního zaměstnání, ale měla by vytvořit předpoklady pro jejich profesní uplatnění v průběhu celého života. Z tohoto důvodu nemůže odborná příprava vycházet pouze z potřeb současnosti, ale musí být směřována k budoucím potřebám pracovního trhu z hlediska požadované kvalifikace. Ze škol by měli odcházet **jak specializovaní odborníci, tak absolventi se širokým profilem odpovídajícím**

obecně odbornému vzdělávání, absolventi schopní dále rozvíjet svůj potenciál, schopní a ochotní vzdělávat se v průběhu celého života v souladu s potřebami trhu práce.

Od roku 1989 postupně docházelo ke změnám učebních programů odborného středoškolského vzdělávání, zpočátku byl tento vývoj spíše náhodný a chaotický. Významným krokem v této oblasti bylo přijetí **Standardu středoškolského odborného vzdělávání** v lednu 1998, kde byl vymezen společný vzdělanostní základ pro všechny nově koncipované vzdělávací programy středoškolského odborného vzdělávání. Důležitým krokem bylo i přijetí klasifikace kmenových oborů vzdělávání KKO, která sdružuje příbuzné obory vzdělávání na základě vymezení cílových požadavků. Zároveň jsou postupně předkládány k veřejné **diskusi Rámcové vzdělávací programy pro jednotlivé kmenové obory vzdělávání**.

Střední školy nabízejí kromě denní formy studia i **možnost studovat v rámci ostatních forem studia** (dálkové, večerní, externí, kombinované studium). Tyto formy studia (dříve nazývané studium při zaměstnání) jsou velice důležitou součástí celoživotního učení vzhledem k možnosti v rámci dalšího vzdělávání získat další kvalifikaci těm, kteří již vstoupili na pracovní trh. Počet žáků v těchto formách studia kulminoval především v letech 1995/96–1997/98. V roce 2000/01 studovalo touto formou studia celkem 29,4 tis. žáků, již tradičně nejvíce v nástavbových oborech končících maturitní zkouškou (18,7 tis.). Počet žáků v oborech bez maturity se pohybuje v posledních letech na úrovni 1,1 tis., v oborech ukončených maturitní zkouškou studovalo v roce 2000/01 celkem 9,5 tis. žáků.

B2.4.2.1 Střední odborné školy

Střední odborné školy poskytují odborné vzdělávání na středoškolské úrovni, především ve čtyřletých oborech ukončených maturitní zkouškou, nabízejí však i v omezené míře studium v kratších programech poskytujících střední odborné vzdělání (v roce 2000/01 studovalo v těchto oborech 0,7 tis. žáků, tedy 1,4 % žáků denního studia určeného pro absolventy základních škol). Střední odborné školy připravují své žáky pro výkon odborných činností (technických, hospodářských, ekonomických, zemědělských, zdravotnických, pedagogických, uměleckých a kulturních). Žáci, kteří ukončili studium maturitní zkouškou, mohou pokračovat ve studiu na vyšší odborné nebo vysoké škole.

Po roce 1989 se střední odborné školy snažily reagovat na vzdělávací poptávku především změnou oborové struktury a vzni-

Tabulka 32: Vývoj počtu žáků v ostatních formách studia na středních školách (v tis.) v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Žáci celkem	56,4	51,7	35,1	31,9	31,5	37,4	42,1	44,6	45,8	38,2	30,6	29,4
v tom: s maturitou	*	19,2	12,2	8,3	6,3	6,2	7,0	9,7	10,4	10,1	9,8	9,5
bez maturity	*	26,8	2,6	2,1	1,5	1,9	1,9	1,7	1,3	1,1	1,1	1,1
nástavba	*	-	15,8	15,9	17,5	23,3	27,8	30,4	33,1	26,8	19,6	18,7
PMS	*	4,5	4,3	5,1	5,5	5,4	5,1	2,7	0,9	-	-	-
vyšší	*	-	0,1	0,4	0,7	0,6	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Zdroj: ÚIV

Tabulka 33: Vývoj počtu středních odborných škol a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
SOŠ celkem	375	394	621	708	820	978	1 025	1 001	938	886	836	822
v tom: státní	375	390	564	575	598	684	711	668	653	626	604	603
nestátní	-	4	57	133	222	294	314	333	285	260	232	219
Struktura SOŠ												
SOŠ celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: státní	100,0 %	99,0 %	90,8 %	81,2 %	72,9 %	69,9 %	69,4 %	66,7 %	69,6 %	70,7 %	72,2 %	73,4 %
nestátní	0,0 %	1,0 %	9,2 %	18,8 %	27,1 %	30,1 %	30,6 %	33,3 %	30,4 %	29,3 %	27,8 %	26,6 %

Poznámka:

Do počtu SOŠ jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuty i ISS, které měly žáky ve „středoškolských“ oborech.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 34: Vývoj počtu nově přijatých žáků do denního studia s maturitou a bez maturity na SOŠ (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Nově přijatí celkem	41,7	*	45,5	49,3	54,9	61,3	56,4	6,4	56,3	51,5	49,2	49,7
v tom: s maturitou	41,7	40,8	36,4	44,2	51,4	58,7	54,2	6,1	54,8	50,7	48,3	49,0
v tom: státní	41,7	*	36,4	44,2	51,4	58,7	54,2	6,1	54,8	50,7	48,3	41,3
nestátní	-	*	1,8	5,5	9,9	11,8	8,5	0,6	7,2	5,8	6,0	7,8
bez maturity	-	*	9,1	5,1	3,6	2,6	2,2	0,2	1,5	0,8	0,9	0,7
v tom: státní	-	*	8,0	3,9	2,8	2,1	1,9	0,2	1,3	0,6	0,7	0,5
nestátní	-	*	1,1	1,2	0,8	0,4	0,3	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
Struktura v %												
Nově přijatí celkem	100,0 %	*	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: s maturitou	100,0 %	*	80,0 %	89,7 %	93,6 %	95,8 %	96,1 %	95,3 %	97,3 %	98,4 %	98,2 %	98,6 %
v tom: státní	100,0 %	*	80,0 %	89,7 %	93,6 %	95,8 %	96,1 %	95,3 %	97,3 %	98,4 %	98,2 %	83,0 %
nestátní	-	*	4,0 %	11,2 %	18,0 %	19,2 %	15,1 %	9,4 %	12,8 %	11,3 %	12,2 %	15,6 %
bez maturity	-	*	20,0 %	10,3 %	6,6 %	4,2 %	3,9 %	3,1 %	2,7 %	1,6 %	1,8 %	1,4 %
v tom: státní	-	*	17,6 %	7,9 %	5,1 %	3,4 %	3,4 %	3,1 %	2,3 %	1,2 %	1,4 %	1,0 %
nestátní	-	*	2,4 %	2,4 %	1,5 %	0,7 %	0,5 %	1,6 %	0,4 %	0,4 %	0,4 %	0,4 %

Poznámka:

Do počtu nově přijatých na SOŠ jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuti i nově přijatí žáci do „středoškolských“ oborů integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

kem nových škol jak státních, tak nestátních. Rozvíjely se především ekonomické obory a obory z oblasti informatiky. Vzhledem k tomu, že střední odborné školy nabízejí především studium v oborech ukončených maturitní zkouškou, je o ně velký zájem a nemají problémy s nedostatkem uchazečů o studium, se kterým se naopak potýkají střední odborná učiliště. Největší rozmach zaznamenaly střední odborné školy do roku 1995/96, kdy se jejich počet ve srovnání s rokem 1989/90 téměř zdvojnásobil. Od roku 1996/97 počet středních odborných škol postupně klesá, a to jak vinou klesající populace, tak díky procesu optimalizace středního školství a i v důsledku chybějícího jednoho postupového ročníku středních odborných škol v období 1996/97–1999/2000. V roce 2000/01 působilo v České republice celkem 822 středních odborných škol (z toho 26,6 % nestátních).

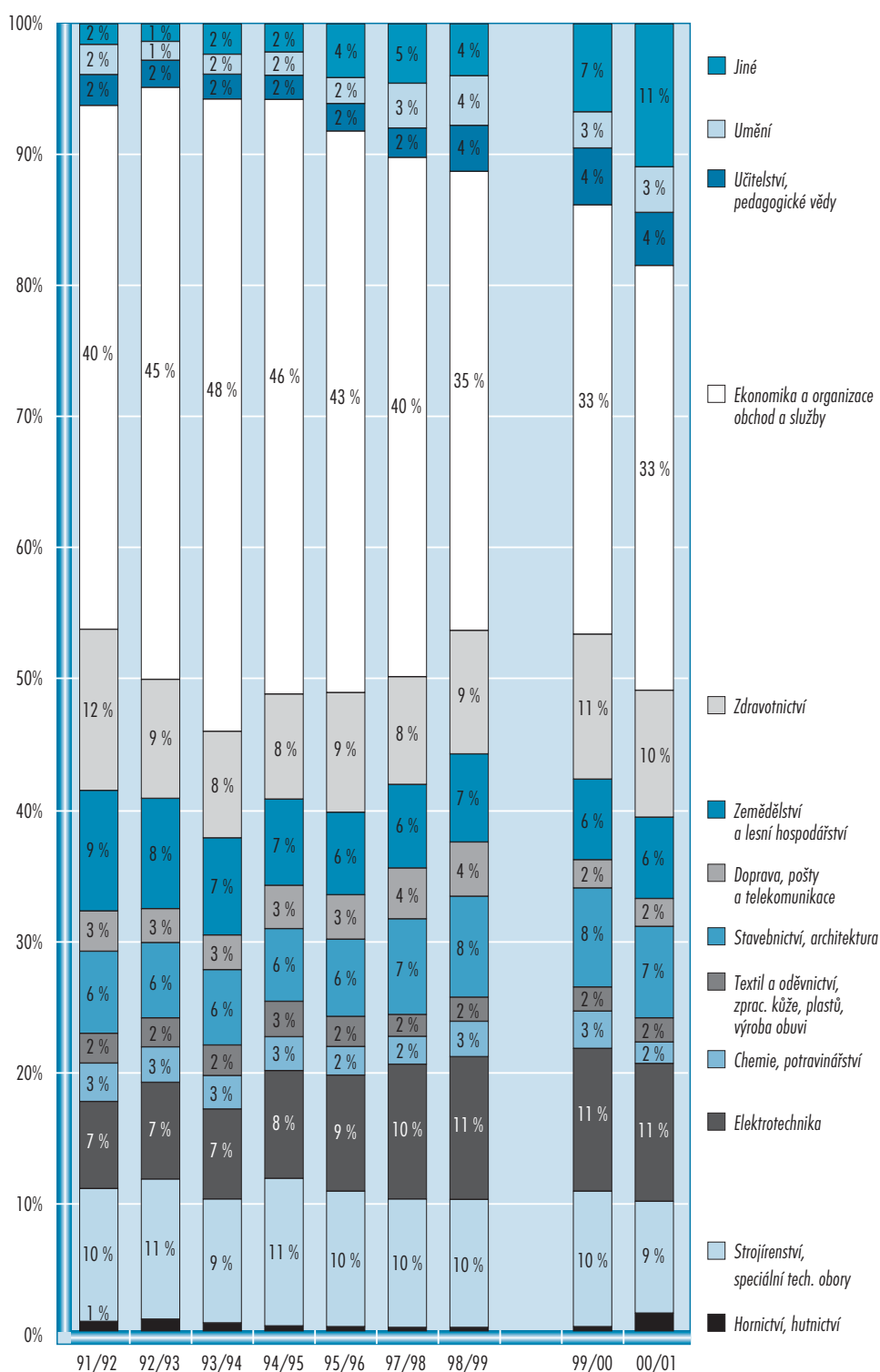
V posledních letech vlivem klesající populační křivky a částečně i odlivem potenciálních uchazečů o studium do víceletých gymnázií se počet nově přijímaných žáků snižuje. Ve školním roce

2000/01 bylo přijato do denního studia určeného pro absolventy základních škol celkem 49,7 tis. žáků (což je přibližně úroveň roku 1992/93). Naprostá většina nově přijatých nastoupila do oborů končících složením maturitní zkoušky (98,6 %). Nestátní školy přijaly celkem 16 % žáků. Oborová struktura nově přijímaných studentů se v průběhu posledních dvou let ustálila, tradičně nejvíce žáků – třetina všech nově přijatých – nastupuje do oborů ekonomických (obory ekonomika, obchod a služby), dalšími obory v „žebříčku“ jsou zdravotnické, elektrotechnické a strojírenské obory (do každé této skupiny vstupuje zhruba desetina nově přijímaných).

Celkové počty žáků středních odborných škol prudce rostly až do roku 1995/96. V následujícím roce 1996/97 se projevil výpadek jednoho postupového ročníku v důsledku zavedení povinné devítileté školní docházky na základní škole a počet žáků prudce poklesl o téměř 43 tisíc. V roce 2000/01, kdy měly střední odborné školy již naplněné všechny postupové ročníky, se počet

Obrázek 20:

Vývoj struktury nově přijímaných
na střední odborné školy do denního
studia bez maturity a s maturitou
podle skupin oborů v letech
1991/92–2000/01 (v %)

Poznámky:

Do roku 1998/99 údaje v jednotné klasifikaci oborů vzdělání (JKOV), od roku 1999/2000 v klasifikaci kmenových oborů vzdělání (KKOV).

Do počtu nově přijatých na SOŠ jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuti i nově přijatí žáci do „středoškolských“ oborů integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

žáků zvýšil na 192 tis. (stav blízký se roku 1994/95). Naprostá většina žáků studuje v oborech ukončených maturitní zkouškou (99,4 %), nestátní školy navštěvuje 13,5 % žáků.

Vývoj počtu absolventů středních odborných škol kopíruje vývoj nově přijímaných na tyto školy v minulých letech. V roce 1998/99 se projevil pokles počtu nově přijímaných v roce 1995/96, počty absolventů v roce 1999/2000 (12,3 tis.) jsou důsledkem „nenapl-

nění“ prvních ročníků středních škol v roce 1996/97 po zavedení povinné devítileté školní docházky na základní škole.

Regionální rozložení středních odborných škol na území České republiky je mnohem homogennější, než je tomu u gymnázií, především vzhledem k počtu obyvatel regionu. Čím se jednotlivé regiony liší, je především podíl nestátních středních odborných škol – vysoký podíl vykazují především Praha (47,5 %

Tabulka 35: Vývoj počtu žáků v denním studiu s maturitou a bez maturity na SOŠ (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Žáci celkem	155,1	*	168,2	171,5	184,7	205,8	216,4	173,5	176,4	168,9	160,1	192,0
v tom: s maturitou	155,1	*	157,4	161,2	174,1	197,8	209,7	170,5	174,2	167,8	158,9	190,9
v tom: státní	155,1	160,1	155,3	153,0	155,6	167,0	173,4	139,9	145,6	144,6	139,2	165,3
nestátní	-	*	2,1	8,3	18,5	30,7	36,2	30,6	28,5	23,2	19,8	25,6
bez maturity	-	*	10,8	10,3	10,7	8,1	6,8	3,0	2,2	1,1	1,1	1,1
v tom: státní	-	1,8	9,7	8,5	8,6	6,4	5,5	2,1	1,8	0,8	0,9	0,8
nestátní	-	*	1,1	1,8	2,0	1,6	1,2	0,9	0,5	0,3	0,3	0,3
Struktura v %												
Žáci celkem	100,0 %	*	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: s maturitou	100,0 %	*	93,6 %	94,0 %	94,3 %	96,1 %	96,9 %	98,3 %	98,8 %	99,3 %	99,3 %	99,4 %
v tom: státní	100,0 %	*	92,3 %	89,2 %	84,2 %	81,1 %	80,1 %	80,6 %	82,5 %	85,6 %	86,9 %	86,1 %
nestátní	-	*	1,2 %	4,8 %	10,0 %	14,9 %	16,7 %	17,6 %	16,2 %	13,7 %	12,4 %	13,3 %
bez maturity	-	*	6,4 %	6,0 %	5,8 %	3,9 %	3,1 %	1,7 %	1,2 %	0,7 %	0,7 %	0,6 %
v tom: státní	-	*	5,8 %	5,0 %	4,7 %	3,1 %	2,5 %	1,2 %	1,0 %	0,5 %	0,6 %	0,4 %
nestátní	-	*	0,7 %	1,0 %	1,1 %	0,8 %	0,6 %	0,5 %	0,3 %	0,2 %	0,2 %	0,2 %

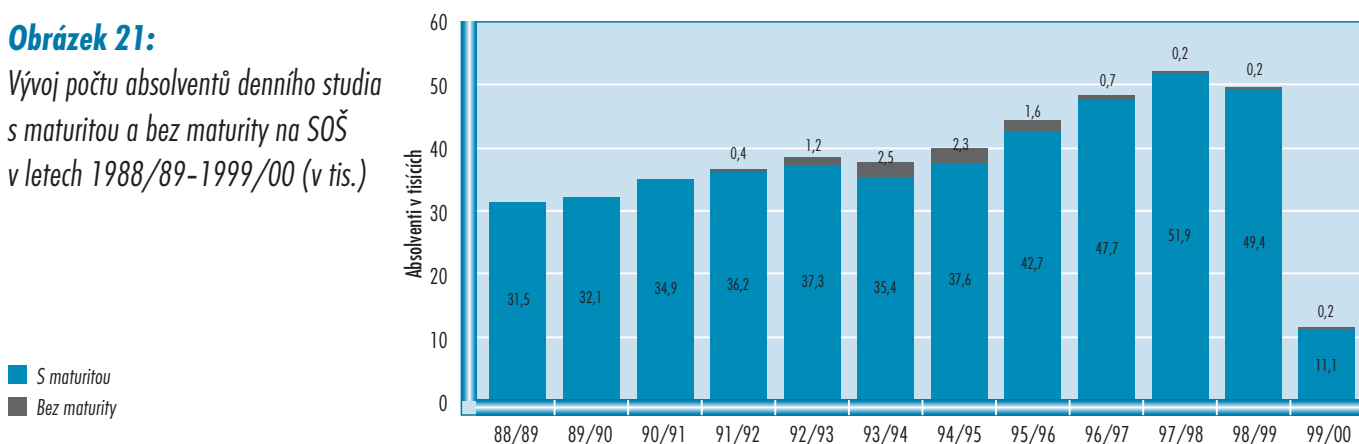
Poznámka:

Do počtu žáků SOŠ jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuti i žáci „středoškolských“ oborů integrovaných středních škol

Zdroj: ÚIV

Obrázek 21:

Vývoj počtu absolventů denního studia s maturitou a bez maturity na SOŠ v letech 1988/89–1999/00 (v tis.)

Poznámka:

Do počtu absolventů SOŠ jsou v letech 1993/94–1996/97 zahrnuti i absolventi „středoškolských“ oborů integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

škol, 19,5 % žáků v nestátních školách), Moravskoslezský (34,9 % škol, 18,4 % žáků) a Jihomoravský kraj (32,9 % škol, 15,8 % žáků). Na druhé straně stupnice jsou kraje s malým podílem nestátních škol – zejména Královohradecký kraj s 7,1 % nestátních škol s 2,3 % žáků.

Regiony se odlišují i podle průměrné velikosti střední odborné školy. Průměrná velikost se pohybuje od hodnot kolem 190 žáků na školu (Liberecký a Královohradecký kraj) až po hodnoty blížíci se 300 žáků na školu (280 Praha, 273 Moravskoslezský kraj).

B2.4.2.2 Střední odborná učiliště

Střední odborná učiliště připravují naprostou většinu svých žáků pro výkon dělnických profesí a odborných činností odpovídajících příslušnému učebnímu oboru. Studium je ukončeno závěrečnou zkouškou a vede k získání výučního listu. Kromě

oborů středního vzdělání poskytují střední odborná učiliště, i když v menší míře, úplné střední odborné vzdělání ve čtyřletých oborech ukončených maturitní zkouškou (v těchto oborech studuje zhruba 12 % žáků). Střední odborná učiliště nabízejí i studium v oborech nástavbového studia, které jsou určeny pro absolventy tříletých učňovských oborů a končí složením maturitní zkoušky. Maturitní zkouška získaná na středních odborných učilištích (ať už v oborech určených absolventům základních škol, nebo v oborech nástavbového studia) má stejnou váhu jako maturitní zkouška složená na středních odborných školách nebo na gymnáziích a umožňuje pokračování ve studiu na vyšší odborné nebo vysoké škole.

Do soustavy středního odborného vzdělávání patří i učiliště, která nabízejí i vzdělávání žákům, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než devátém ročníku. Pro tyto žáky jsou ur-

Tabulka 36: Základní charakteristiky sítě středních odborných škol – podle regionů v roce 2000/01

Kraj	SOŠ celkem		Nestátní SOŠ		Velikost SOŠ
	počet	žáci	zařízení	žáci	celkem
Praha	99	27 691	47,5 %	19,5 %	280
Středočeský	81	16 762	24,7 %	11,5 %	207
Jihočeský	60	13 152	15,0 %	5,5 %	219
Plzeňský	32	9 672	18,8 %	9,6 %	302
Karlovarský	25	5 740	16,0 %	4,4 %	230
Ústecký	73	15 792	26,0 %	13,4 %	216
Liberecký	40	7 594	20,0 %	12,4 %	190
Královéhradecký	56	10 784	7,1 %	2,3 %	193
Pardubický	44	10 161	20,5 %	16,2 %	231
Vysočina	43	10 257	20,9 %	16,1 %	239
Jihomoravský	85	21 235	32,9 %	15,8 %	250
Olomoucký	47	11 492	21,3 %	8,6 %	245
Zlínský	51	12 400	21,6 %	13,2 %	243
Moravskoslezský	86	23 452	34,9 %	18,4 %	273
ČR Celkem	822	196 184	26,0 %	13,3 %	239

Zdroj: ÚIV

čeny obory se zvlášť upravenými učebními plány, obory jsou dvouleté a vzdělávání v nich končí složením závěrečné zkoušky a získáním výučního listu.

Součástí studia učebních i studijních oborů středních odborných učilišť je **jednak teoretické vyučování** (vzdělávání ve všeobecně vzdělávacích a odborných předmětech), **jednak odborné praktické vyučování**. Střední odborná učiliště mohou zajišťovat jak teoretickou výuku i praktickou výuku (SOU komplexní), tak pouze teoretickou výuku (neúplné střední odborné učiliště s teoretickou výukou), případně pouze praktickou výuku (neúplné střední odborné učiliště s praktickou přípravou). Pro žáky, kteří neabsolvuji praktickou výuku na středním odborném učilišti, jsou určena **střediska praktického vyučování a pracoviště praktického vyučování**, která praktickou výuku zajišťují.

Počet středních odborných učilišť se od roku 1995/96 prudce snižuje, důvody jsou obdobné jako v případě středních odborných škol – jednak klesá populační křivka, jednak poklesl zájem o studium na středních odborných učilištích a nemalý podíl na celkovém poklesu škol má i absence jednoho postupového ročníku od

roku 1996 a odliv žáků na víceletá gymnázia ještě v průběhu plnění povinné školní docházky, svou roli hrál i proces optimalizace středních škol. V roce 2000/01 vyučovalo v České republice žáky celkem 571 středních odborných učilišť, z toho 16,8 % tvořily školy nestátní.

Pokles počtu **nově přijímaných** na střední odborná učiliště, který začal v roce 1993/94, se v posledních třech letech zastavil. V roce 2000/01 bylo do studia přijato celkem 58,4 tis. žáků, což je nejvíce od roku 1996/97. Žáci jsou přijímáni především do učebních oborů ukončených závěrečnou zkouškou (50,8 tis. žáků), 13 % žáků (7,6 tis.) začíná studovat ve čtyřletých oborech ukončených maturitní zkouškou.

V posledních několika letech se **oborová struktura nově přijímaných žáků** do středních odborných učilišť ustálila. Stále nejvíce žáků – více než třetina – je přijímáno do oborů ekonomických (ekonomika, obchod a služby), významné zastoupení mají i strojírenské a elektrotechnické obory.

Vývoj počtu žáků středních odborných učilišť odpovídá vývoji počtu nově přijímaných. Po prudkém poklesu počtu žáků po roce

Tabulka 37: Vývoj počtu středních odborných učilišť a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
SOU celkem	646	671	690	703	727	731	730	732	691	617	585	571
v tom: státní	646	671	663	669	643	638	625	611	574	508	483	475
nestátní	-	-	27	34	84	93	105	121	117	109	102	96
Struktura SOU												
SOU celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: státní	100,0 %	100,0 %	96,1 %	95,2 %	88,4 %	87,3 %	85,6 %	83,5 %	83,1 %	82,3 %	82,6 %	83,2 %
nestátní	-	-	3,9 %	4,8 %	11,6 %	12,7 %	14,4 %	16,5 %	16,9 %	17,7 %	17,4 %	16,8 %

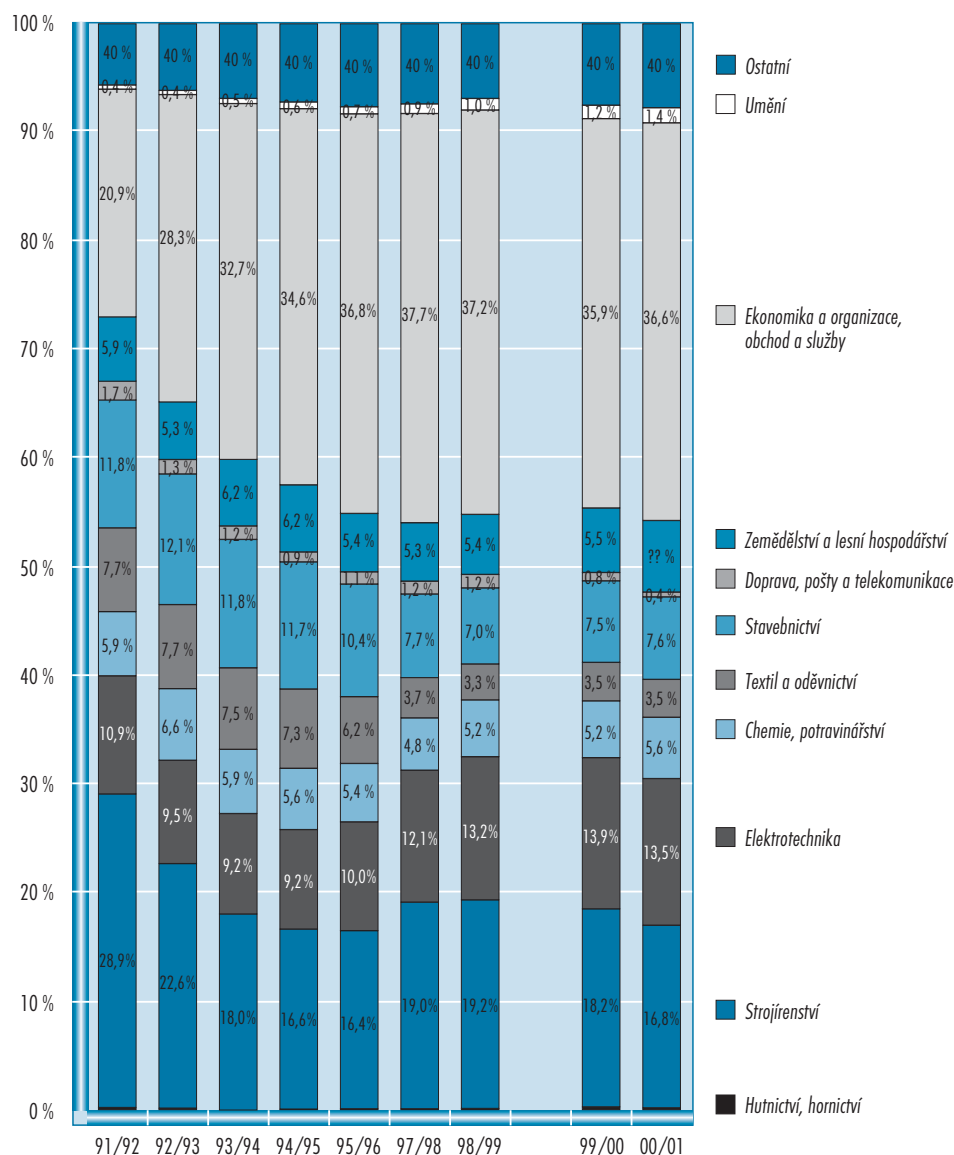
Poznámka:

Do počtu SOU jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuty i „učilištní“ části integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

Obrázek 22:

Vývoj struktury nově přijímaných
na střední odborná učiliště do denního
studia bez maturity a s maturitou
podle skupin oborů v letech
1991/92– 2000/01 (v %)

Poznámky:

Do počtu nově přijatých na SOU jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuti i nově přijatí do „učilištních“ částí integrovaných středních škol.

Do roku 1998/99 údaje v jednotné klasifikaci oborů vzdělání (JKOV), od roku 1999/2000 v klasifikaci kmenových oborů vzdělání (KKOV).

Zdroj: ÚIV

1996/97, kdy středním školám chyběl jeden postupový ročník, se situace v posledních dvou letech zlepšila a střední odborná učiliště navštěvovalo ve školním roce 2000/01 celkem 167,7 tis. žáků, což je nejvyšší počet od roku 1996/97. Podíl žáků nestátních škol byl 9,5 %.

Spolu s celkovým poklesem nově přijímaných na střední odborná učiliště v předchozích letech pochopitelně klesá i počet absolventů těchto škol. V roce 1998/99 nastal prudký pokles počtu absolventů především v oborech poskytujících střední odborné vzdělání, v roce 1999/2000 naopak poklesly počty absolventů oborů ukončených maturitní zkouškou. V obou případech bylo příčinou zavedení povinné devítileté školní docházky na základní škole v roce 1996/97 a následná absence jednoho postupového ročníku na středních školách.

Rozložení středních odborných učilišť v České republice je poněkud homogennější, než je tomu u gymnázií, ale méně homogenní než rozložení středních odborných škol. Průměrná veli-

kost středních odborných učilišť se pohybuje v rozmezí 250 žáků (v Královéhradeckém kraji) až po hodnotu 396 žáků na školu v Moravskoslezském kraji. Jednotlivé regiony se liší i podílem nestátního školství. Nejvyšší zastoupení nestátních středních odborných učilišť vykazují Praha (37,3 % škol s 29,0 % žáků) a Zlínský kraj (22,2 % škol, ale pouze 9,4 % žáků). Naopak nejmenší podíl nestátních škol v oblasti učňovského školství je v Královéhradeckém (5,3 % škol s 1,6 % žáků) a Libereckém kraji (9,3 % škol, 5,1 % žáků).

B2.4.2.3 Nástavbové studium

Nástavbové studium je určeno pro absolventy tříletých učebních oborů a vede (v převážně dvouletých studijních oborech) k získání úplného středního odborného vzdělání. Je ukončeno složením maturitní zkoušky. Toto studium nabízejí jak střední odborné školy, tak střední odborná učiliště. Absolventi získávají stejné vzdělání jako absolventi oborů pro absolventy základních

Tabulka 38: Vývoj počtu nově přijatých žáků do denního studia s maturitou a bez maturity na SOU (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Nově přijatí celkem	106,1	92,7	82,0	93,9	93,0	79,9	67,9	8,1	53,8	56,1	57,9	58,4
v tom: s maturitou	9,9	8,6	7,0	9,3	10,3	9,7	7,4	0,3	5,7	8,0	8,1	7,6
v tom: státní	9,9	8,6	*	8,8	9,4	8,9	6,8	0,3	5,3	7,4	7,4	7,0
nestátní	-	-	*	0,5	0,9	0,8	0,6	0,1	0,4	0,6	0,7	0,6
bez maturity	96,2	84,1	74,9	84,6	82,7	70,3	60,6	7,8	48,1	48,1	49,8	50,8
v tom: státní	96,2	84,1	*	78,2	73,5	63,5	54,9	6,7	43,7	43,4	44,9	45,3
nestátní	-	-	*	6,4	9,2	6,7	5,7	1,0	4,4	4,7	4,8	5,5
Struktura v %												
Nově přijatí celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: s maturitou	9,3 %	9,3 %	8,5 %	9,9 %	11,1 %	12,1 %	10,9 %	3,7 %	10,6 %	14,3 %	14,0 %	13,0 %
v tom: státní	9,3 %	9,3 %	*	9,4 %	10,1 %	11,1 %	10,0 %	3,7 %	9,9 %	13,2 %	12,8 %	11,9 %
nestátní	-	-	*	0,5 %	1,0 %	1,0 %	0,9 %	1,2 %	0,7 %	1,1 %	1,2 %	1,1 %
bez maturity	90,7 %	90,7 %	91,3 %	90,1 %	88,9 %	88,0 %	89,2 %	96,3 %	89,4 %	85,7 %	86,0 %	87,0 %
v tom: státní	90,7 %	90,7 %	*	83,3 %	79,0 %	79,5 %	80,9 %	82,7 %	81,2 %	77,4 %	77,5 %	77,6 %
nestátní	-	-	*	6,8 %	9,9 %	8,4 %	8,4 %	12,3 %	8,2 %	8,4 %	8,3 %	9,4 %

Poznámka:

Do počtu nově přijatých na SOU jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuti i nově přijatí do „učilištních“ částí integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 39: Vývoj počtu žáků v denním studiu s maturitou a bez maturity na SOU (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Žáci celkem	310,2	301,8	277,4	266,1	264,6	256,2	234,4	155,7	135,2	122,5	160,1	167,7
v tom: s maturitou	37,5	37,6	34,8	33,6	34,3	34,3	33,6	25,0	22,9	23,6	23,3	27,4
v tom: státní	37,5	37,6	*	31,4	31,4	30,9	30,7	22,7	20,7	21,6	21,4	25,2
nestátní	-	-	*	2,2	2,9	3,4	3,0	2,3	2,1	2,0	1,9	2,3
bez maturity	272,7	264,2	242,6	232,5	230,3	221,9	200,8	130,6	112,3	98,9	136,7	140,3
v tom: státní	272,7	264,2	*	217,4	206,2	201,0	180,4	117,1	101,7	89,4	124,0	126,5
nestátní	-	-	*	15,0	24,1	20,9	20,4	13,6	10,6	9,5	12,7	13,8
Struktura v %												
Žáci celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: s maturitou	12,1 %	12,5 %	12,5 %	12,6 %	13,0 %	13,4 %	14,3 %	16,1 %	16,9 %	19,3 %	14,6 %	16,4 %
v tom: státní	12,1 %	12,5 %	*	11,8 %	11,9 %	12,1 %	13,1 %	14,6 %	15,3 %	17,6 %	13,4 %	15,0 %
nestátní	-	-	*	0,8 %	1,1 %	1,3 %	1,3 %	1,5 %	1,6 %	1,6 %	1,2 %	1,3 %
bez maturity	-	-	87,5 %	87,4 %	87,0 %	86,6 %	85,7 %	83,9 %	83,1 %	80,7 %	85,4 %	83,6 %
v tom: státní	-	-	*	81,7 %	77,9 %	78,5 %	77,0 %	75,2 %	75,2 %	73,0 %	77,5 %	75,4 %
nestátní	-	-	*	5,6 %	9,1 %	8,2 %	8,7 %	8,7 %	7,8 %	7,8 %	7,9 %	8,2 %

Poznámka:

Do počtu žáků SOU jsou v letech 1994/95–1997/98 zahrnuti i žáci „učilištních“ částí integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

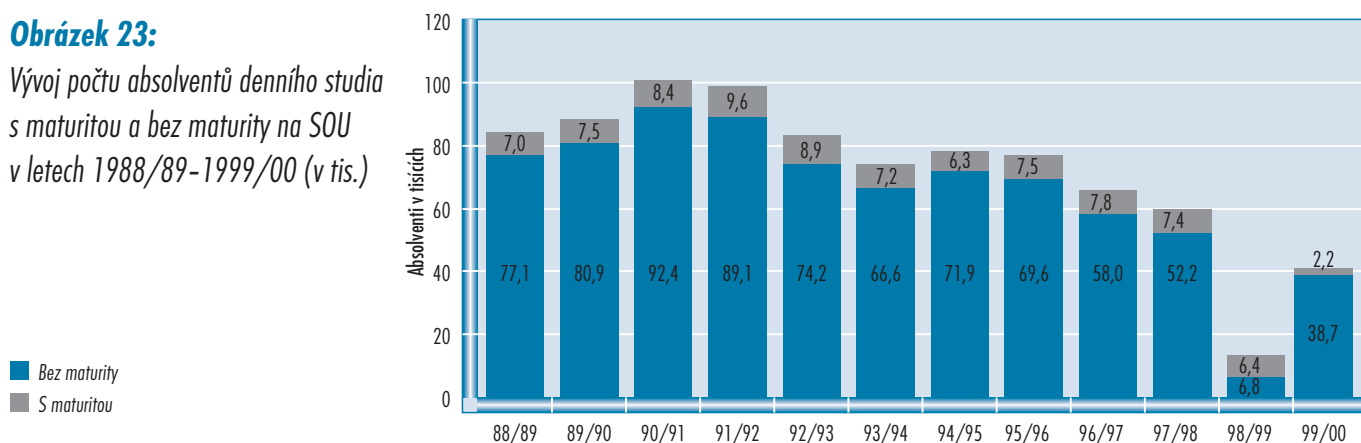
škol ukončených maturitní zkouškou a mohou dále pokračovat ve studiu na vyšší odborné, případně vysoké škole.

Příkazem ministra z roku 1997 přistoupilo ministerstvo školství k omezení počtu přijímaných do tohoto druhu studia a školy mohou přijímat pouze 10 % absolventů denního studia v učebních oborech. Toto opatření vedlo jak ke snížení počtu nově přijímaných, tak ke snížení celkového počtu žáků v oborech nástavbového studia.

Počty nově přijímaných do denní formy nástavbového studia prudce rostly až do roku 1996/97, kdy školy přijaly 30 tisíc nových žáků. V následujících letech počet přijímaných díky již zmíněnému opatření MŠMT prudce klesal. V roce 1999/2000 bylo přijato pouze 1 tisíc žáků vzhledem k tomu, že ve tříletých učebních oborech SOU absolvovalo pouze 4,5 tis. absolventů. V posledním školním roce 2000/01 přijaly školy celkem 9 tis. žáků (z toho 8,2. tis. přijala střední odborná učiliště). Z těchto důvodů

Obrázek 23:

Vývoj počtu absolventů denního studia s maturitou a bez maturity na SOU v letech 1988/89–1999/00 (v tis.)

Poznámka:

Do počtu absolventů SOU jsou v letech 1993/94 - 1996/97 zahrnuti i absolventi „učilištních“ částí integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 40: Základní charakteristiky sítě středních odborných učilišť – podle regionů v roce 2000/01

Kraj	SOU a U celkem		Nestátní Sou a U		Velikost SOU
	počet	žáci	zařízení	žáci	celkem
Praha	51	16 767	37,3 %	29,0 %	329
Středočeský	59	14 935	18,6 %	13,8 %	253
Jihočeský	47	12 111	14,9 %	3,9 %	258
Plzeňský	29	9 267	13,8 %	1,7 %	320
Karlovarský	19	5 244	15,8 %	8,9 %	276
Ústecký	48	14 425	20,8 %	12,3 %	301
Liberecký	21	7 746	9,5 %	5,1 %	369
Královéhradecký	38	9 483	5,3 %	1,6 %	250
Pardubický	31	8 262	16,1 %	7,5 %	267
Vysočina	35	9 750	20,0 %	12,0 %	279
Jihomoravský	56	22 066	16,1 %	10,2 %	394
Olomoucký	44	12 309	11,4 %	5,4 %	280
Zlínský	36	11 727	22,2 %	9,4 %	326
Moravskoslezský	57	22 552	15,8 %	7,2 %	396
ČR Celkem	571	176 644	17,7 %	10,1 %	309

Zdroj: ÚIV

Tabulka 41: Vývoj počtu nově přijatých do denního nástavbového studia na středních odborných školách a středních odborných učilištích (v tis.) v letech 1992/93–2000/01

	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Celkem	2,2	3,9	12,2	20,3	30,0	19,7	14,6	1,0	9,0
v tom: na školy státní	2,0	2,9	10,1	16,6	25,4	14,6	11,0	0,5	7,1
na školy nestátní	0,2	1,0	2,2	3,8	4,7	5,1	3,6	0,5	1,9
Denní nástavbové studium organizované na SOŠ									
Celkem	0,5	1,1	2,3	1,6	2,1	2,1	1,4	0,1	0,8
v tom: na školy státní	0,4	0,5	1,3	0,5	0,9	0,7	0,6	-	0,3
na školy nestátní	0,1	0,6	0,9	1,1	1,2	1,4	0,8	0,1	0,5
Denní nástavbové studium organizované na SOU									
Celkem	1,7	2,8	10,0	18,7	27,9	17,6	13,1	0,9	8,2
v tom: na školy státní	1,6	2,4	8,7	16,0	24,4	13,9	10,4	0,5	6,8
na školy nestátní	0,1	0,4	1,2	2,7	3,5	3,7	2,8	0,4	1,4

Zdroj: ÚIV

v několika posledních letech poklesl i celkový počet žáků studující v denním nástavbovém studiu (až na 9,9 tis. v roce 2000/01). Žáci nástavbového studia, kteří studují v rámci ostatních forem studia, však tvoří 63 % všech žáků ostatních forem studia na středních školách (18,7 tis. v roce 2000/01).

B2.5. Speciální školství

V českém vzdělávacím systému má pochopitelně své místo i vzdělávání zdravotně postižených a mentálně retardovaných dětí a žáků. Toto vzdělávání je určeno dětem a žákům, kterým jejich postižení brání dosáhnout příslušné úrovně vzdělání standardními pedagogickými metodami a postupy a při jejichž vzdělávání je nutné volit odpovídající obsahovou a organizační formu vzdělávání a využívat metody a postupy speciální pedagogiky. Speciální školy při vzdělávání postižených dětí **spolupracují se zařízeními pro speciální pedagogické a psychologické poradenství** (speciálně pedagogická centra, pedagogické poradny a střediska výchovné péče), která tvoří podpůrný poradenský systém.

V rámci vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami existuje **variantní nabídka zajištění těchto potřeb – speciální škola, speciální/specializovaná třída na běžné škole, individuální integrace do běžných škol**. Integrace do běžných škol je velkým přínosem jak pro děti/žáky s postižením, kterým se tímto způsobem usnadní integrace do běžné společnosti, tak pro děti zdravé, u kterých se posílí sociální citění vůči zdravotně postiženým. Navíc se integrací dětí/žáků se zdravotním postižením uvolňují kapacity speciálním školám, které se mohou ve větší míře věnovat dětem s těžšími formami postižení.

Kromě **pedagogických pracovníků** speciálních škol, u kterých je **vyžadováno speciálně pedagogické vzdělání**, působí na speciálních školách další pracovníci, kteří zajišťují komplexní péči o žáky – školní psychologové, odborní zdravotničtí pracovníci (na základě smluvního vztahu se zdravotní pojišťovnou – jedná se především o rehabilitační pracovníky), sociální pracovníci, pracovníci vykonávající civilní vojenskou službu.

Speciální školy poskytují vzdělávání a výchovu dětí od úrovně předškolní výchovy až po střední vzdělávání v rámci **diferencovaných vzdělávacích programů**, které respektují vzdělávací potřeby dětí/žáků s různým druhem a stupněm postižení. Většina ředitelství škol sdružuje pod sebou školy poskytující několik

úrovní vzdělávání, v některých případech školy mateřské, základní i střední. Základní školy (spolu se středními školami), speciální, základní, zvláštní a pomocné školy organizují i **kurzy pro doplnění základního vzdělání**, kurzy pro doplnění vzdělání poskytované zvláštní školou a kurzy pro doplnění vzdělání poskytované pomocnou školou. Tyto kurzy jsou určeny občanům, kteří ukončili povinnou školní docházku a nezískali odpovídající stupeň vzdělání.

Síť speciálních škol a speciálních školských zařízení (včetně speciálních a specializovaných tříd na běžných školách) je v současné době poměrně hustá a zajišťuje dostupnost pro většinu žáků se zdravotním postižením. Tyto školy jsou z velké většiny zřizovány státem (tedy MŠMT, speciální a specializované třídy na základních školách jsou zřizovány především obcemi), část sítě tvoří školy soukromé a církevní. V roce 2000/01 působilo v České republice celkem 819 ředitelství speciálních škol. Nejvíce je škol, které navštěvují žáci plnící povinnou školní docházku (177 speciálních základních škol, 422 zvláštních škol a 248 pomocných škol spolu s přípravnými stupni).

Zvláštní školy poskytují vzdělávání dětem, které se z důvodu rozumových nedostatků nemohou účastnit vzdělávacího procesu na běžných základních školách. Docházka do zvláštní školy trvá devět let, na rozdíl od základní školy je dělena do tří stupňů. Žáci se vzdělávají v redukovaných učebních programech a úroveň vzdělání, které zvláštní školy poskytují, odpovídá rozumovým schopnostem žáků. Výchovně vzdělávací program zvláštní školy je zaměřen na rozvíjení osobnosti žáků s lehkým mentálním postižením, na poskytování vědomostí, dovedností a návyků potřebných k uplatnění žáků v praktickém životě. Škola působí speciálně pedagogickými metodami na celkový rozvoj žáka aktivizováním jeho schopností, často však musí odstraňovat i závažné nedostatky způsobené negativními vlivy na jeho dosavadní vývoj.

Pro žáky s těžším mentálním postižením a vícečetným postižením v kombinaci s mentálním postižením je určena **pomocná škola**, ve které si osvojují základní návyky osobní hygieny, sebeobsluhy a rozvíjejí přiměřené poznatky a pracovní dovednosti. Vzdělávání žáků na pomocné škole jim umožňuje ve vhodné upravených podmínkách osvojit si základní vědomosti, dovednosti a návyky potřebné k orientaci v okolním světě, dosažení

Tabulka 42: Vývoj počtu speciálních škol v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Školy - počet ředitelství	825	767	779	964	979	975	1 027	1 002	986	892	888	819
Mateřské školy	177	184	198	223	235	240	253	262	259	238	235	231
Základní a zvláštní školy	640	642	612	677	698	664	750	692	671	647	639	610
základní školy	*	*	*	*	211	227	237	206	195	190	188	178
zvláštní školy	*	*	*	*	487	437	513	486	476	457	451	422
Pomocné školy (vč. přípr. stupně)	16	18	61	72	118	127	92	151	153	237	249	248
Gymnázia a SOŠ (vč. praktických škol)	8	9	23	48	70	89	106	122	137	136	133	124
z toho gymnázia a SOŠ	*	*	*	*	*	*	*	*	*	18	18	19
SOU a OU	90	86	95	113	127	111	148	156	158	157	167	170

Zdroj: ÚIV

nejvyšší možné míry samostatnosti a nezávislosti okolí a zapojení do společenského života. Vzdělávání v pomocné škole je rozděleno do čtyř stupňů (tříletý nižší stupeň a dvouleté stupně střední, vyšší a pracovní). Pro žáky, kteří díky těžšímu mentálnímu postižení nemohou nastoupit do pomocné školy, je určen jedno až tříletý **přípravný stupeň**, v němž je jim poskytována příprava pro vzdělávání v pomocné škole. Celý systém vzdělávání postižených dětí je doplněn experimentálně ověřovanými **rehabilitačními třídami**, které jsou určeny dětem s velmi těžkým mentálním postižením.

Praktická škola je přednostně určena absolventům zvláštní a pomocné školy a žákům, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než devátém ročníku zvláštní, případně základní školy. Přípravuje žáky pro výkon jednoduchých činností v oblasti služeb nebo výroby, délka studia je v trvání jednoho až tří let. Studium jednoletého a dvouletého oboru praktické školy je ukončeno závěrečnou zkouškou, tříletého oboru závěrečnou zkouškou a vydáním vysvědčení o závěrečné zkoušce.

Odborné učiliště přednostně připravuje absolventy zvláštních škol na výkon činností v rámci dělnických povolání. Studium v trvání dvou až tří let se ukončuje závěrečnou zkouškou, vydá-

ním vysvědčení o vykonání závěrečné zkoušky a výučního listu. Speciální gymnázia, střední odborné školy, konzervatoře a střední odborná učiliště působí v oblasti středního vzdělávání. V těchto školách jsou žáci vyučováni s využitím speciálních výchovných a vzdělávacích metod ve speciálních vzdělávacích programech a je jim poskytováno vzdělání rovnocenné se vzděláním poskytovaným v běžných školách.

Počet žáků speciálních škol zaznamenal od roku 1995/96 mírný pokles, v posledních třech letech se pohybuje kolem hranice 70 tis. (v roce 2000/01 to bylo 69,1 tisíc žáků). Největší podíl tvoří žáci plnící na speciálních školách povinnou školní docházku (9,5 tis. na speciálních základních školách, 29,6 tis. na zvláštních školách a 4,7 tis. na pomocných školách včetně přípravných stupňů). Celkově speciální školy navštěvují 4 % dětí ve věku povinné školní docházky.

V průběhu let se měnila i struktura žáků speciálních škol podle druhu postižení. Klesal především podíl žáků mentálně postižených, na druhou stranu narůstal podíl žáků s kombinacemi postižení. I když postupně klesal podíl mentálně postižených, tvořil v roce 2000/01 tři čtvrtiny žáků speciálních škol, 8 % žáků je kombinovaně postiženo.

Tabulka 43: Vývoj počtu žáků speciálních škol (v tis.) v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Celkem	75,4	72,0	70,6	71,4	71,3	73,3	73,6	72,1	71,6	70,4	70,3	69,1
Mateřské školy	5,5	5,6	5,7	6,2	7,0	7,4	7,5	7,1	6,8	6,5	6,4	6,2
Základní a zvláštní školy	54,1	51,8	50,6	49,7	46,7	45,1	44,5	45,1	43,8	42,5	40,8	39,0
v tom: základní školy	*	*	*	*	9,8	9,7	10,1	10,1	9,7	9,8	9,5	9,5
zvláštní školy	*	*	*	*	36,9	35,4	35,1	35,0	34,1	32,7	31,3	29,6
Pomocné školy (vč. přípr. stupně)	0,8	0,8	1,1	1,2	1,7	2,4	3,0	3,4	3,8	4,2	4,4	4,7
Gymnázia a SOŠ (vč. prakt. škol)	0,4	0,4	0,7	1,4	2,3	3,9	4,1	4,6	5,2	5,2	5,2	4,2
z toho: G a SOŠ	*	*	*	*	*	*	*	*	*	1,7	1,6	1,8
SOU a OU	14,7	13,3	12,4	12,8	13,5	14,4	14,4	11,9	11,9	12,1	13,6	14,8

Zdroj: ÚIV

Tabulka 44: Vývoj počtu žáků speciálních škol podle typu postižení (v tis.) v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Celkem	63,5	60,4	59,6	60,8	60,9	60,7	61,0	60,1	60,3	58,3	59,8	58,2
mentální postižení	58,9	56,1	54,6	54,1	51,5	48,9	48,1	46,8	46,4	44,9	45,4	43,8
sluchové postižení	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,7	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5
zrakové postižení	1,3	1,3	1,3	1,4	1,6	1,5	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4
vady řeči	0,6	0,6	0,9	1,0	1,0	1,8	1,9	2,2	3,0	2,7	2,3	2,3
tělesné postižení	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	1,3	1,6	1,8	1,6	1,7	1,9	1,9
kombinace postižení	0,1	0,1	0,4	1,2	3,0	4,1	4,3	4,2	4,1	3,7	4,8	4,8
vývojové poruchy	-	-	-	-	0,2	0,9	1,3	1,4	1,5	1,7	1,7	1,7
zdravotně oslabení	-	-	-	-	0,2	0,4	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
ostatní	-	-	-	0,8	1,2	-	-	-	-	0,1	-	-

Poznámka:

Údaje bez dětí ve školách při zdravotnickém zařízení, z výchovných a diagnostických ústavů a bez dětí bez zdravotního postižení.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 45: Regionální rozložení speciálních škol a počtu žáků ve speciálních školách v roce 2000/01

Kraj	Speciální mateřské školy		Speciální ZŠ a zvláštní školy		Pomocné školy	
	počet škol	počet žáků	počet škol	počet žáků	počet škol	počet žáků
Praha	25	1 009	55	3 693	14	294
Středočeský	20	456	70	3 601	21	422
Jihočeský	12	200	40	1 947	15	275
Plzeňský	8	170	23	1 838	7	212
Karlovarský	5	92	28	1 685	3	137
Ústecký	19	574	57	4 679	17	450
Liberecký	17	466	39	2 368	8	164
Královéhradecký	17	558	52	2 955	8	190
Pardubický	10	214	31	2 955	10	216
Vysočina	9	176	28	1 233	13	177
Jihomoravský	28	816	47	3 472	14	405
Olomoucký	21	481	39	2 812	17	264
Zlínský	12	206	27	1 745	9	295
Moravskoslezský	28	786	70	5 160	28	467
ČR Celkem	231	6 204	606	40 143	184	3 968

Kraj	Speciální G a SOŠ		Praktické školy		Speciální SOU a OU	
	počet škol	počet žáků	počet škol	počet žáků	počet škol	počet žáků
Praha	7	357	12	250	15	1 487
Středočeský	1	17	10	129	20	1 660
Jihočeský	0	0	8	100	10	816
Plzeňský	0	0	4	110	9	635
Karlovarský	0	0	4	205	6	357
Ústecký	0	0	10	426	17	1 463
Liberecký	0	0	5	81	5	548
Královéhradecký	2	116	6	168	9	1 414
Pardubický	0	0	5	131	5	706
Vysočina	0	0	6	86	5	504
Jihomoravský	6	424	9	196	17	1 449
Olomoucký	0	0	8	126	19	942
Zlínský	1	48	6	77	11	810
Moravskoslezský	2	825	10	323	20	2 052
ČR Celkem	19	1 787	103	2 408	168	14 843

Zdroj: ÚIV

B3 Vyšší odborné a vysoké školství

Vyšší odborné školy, vysoké školy a systém pomaturitního vzdělávání společně tvoří základní součást systému terciárního vzdělávání. Pro mnoho lidí obnáší terciární vzdělávání pouze vysoké školy. Ve skutečnosti však terciární vzdělávání zahrnuje veškeré státem uznané vzdělávání následující po maturitní zkoušce. Terciární vzdělávání se obvykle dělí na vzdělávání na vysokých školách a nevysokoškolské vzdělávání (vzdělávání na vyšších odborných školách, ve vyšších ročnících konzervatoří a v minulosti v některých typech pomaturitního studia).

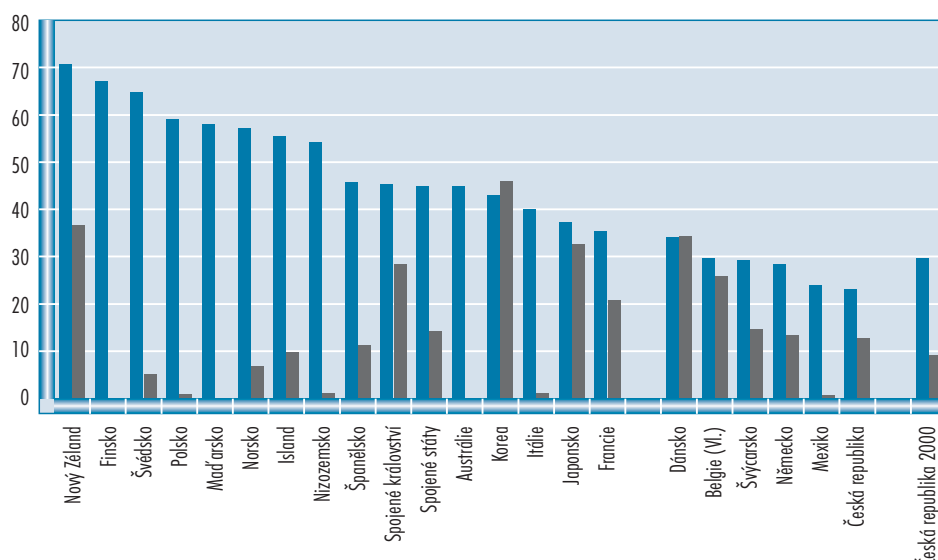
V posledních letech se oblast terciárního vzdělávání stává velice důležitou otázkou nejen pro odborníky, ale především se stává otázkou politickou. Probíhají debaty o tom, zda naše školství produkuje ve srovnání s ostatními zeměmi dostatečný počet absolventů, zda máme dostatek studentů na terciární úrovni. Mnohé

z těchto debat docházejí k mylným závěrům, protože ne každý z diskutujících má přesnou představu, co všechno do terciárního vzdělávání patří. Země OECD, o jejichž statistiky se především tyto debaty opírají, se řídí mezinárodní standardní klasifikací vzdělávání ISCED97, která do terciárního vzdělávání (kategorie ISCED 5) řadí většinu vzdělávacích programů, jež (aplikováno na náš školský systém) následují po „maturitě“. Z tohoto pohledu řadíme do kategorie terciárního vzdělávání nejen vzdělávání na vysokých školách (ve všech typech a formách studijních programů a programech celoživotního vzdělávání) a studium na vyšších odborných školách (v minulosti i různé typy pomaturitního studia – specializační a inovační), studium ve dvou posledních ročnících konzervatoří a různé kursy poskytované dalšími institucemi terciárního vzdělávání. V zahraničí navíc značnou část terciárního vzdělávání tvoří programy kratší neuniverzitního charakteru (ISCED 5B), které u nás zatím nejsou v tak velké míře

Obrázek 24:

Podíly nově vstupujících
na terciární vzdělávací stupeň,
typ A i B (1999)

■ terciární – typ A
■ terciární – typ B

Poznámky:

Země jsou seřazeny podle podílu nově vstupujících na úroveň 5A, údaje jsou za rok 1998/99.

Údaje za ČR v roce 2000 (akademický rok 1999/2000) jsou počítány jinou metodikou než údaje za rok 1999 (akademický rok 1998/99) – veškeré studium v bakalářských studijních programech je zahrnuto v ISCED 5A, v typu ISCED 5B v roce 2000 zahrnuto studium na VOŠ

Podíly vztaženy k odpovídající věkové populaci 18letých

Zdroj: OECD, ÚIV

rozšířené. V našich podmínkách dosud převládá v terciárním vzdělávání tzv. dlouhé typicky vysokoškolské programy (ISCED 5A) umožňující absolventům další studium v doktorských studijních programech (vedoucí k získání titulu Ph.D.)

Vzdělávání na vysokých školách má v České republice dlouhou tradici. Poskytují jej všechny vysoké školy, a to v bakalářských, magisterských a doktorských studijních programech. Studium je poskytováno formou prezenčního, distančního a kombinovaného studia. Od roku 1999 působí na území ČR i soukromé vysoké školy neuniverzitního směru, které poskytují vzdělávání zejména v bakalářských studijních programech.

Nevysokoškolské terciární vzdělávání v pravém slova smyslu vzniká v České republice v roce 1996/97, kdy byly uzákoněny vyšší odborné školy jako nový typ škol určený pro vzdělávání studentů, kteří ukončili studium na střední škole maturitní zkouškou. Studium je více prakticky zaměřeno, než je tomu u vysokých škol. V předchozích letech studovali tito žáci zejména na středních odborných školách v pomaturitním studiu¹⁶, případně v experimentálně ověřovaném studiu vyšších odborných škol na středních školách. Oblast neuniverzitního vzdělání otevřela pole působnosti soukromému sektoru, který dosud neměl přístup do univerzitního vzdělávání.

V současné době jsou tyto dvě základní součásti terciárního vzdělávání – vyšší odborné školy a vysoké školy – od sebe poněkud odtrženy, už jen kvůli tomu, že se na ně vztahují odlišné zákonné úpravy. Vyšší odborné školy se řídí zákonem č. 29/1984 Sb., o soustavě základních, středních a vyšších odborných škol, ve

znění pozdějších předpisů a zákonem č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství. Vysoké školy se řídí zákonem č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů. Zatímco vyšší odborné školy jsou součástí tzv. regionálního školství a jsou financovány obdobně jako střední školy, vysoké školy mají poměrně velkou autonomii a jsou financovány prostřednictvím dotací ze státního rozpočtu.

Oblast terciárního vzdělávání v posledních letech prochází významnými změnami a v blízkém časovém horizontu se předpokládá stálý nárůst počtu studentů. Předpokládá se, že do roku 2005 bude v některé z forem terciárního vzdělávání studovat 50 % odpovídající věkové populace. Tyto závěry vycházejí z koncepce ministerstva z roku 1999, která byla potvrzena Národním programem rozvoje vzdělávání v České republice (tzv. Bílou knihou). Nárůst počtu studentů je však do značné míry podmíněn i nárůstem podílu HDP vynakládaného na školství.

Pro účely této publikace (i vzhledem k dostupnosti údajů) se dále v této kapitole zabýváme pouze základní částí terciárního vzdělávání – vysokými školami (studiem v bakalářských, magisterských a doktorských studijních programech), vyššími odbornými školami a pomaturitním studiem.

Od roku 1996/97 prošla oblast terciárního vzdělávání základními změnami – bylo zrušeno pomaturitní studium na středních školách a zároveň v roce 1996/97 vznikly vyšší odborné školy (studium bylo v několika předchozích letech experimentálně ověřováno na středních odborných školách¹⁷). Tyto změny pochopitelně ovlivnily strukturu škol, které terciární vzdělávání

¹⁶ Zrušeno novelou školského zákona v roce 1995 (č. 138/1995 Sb.).

¹⁷ První projekt vyššího vzdělávání se ve vyšších školách s vyšším studiem realizoval podle Rozhodnutí ministra školství, mládeže a tělovýchovy ČR o pokusném ověřování organizace, formy a obsahu pomaturitního studia, č. j. 13 726/91–14, od 1. září 1992 celkem v patnácti vyšších školách s vyšším studiem. Podle Rozhodnutí ministra školství, mládeže a tělovýchovy ČR o pokusném ověřování organizace, formy a obsahu pomaturitního studia, č. j. 18 331/94–23, který doplňuje výše uvedené Rozhodnutí, byl tento projekt rozšířen o dalších 5 vyšších škol s vyšším studiem. Počínaje rokem 1994/95 bylo zařazeno do pokusného ověřování také 18 vyšších škol s vyšším studiem zřizovaných Ministerstvem zdravotnictví.

Tabulka 46: Počty škol realizující terciární vzdělávání v letech 1996/97–2000/01

	1996/97	1997/98	1998/99	1999/2000	2000/01
Celkem	543	346	287	286	289
v tom: prezenční	508	318	284	283	289
distanční, kombinované	215	181	157	158	182
Nevysokoškolské vzdělávání¹⁾					
Celkem	427	229	168	166	162
v tom: denní	393	202	166	165	163
dálkové	111	74	49	53	64
PMS celkem	269	73	x	x	x
v tom: denní	236	48	x	x	x
dálkové	80	35	x	x	x
VOŠ celkem	158	156	168	166	165
v tom: denní	157	154	166	165	163
dálkové	31	39	49	53	64
Vysokoškolské vzdělávání ve studijních programech					
Celkem	116	117	119	120	127
v tom: prezenční	115	116	118	118	126
distanční, kombinované	104	107	108	105	118
bakalářských	87	89	89	93	106
v tom: prezenční	83	85	86	86	98
distanční, kombinované	50	47	47	49	68
magisterských	112	113	114	115	117
v tom: prezenční	111	112	113	114	116
distanční, kombinované	52	50	54	60	67
doktorandských	91	95	97	97	100
v tom: prezenční	85	93	93	94	98
distanční, kombinované	88	92	95	90	100

Poznámka:

Počtem škol v oblasti vysokoškolského vzdělávání se rozumí počet fakult, ústavů a VŠ bez samostatných fakult.

Do nevysokoškolského terciárního vzdělávání nebylo zařazeno studium na konzervatořích.

Zdroj: ÚIV

poskytovaly. Zatímco v roce 1996/97 tvořily střední školy poskytující pomaturitní studium polovinu institucí, na kterých bylo poskytováno terciární vzdělávání, v roce 2000 tuto soustavu tvořily vyšší odborné školy a vysoké školy.

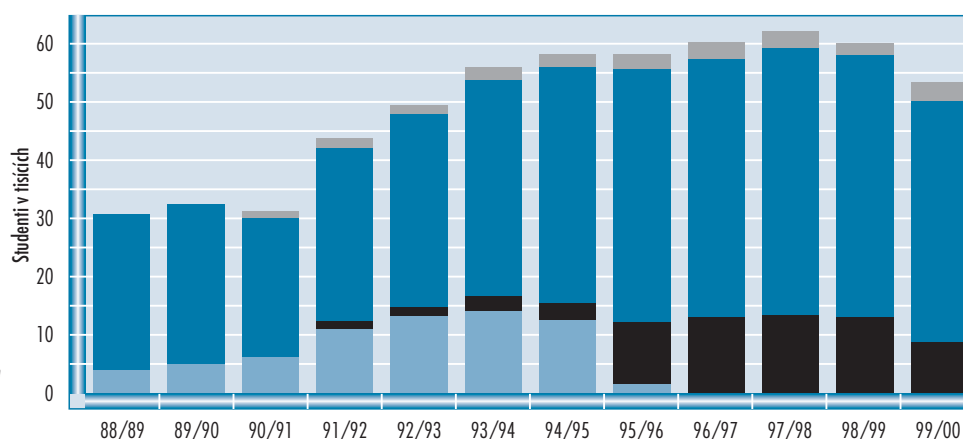
Počty studentů v terciárním vzdělávání narostly od roku 1989/90 téměř dvakrát (1,9krát), a to jak v prezenčním/denním

studiu (nárůst o 100 %), tak ve studiu distančním a kombinovaném/dálkovém (nárůst o 54 %). V některé z forem studia na vysokých a vyšších odborných školách v roce 2000/01 studovalo 228,4 tis. studentů. Vyšší odborné školy se na celkovém počtu studujících podílely 12 %, největší podíl tvořili studenti v magisterských studijních programech (65 %), studenti bakalářských stu-

Obrázek 25:

Studenti nově přijatí
do terciárního vzdělávání v letech
1989/90–2000/01

■ pomaturitní studium
■ vyšší odborné studium
■ studium v bakalářských, magisterských stud. programech
■ studium v doktorských studijních programech

Zdroj: ÚIV

Tabulka 47: Studenti v terciárním vzdělávání v letech 1989/1990–2000/2001

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Celkem	117 537	123 735	121 105	132 657	146 647	160 425	173 945	188 363	199 271	212 311	224 566	228 423
v tom: prezenční	92 854	100 533	100 660	112 844	126 778	139 884	149 882	162 125	171 975	183 480	193 291	190 303
distanční, kombinované	24 683	23 202	18 781	16 361	19 869	20 543	24 063	26 238	27 296	28 831	31 275	38 120
Nevysokoškolské vzdělávání¹⁾												
Celkem	7 516	8 663	10 222	17 525	23 124	27 083	28 797	25 961	25 445	29 566	31 073	26 605
v tom: denní	3 683	4 154	5 937	12 331	17 307	21 338	23 529	21 601	22 449	26 827	27 930	22 691
dálkové	3 833	4 509	4 285	5 194	5 817	5 747	5 268	4 360	2 996	2 739	3 143	3 914
PMS⁶⁾ celkem	7 516	8 663	10 222	16 134	20 686	22 452	22 495	11 030	1 919	x	x	x
v tom: denní	3 683	4 154	5 937	11 060	15 146	17 004	17 434	8 307	1 020	x	x	x
dálkové	3 833	4 509	4 285	5 074	5 540	5 448	5 061	2 723	899	x	x	x
VOŠ⁴⁾ celkem	x	x	x	1 391	2 438	4 631	6 302	14 931	23 526	29 566	31 073	26 605
denní	x	x	x	1 271	2 161	4 334	6 095	13 294	21 429	26 827	27 930	22 691
dálkové	x	x	x	120	277	299	207	1 637	2 097	2 739	3 143	3 914
Vysokoškolské vzdělávání v programech studia⁷⁾												
Celkem	110 021	115 072	110 883	115 132	123 523	133 342	145 148	162 402	173 826	182 745	193 493	201 818
v tom: prezenční	89 171	96 379	94 723	100 513	109 471	118 546	126 353	140 524	149 526	156 653	165 361	167 612
distanční, kombinované	20 850	18 693	14 496	11 167	14 052	14 796	18 795	21 878	24 300	26 092	28 132	34 206
bakalářských	x	x	3)	12 195	15 624	27 805	34 414	36 145	39 410	40 809	33 291	36 335
v tom: prezenční	x	x	3)	11 308	13 588	23 577	28 234	28 559	31 422	32 135	25 116	25 349
distanční, kombinované	x	x	3)	887	2 036	4 228	6 180	7 586	7 988	8 674	8 175	10 986
magisterských	110 021	115 072	109 219	99 485	103 218	98 777	102 475	116 457	122 963	129 727	146 174	149 253
v tom: prezenční	89 171	96 379	94 723	89 205	94 287	92 311	95 226	108 204	113 675	119 584	134 545	135 435
distanční, kombinované	20 850	18 693	14 496	10 280	8 931	6 466	7 249	8 253	9 288	10 143	11 629	13 818
doktorandských	x	x	1 664	3 452	4 681	6 760	8 259	9 800	11 453	12 209	14 028	16 230
v tom: prezenční	x	x	5)	5)	1 596	2 658	2 893	3 761	4 429	4 934	5 700	6 828
distanční, kombinované	x	x	5)	5)	3 085	4 102	5 366	6 039	7 024	7 275	8 328	9 402

Poznámky:

1) Do nevysokoškolského terciárního vzdělávání nebylo zařazeno studium na konzervatořích.

2) Do roku 1991 včetně jsou v programech magisterského studia uvedeni studenti standardního studia.

3) Za školní rok 1991/1992 v magistersko/inženýrských studijních programech uvedeni studenti bakalářského a magistersko/inženýrského studia dohromady – nelze rozlišit.

4) Do roku 1995 žáci VOŠ = žáci SOŠ ve studiu oborů vyšších odborných škol (na SOŠ se studium experimentálně ověřovalo, VOŠ jako takové neexistovaly).

5) Za školní roky 1991/1992 a 1992/1993 nelze u postgraduálního studia rozlišit, zda se jedná o denní studium nebo OFS.

6) Studenti PMS a experimentálně ověřovaného vyššího odborného studia jsou do školního roku 1995/1996 zahrnováni ve zveřejňovaných údajích do údajů za SOŠ.

7) Pouze studenti českého stát. občanství.

Zdroj: ÚIV

dijních programů tvořili 16 % všech studentů. I tato čísla potvrzují nadpoloviční zastoupení studentů delších programů na rozdíl od zahraničí.

Počet nově přijímaných studujících do terciárního vzdělávání se v období 1989/90–1998/99 více než zdvojnásobil. V posledních dvou letech jsme zaznamenali pokles, který je způsoben částečně změnou metodiky vykazování nově přijímaných studentů, v posledním roce však především absencí absolventů maturitních oborů středních škol. Podíl přijatých do studia na vyšších odborných školách v roce 1999/2000 tvořil 22 % (v roce 2000/01 17 %), do studia na vysokých školách 78 % (v roce 2000/01 83 %). Ve školním roce 1989/90 bylo nově přijato do denního studia terciárního vzdělávání 25 091 žáků a studentů, což je 19 % osmnáctiletých a v porovnání s populací absolventů středních škol den-

ního studia ukončeného maturitní zkouškou v minulém roce to je 42 %. Tyto podíly na populaci a počtech absolventů neustále rostly a v roce 1999/2000 činil podíl nově přijatých do denního studia terciárního vzdělávání 37 % osmnáctiletých a dokonce 69 % absolventů maturitních oborů. V posledním školním roce, který byl z hlediska přijímání nových studentů značně atypický v důsledku pouze zanedbatelného počtu maturantů na středních školách, činil podíl přijatých do terciárního vzdělávání a počtu osmnáctiletých 31,3 %.

Zájem o vysokoškolské studium mapujeme již několik let pomocí statistického zjišťování „přihlášení a přijetí na vysoké školy“, u vyšších odborných škol mapujeme pouze období 1997/98–2000/01¹⁸. Většina uchazečů (v roce 1999/2000 79 %, v roce 2000/01 86 %) se hlásí pouze ke studiu na vysoké škole, pouze na

¹⁸ Počty podaných přihlášek vyjadřují počet přihlášek všech uchazečů (nezávisí na počtu uchazečů, každý uchazeč může podat více než 1 přihlášku), počty přihlášených, přijatých a zapsaných jsou počty osob, které se přihlásily, byly přijaty, zapsaly se ke studiu.

Tabulka 48: Nově přijatí do terciárního studia vzhledem k populaci 18letých a počtu absolventů středních škol v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
Počty nově přijatých	25 091	26 768	26 445	37 218	42 334	48 023	49 679	50 548	52 826	54 177	52 670	41 947
Podíl na 18letých	19,3 %	17,4 %	16,6 %	23,6 %	27,0 %	30,5 %	32,3 %	33,2 %	31,5 %	36,0 %	37,3 %	31,3 %
Podíl na absolventech1)	42,1 %	43,1 %	39,9 %	52,8 %	59,8 %	71,6 %	78,9 %	71,7 %	66,5 %	66,0 %	68,5 %	166,8 %

Poznámky:

Absolventi denního studia na středních školách ukončeného maturitní zkouškou, včetně studia nástavbového v předchozím školním roce.

Zdroj: ÚIV

vyšší odborné školy se hlásí zhruba desetina uchazečů (10 % v roce 1999/2000, 6 % v roce 2000/01) a zhruba stejný podíl uchazečů se hlásí jak na vysokou školu, tak na vyšší odbornou školu (11 % v roce 1999/2000, 8 % v roce 2000/01). Při přijímacím řízení na vysoké a vyšší odborné školy je úspěšný každý druhý uchazeč, větší šanci na přijetí mají uchazeči o studium na vyšších odborných školách (68% úspěšnost) než uchazeči o studium na vysokých školách (44% úspěšnost). Celkem 2,2 % jsou přijata zároveň na VŠ i VOŠ (z celkového počtu přihlášených ke studiu na vyšší odborné a vysoké škole).

Vývoj počtu absolventů studia na terciární úrovni je ve sledovaném období značně rozkolísaný. Celkový počet absolventů od roku 1990 do roku 1999 stále roste, a to jak v denním studiu, tak v ostatních formách studia. Stejná situace je na vysokých školách, v nevysokoškolském vzdělávání je však vývoj jiný. Počet absolventů terciárního vzdělávání mimo vysoké školy rostl až do roku 1996, kdy se začal projevovat úbytek absolventů pomaturitního studia (zrušeno v roce 1996/97) a vyšší odborné školy měly zatím pouze malý počet absolventů (neměly dosud zaplněny všechny ročníky). Další propad následoval ze stejných důvodů i v roce 1998. V roce 2000 (resp. 1999/2000 v případě vyšších odborných škol) absolvovalo ve vysokoškolském studiu 28,2 tis. studentů a v nevysokoškolském terciárním vzdělávání 8 tis. žáků.

B3.1 Vyšší odborné školství

Vyšší odborné školy (VOŠ) byly zavedeny jako samostatný stupeň vzdělávací soustavy od školního roku 1996/97 novelou školského zákona z roku 1995, kdy bylo zároveň zrušeno pomaturitní studium na středních školách. V předchozích letech bylo

Tabulka 49: Přijímací řízení na vyšší odborné školy v letech 1997/98–2000/01

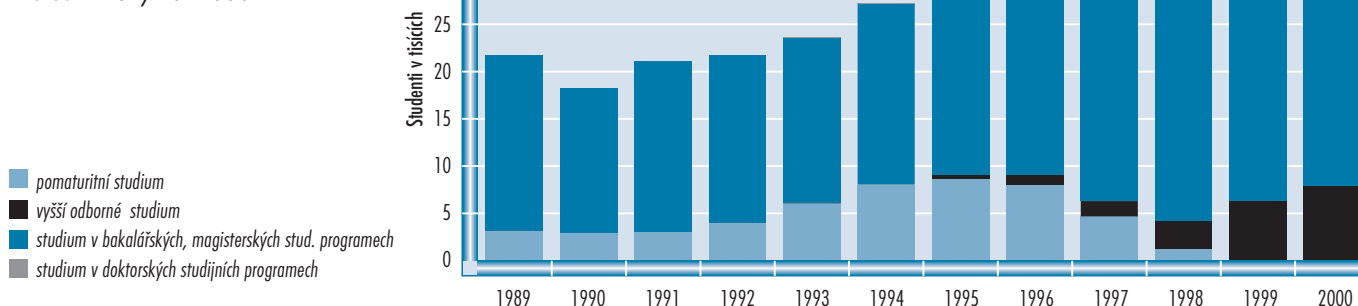
	1997/98	1998/99	1999/2000	2000/01
Přihlášení				
jen na VŠ	94 139	92 005	92 093	95 080
jen na VOŠ	9 031	11 042	11 207	7 001
na VŠ a VOŠ	12 882	15 230	13 344	8 405
celkem	116 052	118 277	116 644	110 486
Přijetí				
jen na VŠ	43 676	43 820	45 752	44 010
jen na VOŠ	12 795	13 762	13 745	9 242
na VŠ a VOŠ	868	1 412	1 653	1 204
celkem	57 339	58 994	61 150	54 456
Zapsaní				
jen na VŠ	*	42 782	44 163	43 451
jen na VOŠ	*	13 090	13 065	8 535
na VŠ a VOŠ	*	437	391	262
celkem	*	56 309	57 619	52 248

Zdroj: ÚIV

vyšší studium se studiem oborů vyšších odborných škol experimentálně ověřováno na středních odborných školách. Vznikem vyšších odborných škol se nepochybně rozšířily možnosti pokračovat ve vzdělávání i po složení maturitní zkoušky především pro žáky více prakticky zaměřené, kteří nechtějí studovat na vysoké škole. Žáci vyšších odborných škol se v průběhu studia připravují pro kvalifikovaný výkon náročných odborných činností nebo si prohlubují dosažené vzdělání pro výkon konkrétních náročných

Obrázek 26:

Absolventi terciárního vzdělávání v letech 1989/90–2000

Zdroj: ÚIV

činností. Studium ve studijních oborech vyšších odborných škol trvá nejméně dva a nejvíce tři a půl roku v denní formě studia¹⁹ a je ukončeno absolutoriem. Součástí studia je i odborná praxe²⁰. Žák, který úspěšně vykoná absolutorium, dosáhne vyššího odborného vzdělání. Vznik vyšších odborných škol byl poznamenán určitou živelností spojenou zejména s tím, že naprostá většina vznikla při středních odborných školách a i nadále existuje spolu se SOŠ jako jeden právní subjekt (ve šk. roce 2000/01 bylo pouze 34 VOŠ samostatných). Důsledkem je poměrně atomizovaná a rozdrobená síť příliš malých škol (pouze 20 z nich má více než 250 žáků, naopak téměř polovina – 48,5% škol má méně než 100 žáků).

Nejzávažnější je ovšem skutečnost, že nejsou stále vyjasněny cíle vyššího odborného studia a jeho postavení ve vzdělávací soustavě²¹. Prvním krokem v rámci vyššího odborného studia by měla být restrukturalizace stávající sítě vyšších odborných škol a jejich vzdělávacích programů podle následujícího schématu²²:

- převést kratší programy, zejména na VOŠ koexistujících se SOŠ, do kategorie pomaturitního studia,
- ponechat v síti jen VOŠ s kvalitními a dobře personálně i materiálně zabezpečenými vzdělávacími programy, které vhodně doplňují vzdělávací nabídku VŠ nebo působí v regionálních centrech nebo aglomeracích s poddimenzovanou nabídkou terciárního vzdělávání,
- omezit atomizaci VOŠ, např. spojením VOŠ v jednom místě s příbuznými programy, případně i různými programy, do organizačně i ekonomicky efektivních celků,
- umožnit zřízení VŠ neuniverzitního typu z VOŠ, které splní podmínky akreditačního řízení.

První tři cíle jsou proveditelné a z hlediska MŠMT by nemělo docházet k výrazným problémům. Pokud jde o cíl čtvrtý, zřízení VŠ neuniverzitního typu ze soukromých VOŠ již v řadě případů proběhlo a nepředstavuje vážný organizační problém ani v případě, kdy po vzniku VŠ neuniverzitního typu původní VOŠ nezaniká, ale nadále uskutečňuje vzdělávací programy, které nebyly akreditovány jako bakalářské. Veřejná VŠ neuniverzitního typu ze státní VOŠ zatím nebyla zřízena, neboť to vyžaduje přijetí samostatného zákona.

Řešením je tedy připravit a prosadit legislativní opatření nutná pro optimalizaci sítě VOŠ a novou strukturu studijních programů VOŠ, stejně jako legislativní opatření, která umožní „transformaci“ státní VOŠ na veřejnou VŠ neuniverzitního typu (ať už tak, že vznikne nový subjekt ve formě neuniverzitní VŠ a stávající VOŠ zanikne, nebo že vznikne nový subjekt neuniverzitní VŠ a stávající VOŠ nadále uskutečňuje neakreditované programy studia). Na základě zkušeností s působením VOŠ v současné podobě i na základě znalostí vývojových trendů ve vzdělávacích soustavách vyspělých zemí se ukazuje, že stávající vyšší odborné školy by se tedy mohly **profilovat zhruba do třech odlišných kategorií**, které by spolu s univerzitními i neuniverzitními vysokými školami vytvářely poměrně pestrou a diverzifikovanou studijní nabídku v oblasti terciárního vzdělávání.

Jasná profilace studijních programů VOŠ by snad mohla pomoci výraznému zlepšení negativních důsledků stávající situace, např. ve vnímání absolventů VOŠ zaměstnavateli, v nemožnosti přesného vymezení profilu a povinností pedagogů VOŠ aj.

Počet VOŠ je po celou dobu jejich existence poměrně stabilní, ve školním roce 2000/01 vyučovalo žáky celkem 165 škol, z nichž více než třetina (57 škol) bylo nestátních. Většina škol nabízí denní formu studia, 38,8 % škol má žáky i v dálkovém studiu.

Tabulka 50: Vývoj počtu vyšších odborných škol v letech 1996/97–2000/01

	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
VOŠ celkem	158	156	168	166	165
v tom státní	107	105	109	109	108
nestátní	51	51	59	57	57
v tom v denním studiu	157	154	166	165	163
v dálkovém studiu	31	39	49	53	64
Struktura vyšších odborných škol (v %)					
VOŠ celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom státní	67,7 %	67,3 %	64,9 %	65,7 %	65,5 %
nestátní	32,3 %	32,7 %	35,1 %	34,3 %	34,5 %
v tom v denním studiu	99,4 %	98,7 %	98,8 %	99,4 %	98,8 %
v dálkovém studiu	19,6 %	25,0 %	29,2 %	31,9 %	38,8 %

Zdroj: ÚIV

¹⁹ Dálkové studium trvá nejméně tři a nejvíce čtyři roky.

²⁰ Pokud je součástí studia odborná praxe o délce větší než tři měsíce, může denní studium trvat tři a půl roku.

²¹ Jednou z příčin je jistě i stávající legislativní vymezení VOŠ v rámci školského zákona, které je v mnoha aspektech obdobné jako v případě středních škol.

²² Strategie terciárního vzdělávání 2000–2005, MŠMT

Tabulka 51: Vývoj počtu nově přijatých do 1. ročníku denního studia na vyšších odborných školách v letech 1996/97–2000/01 (v tis.)

	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
VOŠ celkem	10,6	13,2	13,6	13,2	8,9
v tom státní	6,3	8,6	8,6	8,6	5,7
nestátní	4,3	4,6	4,9	4,6	3,2
v tom v denním studiu	9,3	11,9	12,2	11,9	6,9
v dálkovém studiu	1,2	1,3	1,4	1,4	2,0
Struktura nově přijatých na VOŠ (v %)					
VOŠ celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom státní	59,4 %	65,2 %	63,2 %	65,2 %	64,2 %
nestátní	40,6 %	34,8 %	36,0 %	34,8 %	35,8 %
v tom v denním studiu	87,7 %	90,2 %	89,7 %	90,2 %	77,8 %
v dálkovém studiu	11,3 %	9,8 %	10,3 %	10,6 %	22,2 %

Zdroj: ÚIV

Tabulka 52: Vývoj počtu žáků vyšších odborných škol v letech 1996/97–2000/01 (v tis.)

	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01
VOŠ celkem	14,9	23,5	29,6	31,1	26,6
v tom státní	9,1	14,6	18,7	20,2	17,2
nestátní	5,9	8,9	10,8	10,9	9,4
v tom v denním studiu	13,3	21,4	26,8	27,9	22,7
v dálkovém studiu	1,6	2,1	2,7	3,1	3,9
Struktura žáků vyšších odborných škol (v %)					
VOŠ celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom státní	61,1 %	62,1 %	63,2 %	65,0 %	64,6 %
nestátní	39,6 %	38,3 %	36,5 %	35,0 %	35,4 %
v tom v denním studiu	89,3 %	91,1 %	90,5 %	89,7 %	85,3 %
v dálkovém studiu	10,7 %	8,9 %	9,1 %	10,0 %	14,7 %

Zdroj: ÚIV

Počty přijímaných ke studiu na VOŠ se v období 1997/98–1999/2000 příliš neměnily (pohybovaly se okolo 13 tisíc), ve školním roce 2000/01 byl počet nově přijímaných ovlivněn situací na středních školách, ze kterých neodcházeli prakticky žádní maturanti. Vyšší odborné školy přijaly 8,9 tis. žáků, což je pokles oproti předchozímu roku o 33 %. Z toho o něco více než třetina byla přijata na školy s nestátními zřizovateli, pětina žáků byla přijata do dálkového studia. Naprostá většina nově přijatých žáků přichází na vyšší odborné školy ihned po složení maturitní zkoušky, i když se jejich podíl postupně snižuje (v roce 1996/97 to bylo 85 % nově přijatých, v roce 1999/2000 pouze 75 %). Na vyšší odborné školy v předchozích letech nastupovali především absolventi středních odborných škol (v roce 1999/2000 to bylo 61 % přijatých), ale i absolventi gymnázií (30 % v roce 1999/2000) a středních odborných učilišť (9 % v roce 1999/2000). Situace v roce 2000/01 byla odlišná vzhledem k absenci „nových“ maturantů – na vyšší odborné školy byli přijímáni především žáci patřící do skupiny tzv. odložené poptávky (53 %), tedy ti, kteří ukončili střední školu v předchozích letech.

Zájem o studium na vyšších odborných školách je poměrně vysoký – v roce 1999/2000 se přihlásilo 24,6 tis. uchazečů, z nichž

každý podal v průměru 1,5 přihlášky, v roce 2000/01, který byl z pohledu poptávky po studiu atypický, se hlásilo na vyšší odborné školy celkem 15,4 tis. uchazečů a jeden uchazeč podal v průměru 1,4 přihlášky. Nadpoloviční většina uchazečů (v roce 1999/2000 to bylo 54 %, v roce 2000/01 55 %), kteří se hlásí ke studiu na vyšší odborné škole, podává zároveň i přihlášku na vysokou školu. Z těch, kterým přijde kladné vyrozumění o přijetí na vyšší odbornou školu, je 11,5 % zároveň přijato i ke studiu na vysoké škole. Většina z nich se rozhodne pro vysokou školu a ke studiu na vyšší odborné škole vůbec nenastoupí.

Ve školním roce 2000/01 **studovalo na vyšších odborných školách** celkem 26,6 tisíc žáků, z nich 35 % na školách nestátních zřizovatelů (oproti předchozímu roku to byl pokles o 14,5 %, tento pokles byl způsoben především nižším počtem nově přijatých žáků). Většina žáků vyšších odborných škol (85,3 %) studuje formou denního studia. **Počty absolventů VOŠ** rostly postupně spolu s naplňováním posledních postupových ročníků, v roce 1999/2000 jich absolvovalo celkem 8 tisíc.

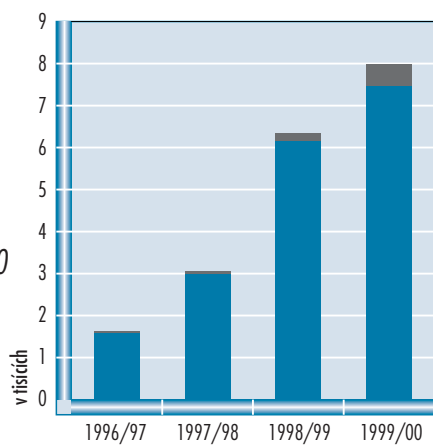
Oborová nabídka vyšších odborných škol je poměrně pestrá, nicméně v roce 1999/2000 více než polovina žáků byla přijímána

Obrázek 27:

Vývoj počtu absolventů denního studia na vyšších odborných školách v letech 1996/97–1999/2000 (v tis.)

■ denní studium
■ dálkové studium

Zdroj: ÚIV

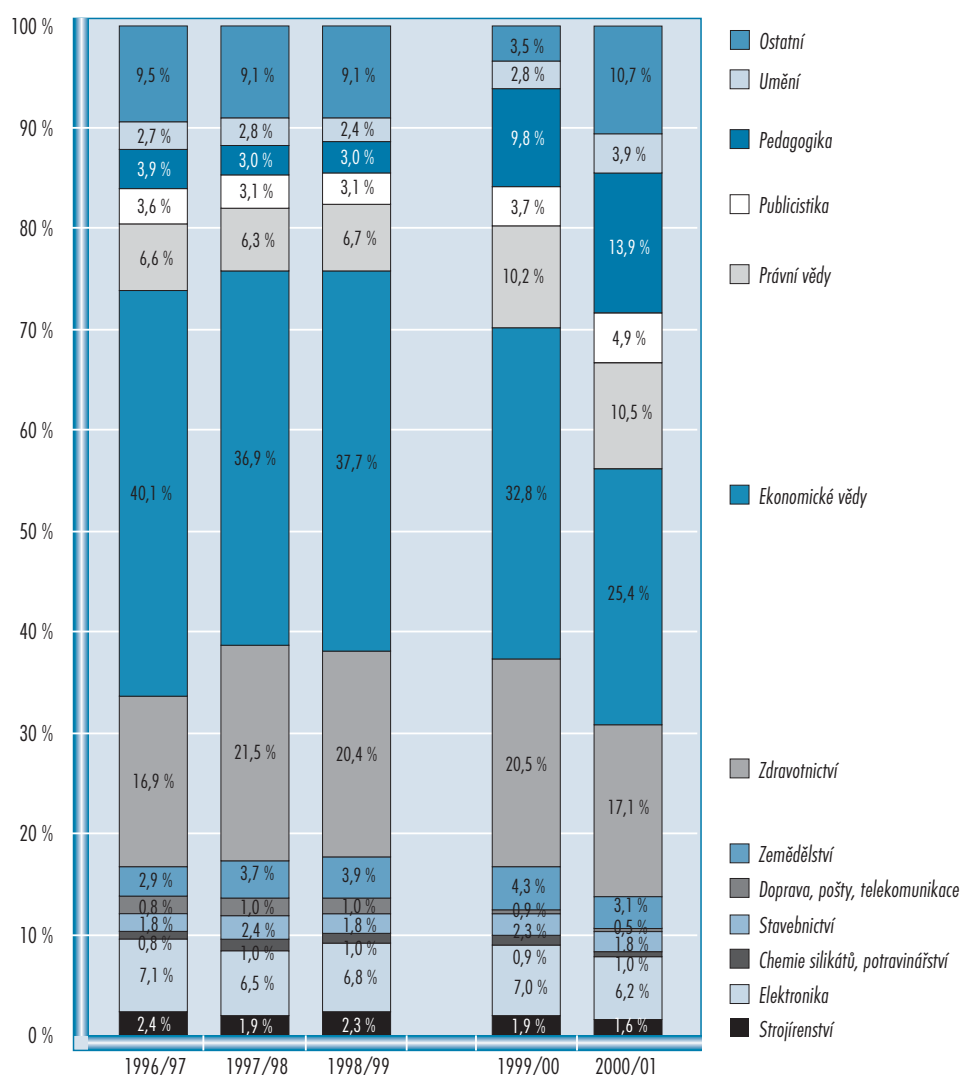
do oborů ekonomických (téměř 33 % ve šk. roce 1999/2000) nebo zdravotnických (20 % ve šk. roce 1999/2000). Z dalších oborů se kolem deseti procent přijímaných pohybovaly ve šk. roce 1999/2000 pouze obory pedagogické a právní. Struktura přijímaných se příliš nemění, mezi roky 1998 a 1999 se zřetelně

snížil pouze podíl přijímaných do ekonomických oborů (o téměř 5 procentních bodů) a zvýšil se podíl přijímaných do oborů pedagogických (o téměř 7 procentních bodů) a právních (o 3,5 procentního bodu). Oborová struktura nově přijímaných ke studiu na vyšších odborných školách v roce 2000/01 vykazuje jiné charakteristiky než v předchozích letech. Je to způsobeno především nižším počtem nově přijímaných a tzv. odloženou poptávkou. I v tomto roce bylo nejvíce žáků přijímáno ke studiu ekonomických (25,4 %) a zdravotnických (17,1 %) oborů. Narostl však podíl nově přijímaných do pedagogických oborů (13,9 %).

Vyšší odborné školy jsou typem škol, které jsou po území České republiky rozloženy značně nerovnoměrně, některé z nich mají vyloženě nadregionální působnost. Nejméně vyšších odborných škol je v Karlovarském kraji (2 školy), nejvíce v Praze (35 škol). Rozdílný je i podíl nestátních škol v jednotlivých regionech – Karlovarský kraj nemá jedinou nestátní vyšší odbornou školu, v Ústeckém kraji je 11 % procent vyšších odborných škol (s 4,1 % žáků vyšších odborných škol v kraji). Nejvyšší podíl nestátních škol je v Praze (60 % škol s 55,2 % žáků) a v Moravskoslezském kraji (60 % škol s 53,1 % žáků).

Obrázek 28:

Vývoj struktury nově přijatých do 1. ročníku denního studia na vyšších odborných školách v letech 1996/97–2000/01 (v %)

Poznámky:

Do roku 1998/99 údaje v jednotné klasifikaci oborů vzdělání (JKOV), v letech 1999/2000 a 2000/01 v klasifikaci kmenových oborů vzdělání (KKOV).

Zdroj: ÚIV

Tabulka 53: Regionální rozložení vyšších odborných škol v roce 2000/01

Kraj	VOŠ celkem		Nestátní VOŠ		Velikost školy
	Počet	Žáci	Zařízení	Žáci	Celkem
Praha	35	5 609	60,0 %	55,2 %	160,3
Středočeský	18	1 675	38,9 %	29,9 %	93,1
Jihočeský	14	2 021	21,4 %	20,9 %	144,4
Plzeňský	5	826	20,0 %	30,6 %	165,2
Karlovarský	2	196	0,0 %	0,0 %	98,0
Ústecký	9	1 080	11,1 %	4,1 %	120,0
Liberecký	7	640	28,6 %	31,9 %	91,4
Královéhradecký	10	996	30,0 %	28,1 %	99,6
Pardubický	10	1 233	10,0 %	3,4 %	123,3
Vysočina	11	1 600	9,1 %	7,5 %	145,5
Jihomoravský	16	2 593	25,0 %	13,6 %	162,1
Olomoucký	7	872	42,9 %	40,7 %	124,6
Zlínský	11	1 220	36,4 %	17,0 %	110,9
Moravskoslezský	10	2 130	60,0 %	53,1 %	213,0
ČR Celkem	165	22 691	34,5 %	30,9 %	137,5

Zdroj: ÚIV

B3.2 Vysoké školství

B3.2.1 Řízení vysokého školství

Rok 2000 byl prvním rokem naplňování dlouhodobých záměrů vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké nebo další tvůrčí činnosti veřejných vysokých škol, vypracovaných na léta 2000 až 2005. Úkoly vyplývající z dlouhodobého záměru vysokých škol se týkají prakticky všech oblastí jejich činnosti a vysoké školy v převážné většině konstatují, že jejich činnost v roce 2000 byla v souladu s dlouhodobým záměrem. **Dlouhodobé záměry** považují vysoké školy za významný dokument strategického řízení, který plně osvědčil svou koncepční funkci.

Velká pozornost ze strany vysokých škol byla věnována **přípravě akreditací studijních programů**. Stávající studijní programy uvedené ve statutech vysokých škol před působností zákona o vysokých školách jsou akreditovány do 31. 12. 2002. V souvislosti s tím zahájily vysoké školy předkládání žádostí o reakreditaci stávajících studijních programů. Proces akreditací nových studijních programů, bakalářských, magisterských navazujících a doktorských a reakreditace stávajících studijních programů probíhá již v duchu Boloňské deklarace o pregraduálním, graduálním a postgraduálním cyklu vzdělávání.

V roce 2000 pokračovaly práce na **registraci vnitřních předpisů vysokých škol**. V tomto roce bylo zaregistrováno 10 nových vnitřních předpisů veřejných vysokých škol, které byly ministerstvu předloženy. Dále bylo zaregistrováno 82 změn vnitřních předpisů vyplývajících z potřeb vysokých škol, popř. z přijetí nových právních předpisů. Práce na registraci nových vnitřních předpisů veřejných vysokých škol a jejich změn budou pokračovat i v dalších letech.

B3.2.2 Zásadní změny vyplývající z nového zákona a jejich implementace

B3.2.2.1 Studijní programy

Také v roce 2000 docházelo v rámci vysokého školství k značným změnám, které se dotýkaly studijních programů.

Nový impuls pro transformaci vysokoškolského vzdělávání přinesl podpis **Boloňské deklarace**, podle které se Česká republika hlásí k přijetí systému vysokoškolského vzdělávání založeného na pregraduálním (bakalářském), graduálním (magisterském) a postgraduálním (doktorském) studiu. Dosažení tohoto cíle, výstavba třístupňového systému studia, v konečném důsledku přispěje k upevnění evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání.

Na základě zákona o vysokých školách z roku 1998 se základní složkou vysokoškolského studia stal studijní program. Studijní program je ucelený projekt studia, který zpracovává a k akreditaci předkládá vysoká škola nebo instituce, která ve spolupráci s vysokou školou hodlá studijní program uskutečňovat. Do studijních programů byly integrovány jednotlivé obory studia (vykazované školami do roku 1998), přičemž takto vytvořené studijní programy získaly akreditaci počínaje lednem 1999 na dobu 4 let. Český statistický úřad vydal 16. 6. 1998 „Opatření k zavedení kmenových oborů vzdělání“, jímž k 1. 9. 1998 zavedl **Klasifikaci kmenových oborů vzdělání (KKOV)**. Klasifikace je základním systematickým nástrojem pro statistické sledování a analýzy podle dosaženého vzdělání a obsahové podobnosti. Na základě dohody s vysokými školami byla databáze kmenových oborů vzdělání ztotožněna s databází studijních programů. Vysoké školy nabízejí studium v celkem 295 studijních programech. Studijní program se stal též základním prvkem pro financování vzdělávací činnosti vysokých škol.

V duchu Boloňské deklarace vysoké školy zaváděly, popř. prohlubovaly, modularizaci stávajících studijních programů. Změny rovněž směřovaly k větší agregaci skupin volitelných předmětů společných pro celou vysokou školu, k inovaci nosných předmětů oboru, k úpravám a redukci bakalářských zkoušek z oborově povinných předmětů či k zařazení výuky dvou povinných cizích jazyků. Taktéž proběhly změny směrem k rozšiřování nabídky předmětů v rámci již akreditovaných studijních programů, nebo

Tabulka 54: Počty uskutečňovaných studijních programů na veřejných vysokých školách (stav k 31. 10. 2000)

Skupiny oborů	Kód skupiny kmen. oborů	Studijní programy			Celkem
		bak.	mag.	dokt.	
přírodní vědy a nauky	11 až 18	15	25	28	68
technické vědy a nauky	21 až 39	21	32	34	87
zeměděl.-les. a veter. vědy a nauky	41 až 43	6	9	9	24
zdravot., lékař. a farm. vědy a nauky	51 až 53	4	7	3	14
společenské vědy, nauky a služby	61,65,67,71-74	12	12	11	35
ekonomie	62	6	6	6	18
právo, právní a veřejnosprávní činnost	68	1	1	1	3
pedagogika, učitelství a sociál. péče	75	7	6	4	17
obory z oblasti psychologie	77	1	1	1	3
vědy a nauky o kultuře a umění	81,82	8	9	9	26
Celkem	11 až 82	81	108	106	295

Zdroj: ÚIV

jejich obměna při přípravě studijních programů pro reakreditační řízení. Další inovace uskutečňovaných studijních programů spočívaly v obsahových změnách v souvislosti s přechodem na celoškolský kreditní systém studia.

V roce 2000 podaly vysoké školy 168 žádostí o akreditaci nových studijních programů. Na základě doporučení Akreditační komise bylo akreditováno 143 studijních programů, z toho 78 doktorských, 38 magisterských a 27 bakalářských. Z tohoto počtu studijních programů bude 1 magisterský studijní program a 13 bakalářských studijních programů uskutečňováno na soukromých vysokých školách.

Ze 78 nově akreditovaných doktorských studijních programů bude 35 uskutečňováno ve spolupráci s Akademií věd ČR a 19 bude v anglickém jazyce. Mezi 38 nově akreditovanými magisterskými studijními programy bylo 7 navazujících magisterských studijních programů, 2 magisterské studijní programy budou uskutečňovány v anglickém jazyku. V uvedených 27 bakalářských studijních programech jsou zahrnuty 4, které budou uskutečňovány na státních vyšších odborných školách.

B3.2.2.2 Nově zřízené soukromé vysoké školy

Od roku 1999 začaly na českém vzdělávacím trhu působit soukromé vysoké školy jako řádný poskytovatel terciálního vzdělávání. Tím se rozšířily možnosti vzdělávání – vedle 23 veřejných vysokých škol a 4 státních vysokých škol (3 školy v působnosti Ministerstva obrany, 1 škola v působnosti Ministerstva vnitra), existuje 14 soukromých vysokých škol²³.

K vypracování žádosti o akreditaci studijního programu soukromé školy má žadatel k dispozici především zákon o vysokých školách a vyhlášku ministerstva č. 42/1999 Sb., o obsahu žádosti o akreditaci studijního programu. Na základě této vyhlášky zpracovalo ministerstvo po dohodě s Akreditační komisí „Metodickou pomůcku“, jejímž účelem je pomoci žadateli při přípravě vlastní žádosti. Zákon, vyhláška a metodická pomůcka jsou zveřejněny

na www stránkách ministerstva věnovaných Akreditační komisi. Převážná většina žadatelů o udělení státního souhlasu působila již delší dobu v oblasti vzdělávání jako instituce pořádající různé vzdělávací kurzy nebo jako soukromé vyšší odborné školy.

Rozpětí požadovaného školného je u žadatelů značně rozdílné, a to i u srovnatelných studijních programů a pohybuje se od 25 000 Kč po 120 000 Kč za akademický rok. Vyšší školné je podloženo zdůvodněnými nároky na provozní náklady vlastního studia, předpokládaným využíváním zahraničních odborníků ve výuce, náklady na prostorové zabezpečení apod.

B3.2.2.3 Správní rady vysokých škol

Správní rada veřejné vysoké školy je novým orgánem jmenovaným ministrem školství, mládeže a tělovýchovy po projednání s rektorem příslušné školy a patří k významným orgánům vysoké školy. Složení správní rady je voleno tak, aby v ní byli přiměřeně zastoupeni představitelé veřejného života, státní správy a územní samosprávy.

Její zákonem stanovené kompetence se týkají především hospodaření s majetkem. Správní rada vydává předchozí písemný souhlas k právním úkonům, kterými veřejná vysoká škola hodlá nabýt nebo převést nemovitý majetek nebo movité věci, jejichž cena přesahuje zákonem stanovenou hranici, zřídit věcné břemeno nebo založit jinou právní osobu a vložit do ní peněžitý nebo nepeněžitý vklad. Správní rada se tak stává článkem řízení školy, který má za úkol dbát na to, aby byl získaný majetek využíván řádně v souladu s dlouhodobým záměrem školy a aby nevhodným nakládáním s majetkem nedošlo k ohrožení její činnosti.

Od správní rady se dále požaduje, aby se vyjadřovala k dlouhodobému záměru vysoké školy, k rozpočtu, k výroční zprávě o činnosti a k výroční zprávě o hospodaření a aby veřejně deklarovala svoje podněty k činnosti vysoké školy. Žádost o projednání různých záležitostí jí může předložit rektor nebo ministr. Zákon dále správní radě ukládá, aby dbala na zachování účelu, ke kte-

²³ K 31. 12. 2000 byl udělen státní souhlas dalším 10 soukromým neuniverzitním vysokým školám. V roce 2000 zahájilo výuku 5 soukromých vysokých škol a tím se počet soukromých vysokých škol, které již v tomto roce realizovaly výuku, zvýšil na 8, přičemž jde o vysoké školy nevysokoškolského typu.

rému byla škola zřízena, a na uplatnění veřejného zájmu v její činnosti. K tomu využívá další ustanovení, které ji opravňuje podávat podněty k činnosti veřejné vysoké školy a vyjadřovat k ní svá stanoviska, která zveřejňuje.

Správní rady byly postupně ustaveny na všech veřejných vysokých školách do konce března 1999.

Zasedání správních rad se konají ve společenských prostorách vysokých škol a nezřídka rovněž jako výjezdní zasedání v jejich detašovaných pracovištích. Těchto zasedání se v mnoha případech účastní celé vedení vysoké školy a jsou projednávány nejen oblasti vymezené zákonem. Pohled členů správních rad jako pracovníků, kteří nejsou existenčně svázáni s vysokou školou, přinesl i jiné možnosti řešení problémů, než která vyplynula pouze z hodnocení situace pracovníky vysoké školy při pohledu zevnitř.

B3.2.2.4 Hodnocení kvality, akreditace

Na vysokých školách existuje vnitřní a vnější systém hodnocení kvality jejich činností.

Vnitřní hodnocení

Vnitřní hodnocení je záležitostí příslušné vysoké školy, zákon pouze ukládá toto hodnocení vykonávat a jeho podrobnosti stanovit ve vnitřním předpise. Některé z dosavadních výsledků poukázaly na problém kontaktu mezi vyučujícím a studentem na některých školách, a to zvláště v nižších ročnících studia, jehož příčinou je vysoký podíl přednáškové formy výuky ve velkých skupinách a převažující písemné ověřování znalostí. Systém vnitřního hodnocení je velmi důležitý nástroj k zajišťování a zdokonaňování kvality, využití jeho výsledků zatím není příliš průkazné. Na řadě vysokých škol je za znamení kvality stále považována především účast studentů na nepovinných přednáškách a seminářích, kdy zde velmi často platí jednoduchá rovnice: nízká atraktivita tématu + nízká kvalita výuky = malá návštěvnost.

Vnější hodnocení

Za vnější hodnocení kvality, vedoucí jednak ke stálému zdokonaňování na základě poskytovaných doporučení, jednak k vyjádření stanoviska, které je podkladem pro akreditaci, případně pro udělení státního souhlasu působit jako soukromá vysoká škola, je odpovědná Akreditační komise. Důsledkem přijetí zákona o vysokých školách v roce 1998 je koncentrace jednotlivých vysokých škol a jejich fakult v roce 2000 na přípravu podkladů pro žádosti o prodloužení akreditace těch studijních programů, jejichž platnost končí 31. 12. 2000. Fakulty vysokých škol, na kterých proběhla příprava již v prvním pololetí roku 2000, předložily své žádosti Akreditační komisi k hodnocení již v září 2000.

B3.2.3 Mezinárodní spolupráce

Rok po podpisu Boloňské deklarace a dva roky po podpisu Sorbonnské deklarace se dosáhlo významného pokroku v naplňování principů obou deklarací. České vysoké školy se aktivně zapojily do snah k dosažení cílů vymezených v těchto dokumentech.

Principy Boloňské deklarace se staly rozhodujícím faktorem pro další činnost vysokých škol. Po důkladné analýze a diskusi vysoké školy přistoupily k závažným rozhodnutím, která zásadním způsobem ovlivní budoucnost vysokých škol v dlouhodobé perspektivě.

V rámci vytváření Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání začaly vysoké školy aktivně připravovat akreditace nově strukturovaných studijních programů. Výrazný krok vpřed byl zaznamenán v zavádění a ve využívání kreditního systému ECTS, nebo systému s ním kompatibilního, zahrnujícího přenosovou i akumulaci funkci. Hlavní důraz byl v řadě vysokých škol kladen na problematiku podstatného rozšíření studentské a učitelské mobility. Naplnění dalších principů, tj. přijetí srozumitelného a srovnatelného systému titulů a Dodatek k diplomu, řešil již zákon o vysokých školách.

B3.2.3.1 Mobilita studentů akademických pracovníků a účast vysokých škol ve vzdělávacích programech EU

Obdobně jako v předchozích letech se i v roce 2000 účastnily vysoké školy ve vzdělávacích programech EU, a to především programu **Socrates – Erasmus, Leonardo da Vinci a Tempus**. Současně se jako velmi důležitá jeví **přímá bilaterální spolupráce vysokých škol**, v jejímž rámci probíhají jak výměny studentů, tak pedagogů.

Nejvýznamnějším a největším vzdělávacím programem, do kterého se v akademickém roce 1999/2000 zapojilo 26 vysokých škol (všechny veřejné vysoké a 3 soukromé vysoké školy), byl **program Socrates – Erasmus**, přičemž evropská spolupráce se zde koncentruje do tří oblastí – Posílení evropské spolupráce mezi vysokoškolskými institucemi, Mobilita studentů a učitelů a Tematické sítě.

Nejvýraznější pozornost je v programu **Socrates – Erasmus věnována mobilitě studentů a pedagogů**. Převážná většina výjezdů studentů se uskutečňuje na základě bilaterálních dohod uzavíraných mezi českými a zahraničními vysokými školami a školami zahrnutými v tzv. Institucionálním kontraktu vysoké školy s Evropskou komisí. Pouze malá část studentů vyjíždí do zahraničí nad rámec těchto dohod v rámci tzv. Free Mover Activity. V rámci programu Socrates – Erasmus bylo skutečně vysláno do zemí EU 1 241 studentů a přijato 509 zahraničních studentů. Počty vyslaných studentů z jednotlivých veřejných vysokých škol v rámci programu Socrates jsou uvedeny v tabulce.

Mezi cílovými zeměmi českých studentů je v popředí Německo, Velká Británie a Francie, následuje Rakousko, Španělsko, Nizozemsko a Finsko. Studenti přijíždějící do České republiky tvoří přibližně 41 % vyjíždějících studentů. Menší počet přijíždějících studentů je dán nižší nabídkou studijních programů v cizím jazyce (zejména anglickém nebo německém) na českých vysokých školách. Dalším důvodem je skutečnost, že výjezd v rámci programu Socrates – Erasmus je možné realizovat pouze jednou během doby studia, a tudíž mnoho studentů ze zemí EU dává přednost výjezdům v rámci zemí EU před možností studia v některé z asociovaných zemí.

Mezinárodní spolupráce univerzit se realizovala také v **programu CEEPUS**. Program CEEPUS je akademický výměnný program zaměřený na multilaterální regionální spolupráci. Cílem programu je vytvoření Středoevropské univerzitní sítě, která se skládá z jednotlivých dílčích sítí programu. Program umožňuje výměnné stipendijní pobyty. Členské země CEEPUS každoročně vkládají do tohoto programu stipendijní měsíce určené pro přijetí zahranič-

ních studentů a pedagogů. V rámci tohoto výměnného programu do zahraničí vycestovalo na studijní pobyt 87 pedagogů celkem na 66,5 stipendijního měsíce a 166 studentů celkem na 232 stipendijního měsíce. Do České republiky přicestovalo 88 akademických pracovníků na 77,5 stipendijního měsíce a 164 studentů na 256 studijních měsíců.

Dalším programem, kterého se vysoké školy účastnily, je **program Aktion**. Jde o společný program České republiky a Rakouska, který usiluje o rozvoj dvoustranné dlouhodobé spolupráce ve výzkumu a vzdělávání ve všech vědních oborech. Program podporuje zejména projekty, jejichž obsah souvisí s aktuálním vývojem obou zemí, popř. souvisí se společnými historickými kořeny. V rámci programu Aktion lze poskytovat také stipendia studentům a pracovníkům vysokých škol. Do programu Aktion se zapojilo 14 českých vysokých škol s 39 projekty. O stipendia ke studiu na rakouských vysokých školách se přihlásilo 111 studentů. Stipendium bylo přiznáno 36 studentům v celkové délce 115 stipendijních měsíců. Na letní jazykové kurzy se přihlásilo 33 studentů a stipendium bylo přiznáno 6 studentům v celkové délce 6 měsíců.

Vysoké školy se také účastní dalších programů podle svého profesního zaměření.

Současné je zde nezbytné se zmínit, že řada našich studentů studovala v zahraničí na základě svého individuálního zájmu

a stejně tak i někteří zahraniční občané studovali na našich vysokých školách. Čeští studenti mohli získat stipendium některé ze zahraničních organizací (např. DAAD) nebo některé z nadací (např. Robert Bosch Stiftung, Fullbright Commission).

Taktéž někteří cizinci studují v České republice v rámci zahraniční pomoci ČR především rozvojovým státům či pomoci politicky pronásledovaným studentům ze států s nedemokratickými režimy. V souladu se zákonem o vysokých školách pak studují zahraniční studenti od 1. ledna 1999 v České republice v českém jazyce za stejných podmínek jako čeští studenti, tedy bezplatně. V případě, že cizinci studují v cizím jazyce, je od nich požadováno školné. Jeho výši stanoví vnitřní předpisy jednotlivých vysokých škol.

B3.2.4 Vývoj vysokého školství

Vysoké školy mají podle zákona o vysokých školách z roku 1998 za povinnost vést tzv. **matriku studentů** a dodávat údaje do centrálního registru ke zpracování. Matrika studentů je databáze všech studentů vysokých škol obsahující jejich osobní data i celou historii studia. Matrika studentů je základním zdrojem pro financování vysokých škol, přičemž ve spojení s daty získanými prostřednictvím úlohy „Uchazeč“ (data o přijímacím řízení) poskytuje ministerstvu nástroj pro statistická vyhodnocení průběhu studia a zájmu o vysokoškolské studium.

Tabulka 55: Účast studentů a pedagogů v programu Socrates – Erasmus

Vysoká škola	Mobilita studentů			Mobilita pedagogů	
	Vyjíždějící studenti	Pobytové měsíce	Přijíždějící studenti	Vyjíždějící pedagogové	Pobytové týdny
UK Praha	239	1278	116	68	145
JU České Budějovice	23	85	0	17	23
UJEP Ústí nad Labem	24	95	4	8	8
MU Brno	141	594	51	32	36
UP Olomouc	112	470	31	15	18
VFU Brno	4	12	0	2	5
OU Ostrava	27	91	3	21	170
UHK Hradec Králové	18	68	1	6	6
SU Opava	8	31	1	1	2
ČVUT Praha	129	856	64	38	55
VŠCHT Praha	34	136	9	3	6
ZČU Plzeň	91	409	13	52	56
TU Liberec	12	48	1	5	6
UPa Pardubice	14	54	0	9	9
VUT Brno	70	311	26	32	33
VŠB-TU Ostrava	46	234	14	27	44
VŠE Praha	89	425	82	5	6
ČZU Praha	36	169	14	33	51
MZLU Brno	36	176	5	18	28
AMU Praha	20	77	20	4	4
AVU Praha	7	21	4	5	6
VŠUP Praha	49	158	39	5	9
JAMU Brno	12	71	11	2	3
Celkem	1241	5444	509	408	729

Zdroj: ÚIV

Tabulka 56: Vývoj počtu vysokých škol a fakult v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01
Vysoké školy	23	24	23	23	23	23	23	23	23	23	23	31
Fakulty	73	82	94	99	105	107	110	111	112	113	110	111
v tom												
soukromé vysoké školy	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	.	8
fakulty soukromých VŠ ¹⁾	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	.	0

Poznámka: V roce 2000/001 vykazovalo údaje 8 soukromých vysokých škol, které existují jako vysoké školy bez fakult.

Zdroj: databáze ÚIV

Tabulka 57: Vývoj počtu studentů vysokých škol v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01
Studenti celkem	x	x	113 654	117 637	127 137	136 566	148 433	166 123	177 723	187 148	198 961	209 298
Studenti s čes. občanstvím PS+OFS (bak.a mag.)	110 021	115 072	109 219	111 680	118 842	126 582	136 889	152 602	162 373	170 536	179 465	185 588
Studenti s čes. občanstvím PS (bak.a mag.)	89 171	96 379	94 723	100 513	107 875	115 888	123 460	136 763	145 097	151 719	159 661	160 784
Studenti s čes. občanstvím OFS (bak.a mag.)	20 850	18 693	14 496	11 167	10 967	10 694	13 429	15 839	17 276	18 817	19 804	24 804
Cizinci - PS+OFS (bak. a mag.)	3 396	3 122	2 771	2 505	3 417	2 871	2 885	3 266	3 381	3 693	4 489	6 331
Doktorské studium – studenti s čes. občanstvím	x	x	1 664	3 452	4 681	6 760	8 259	9 800	11 453	12 209	14 028	16 230
Doktorské studium – cizinci	x	x	.	.	197	353	400	455	516	710	979	1 149

Poznámky:

PS – prezenční studium

OFS – ostatní formy studia (distanční a kombinované)

bak.+mag. – bakalářské a magisterské studijní programy

Zdroj: databáze ÚIV

Ukazatele uvedené v této podkapitole se týkají všech veřejných a soukromých vysokých škol, tedy zhruba 98 % studentů vysokých škol.

Od roku 1989 došlo k extenzivnímu rozvoji vysokých škol, a to jak v počtu samotných institucí, tak v počtu studentů. V roce 2000/01 mělo možnost studovat 209,3 tisíce studentů (oproti roku 1989/90, kdy šlo o 113,6 tisíce studentů) na 31 vysokých školách, respektive 111 fakultách (v roce 1989/90 šlo o 23 vysokých škol a 73 fakult).

Nárůst celkového počtu studentů byl způsoben především trvale se zvyšujícím zájmem o studium, částečně prodloužením délky studia na počátku devadesátých let (ze čtyřletých oborů na pětileté) a narůstajícím počtem studentů v bakalářských studijních programech.

Po poklesu počtu studentů v ostatních formách studia v první polovině devadesátých let dochází od akademického roku 1995/96 k jeho opětovnému nárůstu a je tak více uspokojován velký zájem uchazečů o studium v těchto formách studia.

Dochází také k významnému nárůstu počtu studentů cizinců studujících na našich vysokých školách. Ti v roce 2000 představovali 3,6 % všech vysokoškolských studentů. Tento nárůst je zřejmě způsoben rozvojem mezinárodní spolupráce vysokých škol, a to jak bilaterální, tak v rámci komunitárních a dalších programů (viz předchozí podkapitola).

Také v oborové struktuře studentů vysokých škol došlo k výraznému posunu. Ve srovnání s akademickým rokem 1989/90 se navýšilo především zastoupení studentů ekonomických oborů, navýšil se také podíl studentů přírodních a společenských věd.

Naopak kleslo poměrné zastoupení studentů technických a zemědělských oborů a také učitelských. Ke změně v oborové struktuře studentů nepochybně přispělo – mimo rozšíření možností studia a zájmu uchazečů o jednotlivé obory – i možnosti uplatnění na trhu práce. Obecněji koncipované obory (ekonomické, společenské) umožňují jejich absolventům relativně širší výběr zaměstnání – jejich uplatnění na trhu práce má velmi rozsáhlé základy a po určitém „doškolení“ u konkrétního zaměstnavatele jsou připraveni pro výkon povolání. Naopak absolventi úzce profilovaných oborů (což se týká spíše technicky zaměřených oborů) mají zřejmě lepší výchozí pozici v případě, že najdou konkrétní zaměstnání, které odpovídá oboru jejich studia – pak je jejich vstup na trh práce výhodnější. Avšak v případě, že nenašli vhodného zaměstnavatele, je jejich přizpůsobení se na jiné zaměstnání o něco složitější. Oborová struktura nezaměstnaných absolventů však nevykazuje žádné průkazné zákonitosti. Větší počet nezaměstnaných absolventů je obvykle provázen jejich malým relativním počtem a naopak vyšší procento nezaměstnaných je vázáno na jejich celkový malý počet. Tlaky odběratelské sféry na podporu či útlum určitých oborů jsou často protichůdné a mají spíše charakter „lobování“ za své specifické (a často krátkodobé) cíle. Obecně lze říci, že nezaměstnanost absolventů vysokých škol je ve srovnání s absolventy jiných typů škol výrazně nižší a na trhu práce nepatří mezi nejvíce ohrožené skupiny.

Před rokem 1989 byl velice striktně regulován počet nově přijímaných studentů na vysoké školy a státem byl řízen i počet nově přijímaných studentů do jednotlivých studijních oborů. V nemalém množství případů rozhodovala o přijetí na vysoké

Tabulka 58: Vývoj struktury studentů vysokých škol podle skupin studijních programů v letech 1989/90–2000/01 (v %)

Skupina oborů	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
přirodní vědy	3,5	4,3	4,4	5,0	5,3	5,4	5,6	6,1	6,5	6,4	6,2	6,9
technické obory	36,8	35,3	33,2	31,8	30,3	29,8	28,1	27,5	28,1	28,6	29,5	28,0
zem., les. a vet. vědy	9,3	8,8	8,0	7,2	6,3	6,3	6,2	6,4	5,8	6,0	3,9	3,9
lékařské a farm. vědy	9,4	9,9	9,9	9,6	8,7	8,0	7,2	6,6	6,5	6,3	6,3	6,3
ekonomické vědy	11,5	11,0	11,4	11,7	13,5	15,3	16,6	17,1	17,2	17,2	18,7	23,0
společenské vědy	4,0	6,5	7,7	9,1	10,6	10,6	11,8	12,2	12,9	9,5	10,2	8,1
právní vědy	3,4	3,4	4,3	4,7	4,7	4,8	4,9	5,0	5,0	5,0	4,8	4,8
učitelství	20,3	18,6	18,9	18,6	18,1	17,5	17,2	16,6	15,6	18,7	18,1	16,5
umělecké obory	1,9	2,2	2,2	2,2	2,5	2,3	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,4

Poznámka:

Studenti ve všech formách studia. Do roku 1998/99 údaje podle jednotné klasifikace oborů vzdělání (JKOV), v roce 1999/2000 podle klasifikace kmenových oborů vzdělání (KKOV).

Zdroj: databáze ÚIV

školy spíše politická hlediska než znalosti uchazečů. Po roce 1989 se situace značně uvolnila, vysoké školy nedostávaly ze strany ministerstva žádná omezení počtu studentů, které mohou přijmout (platí pouze rozpočtová omezení), a značně se uvolnila i pravidla přijímacích řízení, o kterých vysoké školy rozhodují samy. Vzhledem k tomu, že srovnatelnost výsledků maturitních zkoušek na jednotlivých středních školách není příliš velká, vysoké školy ve většině případů kladou daleko větší důraz na výsledek vlastních přijímacích zkoušek než na maturitní vysvědčení. Uchazeči si mohou podávat libovolný počet přihlášek (v roce 2000/01 jeden uchazeč podal v průměru 2 přihlášky; naprostá většina uchazečů – 93,4 % – si podala maximálně čtyři přihlášky), v pětině případů se však stane, že se uchazeč k přijímacímu řízení vůbec nedostaví, což tedy představuje 20 % přihlášek. V případě, že uchazeči úspěšně projdou několika přijímacími řízeními a jsou přijati ke studiu na více vysokých škol, obvykle se stává, že nastoupí ke studiu pouze na jednu vysokou školu. V roce 2000/01 se nezapsalo ke studiu pouze 3 % přijatých uchazečů. Rok 2000/01 je však z hlediska přihlášených a přijatých netypickým rokem,

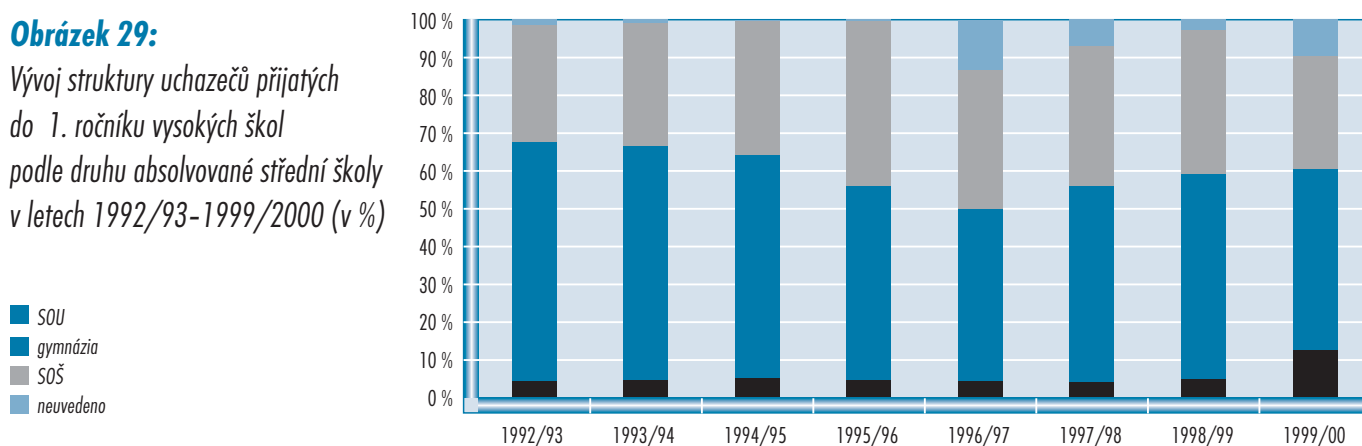
neboť zde chyběl takřka celý ročník „čerstvých“ maturantů (z důvodu povinného absolvování devátého ročníku na základní škole „vypadl“ v tomto roce jeden ročník maturantů), takže struktura uchazečů o studium na vysoké škole byla odlišná. Z toho pak vyplývají další netypické záležitosti.

Zájem o studium na vysoké školy rostl až do roku 1998/99, kdy se hlásilo ke studiu 107,2 tis. uchazečů (což je více než dvojnásobek přihlášených v roce 1989/90). V roce 1999/2000 počet uchazečů nepatrně poklesl na 105,4 tis. V roce 2000/01 se o studium ucházelo 103,5 tisíce uchazečů. Zde je však nutné znovu zmínit netypický rok 2000/01, takže můžeme mluvit spíše o zvýšeném zájmu o studium na vysoké škole, protože chybějící ročník maturantů se díky zájmu uchazečů tzv. odložené poptávky v konečném důsledku na počtu uchazečů o studium takřka vůbec neprojevil.

Po přijímacím řízení bylo přijato v roce 2000/01 ke studiu 45,2 tis. uchazečů, **šance na přijetí** tedy činila necelých 44 %. O prudkém rozvoji vysokého školství svědčí srovnání s rokem 1989/90, kdy bylo přijato pouze 26,7 tis. uchazečů, i když šance na přijetí byla mírně vyšší – 52 %.

Obrázek 29:

Vývoj struktury uchazečů přijatých do 1. ročníku vysokých škol podle druhu absolvované střední školy v letech 1992/93–1999/00 (v %)

Poznámka:

V roce 1999/2000 byla změněna metodika vykazování střední školy, na které uchazeč složil maturitní zkoušku. V uchazečích ze SOU jsou zahrnuti všichni absolventi nástavbových oborů středních škol.

Zdroj: ÚIV

Úspěšnost přijetí na vysoké školy se liší podle toho, na jaký obor si uchazeč podává přihlášku. Nejúspěšnější jsou tradičně uchazeči o studium technických studijních programů (v roce 2000/01 dosahovali 68 % úspěšnosti) a zemědělských studijních programů (44 % úspěšnost). Naopak nejmenší šanci na přijetí mají uchazeči o studium právnických fakult (18 % úspěšnost) a humanitních a společenských věd (21 % úspěšnost).

Na počátku akademického roku 2000/01 nastoupilo do poslucháren vysokých škol do prezenční formy studia v magisterských a bakalářských studijních programech celkem 33,4 tisíce nových studentů.

Pokud se zaměříme na rozlišení přihlášených uchazečů o studium na vysoké škole podle typu absolvované střední školy, pak lze říci, že i zde došlo ke změně. Před rokem 1989 se hlásili na vysoké školy především absolventi gymnázií, zatímco absolventi středních odborných škol a středních odborných učilišť odcházeli ve větší míře do praxe. Spolu s prudkým rozvojem středních odborných škol a současnými širšími možnostmi studia na vysoké škole se i přes nárůst počtu přijatých absolventů gymnázií jejich podíl snížil. Pokud se podíváme na rok 1999/2000, pak vidíme, že i v tomto roce došlo ve struktuře uchazečů ke změnám – jestliže v předchozích letech tvořili absolventi gymnázií přibližně polovinu uchazečů o studium, absolventi středních odborných škol přesahovali třetinu a podíl absolventů středních odborných učilišť se pohyboval pod 5 %, pak v roce 1999/2000 je struktura uchazečů odlišná. Podíl absolventů gymnázií klesl na necelých 40 %, absolventů středních odborných škol je 34 %, avšak podíl absolventů středních odborných učilišť stoupl na 16 %. Současně také vzrostl podíl těch uchazečů, kde není typ absolvované střední školy uveden. Nárůst absolventů středních odborných učilišť lze spatřovat i v odlišné metodice vykazování střední školy, na které uchazeč složil maturitní zkoušku. V uchazečích ze SOU jsou tak zahrnuti všichni absolventi nástavbových oborů středních škol. Z již zmíněného důvodu chybějících maturantů se v roce 2000/01 tento typ struktury uchazečů nesledoval a tudíž není možné zde uvést výsledky za tento rok.

S růstem počtu nově přijatých studentů rostl podle očekávání i počet absolventů, i když ne takovým tempem jako počet nově přijatých. V průběhu devadesátých let se zde jednak projevil efekt porevolučních změn, kdy studenti, kteří nastoupili ke studiu před rokem 1989, si studium prodlužovali, a jednak se ze pro-

jevily i změny ve studijních plánech. V rámci vysokoškolského zákona byly studijní programy rozděleny na dlouhé (magisterské) a krátké (bakalářské). Krátké studijní programy (bakalářské) jsou koncipovány na 3–4 roky a jejich absolvování umožňuje jak odchod do praxe, tak pokračování ve studiu v navazujících magisterských studijních programech. Do dlouhých programů byla zahrnuta většina dřívějších jak 5letých, tak 4letých studijních programů (např. pedagogické fakulty, zemědělské školy, ...). Navazující studijní programy umožňují prodloužení studia oproti původním dlouhým magisterským studijním programům a důsledkem je pokles počtu absolventů.

Kromě vzdělávání v bakalářských a magisterských studijních programech realizují vysoké školy i nejvyšší stupeň (typ) vysokoškolského vzdělávání, vzdělávání v doktorských studijních programech (dříve v postgraduálním studiu). Toto studium je určeno absolventům magisterských studijních programů a zcela nahradilo bývalý systém vědecké přípravy (aspirantury). V roce 2000/01 se vzdělávalo v doktorských studijních programech celkem 17 379 studentů (z toho 1 149 cizinců). Počet studentů českého občanství zaznamenal od roku 1991/92 takřka desetinásobný nárůst až na 16 230 studentů.

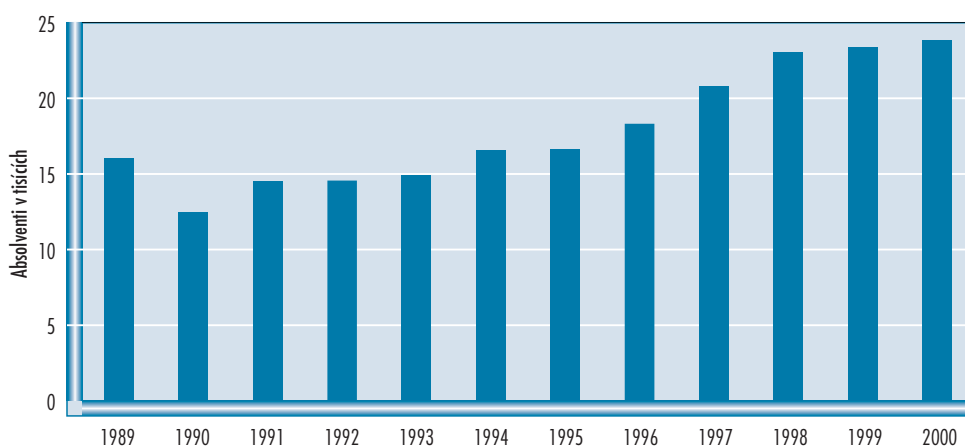
Kromě standardního vzdělávání v bakalářském, magisterském a doktorském studijním programu nabízejí vysoké školy i další vzdělávací programy. Na vysokých školách je možné absolvovat rekvalifikační kursy, univerzitu třetího věku, doplnit si či rozšířit pedagogickou kvalifikaci a absolvovat celou řadu kurzů celoživotního vzdělávání. V roce 2000/01 studovalo na vysokých školách více než 17 tisíc studentů v těchto vzdělávacích programech, z toho 3,7 tisíc získávalo a 1,8 tisíce si rozšiřovalo pedagogickou kvalifikaci.

B4 Výzkum a vývoj

V oblasti programů výzkumu a vývoje koordinuje ministerstvo řadu programů významných z celostátního hlediska a dále ty, které není účelné administrovat z jiných resortů. Vyhlášenými programy se ministerstvo snaží pokrýt celostátní potřeby výzkumu a vývoje. Týká se to zejména programů mezinárodní spolupráce, infrastrukturních programů z oblasti informatiky,

Obrázek 30:

Vývoj počtu absolventů VŠ českého občanství v prezenčním studiu (bak. a mag.) v letech 1989–2000 (v tis.)

prezentace výsledků výzkumu a vývoje, jejich popularizace apod. V období kalendářního roku 2000 se v oblasti výzkumu a vývoje vysoké školy soustředily zejména na řešení výzkumných záměrů. Pracovní týmy, které se vytvořily kolem výzkumných záměrů, se staly významným vědeckým potenciálem vysokých škol. V roce 2000 ukončily druhý rok své činnosti. Vysoké školy tak měly možnost získat finanční prostředky z institucionální finanční podpory pro zvýšení úrovně výzkumu a vývoje.

Část své výzkumné kapacity věnovaly vysoké školy jednotlivým výzkumným projektům. Těmito projekty se vysoké školy zapojily do programů významných z celostátního hlediska. Vedle výzkumu pro státní správu to byly zejména **programy mezinárodní spolupráce a infrastrukturní programy a další programy**, kterými byly programy GA ČR, GA AV ČR, programy jiných resortů a interní programy vysokých škol.

Velký význam, zejména pro mladé vědecké pracovníky, má **interní grantový systém** na vysoké škole. Grantová agentura Univerzity Karlovy vyhlásila v roce 2000 další kolo grantové soutěže, jejímž cílem je umožnit především mladším pracovníkům UK zapojení do vědecké činnosti. Na UK mohli konstatovat, že klesá věkový průměr řešitelských kolektivů a daří se zapojovat do práce na interních grantech stále více studentů doktorských studijních programů, z nichž někteří jsou i hlavními řešiteli projektů.

B4.1 Institucionální podpora výzkumu a vývoje na vysokých školách

Na vysokých školách jsou z institucionálních prostředků na výzkum a vývoj podporovány nespécifikovaný výzkum a výzkumné záměry. Prostředky jsou přidělovány na základě zhodnocení činnosti vysokých škol v této oblasti. Tyto prostředky poskytuje MŠMT veřejným vysokým školám formou finanční dotace, přičemž jejím cílem je podněcovat a podporovat výzkumnou a vývojovou činnost veřejných vysokých škol.

Bohužel je smutnou skutečností, že většina škol je nucena část finančních prostředků určených na vědu a výzkum využívat na režijní náklady pro zabezpečení vědecké a výzkumné činnosti, prostředků na otop, energie, telefonní poplatky, apod., neboť prostředky určené na tyto potřeby zcela nedostačují. Tím jsou však skutečné náklady vynaložené na výzkum nižší, přičemž lze odhadovat, že jde často až o třetinu finančních prostředků odebraných z výzkumu a vědy.

Nespécifikovaný výzkum na vysokých školách je částí výzkumu a vývoje, která je bezprostředně spjata s účastí studentů vysokých škol na řešení projektů výzkumu a vývoje. Finanční prostředky na nespécifikovaný výzkum stanoví Rada vlády ČR pro výzkum a vývoj a rozděluje je ministerstvo podle ukazatelů úspěšnosti výzkumné a vývojové činnosti, a to na základě těchto kritérií:

- prostředky získané vysokou školou na řešení projektů výzkumu a vývoje (granty),
- podíl habilitovaných pedagogů na celkovém počtu pedagogů dané vysoké školy,
- podíl absolventů doktorských studijních programů na celkovém přepočteném počtu studentů dané vysoké školy.

Tabulka 59: Výzkumné záměry vysokých škol a jejich financování v roce 2000

Vysoká škola	Počet výzkumných záměrů	Finanční prostředky (v tis. Kč)
UK Praha	78	282 138
JU Č. Budějovice	18	28 113
UJEP Ústí nad Labem	6	1 004
MU Brno	25	84 349
UP Olomouc	22	37 154
VFU Brno	5	14 058
OU Ostrava	10	6 025
UHK Hradec Králové	4	2 008
SU Opava	2	3 012
ČVUT Praha	32	163 677
VŠCHT Praha	8	99 411
ZČU Plzeň	9	16 066
TU Liberec	15	11 046
UPa Pardubice	5	24 100
VUT Brno	21	104 432
VŠB-TU Ostrava	18	48 178
VŠE Praha	8	11 044
ČZU Praha	118	25 985
MZLU Brno	6	42 174
AMU Praha	1	845
AVU Praha	2	1 219
VŠUP	0	0
JAMU Brno	1	1 219
Celkem	314	1 007 257

Poznámka: Finanční prostředky zahrnují kapitálové i běžné prostředky
Zdroj: MŠMT

V roce 2000 získaly vysoké školy na nespécifikovaný výzkum 999 355 tis. Kč.

Stěžejním nástrojem institucionálního financování výzkumu a vývoje jsou výzkumné záměry, které představují dlouhodobý, strategický záměr rozvoje výzkumu a vývoje na vysoké škole. Finanční podpora je výzkumným záměrům poskytována na základě pravidelného hodnocení výzkumných záměrů a výsledků na několika úrovních – na úrovni vysoké školy, na úrovni ministerstva (případně i na mezipřesortní úrovni) a na úrovni Rady vlády ČR pro výzkum a vývoj.

Vysoké školy formulovaly a předložily 314 výzkumných záměrů. V r. 2000 byla na realizaci výzkumných záměrů vynaložena částka 1 007 257 tis. Kč.

Počet výzkumných záměrů včetně přidělených finančních prostředků je uveden v tabulce.

B4.2 Programy a projekty výzkumu a vývoje

Mezinárodní programy výzkumu a vývoje pokrývají širokou oblast výzkumu a vývoje zemí EU. Jednotlivé projekty jsou orientovány na programy 4. a 5. Rámcového programu, COST, EUREKA, KONTAKT, INGO atd.

Cílem programu EUPRO je plnit Evropské asociační dohody a zapojování do sítě pracovišť Evropské unie ve společných progra-

mech EU a tím přispívat mimo jiné k integraci českého výzkumu a vývoje do sítě pracovišť EU. Cíle 5. **Rámcového programu EU** jsou stanoveny rozhodnutím Evropské rady. Dalším cílem programu EUPRO je podpora účasti řešitelů projektů z ČR zejména s ohledem na organizační zajištění této účasti. Kromě toho jsou z tohoto programu finančně podpořeny dobíhající projekty 4. **Rámcového programu**.

Cílem programu **COST** je evropská mezinárodní spolupráce v oblasti výzkumu a vývoje, která umožňuje zapojení vědeckých a výzkumných pracovníků z ČR do evropských týmů za účelem koordinace konkurenceschopných výzkumných a vývojových aktivit financovaných na národní úrovni.

Program **EUREKA** má podporovat mezinárodní spolupráci mezi průmyslovými podniky, výzkumnými ústavy a vysokými školami a vytvářet tak podmínky pro zvýšení úrovně a výkonnosti evropského průmyslu, rozvíjet společnou infrastrukturu a řešit problémy dotýkající se více zemí. Výstupy z této spolupráce jsou špičkové technologie a výrobky.

Program **KONTAKT** má umožnit podporu účasti českých výzkumných a vývojových pracovníků v mnohostranných programech výzkumu ESA, SEI a NATO a dalších a v některých významných dvoustranných programech se státy, se kterými má Česká republika sjednanou Dohodu o spolupráci ve výzkumu a vývoji, a dále v programech NSF.

Cílem programu **INGO** je usnadnit širokému spektru vědeckým obcím přístup k aktivitám mezinárodních nevládních organizací. Podporuje usnadnění financování členských závazků organizací výzkumu a vývoje v mezinárodních nevládních vědeckých organizacích a aktivní účast vědců z ČR v řídicích orgánech mezinárodních nevládních vědeckých organizací.

Infrastrukturní programy jsou orientovány na řešení specifických problémů. Do skupiny infrastrukturních programů patří programy Posílení výzkumu na vysokých školách, Rozvoj informační infrastruktury pro výzkum a vývoj, Zpřístupňování výsledků výzkumu a vývoje, Informační zdroje pro výzkum a vývoj, Výzkumná centra atd.

Tabulka 60: Počty projektů vysokých škol v programech výzkumu a vývoje

Veřejná vysoká škola	Národní programy					
	LS	VS	LB	LN	LP	LI
UK Praha	8	22		17	8	2
JU Č. Budějovice		5	1	1		
UJEP Ústí n. L.					1	2
MU Brno	2	10	3	3		4
UP Olomouc	2	6		2	2	4
VFU Brno	5				1	
OU Ostrava		2	1	1		
UHK H. Králové			1			
SU Opava		2				3
ČVUT Praha		12	7	7	2	1
VŠCHT Praha		5	1	1	1	1
ZČU Plzeň		5	3	4		5
TU Liberec		3	3	3		
UPa Pardubice		1		1		1
VUT Brno		5	6	3	5	3
VŠB-TU Ostrava	14	3	3	1		
VŠE Praha		3	1	1	1	2
ČZU Praha		1	2		1	
MZLU Brno		4		1	1	
AMU Praha		1				
AVU Praha		2				
VŠUP Praha						
JAMU Brno		1				
Celkem	31	93	32	46	23	28

Poznámky:

- LS Výzkum pro státní správu
- VS Posílení výzkumu na VŠ
- LB Rozvoj informační infrastruktury pro V+V
- LN Výzkumná centra
- LP Zpřístupňování výsledků V+V
- LI Informační zdroje pro V+V

Zdroj: MŠMT

Tabulka 61: Počty projektů vysokých škol v programech výzkumu a vývoje – Mezinárodní programy

Veřejná vysoká škola	Mezinárodní programy				
	OE	OC	OK	LA	ME
UK Praha		20	14	6	
JU Č. Budějovice		3			1
UJEP Ústí n. L.		1	1		
MU Brno		4		2	8
UP Olomouc		2			5
VFU Brno		1			
OU Ostrava		1	1		3
UHK H. Králové			1		
SU Opava			1		2
ČVUT Praha	5	8	33	9	15
VŠCHT Praha	3	6	8	2	6
ZČU Plzeň			1	3	5
TU Liberec		2	1	2	2
UPa Pardubice	2	1	1		2
VUT Brno	4	17	12	8	10
VŠB-TU Ostrava		1	4	3	5
VŠE Praha			1		1
ČZU Praha		1			
MZLU Brno	1				2
AMU Praha		1			
AVU Praha					
VŠUP Praha					
JAMU Brno					
Celkem	15	69	79	35	67

Poznámky:

OE Eureka

OC Cost

OK 4. a5. Rámcový program (Eupo)

LA Ingo

ME Kontakt

Zdroj: MŠMT

Program Posílení výzkumu na vysokých školách má umožnit vytvoření nových výzkumných pracovišť (laboratoří) na vysokých školách, která mají vypracovaný konkrétní výzkumný program na dobu nejméně čtyř let, na kterých budou pracovat převážně mladí vědeckí pracovníci.

Cílem programu Rozvoj informační infrastruktury pro výzkum a vývoj je zvýšit efektivnost a výkonnost výzkumu a vývoje prostřednictvím souboru činností a služeb pro zpracování dat a sdílení informací určených pro pracovníky a uživatele výsledků výzkumu a vývoje.

Program Zpřístupňování výsledků výzkumu a vývoje české veřejnosti je zaměřen na popularizaci výzkumu a vývoje prostřednictvím kvalitní mediální tvorby a popularizačních periodik, podporu těchto odborných periodik a prezentaci výsledků výzkumu a vývoje, určených široké i odborné veřejnosti, na výstavách a veletrzích.

Program Informační zdroje pro výzkum a vývoj má umožnit vědeckým či výzkumným pracovníkům nebo uživatelům výsledků výzkumu a vývoje získat v daném oboru na jednom místě veškeré dostupné informace.

Cílem programu Výzkumná centra je soustředit kapacity a prostředky na vybrané směry výzkumu, zvýšit kvalitu výzkumu orientovaného na dlouhodobé požadavky aplikační sféry a u cíleného výzkumu zohlednit regionální potřeby, dále koncentrovat prostředky na omezený počet center o velikosti přiměřené danému směru, zvýšit podporu mladých výzkumných pracovníků a podpořit spolupráci výzkumných týmů různých institucí. Program je členěn na dva podprogramy: A badatelský – základní výzkum s nezbytnou vazbou na mezinárodní spolupráci. B cílený – aplikovaný výzkum s nezbytnou vazbou na další využití výsledků výzkumu a podporu v rámci regionu, u něhož je mezinárodní spolupráce vhodná a vítaná.

Program „Výzkumy pro státní správu“ řeší otázky, které se bezprostředně dotýkají ústředního orgánu a jeho mezinárodních závazků (např. v rámci OECD). Řeší problematiku výzkumu a vývoje z oblasti školství, mládeže a tělovýchovy. Z hlediska finančních objemů a počtu řešených projektů zaujímal v roce 2000 relativně malý podíl vzhledem k ostatnímu výzkumu v resortu.

Tabulka 62: Počty projektů vysokých škol v programech výzkumu a vývoje – Další programy

Veřejná vysoká škola	Další programy				
	GA ČR	GA AV ČR	Interní programy	Z jiných resortů	Ostatní
UK Praha	129	28	124	115	102
JU Č. Budějovice	27	4		17	32
UJEP Ústí n. L.	9				
MU Brno	157	4		19	10
UP Olomouc	47		109	17	22
VFU Brno	11	1	5	5	
OU Ostrava	14	3			
UHK H. Králové	6		33	5	10
SU Opava	18				
ČVUT Praha	186	11	138	49	34
VŠCHT Praha	116	9	22	28	
ZČU Plzeň	35	3	15	12	7
TU Liberec	24	1	4	6	5
UPa Pardubice	39		1	5	4
VUT Brno	135	5	36	44	1
VŠB-TU Ostrava	114				6
VŠE Praha	36		12	7	6
ČZU Praha	30	1	122	40	7
MZLU Brno	42			40	8
AMU Praha	1				1
AVU Praha					
VŠUP Praha					
JAMU Brno					
Celkem	1 178	70	621	409	255

Poznámka: Ve sloupci Ostatní jsou uvedeny všechny programy vysokých škol, které nebylo možno podle předložených výročních zpráv jednoznačně zařadit.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 63: Účelové prostředky státního rozpočtu poskytnuté vysokým školám na výzkum a vývoj v roce 2000

Programy	Účelové prostředky na VaV v roce 2000 (v tis. Kč)		
	Investice	Neinvestice	Celkem
LS - Výzkum pro státní správu	0	1 815	1 815
LP - Zpřístupňování	0	4 108	4 108
LI - Informační zdroje	8 777	45 497	54 274
LN - Výzkumná centra	110 289	152 126	262 415
VS - Posílení	0	249 864	249 864
LB - Infra II	3 747	9 902	13 649
OE - EUREKA	1 450	6 770	8 220
OC - COST	7 125	13 860	20 985
OK - 4 a 5. RP	14 820	0	14 820
LA - INGO	5 200	9 561	14 761
ME - KONTAKT	3 523	14 708	18 231
Celkem	154 931	508 211	663 142

Poznámka: Tabulka nezahrnuje prostředky projektů uvedených v tabulce „Další programy“

Zdroj: MŠMT

B5 Školská zařízení pro výchovu mimo vyučování a péči o děti a mládež

Společnost klade na vzdělávací systém i takové nároky, které se nevztahují přímo k výuce ve školách, ale týkají se vzdělávání žáků mimo samotné vyučování a zasahují i do oblasti výchovné. Vzdělávací soustava tak vedle škol zahrnuje i zařízení a instituce, které tvoří systém doplňkové péče související přímo či nepřímo se vzděláváním a rozvojem dětí. Tato zařízení vytvářejí sociální zázemí škol a podporují mimoškolní vzdělávací aktivity. Soustava školských zařízení plní zejména následující funkce:

- **výchovu a vzdělávání mimo vyučování a zájmové vzdělávání** (státní jazykové školy, školní družiny a kluby, střediska pro volný čas dětí a mládeže), v této zprávě jsme mezi tato zařízení zařadili díky jejich vzdělávací nabídce i základní umělecké školy, které jsou ve školském zákoně definovány jako „školy“,
- **ubytování a stravování dětí, žáků a studentů** (internáty speciálních škol, domovy mládeže, vysokoškolské koleje, školní jídelny a vysokoškolské menzy),
- **předškolní výchovu** (mateřské školy a speciální mateřské školy – viz kap. B2.5),
- **výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče** dětské domovy, výchovné ústavy (dětský, pro mládež, děti a mládež, nezletilé matky) ústavy s výchovně léčebným režimem, diagnostické ústavy (dětský, pro mládež), střediska výchovné péče pro děti a mládež,
- **výchovné poradenství** (pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra).

Na činnost těchto zařízení bylo v roce 2000 vynaloženo 14,9 % celkového objemu prostředků resortu školství a 21,3 % celkových výdajů obcí na vzdělávání. Část prostředků hradí rodiče žáků, kteří tato zařízení navštěvují. Výše spoluúčasti se značně liší v závislosti na typu zařízení, věku dítěte i podle zřizovatele.

B5.1. Péče o děti mimo vyučování

Cílem zařízení, která poskytují péči o děti mimo vyučování, je orientace dětí na hodnotné zájmy, rozvíjení jejich vědomostí a doved-

ností, a dále i působení výchovné a socializační. Nezanedbatelná je i funkce výpomoci zaměstnaným rodičům v péči o potomka.

Školní družiny jsou určeny především žákům prvního stupně základních škol a odpovídajících ročníků škol speciálních. Zabezpečují výchovu, vzdělávání a rekreaci žáků po ukončení školního vyučování, mohou organizovat i zájmové kroužky, kterých se účastní žáci zapsaní ve školní družině. Většinou jsou družiny zřizovány přímo v základní či speciální škole, existují však i školní družiny při mateřských školách a samostatné školní družiny. Počet školních družin plynule rostl až do roku 1998/99, kdy jich v České republice existovalo 4 254, v následujícím roce jejich počet o něco poklesl (na 4 149), ale v roce 2000/01 opět vzrostl na 4 242. V posledních letech navštěvuje družiny okolo 230 tisíc žáků, což představuje zhruba 36 % počtu žáků základních a speciálních škol odpovídajících ročníků. Tento podíl je v posledních pěti letech takřka konstantní, srovnáme-li jej však s rokem 1989/90, kdy školní družiny navštěvovala téměř polovina žáků příslušných ročníků (49,5 %), je zřejmý dramatický pokles v návštěvnosti těchto zařízení.

Obdobou školních družin pro žáky druhého stupně základních škol, speciálních škol a víceletých středních škol jsou **školní kluby**. Podobně jako školní družiny vznikají především přímo na školách, ale existují i samostatné školní kluby. Na rozdíl od školních družin počet klubů od roku 1989/90 podstatně vzrostl a stoupá i v posledních třech letech – v roce 2000/01 existovalo 493 školních klubů, což je o 56 více než v roce 1989/90. Spolu s nárůstem počtu klubů se zvyšuje i počet žáků, kteří je navštěvují – v roce 2000/01 to bylo téměř 43 tisíc žáků, oproti pouhým asi 17,5 tisíce v roce 1989/90. Podíl žáků příslušných ročníků základních, speciálních a víceletých středních škol navštěvujících tato zařízení se tak mezi lety 1989/90 a 2000/01 více než ztrojnásobil; v roce 2000/01 činil 8,3 %.

Střediska pro volný čas dětí a mládeže zabezpečují péči o děti a mládež ve volném čase a plní funkci výchovně vzdělávací a rekreační. Jedná se v podstatě o nástupnické organizace domů pionýrů a mládeže a domů dětí a mládeže. Střediska pro volný čas dětí a mládeže se zřizují jako **domy dětí a mládeže**, případně jako **stanice zájmových činností**, a organizují pro děti a mládež, ale i pro jejich rodiče a další dospělé zájemce, následující činnosti:

Tabulka 64: Vývoj počtu školních družin a klubů, počtu žáků v nich a jejich podílu na odpovídající školské populaci v letech 1989/90–2000/01

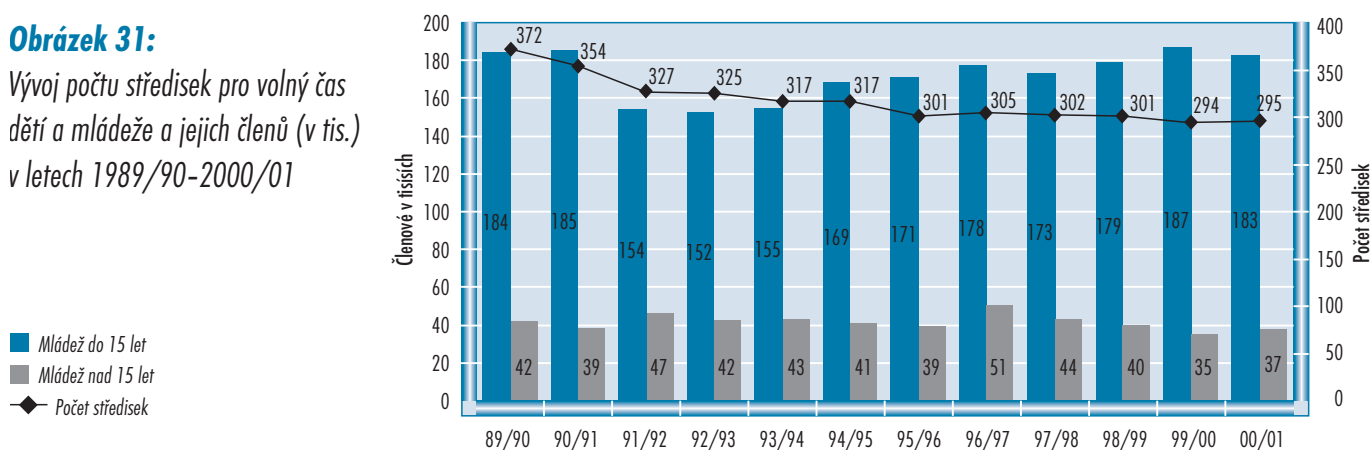
	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01
Počet školních družin	3 744	3 851	3 931	3 975	4 000	4 104	4 226	4 240	4 252	4 254	4 149	4 242
Počet zapsaných žáků	280 346	263 878	238 049	233 444	206 858	211 904	226 630	231 924	233 108	232 351	229 169	229 040
Podíl na počtu žáků 1. stupně ZŠ, speciálních ZŠ a ZvŠ ¹⁾	49,5 %	48,3 %	44,2 %	44,2 %	39,7 %	40,5 %	43,3 %	36,3 %	36,7 %	35,9 %	36,0 %	36,8 %
Počet školních klubů	283	576	527	448	328	326	352	371	365	404	437	493
Počet zapsaných žáků	17 543	30 375	26 099	23 099	17 831	20 907	25 821	27 175	28 870	29 911	36 505	42 960
Podíl na počtu žáků 2. stupně ZŠ, nižších ročníků víceletých G, speciálních ZŠ a ZvŠ ¹⁾	2,6 %	4,8 %	4,4 %	4,2 %	3,4 %	4,2 %	5,4 %	5,3 %	5,7 %	5,7 %	7,0 %	8,3 %

Poznámka: ¹⁾ Do roku 1995/96 podíly bez speciálních škol.

Zdroj: ÚIV

Obrázek 31:

Vývoj počtu středisek pro volný čas dětí a mládeže a jejich členů (v tis.) v letech 1989/90–2000/01

Poznámky: V letech 1989/90 a 1990/91 Domy pionýrů a mládeže včetně samostatných středisek.

V roce 1991/92 Domy dětí a mládeže včetně samostatných středisek.

Zdroj: ÚIV

- pravidelnou zájmovou činnost (zájmové kroužky, kluby, soubory, kurzy),
- příležitostnou zájmovou činnost (exkurze, přednášky, besedy),
- prázdninovou činnost (tábory, odborná soustředění),
- individuální činnost pro talentovanou mládež,
- soutěže a přehlídky, odborná soustředění,
- nabídku spontánních aktivit.

Počet středisek pro volný čas dětí a mládeže se od roku 1989/90 postupně snižoval, zhruba od poloviny 90. let se pak udržuje stabilně na úrovni okolo 300. Ve školním roce 2000/01 existovalo 295 středisek pro volný čas dětí a mládeže, což je jen o jeden více než v předchozím roce. Celkový počet členů středisek se mezi lety 1989/90 až 2000/01 snížil z 226,3 tisíc na 220,2 tisíc, tj. o necelá 3 %. Oproti roku 1997/98 však návštěvnost těchto zařízení opět mírně vzrostla. O činnost středisek je zájem hlavně mezi mládeží do 15 let, která tvoří v současnosti zhruba čtyři pětiny všech členů (tento poměr se příliš nemění).

Pravidelná zájmová činnost rozvíjí zájmy a tvořivost dětí, nezanebatelnou funkcí je i poznávání a rozvíjení talentu dětí. Pravidelné zájmové činnosti se účastní především děti ve věku 6 – 15 let; v posledních letech přitom vzrůstá počet aktivit směřovaných předškolním dětem, zatímco u činnosti určené mládeži pozorujeme spíše pokles zájmu o tyto programy. K začátku školního roku 2000/01 působilo ve střediscích volného času 17 454 zájmových útvarů, což je o 363 více než v minulém roce. Tyto zájmové programy měly 220,2 tisíc členů, z nichž více než 70 % bylo mladší 15 let.

V případě **příležitostných zájmových akcí** se jedná zejména o jednorázové, někdy cyklické organizované akce zaměřené na výchovně-vzdělávací, sportovní či rekreační aktivity. V roce 2000/01 se těchto akcí účastnilo více než 2,7 mil. osob, počet účastníků vzhledem k minulému roku přitom vzrostl zhruba o 12,5 %.

Prázdninová činnost středisek volného času spočívá především v organizování dětských táborů, expedic a odborných soustředění. V posledních letech dochází k mírnému poklesu počtu letních i zimních táborů, oproti předešlému roku se však jejich počet opět zvýšil

o 379, tj. téměř o 17 %. V průběhu školního roku 2000/01 včetně hlavních prázdnin uspořádala střediska celkem 2 007 letních a 616 zimních táborů, kterých se účastnilo 68,4 tisíc, resp. 17 tisíc dětí.

Organizace soutěží a přehlídek se týká zejména akcí vyhlašovaných či garantovaných MŠMT, a to na úrovni základních, okresních, oblastních i republikových kol. Ve školním roce 2000/01 se soutěží organizovaných středisky zúčastnilo 290 tisíc dětí, což je o zhruba 22 tisíc více než v předešlém roce.

Práce s talentovanou mládeží ve střediscích spočívá zejména v podpoře práce na tematických úkolech, v organizaci vzdělávacích akcí a v odborných soustředěních. Další úroveň pak tvoří nabídka činností pro talenty s vyhraněnými zájmy (práce v laboratořích, ateliérech apod.). Součástí poskytovaných aktivit je i poradenská činnost.

Mimo uvedené aktivity se střediska volného času zabývají i **dalšími oblastmi**, jako jsou ekologická a environmentální výchova, výchova k participaci na občanské společnosti, práce se specifickými sociálními skupinami (nezaměstnaní, romské etnikum) či s postiženými dětmi. Některá střediska též organizují specializované výukové programy pro mateřské, základní i střední školy, které vyžadují odborného lektora a které jsou školou obtížně realizovatelné.

Činnost středisek zabezpečují interní pracovníci v celkem 1 437 přepočtených úvazcích za pomoci 8 161 externích pracovníků (celkem 851,3 přepočtených úvazků) a 2 015 dobrovolných spolupracovníků bez nároku na mzdu.

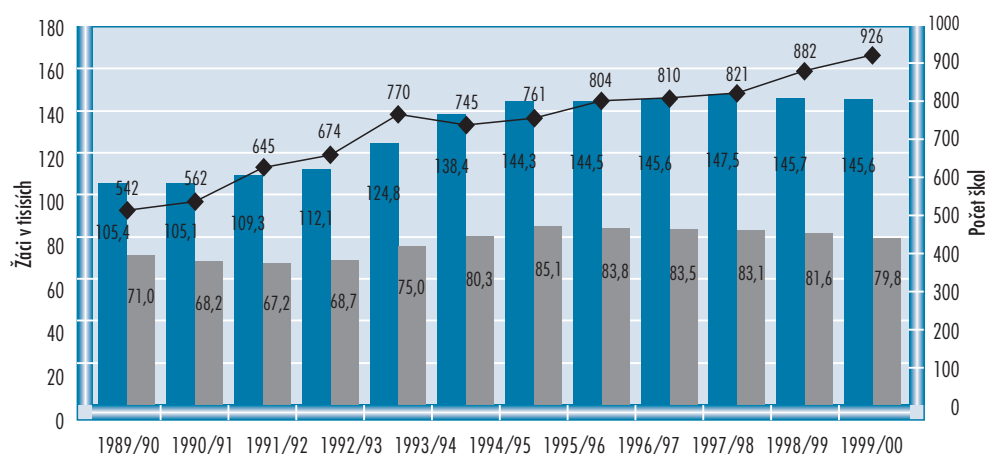
Základní umělecké školy jsou sice ve školském zákoně definovány jako školy, pro charakter jejich vzdělávací nabídky jsme je však zařadili do kapitoly o školských zařízeních. Existují již více než 35 let a původně byly zřizovány pod názvem lidové školy umění. Poskytují základy vzdělání v jednotlivých uměleckých oborech (hudební, výtvarné, taneční a literárně dramatické) a připravují děti pro studium na konzervatořích a mládež ke studiu na vysokých školách s uměleckým zaměřením. Základní umělecké školy organizují studium určené pro žáky od 5 do 18 let²⁴ a pro dospělé (nejdéle 4leté studium). Počet základních uměleckých škol včetně jejich poboček se od roku 1989/90 průběžně

²⁴ Přípravné studium (1–2 roky), I. a II. stupeň základního studia (7leté, resp. 4leté) a rozšířené studium obou stupňů. Přípravné studium (1–2 roky), I. a II. stupeň základního studia (7leté, resp. 4leté) a rozšířené studium obou stupňů.

Obrázek 32:

Vývoj počtu základních uměleckých škol a jejich žáků (v tis.) v letech 1989/90–2000/2001

■ Žáci v hudebních oborech
■ Žáci v ostatních oborech
◆ Počet zákl. umělec. škol a jejich poboček

Poznámka: ¹⁾ V roce 1989/90 včetně lidových škol umění
Zdroj: ÚIV

zvyšuje, s výjimkou výkyvu ve školním roce 1994/95. Od roku 1989/90 do roku 2000/01 přibýlo celkem 384 škol a poboček, což představuje více než 70procentní nárůst v daném období. Počet žáků těchto škol se ve srovnání s rokem 1989/90 zvýšil o necelých 49 tisíc, tj. téměř o třetinu, a v roce 2000/01 dosáhl 225,3 tisíc. V posledních třech letech počet žáků opět mírně klesá. V celém období je nejvyšší zájem o studium hudebních oborů, které navštěvuje 64,6 % všech žáků.

Státní jazykové školy zajišťují studium cizích jazyků pro děti, mládež i dospělé na všech úrovních znalostí. Studium může být zakončeno státní závěrečnou zkouškou. Kromě státních jazykových škol nabízejí studium cizích jazyků i soukromé jazykové školy, údaje o jejich počtu a počtu žáků, kteří je navštěvují, však nejsou k dispozici, stejně jako údaje o žácích učících se cizím jazykům v rámci jiných organizací a kurzů. Počet státních jazykových škol se pohybuje mezi 26 v roce 1991/92 a 33 v roce 2000/01 a ve sledovaném období je takřka konstantní. Počet studentů trvale klesá a to dosti výrazně: ze 64 tisíc v roce 1989/90 na 25 tisíc v roce 2000/01, což je úbytek téměř na třetinu stavu v roce 1989.

B5.2. Školní stravování a ubytování žáků základních a středních škol

Školní stravování dětí v mateřských školách a žáků základních, středních, vyšších odborných a speciálních škol zabezpečují školní

jídelny, které existují buď přímo při škole, domově mládeže, nebo fungují jako samostatná zařízení. Mimo státní školní jídelny existují od roku 1992/93 i jídelny nestátní. Kromě stravování dětí/žáků a pedagogů mohou jídelny na komerční bázi nabízet stravování i jiným osobám.

Počet evidovaných školních jídelen od roku 1989 stále klesá²⁵ a v roce 2000/01 dosáhl hodnoty 8 547, což je pouze cca 80 % původního stavu z roku 1989/90. Klesající tendenci vykazuje i počet stravujících se žáků – od roku 1989/90 do roku 2000/01 se tento počet snížil o více než 340 tisíc, tj. zhruba o pětinu. V roce 2000/01 se ve školních jídelnách stravovalo 1 354 tisíc žáků, z toho 20 % z mateřských škol, 62 % ze základních a 17 % ze středních a vyšších odborných škol.

Ubytování žáků zejména středních a vyšších odborných škol zabezpečují **domovy mládeže**. Součástí domovů je obvykle i školní jídelna a kromě ubytování a stravování nabízejí tato zařízení ubytovaným žákům i jiné služby a aktivity. Zatímco do roku 1996/97 počet domovů mládeže stoupal, od tohoto roku naopak stále klesá²⁶. V roce 2000/01 existovalo 570 domovů mládeže, což je o 20 % méně než v roce 1996/97. Počet ubytovaných žáků naopak tomu vykazuje od roku 1996/97 rostoucí tendenci: v roce 2000/01 bylo v domovech mládeže ubytováno 58,7 tisíc žáků, což představuje nárůst o 1,6 tisíce žáků oproti předešlému roku a o 4,7 tisíce vzhledem k roku 1996/97. Nárůst počtu ubytova-

Tabulka 65: Vývoj počtu státních jazykových škol a jejich žáků v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01
Počet jazykových škol ¹⁾	30	32	26	27	27	27	28	27	30	32	31	33
Počet žáků jazykových škol	63 888	60 626	44 760	39 682	39 411	31 212	32 873	30 111	30 001	26 959	26 709	25 044

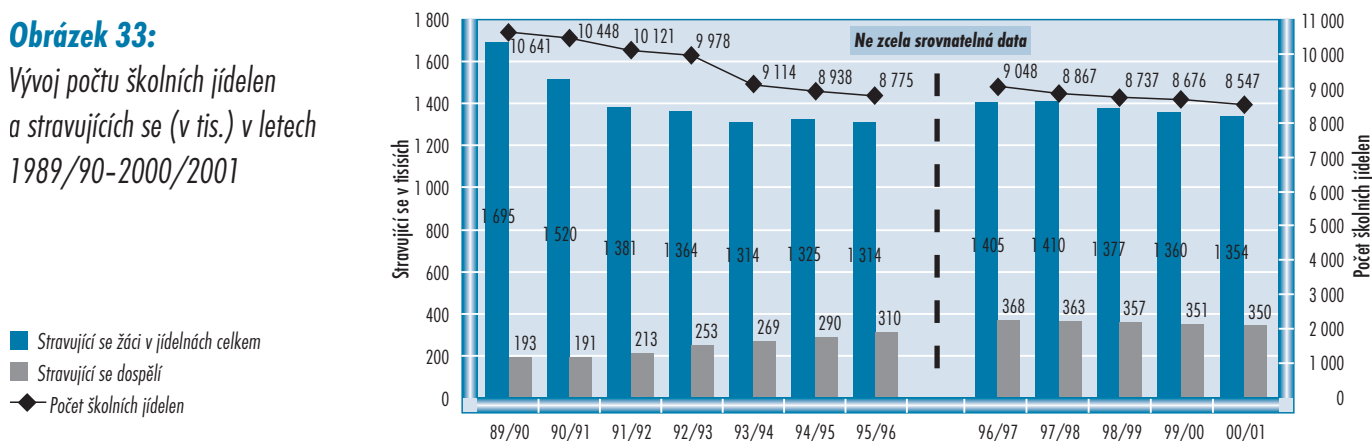
Poznámka: ¹⁾ Včetně poboček a lidových škol jazyků
Zdroj: ÚIV

²⁵ Ve statistikách Ministerstva školství v období 1989/90–1995/96 chybí údaje o školních jídelnách zřizovaných ministerstvy hospodářství, zdravotnictví a zemědělství. V roce 1996/97 pak byla provedena delimitace školních jídelen z jiných resortů s výjimkou Ministerstva zemědělství. Z toho důvodu je nutné posuzovat údaje v časových řadách za období 1989/90–1995/96 a 1996/97–1999/2000 odděleně.

²⁶ Také v případě domovů mládeže chybí v období 1989/90–1995/96 údaje o domovech zřizovaných ministerstvy hospodářství, zdravotnictví a zemědělství. I zde byla v roce 1996/97 provedena delimitace, a proto je nutné posuzovat údaje v časových řadách za období 1989/90–1995/96 a 1996/97–1999/2000 odděleně.

Obrázek 33:

Vývoj počtu školních jídelen
a stravujících se (v tis.) v letech
1989/90–2000/2001

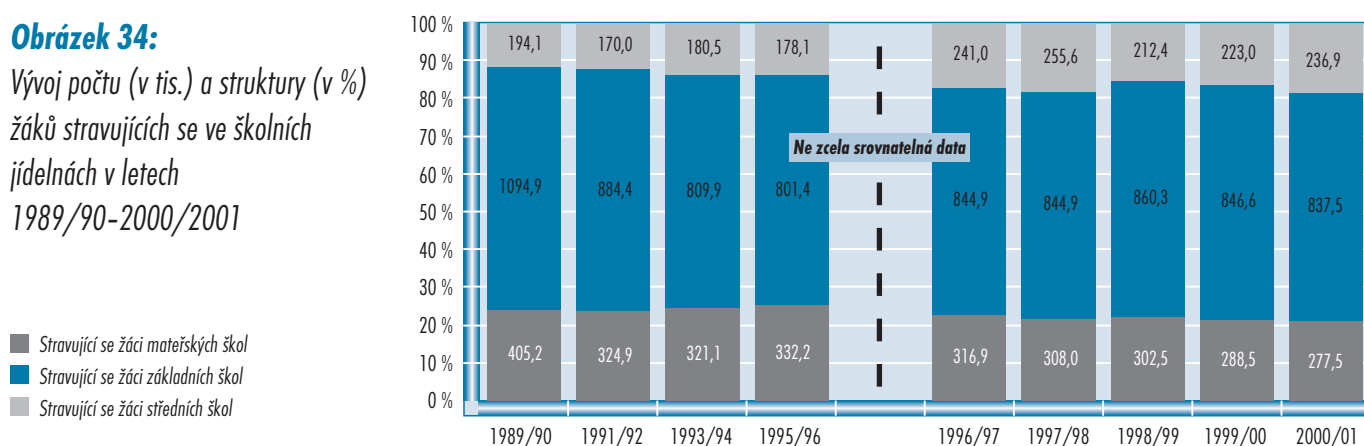

Poznámka: Do roku 1995/96 údaje bez školních jídelen zřizovaných ministerstvy zemědělství, hospodářství a zdravotnictví

Zdroj: ÚIV

Obrázek 34:

Vývoj počtu (v tis.) a struktury (v %) žáků stravujících se ve školních jídelnách v letech 1989/90–2000/2001

Poznámka: Do roku 1995/96 údaje bez školních jídelen zřizovaných ministerstvy zemědělství, hospodářství a zdravotnictví.

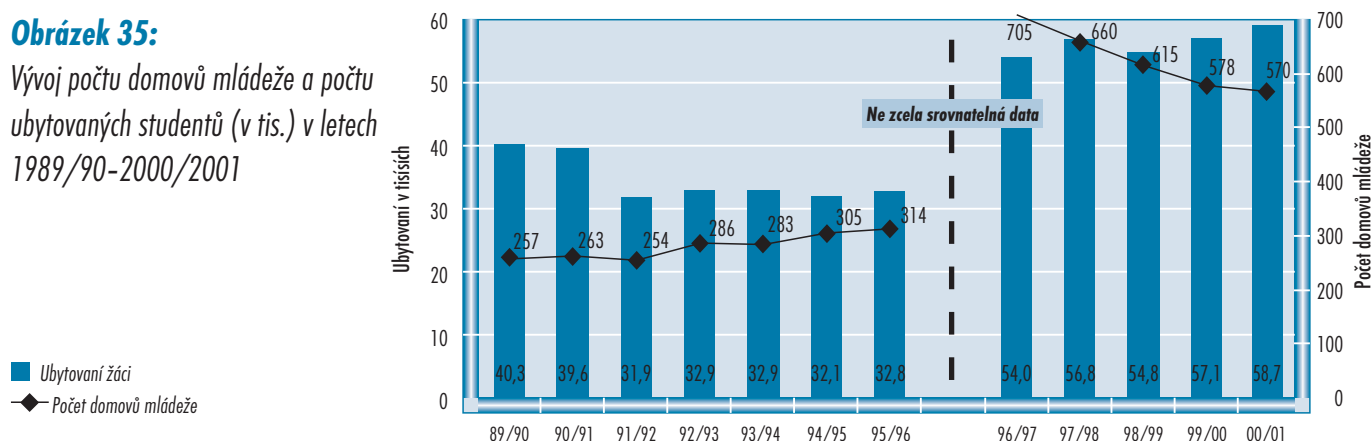
Zdroj: ÚIV

ných oproti roku 1998/99 je způsoben především doplněním chybějícího postupového ročníku na středních odborných učilištích (vlivem zavedení povinné devítileté školní docházky na základních školách) a tím i následným zvýšením poptávky po ubytování. Kromě domovů mládeže existují další ubytovací zařízení – internáty, které ubytovávají především žáky speciálních škol.

Počet těchto zařízení i počet ubytovaných žáků od roku 1989/90 plynule klesá. V roce 2000/01 existovaly internáty při 120 speciálních školách (15 % všech speciálních škol) a bylo na nich ubytováno 5 617 žáků (8 % všech žáků speciálních škol), což je zhruba polovina ubytovaných žáků ve srovnání s rokem 1989/90.

Obrázek 35:

Vývoj počtu domovů mládeže a počtu ubytovaných studentů (v tis.) v letech 1989/90–2000/2001

Poznámka: Do roku 1995/96 údaje bez domovů mládeže zřizovaných ministerstvy zemědělství, hospodářství a zdravotnictví.

Zdroj: ÚIV

B5.3. Stravování a ubytování studentů vysokých škol

Ubytování a stravování studentů vysokých škol zabezpečují vysokoškolské koleje a menzy. Oba typy zařízení jsou spravovány jednotlivými veřejnými vysokými školami.

Vzhledem k tomu, že vysokoškolské koleje byly budovány nerovnoměrně, mezi ubytovacími možnostmi pro studenty jednotlivých vysokých škol existují značné rozdíly. Vysokou variabilitu v ubytovacích kapacitách nalezneme nejen mezi jednotlivými vysokoškolskými městy, ale i v rámci škol. I když se školy snaží zmírnit problémy s nízkou kapacitou kolejí ubytováváním svých studentů na kolejích jiných vysokých škol, příp. v dalších ubytovacích zařízeních, situace je nadále nepříznivá.

V porovnání s růstem počtu studentů narůstá meziroční kapacita kolejí jen velmi pomalu. Zatímco počet studentů denního studia

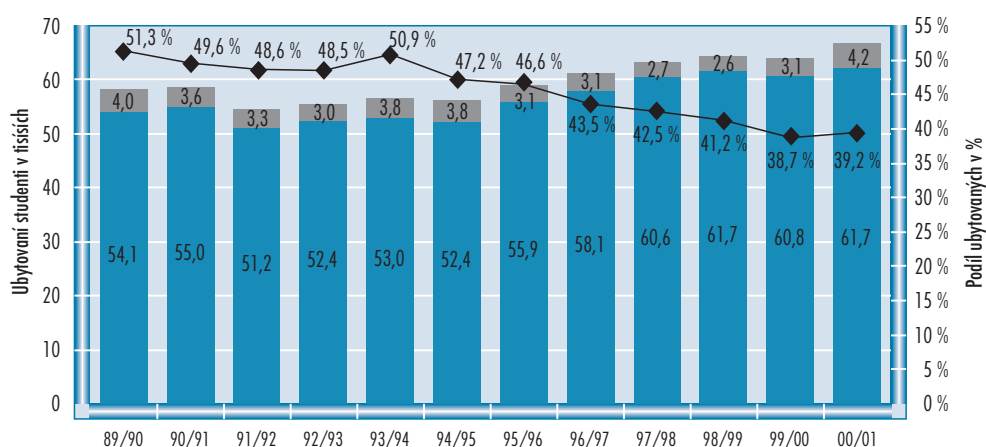
vysokých škol se od roku 1989/90 do současnosti zvýšil o 80 %, počet ubytovaných na kolejích vzrostl pouze o 13 %. Výrazné snižování podílu ubytovaných studentů počalo až po roce 1993/94, kdy na kolejích bydlela více než polovina studentů denního studia (včetně cizinců). O pět let později, v roce 1998/99, však tento podíl klesl na pouze cca 41 %. Podíl ubytovaných studentů se v současnosti pohybuje okolo 39 % (v roce 2000/01 39,2 %).

Cena ubytování na kolejích se liší podle kvality kolejí a podle toho, které vysoké škole kolej patří. Běžná cena za ubytování na dvou-lůžkovém pokoji se pohybuje v rozmezí 700–1000 Kč, nezdědka se však lze setkat i s cenou podstatně vyšší, až 1 500 Kč měsíčně. Studenti vysokých škol mají možnost stravovat se ve vysokoškolských menzách. Jejich financování je zabezpečováno z dotací, které veřejné vysoké školy dostávají z resortu školství, takže i rozhodování o výši cen jednoho jídla spadá do kompetence školy,

Obrázek 36:

Vývoj počtu studentů ubytovaných na kolejích (v tis.) a jejich podíl na celkovém počtu studentů denního studia na vysokých školách (v %) v letech 1991/92–2000/2001

■ Studenti ČR
■ Studenti cizinci
◆ Podíl ubytovaných na počtu studentů VŠ DS a cizinců

Zdroj: ÚIV

Tabulka 66: Počet a kapacita vysokoškolských kolejí a počet ubytovaných studentů v roce 2000 podle sídla koleje

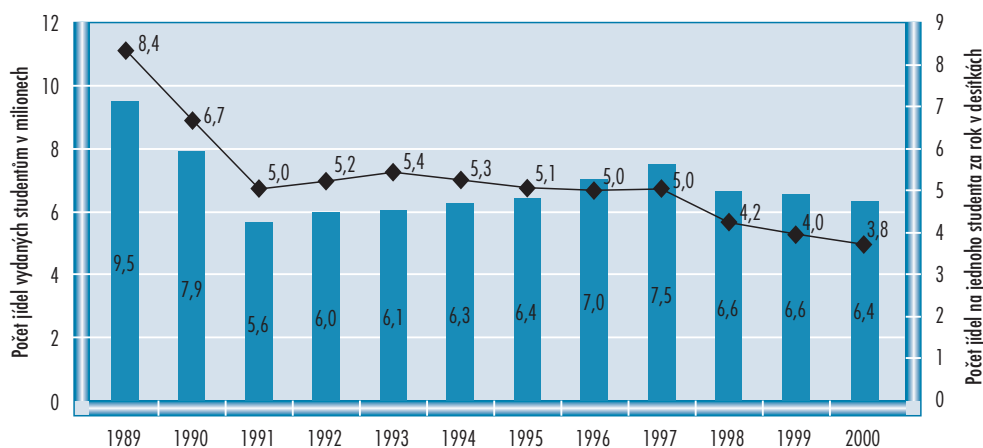
Město	Počet kolejí	Ubytování	Lůžková kapacita
Celkem ČR	127	66958	63 631
Brandýs nad Labem	3	368	480
Brno	20	13 990	12 700
České Budějovice	2	1 737	1 758
Hradec Králové	2	2 351	2 437
Cheb	2	244	292
Jindřichův Hradec	1	449	308
Karviná	2	722	750
Krnov	1	108	113
Lednice na Moravě	2	358	289
Liberec	8	3 213	2 867
Město Touškov	1	73	118
Olomouc	10	4 340	3 427
Opava	2	544	613
Ostrava	6	4 485	4 082
Pardubice	1	1 648	1 186
Plzeň	12	3 438	3 549
Praha	47	27 071	26 783
Ústí nad Labem	5	1 819	1 879

Zdroj: ÚIV

Obrázek 37:

Vývoj počtu jídel vydaných studentům vysokých škol ve vysokoškolských menzách (v mil.) a průměrný počet jídel na studenta vysoké školy (v desítkách) v letech 1991–2000

■ Teplá jídla vydaná studentům
◆ Počet teplých jídel na studenta za rok

Zdroj: ÚIV

Tabulka 67: Počet menz, jejich kapacita a výkon v roce 2000 podle sídla menzy

Město Celkem ČR	Počet menz 51	Kapacita jídel (obědů) za den 66 592	Počet vydaných jídel celkem 9 556 404	Počet vydaných jídel studentům 6 612 478
Brandýs nad Labem	2	1 100	4 6401	8 797
Brno	7	12 600	2 558 248	1 721 033
České Budějovice	2	1 552	270 615	174 226
Hradec Králové	1	1 000	139 615	118 685
Jindřichův Hradec	1	800	88 673	30 898
Karviná	1	600	104 942	79 786
Liberec	1	1 200	138 001	125 503
Olomouc	1	4 000	439 810	292 633
Opava	1	0	141 696	141 696
Ostrava	3	5 300	627 840	457 117
Pardubice	1	2 500	204 884	138 246
Plzeň	6	3 800	318 733	238 989
Praha	22	31 290	4 366 267	3 010 183
Ústí nad Labem	1	800	90 999	69 866
Zlín	1	50	19 680	4 820

Zdroj: ÚIV

která menzu spravuje. Vysokoškolské menzy poskytují stravování nejen svým studentům a pracovníkům, ale i zájemcům z řad veřejnosti. Celkový počet jídel vydaných v menzách od roku 1989/90 neustále klesá – v roce 2000/01 bylo vydáno celkem 9 556 tisíc jídel (dohromady teplých i studených), což je pouze 46,3 % vydaných jídel v roce 1989/90. Rovněž počet teplých jídel vydaných v průměru jednomu studentu za rok klesl mezi roky 1989/90 a 2000/01 na méně než polovinu (z 84 teplých jídel v roce 1989/90 na 38 teplých jídel v roce 2000/01). Od roku 1989/90 se rovněž mění podíl vydaných teplých jídel, o která je stále větší zájem oproti jídlům studeným. V roce 1989/90 byl poměr teplá jídla/studená jídla 67:33, zatímco v roce 2000/01 to bylo již 98:2.

B5.4. Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče

Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče jsou určena dětem a mládeži ve

věku 3–18 let, kterým poskytují ochranu před nepříznivým působením nefunkčního rodinného nebo jiného sociálně nepříznivého prostředí a zajišťují tak zaopatření a výchovu, kterou by za normálních okolností měla plnit rodina. Do těchto zařízení mohou být děti umístěny jak na základě rozhodnutí soudu, tak na žádost rodičů nebo jejich zákonných zástupců.

Výkon ústavní výchovy mládeže, která nemá možnost vyrůstat v běžném rodinném prostředí, zajišťují dětské domovy a internátní speciální školy. **Dětské domovy** jsou určeny pro výkon ústavní výchovy dětí a mládeže (zpravidla od 3 do 18 let věku, případně do ukončení přípravy na povolání), která nemá z různých důvodů možnost vyrůstat ve vlastní rodině ani v náhradní rodinné péči a kterým soud nařídil ústavní výchovu. Tato zařízení jsou určena rovněž pro děti a mládež, které je nutno umístit do zařízení ústavní výchovy na dobu nezbytně nutnou do rozhodnutí soudu, nebo na základě dohody mezi diagnostickým ústavem a rodiči či rodinnými zástupci. Mládež, u níž se předpokládá dlouhodobý pobyt v dětském domově, bývá umístěna do dětského

domova rodinného typu, jehož základní organizační jednotkou je rodinná buňka. Dalším typem dětského domova je **dětský domov internátního typu**, kde je základní jednotkou výchovná skupina.

Kromě dětských domovů mohou ústavní výchovu tohoto typu zabezpečovat také **internátní speciální školy**. Tyto školy vznikly původně pro děti plnící povinnou školní docházku ve speciálních školách s internátem. Postupně byl jejich význam posouván k naplnění ústavní výchovy až do současnosti, kdy jsou alternativou dětským domovům či dětským výchovným ústavům. Postupně jsou transformovány právě v tyto instituce podle převažující klientely a podle potřeb sítě výchovných zařízení.

Výkon ochranné výchovy nebo ústavní výchovy obtížně vychovatelné mládeže zabezpečují speciální výchovná zařízení: dětský výchovný ústav, výchovný ústav pro mládež, výchovný ústav pro děti a mládež, výchovný ústav pro nezletilé matky, ústav s výchovně léčebným režimem a oddělení s výchovně léčebným režimem. **Dětský výchovný ústav** je určen dětem s poruchami chování, které plní povinnou školní docházku na základní nebo speciální škole, případně se připravují na povolání, a které z důvodu obtížné vychovatelnosti nemohou být umístěny v dětském domově. Problematická mládež s poruchami chování, která ukončila povinnou školní docházku, bývá zařazena až do věku osmnácti, v některých případech devatenácti let, do péče **výchovného ústavu pro mládež**. **Výchovný ústav pro děti a mládež** je zařízení, které pod sebou sdružuje jak dětský výchovný ústav, tak výchovný ústav pro mládež. Nezletilým matkám, kterým soud nařídil ústavní výchovu nebo kterým byla uložena ochranná výchova, je určen **výchovný ústav pro nezletilé matky**, kde je poskytnuta péče jak samotným matkám, tak jejich dětem. Mládež z dětského domova a speciálních výchovných zařízení, u níž byla zjištěna duševní porucha takového stupně, že nemůže být zařazena do ostatních zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, bývá umístěna v **ústavu s výchovně léčebným režimem nebo na oddělení s výchovně léčebným režimem**.

Diagnostické ústavy jsou internátní výchovná zařízení, v nichž se provádí komplexní vyšetření z hlediska psychologického a speciálně pedagogického. Vyšetření se podrobuje mládež, která má nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu,

nebo mládež, o jejímž umístění do výchovného zařízení rozhodl předběžným opatřením soud. Komplexní vyšetření trvá zpravidla osm týdnů a sestává z vyšetření psychologického, speciálně pedagogického, sociálního a zdravotního. Podle věku těch, pro koho jsou určeny, se diagnostické ústavy dělí na dětský diagnostický ústav (pro děti předškolního věku a mládež plnící povinnou školní docházku na základní či speciální škole) a diagnostický ústav pro mládež.

Diagnostické ústavy se vnitřně člení na následující pracoviště:

- *pracoviště diagnostické* – zajišťuje komplexní odborné vyšetření,
- *pracoviště sociálních služeb* – zajišťuje sociální péči a podílí se na diagnostickém vyšetření,
- *pracoviště výchovně vzdělávací* – zajišťuje vzdělávání mládeže po dobu pobytu v ústavu a podílí se na diagnostickém vyšetření,
- *pracoviště záchytné* – přijímá k přechodnému pobytu mládež zadrženou na útěku od zákonných zástupců, z dětského domova, zvláštního výchovného zařízení nebo diagnostického ústavu.

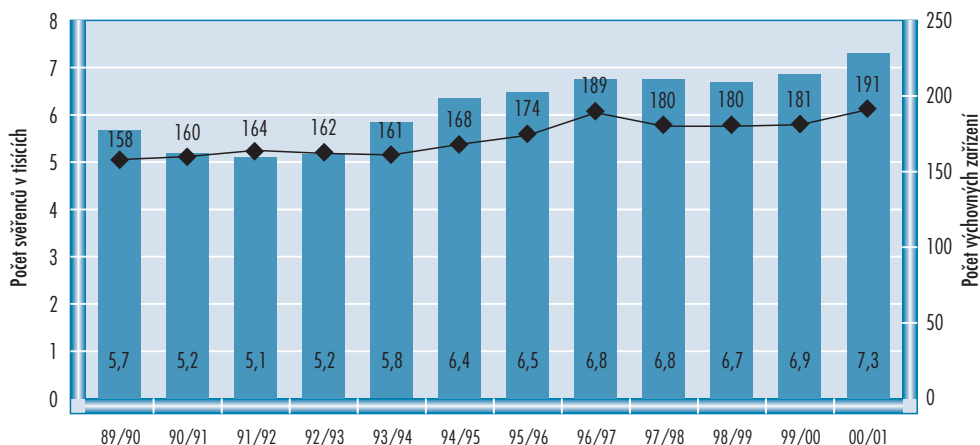
Diagnostický ústav vede evidenci dětí a mládeže umístěných v jednotlivých výchovných zařízeních v územním obvodu, který je mu zřizovatelem (tedy MŠMT) určen. Diagnostický ústav rovněž vypracovává pro zřizovatele návrhy na změny sítě výchovných zařízení a internátních škol v daném územním celku.

Všestrannou preventivně výchovnou péči dětem a mládeži přímo ohrožené sociálně patologickými jevy a se sklonem k asociálnímu chování poskytuje **středisko výchovné péče pro děti a mládež**. Je určeno dětem a mládeži, u nichž (prozatím) nejsou důvody k výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve speciálních výchovných zařízeních. Jednou z podmínek přijetí je svobodné rozhodnutí klienta a jeho rodičů. Ve střediscích existují pracoviště ambulantní a lůžková, v těch druhých se často ocitají adepti s negativní perspektivou a s tím, že pouze ambulantní intervence nedostačuje. Pobyt na lůžkovém oddělení trvá zpravidla dva měsíce. Svěřenci, kteří i po ukončení pobytu na lůžkovém oddělení střediska výchovné péče pokračují v asociálních projevech chování, bývají zpravidla umístěni v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Obrázek 38:

Vývoj počtu školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně ochranné péče a jejich svěřenců (v tis.) v letech 1989/90–2000/2001

■ Svěřenci celkem
◆ Výchovná zařízení celkem

Zdroj: ÚIV

Celkový počet zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy se zvýšil ze 158 v roce 1989/90 na 191 v roce 2000/01, což je o 20 %. Největší část tohoto nárůstu připadá na školní roky 1996/97 a 1997/98, kdy přibýlo 21 nových zařízení; poměrně výrazný růst jsme však zaznamenali i v posledním roce 2000/01, kdy oproti předchozímu roku stoupl počet zařízení tohoto typu o deset. V roce 2000/01 existovalo celkem 191 výchovných zařízení, z nichž většinu (66 %) tvořilo 127 dětských domovů.

Počet svěřenců umístěných ve výchovných zařízeních vzrostl z 5,7 tisíce v roce 1989/90 na 7,3 tisíce v roce 2000/01, což představuje zvýšení o necelých 30 %. Zhruba 63 % svěřenců přitom bylo umístěno v dětských domovech.

Při zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy se zřizují i školy, které souhrnně nazýváme **školy při výchovných ústavech**. Ve školním roce 2000/01 existovalo celkem 64 těchto škol, které v sobě sdružovaly jak mateřské, základní, speciální a pomocné školy, tak i školy střední. Na školách se vzdělávalo celkem 2 458 žáků, přičemž více než polovina z nich (55,5 %) plnila povinnou školní docházku na základních a speciálních školách.

B5.5. Výchovné poradenství

Poradenský systém ve školství poskytuje poradenské služby zejména v návaznosti na oblast vzdělávání dětí a mládeže. V České republice existuje diverzifikovaný systém poradenských institucí, které svými službami pokrývají cílovou populaci v širokém věkovém rozsahu od předškolních dětí až po vysokoškoláky.

Poradenské služby poskytované na úrovni regionálního školství se zaměřují především na následující oblasti:

- prevence a řešení problémů v osobnostním vývoji žáka,
- realizace vzdělávacích opatření (např. integrace žáků s postižením či odklady povinné školní docházky),
- zajišťování speciálních vzdělávacích potřeb žáků se zdravotním postižením a žáků s rizikem či projevy poruch chování a negativních aspektů v sociálním vývoji,
- volba vzdělávací cesty a příprava na budoucí povolání,
- programy prevence školní neúspěšnosti a sociálně patologických jevů.

Tyto funkce poradenského systému jsou zajišťovány několika typy institucí.

Institut pedagogicko-psychologického poradenství poskytuje odborný servis MŠMT v oblasti poradenství, pomoc při koordinaci poradenského systému, připravuje koncepční dokumenty a zajišťuje další vzdělávání poradenských pracovníků a distribuci odborných informací v systému.

Při všech základních, středních a speciálních školách by měli být ustavováni **výchovní poradci**. Jejich počet postupně narůstá a podle současných odhadů působí na zhruba 90 % základních a středních škol. Výchovní poradci se již stávají běžnou a samozřejmou součástí školského systému.

Pomoc v širokém spektru problémů poskytují **pedagogicko-psychologické poradny**, jejímiž klienty jsou děti v předškolním věku až po žáky středních škol. Poskytovaná pomoc se týká zejména řešení prospěchových obtíží žáků, problémů v jejich osobnostním vývoji či sociální adaptaci. U předškolních dětí je pozornost sou-

středěna především na diagnostiku školní zralosti a případné odchylky v psychomotorickém vývoji. Péče je věnována rovněž jedincům, jejichž vzdělávací problémy se odvíjejí od zdravotních obtíží či lehčích postižení. U starších žáků je neopominutelná pomoc při výběru jejich další vzdělávací dráhy – význam této složky poradenství přitom neustále narůstá.

V roce 2000 představovalo síť poraden 95 zařízení zřizovaných školskými úřady, dvě soukromé a jedna církevní poradna. V těchto zařízeních pracovalo v přepočtených počtech celkem 855 odborných pracovníků (psychologové, pedagogové, speciální pedagogové, sociální pracovníci). Ve školním roce 1999/2000 poskytly poradny pomoc více než 218 tisícům klientů – předškolním dětem, žákům základních, speciálních a středních škol a jejich rodičům. Největší podíl klientů pedagogicko-psychologických poraden tvořili žáci 1. stupně základních škol (42 % klientů), žáci 2. stupně základních škol (28 % klientů) a předškolní děti (16 % klientů). Vedle toho využilo služeb poraden více než 34 tisíc pedagogických pracovníků (metodická pomoc). Poradny dále vypracovaly více než 79 tisíc odborných podkladů pro vzdělávací opatření, provedly cca 137 tisíc komplexních individuálních vyšetření, realizovaly přes 7 tisíc kurzů, seminářů, přednášek a besed pro děti, žáky, rodiče a pedagogické pracovníky, připravily téměř 1 900 projektů pro školy včetně informačních, propagačních akcí a osvětové činnosti a uspořádaly a vedly téměř 300 pobytových akcí (psychorehabilitace, výcvikové a další pobyty s dětmi, žáky, rodiči a pedagogy).

Speciálně-pedagogická centra jsou zřizována při speciálních školách a jsou orientována na pomoc dětem a žákům se zdravotním postižením a jejich rodičům, vychovatelům a pedagogickým pracovníkům, kteří s těmito dětmi pracují. Síť těchto zařízení tvořila v roce 2000 celkem 105 center, z nichž u 91 je zřizovatelem MŠMT, u 5 obec a 9 je soukromých. V centrech pracovalo v přepočtených počtech celkem 364 odborných pracovníků. V roce 1999/2000 využilo služeb center 28,4 tisíc dětí a žáků se zdravotním postižením a zhruba stejný počet pedagogů (28,5 tisíc), vedle toho bylo uspořádáno 271 pobytových akcí, zpracováno 16,6 tisíc odborných podkladů pro vzdělávací opatření a přes 6 tisíc individuálních vzdělávacích plánů.

Střediska výchovné péče jsou zřizována buď při školských zařízeních ústavní a ochranné výchovy, nebo jako samostatná zařízení. V případech ambulantní péče se střediska zaměřují především na krizové intervence a dlouhodobou psychickou rehabilitaci a psychoterapii. V případech internátní péče pak poskytují pomoc zejména klientům s rodinnými či školními problémy, klientům se sklonem k delikventnímu a sociálně patologickému chování (experimentování s drogami, gamblersství aj.) a rovněž těm, u nichž již byla zaznamenána asociální či antisociální činnost. V roce 2000 existovalo celkem 28 středisek výchovné péče, v nichž působilo celkem 314 přepočtených pracovníků. Služeb těchto zařízení využilo ve školním roce 1999/2000 11,8 tisíc klientů ambulantně (nejčastěji děti ve věku povinné školní docházky, kteří tvořili téměř polovinu klientů ambulantní péče), 170 klientům pak byla poskytnuta péče internátní. Nejčastějším důvodem vyhledání služeb střediska byly školní a rodinné problémy, které tvořily více než 57 % všech důvodů. U 164 klientů

byla doporučena ústavní péče. Ve více než 15 tisících případech byla poskytnuta telefonická intervence a bylo uskutečněno 8,7 tisíc aktivit v oblasti prevence.

Poradenství pro studenty vysokých škol zajišťují **vysokoškolská poradenská pracoviště**, která se orientují na pomoc jak v oblasti studijní, tak osobní, zahrnují však také pomoc při hledání uplatnění při vstupu na trh práce a rovněž předmanželské a manželské poradenství. Nezanedbatelná část aktivit je směřována též na uchazeče o studium. Metodickou podporu vysokoškolskému poradenství poskytuje Centrum pro studium vysokého školství.

B6 Pracovníci ve školství

B6.1 Zaměstnanost ve školství

B6.1.1 Struktura zaměstnanosti ve školství

Vzhledem k tomu, že kompletní údaje o pracovnících a jejich platěch v potřebném členění (všichni zřizovatelé, kategorie pracovníků) máme k dispozici od roku 1996, zvolili jsme pro tuto ka-

pitolu, pokud není uvedeno jinak, časový horizont 1996–2000. Mezi jednotlivými odvětvími národního hospodářství patří školství mezi odvětví s **nejvyšším počtem zaměstnanců**. V roce 2000 pracovalo ve školství²⁷ 8,6 % všech zaměstnanců národního hospodářství a školství se řadilo na 3. místo co do počtu zaměstnanců mezi jednotlivými odvětvími.

Pro odvětví školství jsou typické následující charakteristiky:

- většinu pracovníků (tři čtvrtiny) tvoří ženy (zvláště v kategorii učitelů regionálního školství),
 - většina pracovníků pracuje ve státním sektoru (96,4 % pracovníků v roce 2000),
 - velice vysoký je podíl pracovníků s vysokoškolským vzděláním.
- V roce 2000 pracovalo ve školství celkem 281,7 tisíce zaměstnanců²⁸, z toho 246,5 tisíce (87,5 %) v regionálním školství, 31,4 tisíce (11,1 %) na vysokých školách. Zbylé 3,8 tisíce (1,3 %) byly zaměstnány ve státní správě a servisních organizacích přímo řízených MŠMT.

Většinu pracovníků ve školství tvoří lidé, kteří pracují přímo na školách (mateřských, základních, středních, vyšších odborných,

Tabulka 68: Počty zaměstnanců podle druhu a typu školy, resp. školského zařízení (v tis.) v letech 1996–2000 a jejich struktura (v %) v roce 2000

	Počet zaměstnanců v tisících					2000	
	1996	1997	1998	1999	2000	struktura v %	struktura součástí v %
Školství celkem	301,8	294,2	281,7	279,8	281,7	100,0 %	x
v tom: Státní správa a servisní organizace		3,8	3,8	3,8	3,7	3,8	1,3 %
100,0 %							
Vysoké školství	31,2	31,3	31,1	31,3	31,4	11,1 %	100,0 %
v tom: vysoké školy	28,1	28,2	28,2	28,7	28,6	10,2 %	91,1 %
koleje a menzy	3,1	3,1	2,9	2,6	2,8	1,0 %	8,9 %
Regionální školství ¹⁾	266,8	259,1	246,9	244,8	246,5	87,5 %	100,0 %
v tom: mateřské školy	37,9	35,9	34,0	33,1	32,0	11,4 %	13,0 %
základní školy	81,7	82,1	79,5	79,9	80,9	28,7 %	32,8 %
střední školy ²⁾	72,5	62,7	55,8	53,7	55,4	19,7 %	22,5 %
v tom: gymnázia	12,2	11,7	11,3	11,5	12,1	4,3 %	4,9 %
střední odborné školy	26,5	22,4	20,6	19,5	19,9	7,1 %	8,1 %
střední odborná učiliště ³⁾	33,8	28,6	23,9	22,7	23,4	8,3 %	9,5 %
vyšší odborné školy ²⁾	.	1,3	1,8	2,1	2,2	0,8 %	0,9 %
speciální školy	14,2	14,6	14,2	14,5	15,0	5,3 %	6,1 %
ostatní	60,5	62,5	61,6	61,5	61,0	21,7 %	24,7 %

Poznámky:

¹⁾ Údaje jsou za školy a školská zařízení všech zřizovatelů (včetně soukromých a Ministerstva zemědělství).

²⁾ V roce 1996 se údaje za vyšší odborné školy sledovaly společně se středními odbornými školami.

³⁾ Údaje jsou včetně středisek praktického vyučování.

Zdroj: ÚIV

²⁷ „Odvětví školství“ je širší pojem než „školství“. Zahrnuje v sobě kromě vlastních škol a školských zařízení všech zřizovatelů např. podniková školící střediska, autoškoly apod. Nezahrnuje naopak pracovníky státní správy ve školství. „Školství“ zahrnuje školy a školská zařízení všech zřizovatelů a státní správu ve školství včetně servisních přímo řízených organizací MŠMT. „Resort školství“ zahrnuje školy a školská zařízení zřizovaná MŠMT a obcemi a také státní správu ve školství včetně servisních přímo řízených organizací MŠMT.

²⁸ Počet zaměstnanců je uváděn jako průměrný přepočtený počet za rok. Kompletní údaje o počtech zaměstnanců ve školství (včetně soukromých škol a škol delimitovaných z jiných resortů) jsou k dispozici od roku 1996. Proto bylo jako referenční rámec v této kapitole zvoleno období 1996–2000.

Tabulka 69: Podíl nestátního sektoru na zaměstnanosti v jednotlivých druzích a typech škol v letech 1996–2000 (v %)

	1996	1997	1998	1999	2000
Školství celkem	3,9 %	4,0 %	3,8 %	3,6 %	3,6 %
Regionální školství¹⁾	4,4 %	4,5 %	4,4 %	4,2 %	4,1 %
v tom: mateřské školy	2,1 %	2,0 %	1,6 %	1,5 %	1,3 %
základní školy	0,6 %	0,6 %	0,7 %	0,7 %	0,8 %
střední školy ²⁾	12,1 %	12,6 %	12,5 %	11,8 %	11,3 %
vyšší odborné školy ²⁾	*	33,0 %	33,2 %	30,1 %	28,5 %

Poznámky: ¹⁾ Podíl je včetně údajů za školy a školská zařízení zřizované Ministerstvem zemědělství.

²⁾ V roce 1996 se údaje za vyšší odborné školy sledovaly společně se středními odbornými školami.

Zdroj: ÚIV

vysokých, speciálních) – zabývají se výukou nebo jejím zajištěním. Tito pracovníci se podílejí na celkové zaměstnanosti ve školství 76 %, na zajišťování sociálního zázemí dětí, žáků a studentů²⁹ se podílí 23 % pracovníků a v oblasti řízení školství pracuje 1 % zaměstnanců.

Na zaměstnanosti ve školství se v roce 2000 nejvíce podílejí základní školy (téměř 28,7 % ze všech zaměstnanců školství) a střední školy (19,7 %). Vysoké školy se podílely na zaměstnanosti ve školství 11 %. Největší zastoupení zaměstnanosti u nestátního sektoru (soukromých zřizovatelů a církve) vykazují vyšší odborné školy (28,5 %) a střední školy (11,3 %).

B6.1.2 Vývoj zaměstnanosti v letech 1996–2000

Od roku 1996, kdy máme kompletní údaje o počtech pracovníků ve školství (včetně soukromých škol, škol delimitovaných z jiných resortů) klesal až do roku 1999 celkový počet zaměstnanců ve školství (o 7 % od roku 1996, tedy o 22 tis.). V roce 2000 tento počet zaměstnanců mírně vzrostl (meziroční nárůst o 0,7 %, tj. o 2 tisíce zaměstnanců). Vývoj celkového počtu pracovníků ve školství byl ve sledovaném období ovlivněn několika faktory:

- poklesem počtu dětí na školách z důvodu poklesu demografické křivky,

- zavedením povinné devítileté školní docházky na základní škole a následnou absencí jednoho postupového ročníku středních škol,
- změnami v počtu hodin přímé vyučovací povinnosti učitelů,
- omezením počtu dělených hodin ve výuce v neodůvodněných případech,
- optimalizací sítě škol,
- prudkým nárůstem počtu studentů vysokých škol,
- strukturálními změnami zvláště ve středním školství (zrušení pomaturitního studia, navýšení počtu žáků oborů ukončených maturitní zkouškou na úkor oborů učebních).

Tyto změny ovlivnily nejen celkový počet pracovníků, ale i počty pracovníků na jednotlivých typech a druzích škol, které se vyvíjely odlišně.

Celkový počet zaměstnanců v roce 2000 ve srovnání s rokem 1996 celkově poklesl o 6,7 % (20 tis.).

V regionálním školství poklesl celkový počet zaměstnanců od roku 1996 do roku 2000 o 20 tisíc (7,6 %). Největší pokles byl zaznamenán mezi rokem 1997 a 1998, kdy byly navýšeny počty hodin přímé vyučovací povinnosti³⁰. Ty však byly v roce 1999 vráceny zhruba na stejnou úroveň jako v roce 1996, a tak mezi roky 1998 a 1999 došlo k mírnému zvýšení počtu zaměstnanců základ-

Tabulka 70: Vývoj meziroční změny počtu zaměstnanců na jednotlivých druzích a typech škol¹⁾ v letech 1996–2000

	Pokles / růst – absolutně				Pokles / růst – v %			
	1997/96	1998/97	1999/98	2000/99	1997/96	1998/97	1999/98	2000/99
Mateřské školy	-1 998	-1 911	-976	-1 002	-5,3 %	-5,3 %	-2,9 %	-3,0 %
Základní školy	384	-2 542	425	935	0,5 %	-3,1 %	0,5 %	1,2 %
Speciální školy	450	-428	271	526	3,2 %	-2,9 %	1,9 %	3,6 %
Gymnázia	-495	-365	169	539	-4,1 %	-3,1 %	1,5 %	4,7 %
Střední a vyšší odborné školy	-2 700	-1 411	-717	505	-10,2 %	-5,9 %	-3,2 %	2,3 %
Střední odborná učiliště ²⁾	-5 165	-4 660	-1 263	698	-15,3 %	-16,3 %	-5,3 %	3,1 %
Vysoké školy ³⁾	51	-202	216	139	0,2 %	-0,6 %	0,7 %	0,4 %

Poznámky: ¹⁾ Údaje jsou za školy a školská zařízení všech zřizovatelů (včetně soukromých a Ministerstva zemědělství).

²⁾ Údaje včetně středisek praktického vyučování.

³⁾ Údaje jsou včetně údajů za koleje, menzy, školní zemědělské statky a školní lesní statky.

Zdroj: ÚIV

²⁹ Jedná se o stravování (školní jídelny a menzy), ubytování (domovy mládeže a koleje), volnočasové aktivity (ZUŠ, družiny a školní kluby), ústavní výchovu a poradenství.

³⁰ Podrobněji viz kapitola B6.2 Učitelé a ředitelé škol.

ních škol, gymnázií a speciálních škol. Mezi roky 1999 a 2000 došlo k růstu počtu zaměstnanců základních, středních, speciálních škol a k mírnému růstu i u vyšších odborných škol. Ostatní zařízení zaznamenala mírný pokles počtu pracovníků o 0,5 %.

Základní školy zaznamenaly od roku 1996 do roku 2000 mírné snížení počtu zaměstnanců o 0,8 tis. (1 %). Tento malý pokles je způsoben především nutností navýšit počty učitelů prvního stupně po jeho prodloužení ze čtyř na pět let. Pokles počtu zaměstnanců **středních škol** (o 17,1 tis. tj. 23,6 % od roku 1996) má příčinu v poklesu počtu žáků v důsledku chybějícího postupového ročníku, zrušení pomaturitního studia, v celkovém snížení počtu škol v důsledku optimalizace a také převedením experimentálně ověřovaného vyššího odborného studia na vyšší odborné školy. Mírné navýšení jejich počtu v roce 2000 oproti roku 1999 je způsobeno naplněním všech postupových ročníků (SOU v roce 1999/2000, SOŠ v roce 2000/01).

U **vysokých škol** se počty pracovníků v celém období od roku 1996 prakticky neměnily (počet pracovníků narostl pouze zhruba o 200) i přes to, že vzdělávání na vysokých školách se účastní stále více studentů.

Vývoj zaměstnanců státní správy a přímo řízených organizací se v letech 1996–2000 prakticky nezměnil a pohybuje se okolo 3,7–3,8 tisíc.

B6.2 Učitelé a ředitelé škol

B6.2.1 Počet učitelů, jejich struktura, vývoj

V roce 2000 pracovalo ve školství celkem 150,9 tis. učitelů³¹, kteří tvořili 55 % všech zaměstnanců ve školství. Většina učitelů (138,1 tis.) působí v oblasti regionálního školství (tj. 91,5 %), na vysokých školách vyučuje 12,8 tis. pedagogů.

Na SOU kromě učitelů dále v roce 2000 působilo 8,1 tisíce mistrů odborné výchovy³², což je 34,6 % ze všech zaměstnanců SOU. Mistři odborné výchovy působí také na speciálních školách (0,7 tisíce).

V období 1996–1999 postupně klesal průměrný přepočtený počet pracovníků (roční průměr) v oblasti regionálního školství, celkový pokles činil 9,4 tisíc učitelů. Pokles počtu učitelů ovlivňovaly stejné faktory jako vývoj celkové zaměstnanosti. Největší pokles jsme zaznamenali mezi roky 1997 a 1998, kdy počet učitelů v regionálním školství poklesl o 7,1 tisíc (tj. 5 %) učitelů a také došlo k úbytku mistrů odborné výchovy na SOU o 1,7 tisíce (tj. 22 %). Tento pokles byl způsoben především navýšením míry vyučovací povinnosti učitelů v roce 1997, omezením počtu odučených hodin na školách (omezení dělených hodin)³³, optimalizací sítě středních škol a postihl všechny druhy a typy škol v regionálním školství. V roce 1999 se tento pokles v zásadě zastavil v souvislosti

Tabulka 71: Počet učitelů a mistrů odborné výchovy (v tis.) v letech 1996–2000 a jejich podíl na celkovém počtu pracovníků podle jednotlivých druhů a typů škol (v %) v roce 2000

	Počet učitelů a mistrů odborné výchovy					Počet učitelů z počtu pracovníků
	1996	1997	1998	1999	2000	2000
Regionální školství (učitelé a mistři odborné výchovy)¹⁾	156,3	152,9	144,2	143,6	146,9	59,6 %
z toho: učitelé v regionálním školství celkem	144,9	143,0	135,9	135,5	138,1	56,0 %
mateřské školy	27,7	26,3	24,9	24,2	23,6	73,6 %
základní školy	62,7	63,3	61,0	61,5	62,6	77,4 %
střední školy (učitelé a mistři odborné výchovy) ²⁾	49,5	45,0	40,0	39,1	41,2	74,5 %
v tom: gymnázia vč. sportovních škol	9,8	9,3	8,9	9,1	9,6	79,7 %
střední odborné školy	17,6	16,7	15,2	14,5	15,1	75,8 %
učitelé na SOU ³⁾	11,1	9,7	8,3	8,0	8,4	35,9 %
mistři odborné výchovy na SOU	11,0	9,3	7,6	7,5	8,1	34,7 %
vyšší odborné školy ²⁾	.	1,0	1,4	1,6	1,7	75,8 %
speciální školy	9,0	9,4	9,0	9,2	9,8	65,3 %
mistři OV na speciálních školách	0,4	0,6	0,7	0,7	0,7	4,7 %
Vysoké školství celkem⁴⁾	13,0	13,2	13,3	13,6	12,8	47,3 %
z toho: vysoké školy	13,0	13,2	13,3	13,6	12,8	52,9 %

Poznámky: ¹⁾ Údaje jsou za školy a školská zařízení všech zřizovatelů (včetně soukromých a Ministerstva zemědělství).

²⁾ V roce 1996 se údaje za vyšší odborné školy sledovaly společně se středními odbornými školami.

³⁾ Údaje jsou včetně středisek praktického vyučování.

⁴⁾ Údaje jsou včetně kolejí, menz, ŠZS a ŠLP. Kategorie učitel je na VŠ nahrazena kategorií pedagogický pracovník.

Zdroj: ÚIV

³¹ Počet učitelů je uváděn jako průměrný přepočtený počet za rok. Do kategorie učitel jsou zahrnuti i ředitelé škol a jejich zástupci.

³² Mistři odborné výchovy nespádají do kategorie učitel.

³³ Snížení počtu učitelů v roce 1998 se dotklo především učitelů důchodového věku, kterým nebyly prodlžovány termínované pracovní smlouvy, a dále nekvalifikovaných a externích učitelů.

Tabulka 72: Meziroční pokles počtu učitelů a mistrů odborné výchovy na jednotlivých druhích a typech škol¹⁾ v letech 1996–2000

	Pokles / růst – absolutně				Pokles / růst – v %			
	1997/96	1998/97	1999/98	2000/99	1997/96	1998/97	1999/98	2000/99
Mateřské školy	-1 382	-1 468	-645	-649	-5,0 %	-5,6 %	-2,6 %	-2,7 %
Základní školy	630	-2 365	542	1 123	1,0 %	-3,7 %	0,9 %	1,8 %
Speciální školy	410	-353	202	558	4,6 %	-3,8 %	2,2 %	6,0 %
Gymnázia	-477	-393	160	506	-4,9 %	-4,2 %	1,8 %	5,6 %
Střední a vyšší odborné školy	77	-1 147	-439	581	0,4 %	-6,5 %	-2,6 %	3,6 %
Střední odborná učiliště ²⁾	-1 329	-1 391	-375	459	-12,0 %	-14,3 %	-4,5 %	5,8 %
Mistři odborné výchovy na SOU	1 697	-1 685	-119	688	-15,5 %	-18,2 %	-1,6 %	9,2 %
Vysoké školy	247	76	300	-801	1,9 %	0,6 %	2,3 %	-5,9 %

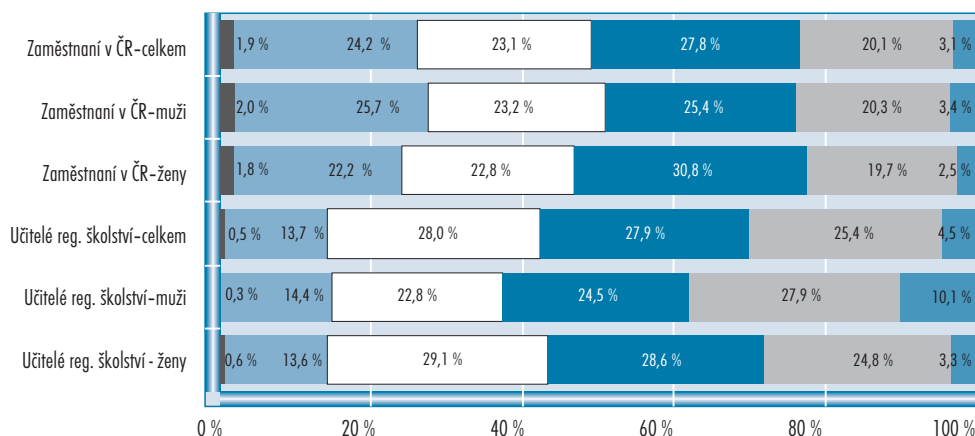
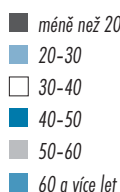
Poznámky: ¹⁾ Údaje jsou za školy a školská zařízení všech zřizovatelů (včetně soukromých a Ministerstva zemědělství).

²⁾ Údaje včetně středisek praktického vyučování.

Zdroj: ÚIV

Obrázek 39:

Struktura zaměstnanců v ČR a učitelů v regionálním školství podle věku a pohlaví k 31. 12. 1999 (v %)

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

s navrácením počtu hodin přímé vyučovací povinnosti zhruba na úroveň roku 1996³⁴. Toto opatření, které platí od počátku školního roku 1999/2000, se sice promítlo do okamžitého zvýšení počtu učitelů od září 1999, ale sledovaný ukazatel (průměrný přepočtený počet za rok) mohlo ovlivnit jen částečně. Přesto u některých typů škol (ZŠ, speciální školy, gymnázia, VOŠ) už za rok 1999 došlo k mírnému zvýšení celoročního průměru počtu učitelů³⁵. V roce 2000 byl významnější růst počtu učitelů zaznamenán již u všech druhů škol (kromě mateřských škol a vysokých škol), u středních škol byl ovlivněn i doplněním všech postupových ročníků.

V roce 2000 počet učitelů celkem proti roku 1999 vzrostl (o 1,8 tis.), vzrostly počty učitelů základních, středních, speciálních a mírně i vyšších odborných škol, u vysokých škol počty učitelů naopak poklesly.

Ve sledovaném období let 1996–2000 se snížil počet učitelů středních škol (celkově o 1,6 tis. včetně učitelů vyšších odborných škol, jejichž počty není možné v roce 1996 oddělit). V oblasti

středních škol nejvíce poklesly počty učitelů na středních odborných učilištích (o 2,7 tis.) vzhledem k tomu, že o tyto školy byl stále menší zájem a prudce klesaly celkové počty jejich žáků. Naopak nepatrně vzrostly počty učitelů speciálních škol (o 0,8 tis.).

Počty pedagogů vysokých škol se od roku 1996 do roku 1999 mírně zvyšovaly, naopak v roce 2000 proti roku 1999 poklesly o 800, tj. pokles o 5,9 %. Předchozí nárůst počtu pedagogů vysokých škol je však ve srovnání s nárůstem počtu jejich studentů poměrně malý.

I přesto, že nebyly obnoveny termínované smlouvy učitelům – důchodcům, je podíl starších učitelů v pedagogických sborech českých škol stále vysoký. Na konci roku 1999 bylo 25,4 % učitelů ve věku 50–59 let a podíl učitelů nad šedesát let byl 4,5 %. Tyto podíly jsou za celé regionální školství, nejméně příznivá situace je především na základních školách, kde je podíl učitelů (nebo spíše učitelek) starších padesáti let ještě vyšší.

³⁴ Nařízení vlády ze dne 28. června 1999, kterým se mění nařízení vlády č. 68/1997 Sb., jímž se stanoví míra vyučovací povinnosti učitelů a míra povinnosti výchovné práce ostatních pedagogických pracovníků ve školství.

³⁵ Snížení přímé vyučovací povinnosti nepůsobí jen izolovaně, ale současně s dalšími faktory (populační pokles, racionalizační opatření atd.).

Velice nízký je podíl mladých učitelů do 29 let (14,2 %), což je způsobeno především tím, že ačkoli počet absolventů vysokých škol s pedagogickým vzděláním, kteří odcházejí po dokončení vysokoškolského studia učit do škol, není malý, značná část z nich však brzy odchází hledat uplatnění v jiných profesích. Svoji vinu na tomto stavu nese i odměňování učitelů, zvláště pak při nástupu absolventů pedagogických fakult do zaměstnání. Tento trend odchodu mladých učitelů (zejména mužů) se projevuje především ve větších městech se širokou škálou uplatnění mimo školství.

B6.2.2 Změny v postavení učitele v uplynulých letech

Role a postavení učitele se na konci 20. století výrazně mění. Spolu s rozvojem informačních technologií přestávají být učitelé pouhými zprostředkovateli vědomostí a dovedností žákům, ale jejich cílem je rozvíjet v žácích sociální hodnoty a morálku, pomáhat žákům a studentům hledat smysl poznání a vzdělávání a orientovat se v životě a společnosti. Vzhledem ke společenským změnám, posledních deseti let jsou učitelé nuceni hledat nové způsoby komunikace se žáky a jejich rodiči, část z nich byla nucena změnit kvalifikaci a přeorientovat se na výuku jiných předmětů. Spolu s rozvojem autonomie škol jsou učitelé nuceni reagovat na zvýšené nároky, které jsou na ně kladeny v oblasti metod a obsahu výuky.

Kromě změn v oblasti obsahu a metod výuky je práce učitelů ovlivněna především dvěma faktory, které můžeme kvantifikovat: **velikostí třídy a délkou přímé vyučovací povinnosti**. Klesající průměrná velikost tříd se přímo odráží v průměrných počtech žáků, kteří připadají na jednoho učitele, a tím i v částečném sní-

žení zatížení pedagogů. Prakticky na všech druhích a typech škol (s výjimkou škol mateřských) klesá až do roku 1996/97 počet žáků, kteří připadají na jednoho učitele. Tento pokles byl především způsoben celkovým poklesem demografické křivky, ale i častějším, v mnoha případech neodůvodněným, dělením tříd na hodiny výuky určitých předmětů, zájmem o jednotlivé studijní či učební obory). Zlomovým rokem byl školní rok 1997/98, kdy došlo k několika změnám ze strany ministerstva školství

➤ byly navýšeny počty hodin přímé vyučovací povinnosti učitelů (vyšší pracovní zatížení učitelů bylo pedagogickou veřejností vnímáno negativně),

➤ bylo vydáno opatření omezující nadměrné dělení tříd na výuku jednotlivých předmětů (tzv. Žlutá kniha).

Průměrný počet žáků na učitele v roce 1998 odpovídá zhruba stavu v předchozím roce, ve školním roce 1999/2000 došlo k opětovnému snížení průměrného počtu žáků na jednoho učitele, a to především díky snížení míry přímé vyučovací povinnosti na úroveň roku 1996. Ve školním roce 2000/01 došlo opět ke mírnému snížení průměrného počtu žáků na jednoho učitele u MŠ i ZŠ jako celku a ke zvýšení průměrného počtu žáků na jednoho učitele u gymnázií a SOŠ.

Ředitelé škol a vedoucí pracovníci

V období od roku 1989 byla značně posílena autonomie škol v oblasti ekonomické, pracovněprávní a kurikulární, což s sebou neslo zvýšení pravomocí ředitelů škol a školských zařízení a vedoucích pracovníků. Ředitelé se stali na úrovni nejnižšího článku státní správy ve školství nejdůležitějším článkem v oblasti řízení

Tabulka 73: Vývoj průměrného počtu žáků na jednoho učitele ve vybraných typech škol v letech 1989/1990–2000/2001

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/2000	2000/2001
Mateřská škola	12,4	11,0	10,8	10,9	12,1	12,2	11,9	11,5	11,9	12,0	11,9	11,8
Základní škola	20,0	18,9	18,2	17,1	16,6	16,2	15,9	15,8	16,7	16,6	15,8	15,5
1. stupeň ZŠ	24,5	23,1	22,1	21,1	20,7	20,4	20,2	19,9	20,2	19,8	19,0	19,0
2. stupeň ZŠ	17,3	16,4	15,8	14,6	14,0	13,3	13,0	12,3	13,5	13,5	12,9	12,9
Gymnázium	12,2	13,1	12,4	11,4	10,8	10,3	10,2	10,1	10,8	11,0	10,8	10,9
Střední odborná škola	9,6	9,4	8,7	7,7	7,4	7,1	*	*	*	7,3	7,0	7,6

Poznámky: Počet žáků = počet žáků v denním studiu.

Počet učitelů = počet fyzických osob.

U SOŠ není v letech 1995/96 až 1997/98 možné rozlišit učitele tehdejších integrovaných středních škol.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 74: Vývoj míry vyučovací povinnosti učitelů (hod/týden) v letech 1991–2000

	Počet hodin přímé vyučovací (nebo výchovné) činnosti týdně		
	platnost od 1. 11. 1992 ¹⁾	platnost od 1. 9. 1997 ²⁾	platnost od 1. 9. 1999 ³⁾
MŠ vč. speciálních	31	33	31
ZŠ vč. speciálních 1. stupeň	23	24	22
2. stupeň + nižší roč. víceletých G	22	24	22
SŠ vč. speciálních a vč. VOŠ	21	23	21

Poznámky: ¹⁾ Dle nařízení vlády ČR č. 503/92 Sb.

²⁾ Dle nařízení vlády ČR č. 68/97 Sb.

³⁾ Dle nařízení vlády ČR č. 153/99 Sb. ze dne 28. 6. 1999.

Zdroj: ÚIV

školsví a v minulém období nejvíce ovlivnili vývoj školství. Stávají se vlastně manažery svých škol (na rozdíl od funkce „pedagogického vedoucího školy“ v minulých letech) a jejich práce vyžaduje sledování všech aspektů rozvoje školy – pedagogického, ekonomického, personálního a koncepčně-strategického.

Posílení autonomie škol a školských zařízení však spolu neslo i některé negativní jevy. Vznikalo velké množství malých škol – právních subjektů s vysokou mírou autonomie, postupně se snižovala objektivita systému financování škol a neodpovídala struktura řízení státní správy a řízení především středních škol (úroveň okresů, ze které je střední školství řízeno, je velice malou územní jednotkou). Výskyt těchto negativních jevů vedl ministerstvo školství v roce 1997 k vyhlášení programu optimalizace sítě středních škol, jehož hlavním cílem bylo snížení celkového počtu středních škol (právních subjektů), optimalizace oborové struktury vzdělávací nabídky a postupné zvyšování průměrné velikosti středních škol.

B6.3 Platy a platová úroveň ve školství

Průměrná měsíční nominální mzda v resortu školství v roce 2000 byla ve výši 11 917 Kč, z toho v regionálním školství 11 598 Kč a na vysokých školách 14 034,- Kč.

Od roku 1997 narostla **nominální mzda** ve školství o 17,8 % (v oblasti regionálního školství taky o 17,8 %, u vysokých škol o 18,3 %). Nárůst však nebyl plynulý, výši platů v letech 1997 a 1998 ovlivnila úsporná opatření vlády (tzv. „balíčky“) a z toho důvodu průměrné platy ve školství narůstaly velice pomalu

(zhruba o 5 %). Zlepšení nastalo až v roce 1999, a to především díky zvýšení platových tarifů³⁶ (průměrná nominální mzda ve školství se zvýšila o 13,1 %). V roce 2000 naopak poklesla průměrná nominální mzda v resortu školství proti roku 1999 o 0,5 %. Úroveň **reálných platů** ve stálých cenách roku 1997 v roce 1998 poklesla až do roku 1998, teprve v roce 1999 reálné platy ve školství proti roku 1998 narostly o 10,8 %. Celkově se ve školství reálné platy v roce 2000 zvýšily od roku 1997 pouze o 0,4 %. V letech 1997 a 1998 dokonce došlo ke snížení reálné mzdy (v roce 2000 o 4,3 % oproti předchozímu roku a v roce 1998 oproti roku 1997 dokonce o 5,4 %).

Ve srovnání s růstem výše průměrného platu v národním hospodářství rostly platy pracovníků ve školství v letech 1997 a 1998 pomaleji, zlepšení nastalo v roce 1999 díky výše citovanému navýšení základních tarifů (průměrná reálná mzda vzrostla ve školství o 10,8 %). Ve srovnání s platy v nepodnikatelské sféře platy ve školství narůstaly zhruba stejně. V roce 2000 nastal ve školství meziroční pokles průměrné nominální i reálné mzdy. Pokles průměrné reálné mzdy v roce 2000 proti roku 1999 nastal i v nepodnikatelské sféře. Průměrné nominální i reálné mzdy v roce 2000 ve srovnání s rokem 1997 vzrostly. Reálná mzda ve školství se vrátila zhruba na úroveň roku 1997 (pouze o 0,4 % více). Ve vysokém školství byla reálná mzda v roce 2000 o 0,7 % vyšší než v roce 1997, v regionálním školství o 0,3 % vyšší.

Celkový objem vyplacených mzdových prostředků³⁷ pracovníků školství v roce 2000 byl 36,51 mld. Kč, největší podíl (85,5 %) byl vyplacen na mzdy pracovníků regionálního školství.

Tabulka 75: Vývoj nominálních a reálných mezd v resortu školství a v národním hospodářství v letech 1997–2000

Průměrná měsíční nominální mzda ČR celkem (na přepoč. osoby)¹⁾	1997 11 027	1998 12 056	1999 13 042	2000 13 912
z toho: nepodnikat. sféra (na přep.) ²⁾	10 672	11 082	12 507	12 830
Pracovníci resortu školství celkem	10 114	10 590	11 982	11 917
z toho: regionální školství ³⁾	9 845	10 287	11 637	11 598
vysoké školství ⁴⁾	11 867	12 549	14 142	14 034
Meziroční nárůst průměrné nominální mzdy v %				
ČR celkem (na přepoč. osoby)¹⁾	9,3 %	8,2 %	6,7 %	26,2 %
z toho: nepodnikat. sféra (na přep.) ²⁾	3,8 %	12,9 %	2,6 %	20,2 %
Pracovníci resortu školství celkem	4,7 %	13,1 %	-0,5 %	17,8 %
z toho: regionální školství ³⁾	4,5 %	13,1 %	-0,3 %	17,8 %
vysoké školství ⁴⁾	5,7 %	12,7 %	-0,8 %	18,3 %
Meziroční nárůst průměrné reálné mzdy v %				
ČR celkem (na přepoč. osoby)¹⁾	-1,2 %	6,0 %	2,7 %	7,5 %
z toho: nepodnikat. sféra (na přep.) ²⁾	-6,2 %	10,6 %	-1,3 %	2,4 %
Pracovníci resortu školství celkem	-5,4 %	10,8 %	-4,3 %	0,4 %
z toho: regionální školství ³⁾	-5,6 %	10,8 %	-4,1 %	0,3 %
vysoké školství ⁴⁾	-4,5 %	10,4 %	-4,5 %	0,7 %

Poznámky: ¹⁾ Zdroj ČSÚ; data jsou ve srovnatelné metodice r. 2000.

²⁾ Dříve název rozpočtová sféra.

³⁾ Za školy a školská zařízení zřizovatelů MŠMT a obce. Průměrná mzda je vypočtena ze mzdových prostředků poskytnutých ze státního rozpočtu.

⁴⁾ VŠ včetně kolejí, menz, zahraničních lektorů, vysokoškolských zem. a lesních statků.

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

³⁶ Nařízení vlády č. 247/1998 Sb.

³⁷ Jedná se o mzdové prostředky státního rozpočtu a rozpočtu obcí, nejsou zahrnuty vyplacené mzdové prostředky z vedlejší hospodářské činnosti.

Tabulka 76: Vývoj objemu mzdových prostředků v resortu školství (v mld. Kč) a jejich podílu na celkových mzdových výdajích na školství (v %) v letech 1996–2000

Objem mzdových prostředků	1996	1997	1998	1999	2000
Resort školství celkem	31,93	32,51	32,62	36,72	36,51
v tom: státní správa	0,47	0,50	0,50	0,57	0,57
servisní organizace MŠMT ¹⁾	0,10	0,10	0,10	0,12	0,12
regionální školství	27,33	27,74	27,62	31,03	31,22
vysoké školství	4,03	4,17	4,40	5,00	4,60
Regionální školství²⁾	27,33	27,74	27,62	31,03	31,22
z toho: mateřské školy	3,46	3,42	3,38	3,75	3,62
základní školy	9,75	10,30	10,46	11,76	11,77
speciální školy	1,70	1,78	1,81	2,09	2,15
gymnázia	1,42	1,46	1,47	1,67	1,74
střední odborné školy	3,00	2,66	2,57	2,79	2,87
střední odborná učiliště ³⁾	2,89	2,58	2,17	2,32	2,46
vyšší odborné školy ⁴⁾	-	0,13	0,19	0,27	0,28
Podíl na výdajích v %:					
Resort školství celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
v tom: státní správa	1,5 %	1,5 %	1,5 %	1,6 %	1,6 %
servisní organizace MŠMT ¹⁾	0,3 %	0,3 %	0,3 %	0,3 %	0,3 %
regionální školství	85,6 %	85,3 %	84,7 %	84,5 %	85,5 %
vysoké školství	12,6 %	12,8 %	13,5 %	13,6 %	12,6 %

Poznámky: ¹⁾ Údaje jsou bez pedagogických center (ta jsou zahrnuta do regionálního školství).

²⁾ Údaje jsou za školy a školská zařízení zřizovatelů MŠMT a obce, jedná se jen o prostředky státního rozpočtu. V roce 1996 jsou údaje včetně delimitovaných škol z Ministerstva hospodářství a zdravotnictví.

³⁾ Údaje jsou včetně středisek praktického vyučování.

⁴⁾ V roce 1996 se údaje za vyšší odborné školy sledovaly společně se středními odbornými školami.

Zdroj: ÚIV

B6.4 Vývoj platů učitelů

Průměrný měsíční plat učitele v regionálním školství v roce 2000 činil 13 609 Kč. Nejvyšší platy pobírali učitelé středních škol (učitelé gymnázií 15 351 Kč, středních odborných škol 15 700 Kč a učitelé středních odborných učilišť 15 752 Kč). Pedagogové vysokých škol pobírali v průměru 18 004 Kč (profesoři 28 052 Kč a docenti 22 755 Kč).

Ve srovnání s celorepublikovým platem byly výdělky učitelů regionálního školství v roce 2000 nižší o 2,2 % a vysokoškolských pedagogů vyšší o 29,4 %, což je pokles oproti roku 1996 (v roce 1996 činila průměrná mzda učitele v regionálním školství 112 % průměrné republikové mzdy a mzda vysokoškolského pedagoga dokonce 149 %). Celkový pokles této relace je důsledkem úsporných opatření vlády v letech 1997 a 1998 (restriktivní rozpočtová politika v letech 1997 a 1998 a zvýšení tarifní mzdy v roce 1999). To jsou faktory, které ovlivňují jak výši učitelských platů, tak i platy všech pracovníků resortu.

V poměru k platové úrovni v celé České republice plat učitelů regionálního školství v roce 2000 proti roku 1999 poklesl. Jejich plat byl o 2,2 % nižší než je celorepublikový průměr. Nejlépe jsou na tom učitelé SOŠ a SOU, kteří pobírali o cca 13 % více než je průměrná mzda v České republice³⁸. Průměrná mzda pe-

dagogů vysokých škol byla v roce 2000 o 29 % vyšší než celorepublikový průměr.

Mateřské školy:

Průměrné platy učitelek MŠ se mezi jednotlivými regiony liší jen málo – minimum je 10 394 Kč a maximum 10 934 Kč, což znamená rozpětí jen 540 Kč. Tato „diferenciace“ však nemůže vyrovnat rozdíly v obecných platových úrovních. Výhodou tohoto typu škol je, že většinu pedagogů zde tvoří ženy, u nichž je menší tlak na finanční zabezpečení rodiny a tedy snahu o odchod do lukrativnějšího zaměstnání.

Srovnáme-li poměr průměrného platu učitelky MŠ k obecné mzdové hladině regionu s hodnotami průměrných mezd v regionech, zjistíme, že čím je vyšší průměrná mzda v regionu, tím je vyšší rozdíl i mezi touto průměrnou mzdou a platem učitelky. To znamená, že platy učitelek MŠ prakticky ignorují obecné mzdové úrovně regionů. Nejvyšší je rozdíl průměrného platu učitelky MŠ k průměrné obecné mzdové hladině v regionu v Praze (tj. dosahují necelé 2/3 obecné úrovně platů v Praze). Tato situace může vést i ke snižování kvality učitelského personálu MŠ v ekonomicky silnějších regionech. A obráceně – pozitivně může působit v regionech chudších.

³⁸ Vztáhneme-li plat učitelů ke krajským či okresním průměrům, liší se jejich relativní postavení poměrně významně v závislosti na mzdové úrovni regionu (kraje).

Tabulka 77: Vývoj nominální a reálné mzdy učitelů na jednotlivých druzích a typech škol a jejich relace k průměrné mzdě v ČR (v %) v letech 1996–2000

Průměrný nominální plat učitelů ČR celkem (na přepočt. osoby) ¹⁾	1996	1997	1998	1999	2000
Učitelé regionálního školství²⁾	11 037	11 632	12 209	13 736	13 609
z toho: učitelky MŠ	8 657	9 045	9 424	10 762	10 663
učitelé ZŠ	11 208	11 788	12 414	13 863	13 668
učitelé G	12 697	13 505	13 997	15 497	15 351
učitelé SOŠ	12 741	13 391	14 083	15 862	15 700
učitelé SOU	12 110	13 186	13 960	15 869	15 752
učitelé spec. škol	11 908	12 401	13 192	14 944	14 814
Pedagogové vysokých škol	14 751	15 229	16 020	18 045	18 004
z toho: profesori	21 569	22 389	24 023	28 351	28 052
docenti	18 354	19 014	20 100	22 736	22 755
Poměr k průměrné mzdě v ČR v %					
Učitelé regionálního školství	111,8 %	105,5 %	101,3 %	105,3 %	97,8 %
z toho: učitelky MŠ	87,7 %	82,0 %	78,2 %	82,5 %	76,6 %
učitelé ZŠ	113,5 %	106,9 %	103,0 %	106,3 %	98,2 %
učitelé G	128,6 %	122,5 %	116,1 %	118,8 %	110,3 %
učitelé SOŠ	129,0 %	121,4 %	116,8 %	121,6 %	112,9 %
učitelé SOU	122,6 %	119,6 %	115,8 %	121,7 %	113,2 %
učitelé spec. škol	120,6 %	112,5 %	109,4 %	114,6 %	106,5 %
Pedagogové vysokých škol	149,4 %	138,1 %	132,9 %	138,4 %	129,4 %
z toho: profesori	218,4 %	203,0 %	199,3 %	217,4 %	201,6 %
docenti	185,9 %	172,4 %	166,7 %	174,3 %	163,6 %

Poznámky: ¹⁾ ČSÚ (data 1997–2000 ve srovnatelné metodice r. 2000).

²⁾ Údaje jsou za školy a školská zařízení zřizovatelů MŠMT a obce. V roce 1996 jsou údaje vč. delimitovaných škol z Ministerstva hospodářství a zdravotnictví. Průměrná mzda je vypočtena ze mzdových prostředků poskytnutých ze státního rozpočtu.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 78: Průměrné platy učitelů na jednotlivých druzích a typech škol za rok 2000 v jednotlivých regionech

Kraj	Průměrný měsíční plat učitelů ¹⁾						
	MŠ	ZŠ	G + sport. šk.	SOŠ	SOU + SPV	VOŠ	Spec. šk.
Praha	10 934	13 646	15 351	15 562	16 372	15 478	15 223
Středočeský kraj	10 805	13 907	15 732	15 719	16 135	16 643	14 891
Jihočeský kraj	10 932	13 789	15 423	15 583	15 945	17 764	14 904
Plzeňský kraj	10 729	13 628	15 322	15 833	16 193	16 264	14 953
Karlovarský kraj	10 394	13 484	15 354	15 951	16 531	15 408	14 505
Ústecký kraj	10 785	13 936	15 527	15 904	15 089	17 336	14 800
Liberecký kraj	10 418	13 711	15 083	15 922	15 456	15 076	15 035
Královéhradecký kraj	10 471	13 535	15 716	15 896	16 050	15 720	14 696
Pardubický kraj	10 630	13 930	15 428	15 564	15 979	15 823	14 653
Vysočina	10 433	13 735	15 371	15 764	15 590	16 442	14 194
Jihomoravský kraj	10 701	13 463	15 312	15 618	15 685	15 462	15 313
Olomoucký kraj	10 738	13 548	14 714	15 214	14 960	15 629	14 442
Zlínský kraj	10 566	13 650	15 782	16 257	16 233	18 323	14 927
Moravskoslezský kraj	10 438	13 481	15 065	15 550	15 379	16 504	14 456
ČR celkem	10 663	13 668	15 351	15 700	15 752	16 307	14 814

Poznámka: ¹⁾ Údaje jsou za školy a školská zařízení zřizovatelů MŠMT a obce. V roce 1996 jsou údaje vč. delimitovaných škol z Ministerstva hospodářství a zdravotnictví. Průměrná mzda je vypočtena ze mzdových prostředků poskytnutých ze státního rozpočtu.

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

Tabulka 79: Poměr platu učitele k obecné mzdové hladině regionu na jednotlivých druhích a typech škol za rok 2000 v jednotlivých regionech

Kraj	Poměr platu učitelů k obecné mzdové hladině regionu ¹⁾						
	MŠ	ZŠ	G + sport. šk.	SOŠ	SOU + SPV	VOŠ	Spec. šk.
Praha	-37,5 %	-22,0 %	-12,2 %	-11,0 %	-6,4 %	-11,5 %	-13,0 %
Středočeský kraj	-22,9 %	-0,8 %	12,2 %	12,1 %	15,1 %	18,7 %	6,2 %
Jihočeský kraj	-13,6 %	9,0 %	21,9 %	23,2 %	26,0 %	40,4 %	17,8 %
Plzeňský kraj	-18,0 %	4,1 %	17,1 %	21,0 %	23,7 %	24,3 %	14,2 %
Karlovarský kraj	-13,6 %	12,0 %	27,6 %	32,5 %	37,3 %	28,0 %	20,5 %
Ústecký kraj	-15,5 %	9,2 %	21,7 %	24,7 %	18,3 %	35,9 %	16,0 %
Liberecký kraj	-16,5 %	9,9 %	20,9 %	27,6 %	23,9 %	20,8 %	20,5 %
Královéhradecký kraj	-15,3 %	9,5 %	27,1 %	28,6 %	29,8 %	27,1 %	18,8 %
Pardubický kraj	-11,7 %	15,8 %	28,2 %	29,3 %	32,8 %	31,5 %	21,8 %
Vysočina	-10,5 %	17,8 %	31,8 %	35,2 %	33,7 %	41,0 %	21,7 %
Jihomoravský kraj	-14,6 %	7,5 %	22,2 %	24,7 %	25,2 %	23,4 %	22,3 %
Olomoucký kraj	-10,0 %	13,6 %	23,4 %	27,5 %	25,4 %	31,0 %	21,1 %
Zlínský kraj	-13,8 %	11,3 %	28,7 %	32,6 %	32,4 %	49,4 %	21,7 %
Moravskoslezský kraj	-20,3 %	2,9 %	15,0 %	18,7 %	17,4 %	26,0 %	10,4 %
ČR celkem	-23,4 %	-1,8 %	10,3 %	12,9 %	13,2 %	17,2 %	6,5 %

Poznámka: ¹⁾ Tento ukazatel je vypočítán jako podíl průměrného platu učitele a průměrné mzdy zaměstnanců podnikatelské i nepodnikatelské sféry celkem dle regionů (z dat ČSÚ).

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

Základní školy:

Při porovnání průměrných platů učitelů ZŠ mezi jednotlivými kraji vidíme opět jen velmi malé rozdíly. Rozdíly v průměrných platech se pohybují v rozmezí jen 473 Kč (maximum činí 13 936 Kč a minimum 13 463 Kč), což je dokonce méně než u MŠ (v absolutních číslech jsou platy učitelů ZŠ zhruba o 30 % vyšší než platy učitelů MŠ).

Vztah průměrných učitelských platů k průměrnému platu v regionu je stejný jako v případě MŠ, pouze s tím rozdílem, že platy na ZŠ jsou vyšší a téměř ve všech krajích se pohybují nad průměrem.

Střední školy:

Při porovnání průměrných platů učitelů v jednotlivých typech středních škol zjistíme velkou vyrovnanost, rozdíly se pohybují v řádech korun. Nejvyšší platy na celorepublikové úrovni mají učitelé SOU, poté učitelé SOŠ a nejmenší platy mají učitelé gymnázií.

Gymnázia:

U učitelů gymnázií můžeme pozorovat větší diferenciaci průměrných platů než u učitelů MŠ a ZŠ.

Rozdíl mezi nejvyšším a nejnižším průměrným a „regionálním“ platem učitele gymnázia v roce 2000 činil 717 Kč. Nejvyšší průměrný plat učitele gymnázia v roce 2000 byl ve Zlínském kraji, nejnižší v Moravskoslezském kraji.

Učitelské platy na gymnáziích se pohybují nad obecnou mzdovou úrovní v regionu, kromě Prahy. Platy na tomto typu školy se neřídí obecnou mzdovou úrovní regionu.

SOŠ:

Diferenciace průměrných příjmů učitelů SOŠ je větší než u učitelů gymnázií (1,5 krát), rozdíl nejvyššího a nejnižšího průměrného regionálního platu učitelů SOŠ činí 1 043 Kč. Nejvyšší průměrný plat dostávají učitelé SOŠ v roce 2000 ve Zlínském kraji a nejnižší v Olomouckém kraji.

O vztahu průměrného platu učitele na státních středních odborných školách lze prohlásit prakticky totéž, co platí i pro státní gymnázia: kromě Prahy přesahují platy učitelů průměrnou mzdovou úroveň regionu. Odchylna od celkového průměru úzce souvisí s celkovou průměrnou mzdou v kraji.

SOU:

Průměrné platy „průměrného krajského učitele SOU se v roce 2000 pohybovaly mezi 14 960 Kč a 16 531 Kč, rozdíl nejnižšího a nejvyššího platu činil 1 571 Kč (tj. vykazují 2,2 krát vyšší diferenciaci průměrných příjmů než u učitelů gymnázií a 1,5 krát vyšší diferenciaci než u učitelů SOŠ).

Obdobně jako u předcházejících typů škol platí, že kromě Prahy přesahují platy učitelů státních středních odborných učilišť ve všech ostatních krajích obecnou mzdovou úroveň regionu. Ani zde však příliš nesledují tuto obecnou mzdovou úroveň regionu.

Speciální školy:

Platová úroveň učitelů speciálních škol je mezi jednotlivými kraji jen velmi málo diferencovaná. Celkové rozpětí, ve kterém se regionální rozdíly průměrných platů učitelů pohybují, činí 1 119 Kč. Platy učitelů státních speciálních škol se v absolutním vyjádření obecně pohybují pod úrovní platů středoškolských učitelů, tj. učitelů gymnázií, SOŠ a SOU, ale nad úrovní platů učitelů základních škol.

Průměrné platy učitelů speciálních škol ve vztahu k obecné mzdové úrovni regionu tuto ignorují a stejně jako u předchozích typů škol obecnou mzdovou úroveň regionu, vyjma Prahy, přesahují.

VOŠ:

Platy učitelů vyšších odborných škol se obecně pohybují nad úrovní platů učitelů ostatních uvedených typů škol. Průměrné učitelské platy státních vyšších odborných škol ve Zlínském kraji převyšují obecnou mzdovou úroveň regionu téměř o 50 %, což je nejvíc ze všech krajů a sledovaných vzdělávacích úrovní. Obecnou mzdovou úroveň kraje přesahují, vyjma Prahy, platy učitelů VOŠ ve všech ostatních krajích. Také zde platy neodrážejí příliš stav v okolní společnosti.

Učitelské platy nejvíce převyšují platy zaměstnanců v krajích, kde je obecná mzdová úroveň nejnižší. Praha je naopak jediný kraj, kde jsou platy učitelů v průměru nižší než platy zaměstnanců, což je způsobeno obecně výrazně vyšší platovou úrovní zaměstnanců v Praze.

Obecně platí, že platy učitelů jsou regionálně diferencovány v menší míře než platy zaměstnanců, které odrážejí celkovou ekonomickou vyspělost kraje.

Platové podmínky učitelů a jejich vývoj

Učitelé škol zřizovaných státem a obcemi jsou odměňováni podle stejných pravidel jako všichni zaměstnanci státních rozpočtových a příspěvkových organizací (zákon č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech, v posledním platném znění). Jejich tarifní plat je stanoven na základě délky započitatelné praxe a na základě nejvyššího dosaženého vzdělání. Dynamičtější růst tarifních platů na počátku kariérní dráhy (týká se hlavně mladých nastupujících učitelů) zajistila vláda svým nařízením (nařízení vlády č. 70/1996 Sb.). Další úprava výše tarifní mzdy následovala v roce 1999 (nařízení vlády č. 247/1998 Sb.) a poslední v roce 2001 (nařízení vlády č. 453/2000 Sb.).

Učitelé soukromých a církevních škol a pedagogičtí pracovníci vysokých škol jsou odměňováni podle zákona č. 1/1992 Sb., o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výděлку, v posledním platném znění.

Tabulka 80: Tarifní platy ve třídách 8–12 před a po 1. 1. 2000

Zařazení	Tarifní třída	Nástupní tarif (bez praxe)		Tarif po 15 letech praxe		Maximum (více než 32 let praxe)	
		před 1. 1. 00 ¹⁾	po 1. 1. 01 ²⁾	před 1. 1. 00 ¹⁾	po 1. 1. 01 ²⁾	před 1. 1. 00 ¹⁾	po 1. 1. 01 ²⁾
Učitelka mateřské školy	8	6 350	7 580	8 560	9 920	9 870	11 310
Učitel základní školy	9	7 030	8 390	9 510	11 020	10 930	12 520
Učitel střední a vyšší odborné školy	10	7 790	9 290	10 530	12 200	12 120	13 880

Poznámky: ¹⁾ Dle nařízení vlády č. 247/1998 Sb.

²⁾ Dle nařízení vlády č. 453/2000 Sb.

B7 Financování školství

B7.1 Výdaje na regionální školství

Pravidla financování stanoví zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů. Finanční toky jsou určovány zřizovatelskými kompetencemi. **Stát hradí prostřednictvím kapitoly 333-MŠMT výdaje stanovené zákonem**, a to finanční prostředky na platy a náhrady platů, popřípadě mzdy a náhrady mezd, na odměny za pracovní pohotovost, odměny za práci vykonávanou na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr a odstupné, na náklady na zvláštním způsobem stanovené odvody do sociálních a zdravotních fondů a ostatní náklady vyplývající z pracovněprávních vztahů, na nezbytné zvýšení nákladů spojených s výukou dětí zdravotně postižených, na výdaje na učební pomůcky a dále na výdaje na učebnice a školní potřeby, pokud se žákům poskytují bezplatně, a rovněž výdaje na další vzdělávání pedagogických pracovníků a finanční prostředky nad stanovený rozsah finančních prostředků pro školy, předškolní a školská zařízení, v nichž probíhá pokusné ověřování nových forem, metod nebo řízení vzdělávání. Od roku 2001 po delimitaci škol a školských zařízení na kraje

hradí stát také finanční prostředky na další rozvojové programy vyhlášené ministerstvem v souladu se schváleným dlouhodobým záměrem ministerstva a příslušného kraje.

Ostatní výdaje, tzn. **běžné provozní výdaje a výdaje kapitálové**, hradí zřizovatel školy. Výjimkou jsou církevní školy, jimž veškeré výdaje uhrazuje stát. V mateřských a základních školách jsou tedy ostatní výdaje hrazeny z rozpočtu kapitoly 700-obce, od roku 2001 budou tyto výdaje hrazeny z místních rozpočtů obcí a krajů.

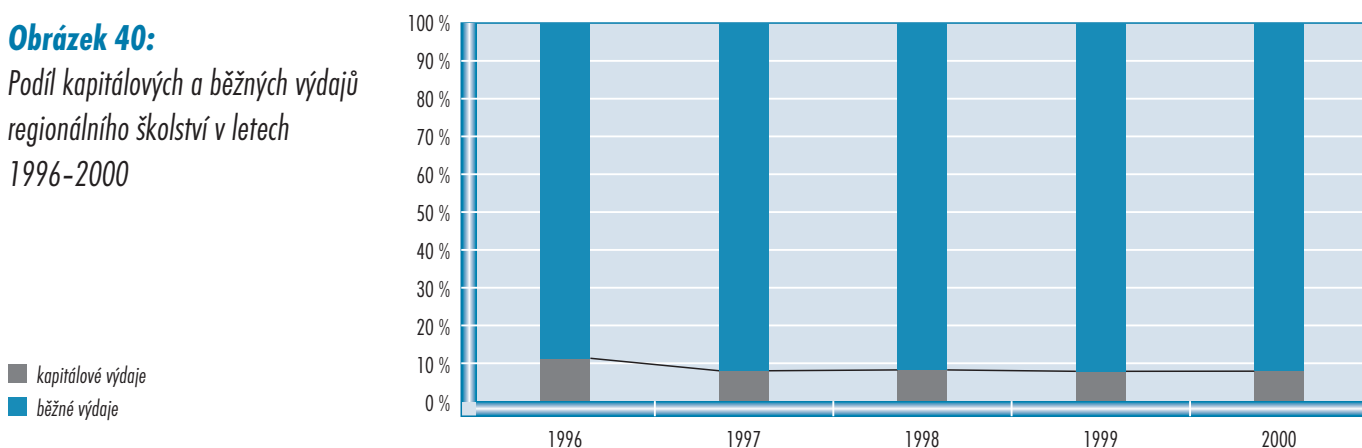
Do roku 2000 byly **celkové výdaje mateřských a základních škol** hrazeny z rozpočtu kapitol 333-MŠMT a 700-obce v poměru 2 : 1. Na **financování středních škol** se obce podílely zhruba 1 % (jsou totiž zřizovateli 19 středních škol), na **financování vyšších odborných škol** se obce nepodílí. Výdaje **speciálních škol** byly hrazeny z 98 % z rozpočtu MŠMT, zbývající 2 % byly hrazeny z rozpočtů obcí.

V této kapitole sledujeme výdaje, které v uplynulém období byly přerozdělovány z kapitoly 333-MŠMT přes rozpočty školských úřadů, a dále výdaje kapitoly 700-obce (pouze ty, které jsou uváděny v oddílech 31 a 32 rozpočtové skladby vzdělávání). V roce 1997 došlo k výrazné změně rozpočtové skladby, která rozšířila funkční třídění a umožnila podrobnější členění údajů o výdajích škol a školských zařízení³⁹.

³⁹ Ve skupině 3 služby pro obyvatelstvo, v oddílech 31 a 32, určených pro vzdělávání, bylo zavedeno pro podrobnější třídění peněžních operací několik nových paragrafů – například základní školy byly v rozpočtové skladbě platné do roku 1996 vykazovány včetně školních družin a klubů v jednom paragrafu 4002, v nové rozpočtové skladbě jsou pro ně zavedeny samostatné paragrafy.

Obrázek 40:

Podíl kapitálových a běžných výdajů
regionálního školství v letech
1996–2000

Výdaje ostatních resortů (Ministerstva hospodářství, Ministerstva zdravotnictví) jsou zahrnuty v časových řadách středních odborných škol a středních odborných učilišť z důvodu porovnatelnosti výdajů na tyto druhy škol v delším časovém období. Výdaje Ministerstva zemědělství jsou uváděna u středních odborných učilišť, výdaje Ministerstva obrany nejsou zahrnuty. Výdaje na regionální školství představovaly v celém časovém

období 74–85 % z výdajů na školství jako celek. Veřejné výdaje na školství činí v roce 2000 necelých 4,6 % z HDP, výdaje na regionální školství byly ve výši 3,6 % z HDP. Tyto prostředky představují výdaje na vzdělávání až do úrovně vyššího odborného vzdělávání včetně předškolní výchovy a na školská zařízení, v roce 2000 tvořily 81 % výdajů na školství. Celkový objem prostředků vynaložených na regionální školství se od roku 1996 zvýšil z 59,1 mld.

Tabulka 81: Výdaje na regionální školství v letech 1996 až 2000 (v tis. Kč)

	1996	1997	1998	1999	2000
Celkem	59 130 623	63 105 113	63 642 669	68 776 579	68 125 178
v tom běžné výdaje	52 438 473	58 048 174	58 391 415	63 366 629	62 733 892
kapitálové výdaje	6 692 150	5 056 939	5 251 254	5 409 950	5 391 286
v % běžné výdaje	88,7 %	92,0 %	91,7 %	92,1 %	92,1 %
kapitálové výdaje	11,3 %	8,0 %	8,3 %	7,9 %	7,9 %
Výdaje na regionální školství z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT					
Celkem	42 989 472	49 377 812	49 702 425	54 293 980	53 856 778
v tom běžné výdaje	42 481 528	47 769 133	47 727 353	52 367 188	51 890 720
kapitálové výdaje	507 944	1 608 680	1 975 072	1 926 792	1 966 058
v % běžné výdaje	98,8 %	96,7 %	96,0 %	96,5 %	96,3 %
kapitálové výdaje	1,2 %	3,3 %	4,0 %	3,5 %	3,7 %
Výdaje na regionální školství z rozpočtu kapitoly 700-obce					
Celkem	16 141 151	13 727 301	13 940 244	14 482 599	14 268 400
v tom běžné výdaje	9 956 945	10 279 041	10 664 062	10 999 441	10 843 172
kapitálové výdaje	6 184 206	3 448 259	3 276 182	3 483 158	3 425 228
v % běžné výdaje	61,7 %	74,9 %	76,5 %	75,9 %	76,0 %
kapitálové výdaje	38,3 %	25,1 %	23,5 %	24,1 %	24,0 %
Podíl výdajů na RgŠ na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
podíl výdajů z kapitoly 333-MŠMT	72,7 %	78,2 %	78,1 %	78,9 %	79,1 %
podíl výdajů z kapitoly 700-obce	27,3 %	21,8 %	21,9 %	21,1 %	20,9 %
výdaje na školství celkem ¹⁾	80	76	78	84	85
podíl výdajů na RgŠ na celkových výdajích	74,0 %	82,5 %	81,7 %	81,7 %	80,5 %
HDP ²⁾ v běžných cenách	1 567	1 680	1 837	1 887	1 959
výdaje na RgŠ v % HDP	3,8 %	3,8 %	3,5 %	3,6 %	3,5 %

Poznámky: ¹⁾ Celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce (část vzdělávání)

²⁾ Revidovaná časová řada ukazatelů tvorby a užití HDP navazuje na zpřesněné údaje ročních národních účtů za roky 1996 až 1998 a na semidefinitivní verzi ročních účtů za rok 1999, které byly publikovány v červenci t. r. Ukazatele za rok 2000 byly sestaveny s přihlédnutím k požadavku metodické a věcné srovnatelnosti s předchozími lety.

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1996–2000, ČSÚ

Tabulka 82: Regionální školství, zřizovatelé MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy v letech 1996 až 2000

	1996	1997	1998	1999	2000
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	9 336	9 884	10 313	11 651	11 661
z toho učitelé	10 956	11 710	12 272	13 801	13 719
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	8 581	8 376	7 891	8 731	8 412
z toho učitelé	10 070	9 924	9 389	10 342	9 896
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1995 = 100)	109	118	131	133	139
meziroční inflace	8,8 %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %

Poznámka: Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví.

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

Kč na 68,1 mld. Kč (nárůst o 15,2 %). Pokud budeme tento podíl měřit procentem těchto výdajů na HDP, zjistíme, že se jedná o 0,2 % propad mezi roky 1996 - 2000. **Rozpočty obcí** se na celkových výdajích na regionální školství podílely zhruba pětinou (21 %)

Od roku 1997, kdy se ve financování školství odrazila restriktivní opatření – tzv. balíčky, se stabilizoval **podíl běžných výdajů včetně mzdových** (92 %, v roce 2000 62,7 mld. Kč) i **podíl kapitálových výdajů** (8 %, v roce 2000 5,4 mld. Kč).

Kapitálové výdaje v roce 2000 tvořily 4 % (2 mld. Kč) výdajů na regionální školství z rozpočtu Ministerstva školství a 24 % (3,4 mld. Kč) výdajů obcí (které jsou zřizovateli především předškolních zařízení, základních škol a některých školských zařízení) na tyto školy, předškolní a školská zařízení.

Běžné výdaje na regionální školství (včetně mzdových výdajů a výdajů na sociální a zdravotní pojištění) vzrostly do roku 1996 o 9 mld. Kč (10,3 %) a činily v roce 2000 přibližně 68,1 mld. Kč. Poprvé od roku 1996 však meziročně poklesly (pokles o 0,7 mld. oproti roku 1996). Na celkovém nárůstu od roku 1996 se podílel především rozpočet Ministerstva školství (10,3 mld. směřovaných převážně do mzdové oblasti), rozpočty obcí navýšené (o jednu miliardu) směřovaly především do oblasti provozních výdajů mateřských a základních škol.

Osobní náklady, tj. mzdové prostředky včetně zákonných odvodů u všech jmenovaných typů škol, tvoří cca 70 % běžných výdajů určených na vzdělávání.

V roce 2000 dosahovala **průměrná měsíční mzda v regionálním školství** 84 % republikové mzdy, průměrná mzda učitelů

však převyšovala republikovou mzdu v roce 2000 o necelých 6 % (přitom např. v letech 1994 - 96 byla vyšší o více než 10 %). Sledujeme-li průměrnou měsíční mzdu za školy všech zřizovatelů (tedy i za soukromé a církevní školy), je rozdíl od mzdy pracovníků státních škol prakticky nulový. Je to dáno tím, že v této mzdě nejsou zahrnuty všechny mimorozpočtové zdroje financování.

Reálná mzda pracovníků v regionálním školství v letech 1997 a 1998 klesala, což bylo způsobeno realizací úsporných opatření vlády (tzv. „balíčků“) v oblasti rozpočtu. V roce 1999 začíná mírně vzrůstat⁴⁰, nárůst však byl pouze dočasný, protože v roce 2000 reálná mzda poklesla oproti předchozímu roku o 4 %.

Z výdajů na regionální školství jsou hrazeny i **dotace soukromým a církevním školám a školským zařízením**. Celkový podíl těchto výdajů v roce 2000 činil 3,5 % z výdajů na regionální školství. Jedná se o zvýšení těchto výdajů o 0,3 % oproti předcházejícímu roku.

87.1.1 Mateřské školy a vývoj financování v regionálním školství

Výdaje na mateřské školy představovaly v roce 2000 celkem 7,7 mld. Kč. Podíl výdajů z rozpočtů je dán zřizovatelskými kompetencemi. Nejvyšší složku výdajů tvoří mzdové výdaje, které jsou hrazeny z rozpočtu MŠMT. Ostatní, zvláště pak kapitálové výdaje, jsou hrazeny z rozpočtu obcí. Celkové výdaje obcí do mateřských škol představují v roce 2000 17,5 % z celkových výdajů obcí na část vzdělávání, z rozpočtu MŠMT je tento podíl 9,6 % z výdajů na regionální školství. Celková **výše poskytnutých dotací na soukromé a církevní mateřské školy** v roce 2000 činila 64 326 tis. Kč. Tato částka představuje 1,2 % z běžných výdajů kapitoly

Tabulka 83: Výše dotací poskytnutých z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT na regionální školství v letech 1996 až 2000 soukromým a církevním školám a školským zařízením (v tis. Kč)

	1996	1997	1998	1999	2000
Celkem	2 261 235	2 154 253	2 049 682	2 217 561	2 374 456
v tom soukromé	1 961 440	1 842 575	1 714 688	1 818 737	1 947 062
církevní	299 795	311 678	334 994	398 823	427 370

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1996-2000

⁴⁰ Nabylo platnosti nařízení vlády č. 247/1998 Sb., které zvýšilo stupnici platových tarifů.

Tabulka 84: Mateřské školy – výdaje na mateřské školy v letech 1996 až 2000 (v tis. Kč)

	1996	1997	1998	1999	2000
Celkem	7 560 644	7 360 748	7 284 190	7 861 921	7 660 005
v tom běžné výdaje	7 090 248	7 067 389	6 988 176	7 557 053	7 313 693
kapitálové výdaje	470 396	293 359	296 014	304 868	346 312
v % běžné výdaje	93,8 %	96,0 %	95,9 %	96,1 %	95,5 %
kapitálové výdaje	6,2 %	4,0 %	4,1 %	3,9 %	4,5 %
Výdaje na mateřské školy z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT					
Celkem	5 005 251	4 926 831	4 836 807	5 358 784	5 164 572
v tom běžné výdaje	5 003 677	4 925 955	4 836 239	5 358 642	5 164 572
kapitálové výdaje	1 574	876	568	142	-
v % běžné výdaje	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
kapitálové výdaje	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	-
Výdaje na mateřské školy z rozpočtu kapitoly 700-obce					
Celkem	2 555 393	2 433 917	2 447 383	2 503 137	2 495 433
v tom běžné výdaje	2 086 571	2 141 434	2 151 937	2 198 411	2 149 121
kapitálové výdaje	468 822	292 483	295 446	304 726	346 312
v % běžné výdaje	82 %	88 %	88 %	88 %	86 %
kapitálové výdaje	18 %	12 %	12 %	12 %	14 %
Podíl výdajů na mateřské školy na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
podíl výdajů MŠMT na výdajích MŠ	66,2 %	66,9 %	66,4 %	68,2 %	67,4 %
podíl výdajů obcí na výdajích MŠ	33,8 %	33,1 %	33,6 %	31,8 %	32,6 %
výdaje na školství celkem v mld. Kč ¹⁾	79,9	76,5	77,9	84,18724	84,5962
podíl výdajů na MŠ na celkových výdajích	9,5 %	9,6 %	9,4 %	9,3 %	9,1 %
HDP ²⁾ v běžných cenách	1 572	1 669	1 798	1 836	1 911
výdaje na MŠ v % HDP	0,5 %	0,4 %	0,4 %	0,4 %	0,4 %
Dotace soukromým a církevním mateřským školám					
Celkem	91 993	74 655	68 269	77 936	64 326
v tom soukromé	76 571	58 872	52 611	59 134	47 811
církevní	15 422	15 783	15 658	18 802	16 514

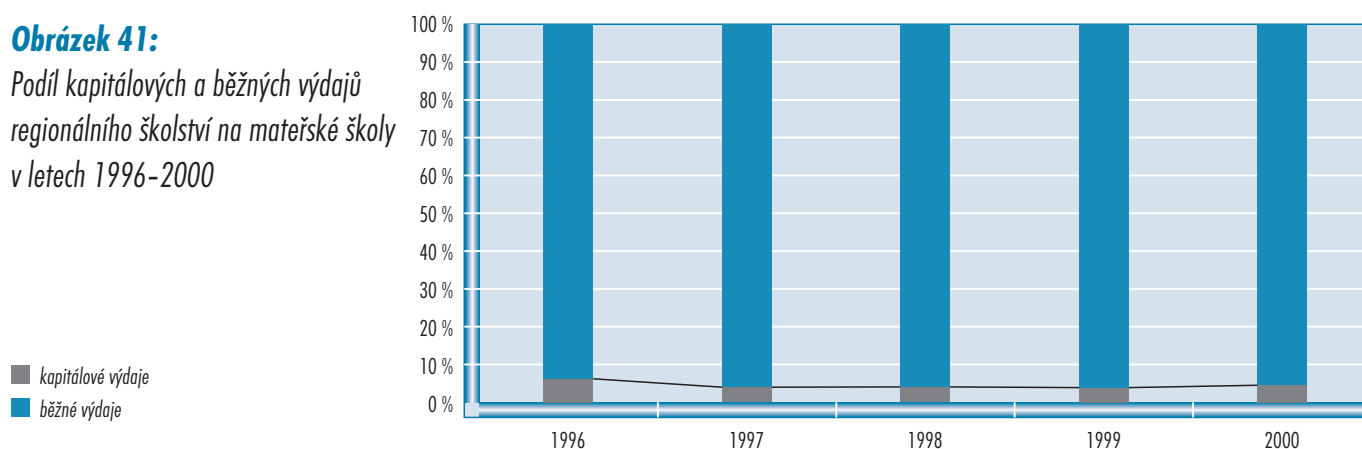
Poznámky: ¹⁾ Celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce (část vzdělávání).

²⁾ Revidovaná časová řada ukazatelů tvorby a užití HDP navazuje na zpřesněné údaje ročních národních účtů za roky 1996 až 1998 a na semidefinitivní verzi ročních účtů za rok 1999, které byly publikovány v červenci t. r. Ukazatele za rok 2000 byly sestaveny s přihlédnutím k požadavku metodické a věcné srovnatelnosti s předchozími lety.

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1996–2000, ČSÚ

Obrázek 41:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na mateřské školy v letech 1996–2000

333-MŠMT na mateřské školy (celkově se na soukromých a církevních mateřských školách účastní předškolní výchovy 1,4 % dětí všech mateřských škol). Výdaje na mateřské školy se rozkládají v poměru 67:33 mezi MŠMT a obce.

Na obecních mateřských školách dosahovala v roce 1996 průměrná měsíční nominální mzda 80 % průměrné mzdy zaměstnanců v celé ČR, u učitelů to bylo 88 %. V roce 1997 a 1998 se tento poměr zhoršoval. V roce 1999 pobírali pracovníci na mateř-

Tabulka 85: Mateřské školy, zřizovatel MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1996 až 2000

	1996	1997	1998	1999	2000
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	7 817 Kč	8 170 Kč	8 485 Kč	9 686 Kč	9 655 Kč
z toho učitelé	8 657 Kč	9 104 Kč	9 470 Kč	10 796 Kč	10 750 Kč
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	7 185 Kč	6 924 Kč	6 492 Kč	7 258 Kč	6 965 Kč
z toho učitelé	7 957 Kč	7 715 Kč	7 246 Kč	8 090 Kč	7 755 Kč
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1995 = 100)	108,8	118	130,7	133,4	138,6
meziroční inflace	8,8 %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

ských školách průměrnou měsíční mzdu ve výši 74,2 % republikové měsíční mzdy. Rok 2000 však znamenal opětovné zhoršení finanční situace pracovníků v mateřských školách. Mzdy poklesly

na 69 % celorepublikové průměrné mzdy, učitelé na tom byli o něco lépe, jejich mzdy tvořily 77 % celorepublikového průměru. Tento stav je nejméně příznivý za celé sledované období.

Tabulka 86: Základní školy – výdaje na základní včetně výdajů na školní družiny a kluby v letech 1996 až 2000 (v tis. Kč)

	1996	1997	1998	1999	2000
Celkem	25 405 940	24 214 471	24 427 943	26 830 101	26 683 902
v tom běžné výdaje	20 317 705	21 478 195	21 819 033	24 053 310	24 035 530
kapitálové výdaje	5 088 235	2 736 276	2 608 911	2 776 791	2 648 372
v % běžné výdaje	80,0 %	88,7 %	89,3 %	89,7 %	90,1 %
kapitálové výdaje	20,0 %	11,3 %	10,7 %	10,3 %	9,9 %
Výdaje na základní školy z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT, včetně výdajů na školní družiny a kluby					
Celkem	15 607 534	16 374 192	16 477 365	18 427 223	18 380 588
v tom běžné výdaje	15 543 873	16 315 514	16 467 571	18 417 479	18 369 350
kapitálové výdaje	63 661	58 678	9 795	9 744	11 238
v % běžné výdaje	99,6 %	99,6 %	99,9 %	99,9 %	99,9 %
kapitálové výdaje	0,41 %	0,36 %	0,06 %	0,05 %	0,06 %
Výdaje na základní školy z rozpočtu kapitoly 700-obce, včetně výdajů na školní družiny a kluby					
Celkem	9 798 405	7 840 279	7 950 578	8 402 878	8 303 314
v tom běžné výdaje	4 773 832	5 162 680	5 351 462	5 635 831	5 666 180
kapitálové výdaje	5 024 573	2 677 599	2 599 116	2 767 047	2 637 134
v % běžné výdaje	48,7 %	65,8 %	67,3 %	67,1 %	68,2 %
kapitálové výdaje	51,3 %	34,2 %	32,7 %	32,9 %	31,8 %
Podíl výdajů na ZŠ (včetně škol. družin a klubů) na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí, podíl na HDP					
Podíl výdajů MŠMT na výdajích ZŠ	61,4 %	67,6 %	67,5 %	68,7 %	68,9 %
Podíl výdajů obcí na výdajích ZŠ	38,6 %	32,4 %	32,5 %	31,3 %	31,1 %
Výdaje na školství celkem v mld. Kč ¹⁾	80	77	78	84	85
Podíl výdajů na ZŠ na celk.výdajích	31,8 %	31,7 %	31,4 %	31,9 %	31,5 %
HDP ²⁾ v běžných cenách	1 572	1 669	1 798	1 836	1 911
Výdaje na ZŠ v % HDP	1,6 %	1,5 %	1,4 %	1,5 %	1,4 %
Dotace soukromým a církevním ZŠ					
Celkem	93 807	102 334	109 957	134 169	145 120
v tom soukromým školám	50 837	56 387	53 816	61 834	66 436
církevním školám	42 970	45 947	56 141	72 335	78 684

Poznámky: ¹⁾ Celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce (část vzdělávání).

²⁾ Revidovaná časová řada ukazatelů tvorby a užití HDP navazuje na zpřesněné údaje ročních národních účtů za roky 1996 až 1998 a na semidefinitivní verzi ročních účtů za rok 1999, které byly publikovány v červenci t. r. Ukazatele za rok 2000 byly sestaveny s přihlédnutím k požadavku metodické a věcné srovnatelnosti s předchozími lety.

Zdroj: Státní závěrečný účet České republiky 1990-2000, ČSÚ

B7.1.2 Základní školy a vývoj financování B7.1.2 Základní školy a vývoj financování v regionálním školství

Celkové výdaje pouze na základní školy v roce 2000 činily 26,6 mld. Kč, což představuje 40,4 % z výdajů MŠMT na regionální školství a z výdajů rozpočtu obcí na školství, z části vzdělávání. Do výdajů na základní školy byly v minulosti započítávány i výdaje na družiny a kluby. Nová rozpočtová skladba nám v tomto případě umožňuje jednotlivé výdaje sledovat samostatně, sledujeme-li však delší časový úsek, je nutné výdaje na družiny a kluby i nadále započítávat do celkových výdajů na základní školy (tyto výdaje v současnosti činí 4,9 % výdajů na základní školy).

Dotace poskytované soukromým a církevním základním školám jsou v porovnání s přepočtenými žáky na stejné úrovni jako běžné výdaje u obecních základních škol. I zde převážnou část běžných výdajů tvoří výdaje mzdové. Stejně jako u mateřských škol je patrná stagnace výdajů, která byla výrazně ovlivněna tzv. „balíčky“. Podíl kapitálových výdajů se od roku 1996 neustále snižuje (v současné době tvoří 9,9 % všech výdajů na základní školy), tyto výdaje jsou především z výdajů obcí, které naprostou většinu základních škol zřizují (z výdajů obcí na základní školy tvoří 32 %).

V roce 2000 dosahovala průměrná měsíční nominální mzda pracovníků na základních školách 89 % republikové průměrné mzdy, což je nejmenší podíl od roku 1992. Průměrná měsíční

mzda učitelů byla až do roku 1999 každým rokem vyšší, v letech 1994, 1995 a 1996 převyšovala mzdu republikovou o více než 10 %. Pokles v roce 1997 a 1998 je způsoben realizací úsporných balíčků v rozpočtové sféře. V roce 2000 poklesla průměrná mzda učitelů státních a obecních základních škol dokonce pod úroveň celorepublikové průměrné mzdy (na 99 %).

Meziroční růst průměrné mzdy učitele státních a obecních škol byl nejvyšší v roce 1993 (27,5 %), v roce 1998 dosáhl pouze 5,2 %. O rok později v roce 1999 se pokles zastavil, meziroční růst dosáhl 11,7 %⁴¹. Poslední sledovaný rok 2000 přinesl naprosto odlišnou situaci – mzda oproti roku 1999 poklesla, a to o 1 %.

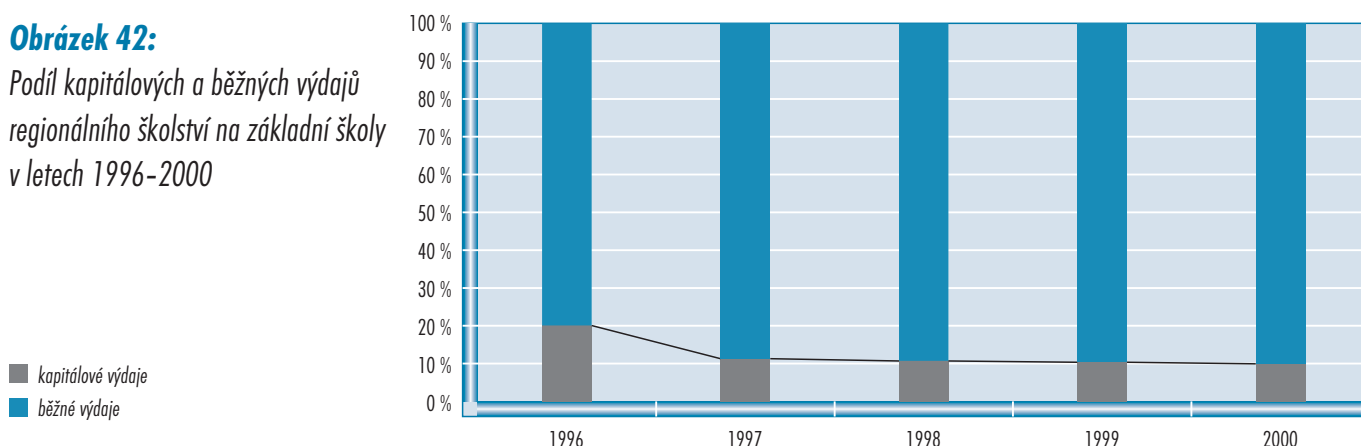
B7.1.3 Střední školy a vývoj financování v regionálním školství

Ve výdajích na střední školy jsou uváděny výdaje na gymnázia (včetně sportovních škol), střední odborné školy, konzervatoře, střední odborná učiliště a vyšší odborné školy. Výdaje na vyšší odborné školy nebylo možné až do roku 1997 oddělit, a proto byly započítány do výdajů na střední školy. I když jsou tyto výdaje od roku 1997 vykazovány zvlášť (v důsledku změny rozpočtové skladby), pro zachování kontinuity časové řady jsou v této kapitole zahrnuty do výdajů na střední školství.

Podstatnou změnou v oblasti středního školství bylo převedení zřizovatelských kompetencí za střední odborná učiliště, střední

Obrázek 42:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na základní školy v letech 1996–2000

Tabulka 87: Základní školy, zřizovatel MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1996 až 2000

	1996	1997	1998	1999	2000
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	10 086	10 597	11 103	12 436	12 355
z toho učitelé	11 208	11 839	12 454	13 906	13 761
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	9 270	8 981	8 495	9 319	8 912
z toho učitelé	10 301	10 033	9 529	10 421	9 927
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1995 = 100)	108,8	118	130,7	133,4	138,6
meziroční inflace	8,8 %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

⁴¹ Začalo platit nařízení vlády č. 247/1998 Sb., které upravilo (zvýšilo) stupnici platových tarifů.

Tabulka 88: Střední školy – výdaje na G, sportovní školy, SOŠ, SOU, SPV, ISŠ, konzervatoře a VOŠ v letech 1996 až 2000 (v tis. Kč)

	1996	1997	1998	1999	2000
Celkem	20 476 398	17 989 289	17 219 780	18 061 686	18 175 225
v tom běžné výdaje	18 246 098	16 736 033	15 854 452	16 664 074	16 700 970
kapitálové výdaje	2 230 300	1 253 256	1 365 328	1 397 612	1 474 255
v % běžné výdaje	89,1 %	93,0 %	92,1 %	92,3 %	91,9 %
kapitálové výdaje	10,9 %	7,0 %	7,9 %	7,7 %	8,1 %
Výdaje z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT					
Celkem	11 428 281	16 186 997	15 486 702	16 334 158	16 308 766
v tom běžné výdaje	10 002 677	15 107 123	14 303 360	15 096 462	15 000 155
kapitálové výdaje	1 425 604	1 079 875	1 183 342	1 237 696	1 308 611
v % běžné výdaje	87,5 %	93,3 %	92,4 %	92,4 %	92,0 %
kapitálové výdaje	12,5 %	6,7 %	7,6 %	7,6 %	8,0 %
Výdaje z rozpočtu kapitoly 700-obce					
Celkem	252 312	209 292	217 079	203 743	189 958
v tom běžné výdaje	117 687	159 910	159 093	159 927	148 814
kapitálové výdaje	134 625	49 381	57 986	43 816	41 144
v % běžné výdaje	46,6 %	76,4 %	73,3 %	78,5 %	78,3 %
kapitálové výdaje	53,4 %	23,6 %	26,7 %	21,5 %	21,7 %
Podíl výdajů na střední školy na celkových výdajích na školství a podíl na HDP					
Výdaje celkem v mld. Kč ¹⁾	81,7	78,1	79,4	85,7	86,3
Podíl výdajů na SŠ na celkových výdajích na školství	25,1 %	23,0 %	21,7 %	21,1 %	21,1 %
HDP ²⁾ v běžných cenách	1572,3	1668,8	1798,3	1836,3	1910,6
Výdaje na střední školy v % HDP	1,3 %	1,1 %	0,9 %	1,0 %	0,9 %
Dotace soukromým a církevním středním školám					
Celkem	1 815 301	1 546 003	1 354 512	1 405 207	1 575 761
v tom soukromé	1 629 215	1 387 774	1 204 941	1 227 441	1 336 406
církevní	186 085	158 230	149 571	177 766	239 355

Poznámky: 1) Celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce (část vzdělávání), dále výdaje za delimitované školy, v roce 1996 byly finanční prostředky na tyto školy, převedeny rozpočtovým opatřením přímo do rozpočtu MŠMT a výdaje Ministerstva zemědělství.

2) Revidovaná časová řada ukazatelů tvorby a užití HDP navazuje na zpřesněné údaje ročních národních účtů za roky 1996 až 1998 a na semidefinitivní verzi ročních účtů za rok 1999, které byly publikovány v červenci t.r. Ukazatele za rok 2000 byly sestaveny s přihlédnutím k požadavku metodické a věcné srovnatelnosti s předchozími lety.

3) Celkové výdaje na střední školy zahrnují výdaje kapitoly 333-MŠMT, kapitoly 700-obce, výdaje za delimitované školy z ministerstev hospodářství a zdravotnictví a výdaje Ministerstva zemědělství.

Zdroj: Státní závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-obce, ČSÚ, Ministerstvo zemědělství

odborné školy a vyšší zdravotnické školy z Ministerstva hospodářství, resp. z Ministerstva zdravotnictví, na ministerstvo školství⁴² v roce 1996. Delimitace organizací proběhla k 1. 11. 1996 a zároveň s ní byl posílen rozpočet ministerstva školství a převedeno čerpání prostředků. Do roku 2000 byla většina výdajů na střední školství realizována prostřednictvím rozpočtu ministerstva školství. Střední odborná učiliště zemědělská byla v roce 2000 stále v kompetenci Ministerstva zemědělství. Z důvodu srovnatelnosti výdajů na jednotlivé druhy středních škol jsou v této kapitole uváděny výdaje vynakládané z rozpočtu MŠMT a z rozpočtu obcí za období 1996–2000, z rozpočtu Ministerstva hospodářství a Ministerstva zdravotnictví za rok 1996 a Ministerstva zemědělství za období 1996–2000. Nejsou uváděny vý-

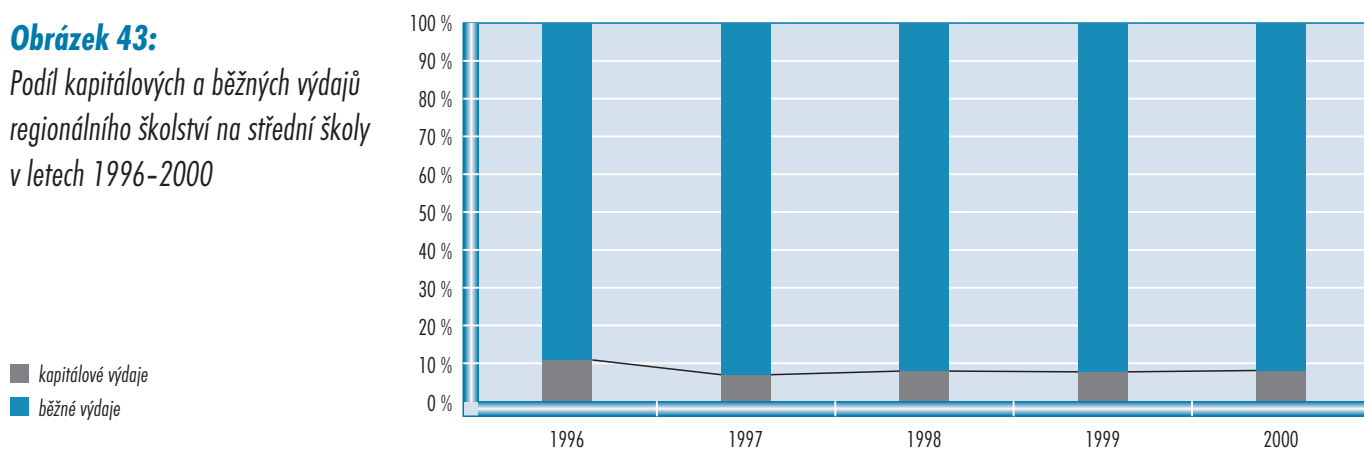
daje ministerstev obrany, vnitra a spravedlnosti, která nejsou k dispozici.

Na výdaje středních škol bylo v roce 2000 vynaloženo 18,2 mld. Kč, což představuje 27,5 % celkových výdajů na regionální školství z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT a z rozpočtu kapitoly 700-obce část vzdělávání. Čerpání těchto finančních prostředků bylo rozděleno mezi gymnázia 21 %, střední odborné školy 36,6 %, střední odborná učiliště 38,5 % a VOŠ 3,8 %. Dotace soukromým a církevním středním a vyšším odborným školám činily v roce 2000 celkem 1,6 mld. Kč (tedy 8,6 % výdajů na střední a vyšší odborné školy). V roce 2000 činila průměrná měsíční nominální mzda pracovníků středních škol (zřizovatel MŠMT a obec) 13 757 Kč, což představuje pouze 98,9 % průměrné republikové mzdy, i když v roce

⁴² Podle zákona č. 272/1996 Sb.

Obrázek 43:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na střední školy v letech 1996–2000

1999 to bylo ještě 105,1 % (u kategorie učitel je to 15 737 Kč, tj. 113,1 % republikové mzdy, v roce 1999 dosahovala mzda učitele 121,4 % celorepublikové průměrné mzdy). Výše průměrné mzdy za rok 2000 ve středním školství v porovnání s celorepublikovým průměrem je nejhorší za celé sledované období. Přitom v letech 1994–1996 se mzda pracovníků středních škol pohybovala 16–18 % nad republikovým průměrem (u učitelů 26–28 % nad průměrem celé ČR). Průměrná měsíční mzda na všech středních školách (tedy i soukromých a církevních) je překvapivě nižší než na školách státních. Důvodem je zřejmě i to, že do celkových mezd nejsou zahrnuty všechny mimorozpočtové zdroje financování.

Reálná mzda všech pracovníků středních škol do roku 1996 rostla (i když pomaleji než inflace), ale pak dva roky klesala. V roce 1999 se pokles zastavil a došlo ke zvýšení reálné mzdy o 10 % oproti roku 1998⁴³, což byl stav pouze dočasný. V roce 2000 jsme zaznamenali pokles oproti předchozímu roku o 5 %.

87.1.3.1 Gymnázia a vývoj financování v regionálním školství

Běžné a kapitálové výdaje na gymnázia (včetně sportovních škol) představují v roce 2000 v absolutní výši 3,8 mld. Kč. Převážná většina těchto nákladů je hrazena z rozpočtu MŠMT (3,7 mld. – 97,2 %). Pouze 2,8 % (108 mil. Kč) těchto výdajů bylo hra-

zeno z rozpočtu obcí, které však nevynakládají žádné výdaje na sportovní školy. Dopad tzv. „balíčků“ v roce 1997 se projevil na snížení výdajů oproti roku 1996, kdy poklesly především kapitálové výdaje. Trend nízkých kapitálových výdajů je patrný i v letech 1999 a 2000 (v roce 1999 kapitálové výdaje na gymnázia nepřesáhly hranici 10 %, v roce 2000 činily 10,4 % – 398 mil. Kč).

V celém sledovaném období se **dotace na soukromá a církevní gymnázia** pohybovaly v rozmezí 6,1–8,6 % všech výdajů na gymnázia (7,8–9,7 % běžných výdajů). V roce 2000 činily dotace na tyto školy 8,4 % výdajů na gymnázia (9,3 % běžných výdajů).

V roce 2000 dosáhla **průměrná měsíční nominální mzda pracovníků** na státních gymnáziích (včetně sportovních škol) 14 051 Kč, tj. 101,1 % republikové měsíční mzdy, což je nejmenší podíl za celé sledované období. Mzda učitelů činila 15 416 a převyšovala republikový průměr o 10,8 %, což je také nejméně za sledované období. Před úspornými opatřeními vlády (tzv. „balíčky“) se pohybovala průměrná mzda pracovníků na gymnáziích okolo 118,5 % (u učitelů 128,6 %) celorepublikového průměru. Meziroční růst se v roce 1998 zpomalil na 3,3 %. V roce 1999 došlo k meziročnímu růstu mzdy o oproti r. 1998 o 11,2 %⁴⁴. V roce 2000 dokonce mzda oproti předchozímu rok poklesla (o 0,4 % u pracovníků, o 1 % u učitelů).

Tabulka 89: Střední školy, zřizovatelé MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1996 až 2000

G, sportovní školy, SOŠ, SOU, SPV, ISŠ, konzervatoře a VOŠ	1996	1997	1998	1999	2000
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	11 638 Kč	11 616 Kč	12 151 Kč	13 718 Kč	13 757 Kč
z toho učitelé	12 778 Kč	13 487 Kč	14 116 Kč	15 844 Kč	15 737 Kč
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	10 697 Kč	9 844 Kč	9 297 Kč	10 280 Kč	9 924 Kč
z toho učitelé	11 744 Kč	11 430 Kč	10 800 Kč	11 873 Kč	11 352 Kč
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1995 = 100)	108,8	118	130,7	133,4	138,6
meziroční inflace	8,8 %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %

Poznámky: 1) Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z Ministerstva hospodářství a Ministerstva zdravotnictví.

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

⁴³ Způsobilo to nařízení vlády č. 247/1998 Sb., které upravilo stupnici platových tarifů od 1. 1. 1999.

⁴⁴ Způsobilo to nařízení vlády č. 247/1998 Sb., které upravilo stupnici platových tarifů od 1. 1. 1999.

Tabulka 90: Gymnázia a sportovní školy – výdaje v letech 1996 až 2000 (v tis. Kč)

	1996	1997	1998	1999	2000
Celkem	4 211 299	3 529 538	3 402 945	3 723 286	3 823 839
v tom běžné výdaje	3 316 651	3 171 533	3 124 471	3 386 736	3 425 778
kapitálové výdaje	894 648	358 006	278 475	336 550	398 061
v % běžné výdaje	80,8 %	89,9 %	91,8 %	91,0 %	89,6 %
kapitálové výdaje	21,2 %	10,1 %	8,2 %	9,0 %	10,4 %
Výdaje z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT					
Celkem	4 054 924	3 419 475	3 279 009	3 594 942	3 715 980
v tom běžné výdaje	3 256 674	3 094 044	3 034 913	3 295 427	3 341 161
kapitálové výdaje	798 250	325 431	244 096	299 515	374 819
v % běžné výdaje	80,3 %	90,5 %	92,6 %	91,7 %	89,9 %
kapitálové výdaje	19,7 %	9,5 %	7,4 %	8,3 %	10,1 %
Výdaje z rozpočtu kapitoly 700-obce					
Celkem	156 375	110 064	123 936	128 344	107 859
v tom běžné výdaje	59 977	77 489	89 558	91 309	84 617
kapitálové výdaje	96 398	32 575	34 379	37 035	23 242
v % běžné výdaje	38,4 %	70,4 %	72,3 %	71,1 %	78,5 %
kapitálové výdaje	61,6 %	29,6 %	27,7 %	28,9 %	21,5 %
Podíl výdajů na gymnázia na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
Podíl výdajů MŠMT na výdajích na gymnázia	96,3 %	96,9 %	96,4 %	96,6 %	97,2 %
Podíl výdajů obcí na výdajích gymnázia	3,7 %	3,1 %	3,6 %	3,4 %	2,8 %
Výdaje na školství celkem v mld. Kč ¹⁾	79,9	76,5	77,9	84,18724	84,6
Podíl výdajů na gymnázia na celkových výdajích	5,3 %	4,6 %	4,4 %	4,4 %	4,5 %
HDP ²⁾ v běžných cenách	1572,3	1668,8	1798,3	1836,3	1910,6
Výdaje na gymnázia v % HDP	0,27 %	0,21 %	0,19 %	0,20 %	0,20 %
Dotace soukromým a církevním gymnáziím³⁾					
Dotace celkem	323 013	303 551	280 770	301 559	320 140
v tom dotace soukromým školám	205 413	194 085	172 358	177 219	182 609
dotace církevním školám	117 600	109 466	108 412	124 340	137 531

Poznámky: ¹⁾ Celkové výdaje na školství z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce (část vzdělávání).

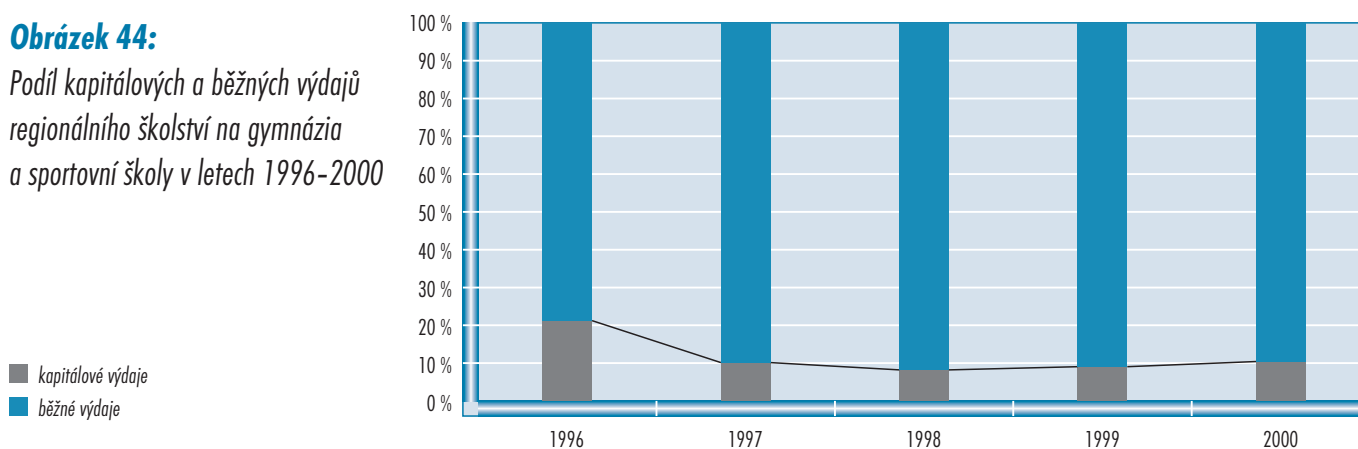
²⁾ Revidovaná časová řada ukazatelů tvorby a užití HDP navazuje na zpřesněné údaje ročních národních účtů za roky 1996 až 1998 a na semidefinitivní verzi ročních účtů za rok 1999, které byly publikovány v červenci t. r. Ukazatele za rok 2000 byly sestaveny s přihlédnutím k požadavku metodické a věcné srovnatelnosti s předchozími lety.

³⁾ Dotace soukromým ani církevním sportovním školám nebyly v letech 1996–2000 vykázány.

Zdroj: Státní závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-obce, ČSÚ

Obrázek 44:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na gymnázia a sportovní školy v letech 1996–2000

Tabulka 91: Gymnázia a sportovní školy, zřizovatelé MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1996 až 2000

	1996	1997	1998	1999	2000
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	11 697 Kč	12 318 Kč	12 692 Kč	14 109 Kč	14 051 Kč
z toho učitelé	12 697 Kč	13 575 Kč	14 077 Kč	15 563 Kč	15 416 Kč
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	10 751 Kč	10 439 Kč	9 711 Kč	10 573 Kč	10 136 Kč
z toho učitelé	11 670 Kč	11 504 Kč	10 770 Kč	11 663 Kč	11 120 Kč
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1995 = 100)	108,8	118,0	130,7	133,4	138,6
meziroční inflace	8,8 %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

Reálná mzda díky přijatým úsporným opatřením v letech 1997 a 1998 klesala. V roce 1999 dochází opět k jejímu meziročnímu růstu o 8,9 %. Rok 2000 však znamenal opětovné zhoršení situace pracovníků a učitelů gymnázií. Reálná mzda poklesla oproti roku 1999 v průměru o 4,2 %, u učitelů dokonce o 4,7 %.

87.1.3.2 Střední odborné školy a VOŠ – vývoj financování v regionálním školství

Výdaje na střední odborné školy jsou uváděny včetně výdajů na konzervatoře a vyšší odborné školy a zahrnují prostředky vynakládané prostřednictvím rozpočtu MŠMT a z rozpočtu obcí. V roce 1996 došlo k převedení zřizovatelských kompetencí za střední odborné školy a vyšší zdravotnické školy z Ministerstva zdravotnictví na Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy podle zákona č. 272/1996 Sb.). K 1. 11. 1996 proběhla delimitace organizací a zároveň s ní byl posílen rozpočet ministerstva školství a převedeno čerpání prostředků. Do roku 2000 byla většina výdajů na školství realizována prostřednictvím rozpočtu ministerstva školství. Výdaje ostatních resortů na vzdělávání, tj. ministerstev zemědělství a obrany, nejsou uváděny. Zároveň nejsou k dispozici údaje o výdajích ministerstev vnitra a spravedlnosti.

V roce 2000 představovaly výdaje na střední školy (včetně vyšších odborných škol) 7,4 mld. Kč a vzhledem k výdajům v předchozím roce vykazují mírný pokles. V přepočtu na stálé ceny roku 1995, kde je brán ohled i na výši inflace, však můžeme konstatovat, že výdaje na střední školy v porovnání s rokem 1999 poklesly o 1,6 %.

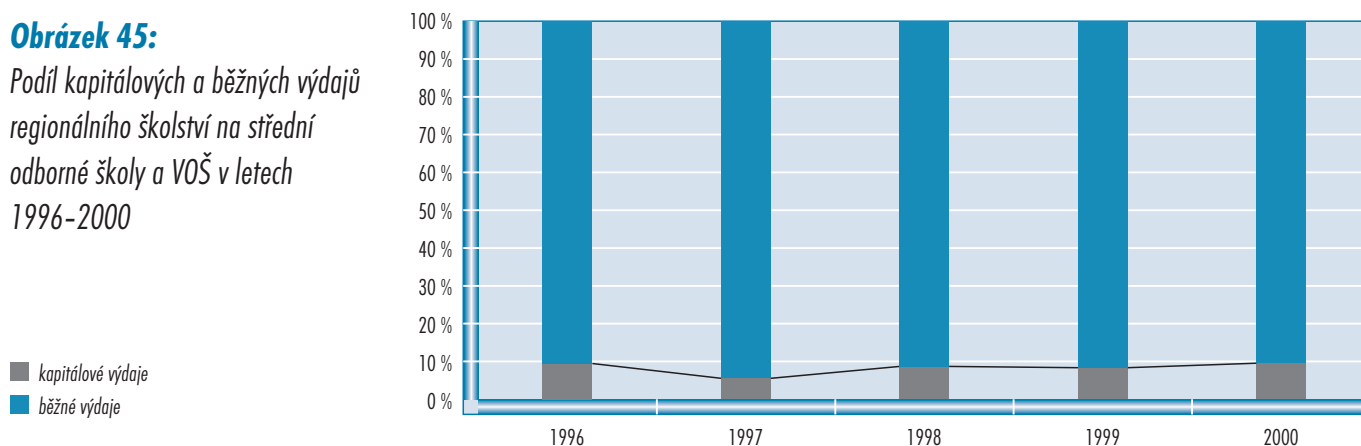
Výdaje na vyšší odborné školy nebylo možné až do roku 1997 rozdělit, a proto byly započítávány do výdajů na střední školy. Vzhledem k tomu, že zavedení nové rozpočtové skladby v roce 1997 umožnilo samostatné vykazování výdajů na vyšší odborné školy, uvádíme jak souhrnné údaje (za střední odborné a vyšší odborné školy dohromady), tak tam, kde je to možné, údaje za vyšší odborné školy samostatně. Výdaje na vyšší odborné školy jsou poskytovány pouze z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT, z rozpočtu kapitoly 700-obce část vzdělávání nejsou na ně vynakládány žádné prostředky. Výdaje na vyšší odborné školy tvořily v roce 2000 celkem 9,4 % výdajů na střední odborné a vyšší odborné školy (tj. 9,5 % výdajů na tyto školy z rozpočtové kapitoly 333-MŠMT).

Výše poskytnutých dotací na soukromé a církevní střední odborné a vyšší odborné školy v roce 2000 činila 590 527 tis. Kč, což představuje 8,9 % z běžných výdajů na SOŠ.

Průměrná měsíční nominální mzda pracovníků středních odborných škol (zřizovatel MŠMT a obec) v roce 2000 byla 14 266 Kč, tj. 102,5 % průměrné republikové mzdy, což je vzhledem k celorepublikovému průměru nejméně za celé sledované období. Ještě v roce 1996 převyšovala mzda pracovníků středních odborných škol republikový průměr o 18,4 %. Důvodem nízkého meziročního růstu v letech 1997 a 1998 (3–4 %) byla úsporná opatření vlády (tzv. „balíčky“). Průměrná měsíční nominální mzda učitelů dosáhla v roce 2000 celkem 15 866 Kč, tj. 114,0 % republikového průměru, což je opět nejméně vzhledem k republikovému

Obrázek 45:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na střední odborné školy a VOŠ v letech 1996–2000

Tabulka 92: Střední odborné školy a VOŠ – výdaje v letech 1996 až 2000 (v tis. Kč)

	1996	1997	1998	1999	2000
Celkem	7 192 105	7 134 624	6 960 153	7 475 742	7 351 068
v tom běžné výdaje	6 512 689	6 739 696	6 357 664	6 851 514	6 651 618
kapitálové výdaje	679 417	394 928	602 489	624 228	699 450
v % běžné výdaje	90,6 %	94,5 %	91,3 %	91,6 %	90,5 %
kapitálové výdaje	9,4 %	5,5 %	8,7 %	8,4 %	9,5 %
Výdaje z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT					
Celkem	7 096 168	7 037 065	6 877 974	7 406 098	7 277 160
v tom běžné výdaje	6 454 979	6 657 780	6 293 774	6 785 664	6 591 096
kapitálové výdaje	641 189	379 285	584 201	620 434	686 064
v % běžné výdaje	91,0 %	94,4 %	91,5 %	91,6 %	90,6 %
kapitálové výdaje	9,0 %	5,6 %	8,5 %	8,4 %	9,4 %
Výdaje z rozpočtu kapitoly 700-obce					
Celkem	95 938	97 558	82 179	69 645	76 171
v tom běžné výdaje	57 710	81 916	63 890	65 851	60 522
kapitálové výdaje	38 228	15 643	18 289	3 794	15 649
v % běžné výdaje	60,2 %	84,0 %	77,7 %	94,6 %	79,5 %
kapitálové výdaje	39,8 %	16,0 %	22,3 %	5,4 %	20,5 %
Podíl výdajů na SOŠ na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
Podíl výdajů MŠMT na výdajích SOŠ	98,7 %	93,9 %	98,8 %	99,1 %	99,0 %
z toho na VOŠ	0,0 %	4,7 %	8,0 %	9,1 %	9,4 %
Podíl výdajů obcí na výdajích SOŠ	1,3 %	1,4 %	1,2 %	0,9 %	1,0 %
z toho na VOŠ	-	-	-	-	-
Výdaje na školství celkem v mld. Kč ¹⁾	79,9	76,5	77,9	84,18724	84,6
Podíl výdajů na SOŠ na celkových výdajích na školství	9,0 %	9,3 %	8,9 %	8,9 %	8,7 %
z toho na VOŠ	-	0,4 %	0,7 %	0,8 %	0,8 %
HDP ²⁾ v běžných cenách	1572,3	1660,8	1798,3	1836,3	1910,6
Výdaje na SOŠ v % HDP	0,5 %	0,4 %	0,4 %	0,4 %	0,4 %
Dotace soukromým a církevním SOŠ a VOŠ					
Celkem	911 586	841 044	683 409	635 486	590 527
soukromé střední odborné školy	844 015	795 666	646 650	589 066	534 076
z celku na VOŠ	-	87 565	138 234	161 880	140 405
církevní střední odborné školy	67 570	45 378	36 759	46 420	56 451
z celku na VOŠ	-	28 989	33 822	40 618	38 615

Poznámky: 1) V roce 1996 byly finanční prostředky z rozpočtu Ministerstva zdravotnictví za delimitované školy, převedeny rozpočtovým opatřením přímo do rozpočtu MŠMT.

2) Revidovaná časová řada ukazatelů tvorby a užití HDP navazuje na zpřesněné údaje ročních národních účtů za roky 1996 až 1998 a na semidefinitivní verzi ročních účtů za rok 1999, které byly publikovány v červenci t.r. Ukazatele za rok 2000 byly sestaveny s přihlédnutím k požadavku metodické a věcné srovnatelnosti s předchozími lety.

Zdroj: Státní závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-obce, ČSÚ

průměru za celé sledované období (v letech 1994–1996 byla vyšší o více než 28 %). Sledujeme-li průměrnou mzdu pracovníků soukromých a církevních škol, její hodnoty se příliš neliší od mzdy na státních školách – je zde zřejmě možné použít vysvětlení, že školy nevykazují všechny mimorozpočtové zdroje financování.

Reálná mzda pracovníků středních odborných a vyšších odborných škol do roku 1996 rostla, v letech 1997 a 1998 vlivem úsporných opatření klesala. V roce 1999 došlo opět k jejímu růstu⁴⁵, který však byl pouze dočasný. Rok 2000 znamenal opět pokles re-

álné mzdy pracovníků v této části školství, oproti roku 1999 poklesla reálná mzda o 4 %.

8.1.3.3 Střední odborná učiliště a vývoj financování v regionálním školství

Změnou ve financování středních odborných učilišť v roce 1996 bylo převedení zřizovatelských kompetencí za střední odborná učiliště zřizovaná Ministerstvem hospodářství na ministerstvo školství⁴⁶. Delimitace organizací proběhla k 1. 11. 1996 a zároveň s ní byl posílen rozpočet ministerstva školství a pře-

⁴⁵ viz. nařízení vlády č. 247/1998 Sb., které zvýšilo tarifní stupnici.

⁴⁶ podle zákona č. 272/1996 Sb.

Tabulka 93: Střední odborné školy, zřizovatelé MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1996 až 2000

SOŠ včetně VOŠ a středoškolské části ISŠ	1996	1997	1998	1999	2000
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	11 694 Kč	12 100 Kč	12 624 Kč	14 257 Kč	14 266 Kč
z toho učitelé	12 838 Kč	13 541 Kč	14 171 Kč	15 961 Kč	15 866 Kč
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	10 748 Kč	10 254 Kč	9 659 Kč	10 684 Kč	10 291 Kč
z toho učitelé	11 800 Kč	11 475 Kč	10 842 Kč	11 961 Kč	11 445 Kč
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1995 = 100)	108,8	118	130,7	133,4447	138,6269104
meziroční inflace	8,8 %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %

Poznámka: Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z Ministerstva zdravotnictví.

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

vedeno čerpání prostředků. V roce 2000 je většina výdajů na školství realizována prostřednictvím rozpočtu ministerstva školství. Jsou zde podchyceny kromě výdajů ministerstva školství a obcí i výdaje kapitoly Ministerstva zemědělství za období 1996–2000. Výdaje na střední odborná učiliště od roku 1994 zaznamenaly největší pokles v rámci středoškolského vzdělávání. Tento pokles je důsledkem malého zájmu absolventů základních škol o střední odborná učiliště.

Celkové výdaje na střední odborná učiliště v roce 2000 tvořily 7,0 mld. Kč. Největší část výdajů byla financována z rozpočtu kapitoly 3333-MŠMT, tj. 5,3 mld. (76 % výdajů na tento typ škol), Ministerstvo zemědělství se podílelo na financování středních odborných učilišť 1,7 mld (24 %) a pouze 0,1 % výdajů (5,9 tis.) financovaly obce. Dotace na soukromá a církevní střední odborná učiliště činily 486,1 tis. Kč.

Od roku 1997 stále klesá výše kapitálových výdajů, v roce 2000 tvořily kapitálové výdaje 374 tis. Kč (5,4 % výdajů na střední odborná učiliště).

V roce 2000 činila průměrná měsíční nominální mzda pracovníků na středních odborných učilištích 13 003 Kč, což bylo 93,5 % průměrné republikové mzdy, což je nejmenší podíl na republi-

kové mzdě za celé sledované období. Učitelé na tom byli o něco lépe, jejich mzda byla 15 880 Kč a převyšovala republikový průměr o 14,1 % (opět nejméně za celé sledované období). Přitom v roce 1995 byla mzda učitelů na SOU vyšší o 30 %. Růst mezd se zastavil v roce 1997, kdy došlo k poklesu nejen nominální, ale i reálné mzdy. Důvodem jsou realizovaná úsporná opatření vlády (tzv. „balíčky“) v oblasti rozpočtu. Mzda mistrů odborné výchovy na SOU se pohybuje pod republikovým průměrem, v roce 2000 dosáhla 12 335 Kč, tj. 88,7 % průměrné republikové mzdy.

Porovnáme-li průměrnou měsíční mzdu pracovníků SOU zřizovaných MŠMT a mzdu pracovníků SOU zřizovaných ostatními resorty, je rozdílnost v odměňování vidět zejména v roce 1996. Mzda pracovníků na středních odborných učilištích zřizovaných ostatními resorty byla nižší. Od roku 1997 se úroveň odměňování mírně vyrovnala díky zavedení normativní metody u škol delimitovaných z Ministerstva hospodářství.

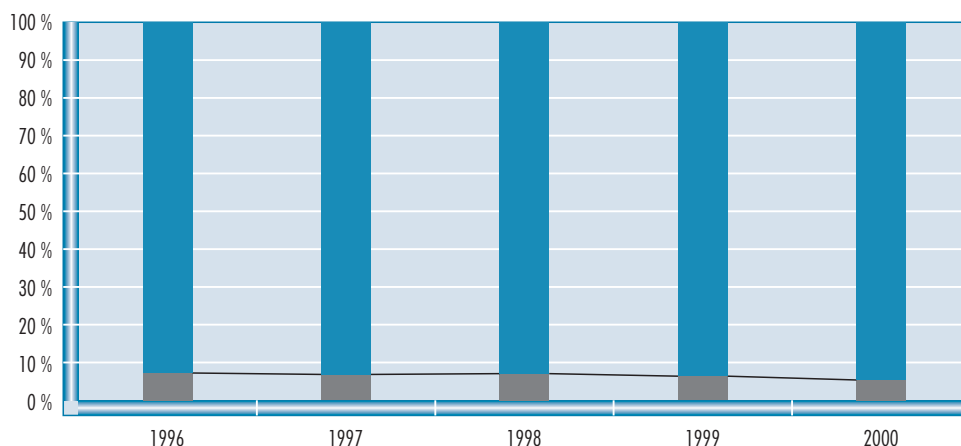
B7.1.4 Speciální školy a vývoj financování v regionálním školství

Výdaje na speciální školy zahrnují výdaje na speciální mateřské školy, speciální internátní mateřské školy, speciální základní⁴⁷ školy, speciální internátní základní⁴⁸ školy, speciální střední školy

Obrázek 46:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na SOU včetně SPV a učilištní části ISŠ v letech 1996–2000

■ kapitálové výdaje
■ běžné výdaje

⁴⁷ Včetně zvláštních a pomocných škol

⁴⁸ Včetně zvláštních a pomocných škol.

Tabulka 94: SOU – výdaje v letech 1996 až 2000 (v tis. Kč)

	1996	1997	1998	1999	2000
Celkem	9 072 994	7 325 127	6 856 682	6 862 657	6 998 019
v tom běžné výdaje	8 416 758	6 824 805	6 372 318	6 425 823	6 623 538
kapitálové výdaje	656 235	500 322	484 364	436 834	374 481
v % běžné výdaje	92,8 %	93,2 %	92,9 %	93,6 %	94,6 %
kapitálové výdaje	7,2 %	6,8 %	7,1 %	6,4 %	5,4 %
Výdaje z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT					
Celkem	7 311 994	5 730 457	5 329 718	5 333 118	5 315 590
v tom běžné výdaje	6 795 758	5 355 299	4 974 673	5 015 371	5 067 862
kapitálové výdaje	516 235	375 159	355 045	317 747	247 729
v % běžné výdaje	92,9 %	93,5 %	93,3 %	94,0 %	95,3 %
kapitálové výdaje	7,1 %	6,5 %	6,7 %	6,0 %	4,7 %
Výdaje z rozpočtu kapitoly 700-obce					
Celkem	-	1 670	10 963	5 754	5 928
v tom běžné výdaje	-	506	5 645	2 767	3 676
kapitálové výdaje	-	1 164	5 318	2 987	2 253
v % běžné výdaje	-	30,3 %	51,5 %	48,1 %	62,0 %
kapitálové výdaje	-	69,7 %	48,5 %	51,9 %	38,0 %
Výdaje z rozpočtu Ministerstva zemědělství					
Celkem	1 761 000	1 593 000	1 516 000	1 523 785	1 676 501
v tom běžné výdaje	1 621 000	1 469 000	1 392 000	1 407 685	1 552 001
kapitálové výdaje	140 000	124 000	124 000	116 100	124 500
v % běžné výdaje	92,0 %	92,2 %	91,8 %	92,4 %	92,6 %
kapitálové výdaje	8,0 %	7,8 %	8,2 %	7,6 %	7,4 %
Podíl výdajů na SOU na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
Podíl výdajů MŠMT na výdajích SOU	80,6 %	84,0 %	83,6 %	83,0 %	76,0 %
Podíl výdajů obcí na výdajích SOU	-	0,0 %	0,2 %	0,1 %	0,1 %
Podíl výdajů MZe na výdajích SOU	19,4 %	21,7 %	22,1 %	22,2 %	24,0 %
Výdaje na školství celkem v mld. Kč ¹⁾	7990,0 %	7650,0 %	7790,0 %	8418,7 %	8460,0 %
Podíl výdajů na SOU na celkových výdajích na školství	9,2 %	7,5 %	6,9 %	6,3 %	6,3 %
HDP ²⁾ v běžných cenách	1572,3	1668,8	1798,3	1836,3	1910,6
Výdaje na SOU v % HDP	0,58 %	0,44 %	0,38 %	0,37 %	0,37 %
Dotace soukromým a církevním SOU					
Dotace celkem	580 702	401 409	390 333	468 162	486 074
dotace soukromým SOU	579 787	398 023	385 933	461 156	479 316
dotace církevním SOU	915	3 386	4 400	7 006	6 758

Poznámky: ¹⁾ V roce 1996 byly finanční prostředky na delimitované školy z rozpočtu Ministerstva hospodářství převedeny rozpočtovým opatřením přímo do rozpočtu MŠMT.

²⁾ Revidovaná časová řada ukazatelů tvorby a užití HDP navazuje na zpřesněné údaje ročních národních účtů za roky 1996 až 1998 a na semidefinitivní verzi ročních účtů za rok 1999, které byly publikovány v červenci t.r. Ukazatele za rok 2000 byly sestaveny s přihlédnutím k požadavku metodické a věcné srovnatelnosti s předchozími lety.

Zdroj: Státní závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-obce, ČSÚ, Mze

včetně speciálních středních odborných učilišť a odborných učilišť a internátní speciální střední školy, internátní speciální střední odborná učiliště a internátní speciální odborná učiliště. Tyto výdaje byly až do roku 1997 uváděny jako jedna částka. V současné době je možné výdaje dělit na výdaje speciálních mateřských škol, výdaje speciálních základních škol a výdaje středních škol.

V roce 2000 činily celkové výdaje na speciální školy 4,1 mld. Kč, rozložení těchto výdajů bylo: 7,2 % na speciální mateřské školy, 65,3 % na speciální základní školy a 27,5 % na speciální střední školy. Speciální školy jsou financovány z 97,7 % z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT, pouze 2,3 % výdajů hradí obce.

Průměrná měsíční nominální mzda pracovníků státních speciálních škol klesla v roce 1998 téměř 4 % pod průměrnou republikovou mzdu, v roce 1999 dochází k jejímu zvýšení na 100,7 % republikového průměru. V roce 2000 pobírali pracovníci speciálních škol 13 171 Kč, mzda poklesla na 94,7 % republikové mzdy. Ještě v roce 1996 ji převyšovala o 6,4 %. Pokles nastal i u mzdy učitelů, její výše v roce 1999 byla 15 % nad republikovým průměrem, v roce 2000 pobírali učitelé speciálních škol 14 900 Kč, což znamenalo 107,1 % republikové mzdy.

Obdobně jako mzda pracovníků na jiných typech škol reálná mzda v letech 1997 a 1998 klesala. V roce 1999 došlo opět k jejímu

Tabulka 95: SOU, zřizovatelé MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1996 až 2000

SOU včetně SPV a učilištní částí ISS	1996	1997	1998	1999	2000
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	10 834	10 816	11 334	12 874	13 003
z toho učitelé	12 676	13 276	14 043	15 959	15 880
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	9 958	9 166	8 672	9 647	9 380
z toho učitelé	11 651	11 251	10 744	11 959	11 455
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1995 = 100)	108,8	118	130,7	133,4447	138,6269104
meziroční inflace	8,8 %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %

Poznámka: Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z Ministerstva hospodářství.

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

Tabulka 96: Speciální školy – výdaje na speciální školy v letech 1996 až 2000 (v tis. Kč)

	1996	1997	1998	1999	2000
Celkem	3 419 660	3 520 925	3 679 715	4 215 976	4 058 940
v tom běžné výdaje	3 011 416	3 280 057	3 376 656	3 806 128	3 747 707
kapitálové výdaje	408 244	240 867	303 058	409 848	311 233
v % běžné výdaje	88,1 %	93,2 %	91,8 %	90,3 %	92,3 %
kapitálové výdaje	11,9 %	6,8 %	8,2 %	9,7 %	7,7 %
Výdaje na mateřské školy z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT					
Celkem	3 262 898	3 388 885	3 572 494	4 086 227	3 965 073
v tom běžné výdaje	2 941 986	3 197 384	3 297 217	3 713 173	3 662 192
kapitálové výdaje	320 912	191 501	275 277	373 054	302 882
v % běžné výdaje	90,2 %	94,3 %	92,3 %	90,9 %	92,4 %
kapitálové výdaje	9,8 %	5,7 %	7,7 %	9,1 %	7,6 %
Výdaje na mateřské školy z rozpočtu kapitoly 700-obce					
Celkem	156 762	132 039	107 221	129 749	93 867
v tom běžné výdaje	69 430	82 673	79 439	92 955	85 515
kapitálové výdaje	87 332	49 366	27 782	36 794	8 351
v % běžné výdaje	44,3 %	62,6 %	74,1 %	71,6 %	91,1 %
kapitálové výdaje	55,7 %	37,4 %	25,9 %	28,4 %	8,9 %
Podíl výdajů na mateřské školy na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a obcí a podíl na HDP					
podíl výdajů MŠMT na výdajích MŠ	95,4 %	96,2 %	97,1 %	96,9 %	97,7 %
podíl výdajů obcí na výdajích MŠ	4,6 %	3,8 %	2,9 %	3,1 %	2,3 %
výdaje na školství celkem v mld. Kč ¹⁾	79,9	76,5	77,9	84,2	84,6
podíl výdajů na MŠ na celkových výdajích	4,3 %	4,6 %	4,7 %	5,0 %	4,8 %
HDP ²⁾ v běžných cenách	1572,3	1668,8	1798,3	1836,3	1910,6
výdaje na MŠ v % HDP	0,22 %	0,21 %	0,20 %	0,23 %	0,21 %
Dotace soukromým a církevním mateřským školám					
Celkem	133 603	135 431	144 347	164 231	195 979
v tom soukromé	117 458	115 300	121 079	137 283	163 835
církevní	16 145	20 131	23 268	26 948	32 144

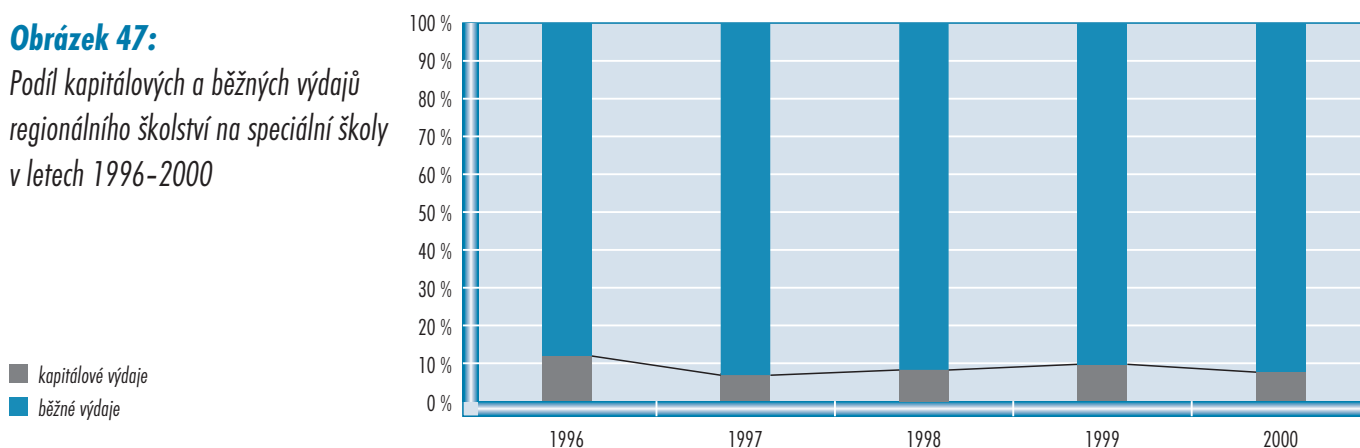
Poznámky: ¹⁾ Celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce (část vzdělávání).

²⁾ Revidovaná časová řada ukazatelů tvorby a užití HDP navazuje na zpřesněné údaje ročních národních účtů za roky 1996 až 1998 a na semidefinitivní verzi ročních účtů za rok 1999, které byly publikovány v červenci t. r. Ukazatele za rok 2000 byly sestaveny s přihlédnutím k požadavku metodické a věcné srovnatelnosti s předchozími lety.

Zdroj: Státní závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-obce, ČSÚ.

Obrázek 47:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na speciální školy v letech 1996-2000

Tabulka 97: Speciální školy, zřizovatel MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1996 až 2000

Speciální MŠ, ZŠ, SŠ (včetně internátních)	1996	1997	1998	1999	2000
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	10 503 Kč	10 987 Kč	11 599 Kč	13 144 Kč	13 171 Kč
z toho učitelé	11 905 Kč	12 484 Kč	13 226 Kč	14 980 Kč	14 900 Kč
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
pracovníci celkem	9 653 Kč	9 311 Kč	8 875 Kč	9 850 Kč	9 501 Kč
z toho učitelé	10 942 Kč	10 580 Kč	10 119 Kč	11 226 Kč	10 748 Kč
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1995=100)	108,8	118	130,7	133,4447	138,6269104
meziroční inflace v %	8,8 %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %

Poznámka: Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z ministerstev hospodářství a zdravotnictví.

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

Tabulka 98: Vyšší odborné školy – výdaje na VOŠ v letech 1997 až 2000 (v tis. Kč)

	1997	1998	1999	2000
Celkem	337 510	559 023	680 745	693 693
v tom běžné výdaje	331 590	533 601	671 822	680 306
kapitálové výdaje	5 920	25 422	8 923	13 387
v % běžné výdaje	98,2 %	95,5 %	98,7 %	98,1 %
kapitálové výdaje	1,8 %	4,5 %	1,3 %	1,9 %
Podíl výdajů na VOŠ na celkových výdajích na školství z rozpočtu MŠMT a podíl na HDP				
výdaje na školství celkem v mld. Kč ¹⁾	76,5	77,9	84,18724	84,6
podíl výdajů na MŠ na celkových výdajích	0,4 %	0,7 %	0,8 %	0,8 %
HDP ²⁾ v běžných cenách	1668,8	1798,3	1836,3	1910,6
výdaje na MŠ v % HDP	0,02 %	0,03 %	0,04 %	0,04 %
Dotace soukromým a církevním VOŠ				
Celkem	116 554	172 057	202 498	179 020
v tom soukromé	87 565	138 234	161 880	140 405
církevní	28 989	33 822	40 618	38 615

Poznámky: ¹⁾ Celkové výdaje kapitoly 333-MŠMT a kapitoly 700-obce (část vzdělávání).

²⁾ Revidovaná časová řada ukazatelů tvorby a užití HDP navazuje na zpřesněné údaje ročních národních účtů za roky 1996 až 1998 a na semidefinitivní verzi ročních účtů za rok 1999, které byly publikovány v červenci t. r. Ukazatele za rok 2000 byly sestaveny s přihlédnutím k požadavku metodické a věcné srovnatelnosti s předchozími lety.

Zdroj: Státní závěrečné účty kapitol 333-MŠMT a 700-obce, ČSÚ.

růstu (vlivem nařízení vlády č. 247/1998 Sb., které zvýšilo tarifní stupnici), ale v roce 2000 opět poklesla (meziroční pokles oproti roku 1999 znamenal 5,3 %).

B7.1.5 Vyšší odborné školy a vývoj financování v regionálním školství

Výdaje na vyšší odborné školy byly od roku 1993 součástí výdajů středních odborných škol a nebylo je možné oddělit. V roce 1997 došlo ke změně rozpočtové skladby, kde byl definován samostatný paragraf pro vyšší odborné školy, a výdaje jsou sledovány samostatně.

Vyšší odborné školy jsou financovány stejně jako střední školy, pro výpočet částek rozdělovaných jednotlivým školám jsou používány normativy pro střední odborné školy odpovídající studijním oborům na VOŠ. Do roku 2000 byla školským úřadům dána pravomoc zvýšit tyto normativy v mimořádných případech až o 20 %. V roce 1998 byly poprvé stanoveny samostatné normativy i pro žáky vyšších odborných škol. Vyšší odborné školy jsou oprávněny vybírat školné i ve státních školách. Výše školného je stanovena nařízením vlády a odstupňována podle zaměření školy. Školné se pohybuje mezi 2 000 až 5 000 Kč ročně.

Výdaje na vyšší odborné školy jsou hrazeny pouze z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT, v roce 1999 činily 680 745 tis. Kč a v roce 2000 v důsledku úbytku žáků 693 693 tis. Kč. U vyšších odborných škol je nejvyšší podíl dotací soukromým a církevním školám (26,8 %)

z běžných výdajů kapitoly 333-MŠMT na tento typ školy. Dotace představují částku 179 020 tis. Kč.

Průměrná měsíční nominální mzda pracovníků VOŠ v roce 1999 byla 14 923 Kč, tj. 114,4 % průměrné republikové mzdy, v roce 2000 mírně poklesla na 14 744 Kč a tvořila pouze 106 % republikové průměrné mzdy. Meziroční růst v roce 1999 činil 112,4 %, v roce 2000 byl meziročně zaznamenán pokles na 98,8 %. Mzda učitelů vyšších odborných škol v roce 2000 činila 16 170, což je 128,8 % republikového průměru. Meziroční pokles reálné mzdy v roce 2000 byl 95,1 %, přičemž v roce 1999 byl meziroční nárůst reálné mzdy 110,1 %.

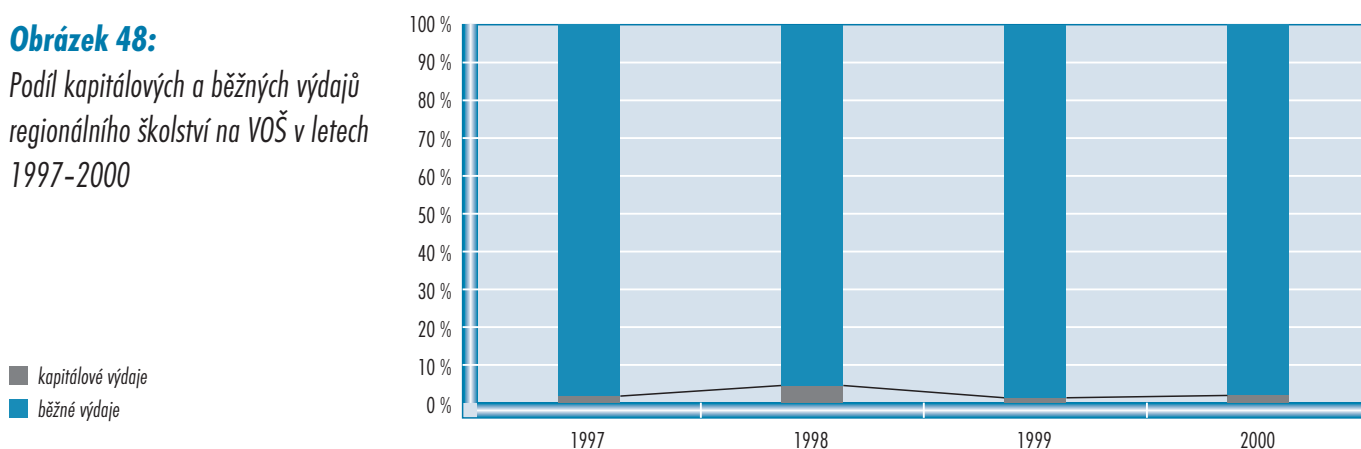
B7.2 Financování vysokých škol

Po přechodovém období roku 1999, kdy byl implementován zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), vysoké školy získaly veřejnoprávní charakter a rok 2000 byl prvním rokem, ve kterém vysoké školy již pracovaly v rámci stabilizované legislativní a majetkové situace, i když ještě z části probíhaly dokončující práce související s předáváním nemovitého majetku do vlastnictví vysokých škol.

Ministerstvo zpracovává systém financování vysokých škol na základě „Zásad pro poskytování dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro rok 2000“. Systém financování zohledňuje kromě zavedených parametrů i dlouhodobé záměry vysokých škol a jejich soulad se státní

Obrázek 48:

Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na VOŠ v letech 1997–2000

Tabulka 99: VOŠ, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy v letech 1997 až 2000

Včetně škol soukromých, církevních a škol MZe (bez škol MO, MV a MSp)	1997	1998	1999	2000
Nominální mzda (v běžných cenách)				
pracovníci celkem	12 323 Kč	13 279 Kč	14 923 Kč	14 744 Kč
z toho učitelé	13 455 Kč	14 489 Kč	16 310 Kč	16 170 Kč
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)				
pracovníci celkem	10 443 Kč	10 160 Kč	11 183 Kč	10 636 Kč
z toho učitelé	11 403 Kč	11 086 Kč	12 222 Kč	11 664 Kč
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace				
index spotřebitelských cen (rok 1995 = 100)	118,0	130,7	133,4	138,6
meziroční inflace v %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %

Poznámka: Od roku 1997 včetně škol delimitovaných z Ministerstva zdravotnictví.

Zdroj: databáze ÚIV, ČSÚ

Tabulka 100: Průměrné republikové normativy běžných výdajů v letech 1993 až 2000

Skupina fakult	1993	1994	1995 ¹⁾	1996	1997 ²⁾	1998	1999	2000
filozofické, právnícké, teologické, ekonomické	x	x	23300	25824	24520	24704	28148	27620
sociálněvědní obory	25391	24523	x	x	x	x	x	x
pedagogické a některé humanitní	x	x	27960	30989	29424	29645	33777	33145
pedagogické a některé ekonomické	28769	27897	x	x	x	x	x	x
technické, TV a sportu, informatiky	x	x	38445	42609	40459	40762	46444	45574
technické	37463	36323	x	x	x	x	x	x
lékařské, farmaceutické, přírodovědné, zemědělské a zdravotně-sociální	49356	47867	x	x	x	x	x	x
přírodovědné, zemědělské, farmaceutické, architektonické, sociálně-zdravotní	x	x	52425	58104	55170	55584	63332	62146
chemicko-technologické, MFF, FTJF	60505	58676	x	x	x	x	x	x
lékařské, chemické, MFF, FTJF	x	x	65240	72307	68638	69171	78813	77337
veterinární, umělecké	x	x	81550	90383	85821	86464	98517	96672
veterinární	69000	66925	x	x	x	x	x	x
umělecké	81474	79015	x	x	x	x	x	x

Poznámky: Do roku 1998 včetně bez započtení zákonných odvodů.

¹⁾ Skupina fakult informatiky zařazena do skupiny pedagogické.

²⁾ Po změnách v důsledku úsporných opatření (tzv. balíčky).

Zdroj: Rozpočet kapitoly 333-MŠMT

strategií. Základem systému financování je **normativní metoda**, která zohledňuje náklady závislé na finanční náročnosti vzdělávání studenta v příslušném studijním programu. Pro účely financování jsou studijní programy rozděleny do šesti základních skupin s koeficienty náročnosti 1–3,5. Základní dotace je poskytována na uskutečňování akreditovaných studijních programů a programů celoživotního vzdělávání, s nimi spojenou tvůrčí činnost a rozvoj vysoké školy. Veřejné vysoké škole může být poskytnuta i dotace na ubytování a stravování studentů. Pravidla stanovení dotace veřejným vysokým školám navazují na pravidla normativního financování použitá v roce 1999.

Náklady na přijímací řízení jsou kryty z velké části z poplatků za přijímací řízení, které se v průměru v roce 2000 pohybovaly v rozmezí 400–500 Kč. Školné se na veřejných vysokých školách nevybírá, do příjmů stipendijního fondu však vstupují poplatky za studium delší o rok, než je stanovená standardní doba studia, a poplatky za studium ve druhém a dalším studijním programu. Veřejná vysoká škola může stanovit i poplatky za výuku cizinců v cizím jazyce.

Soukromá vysoká škola není běžně financována ze státního rozpočtu, může však žádat o státní dotaci v případě, že působí jako obecně prospěšná společnost. V roce 2000 tuto možnost získání státní dotace využil pouze Institut restaurování a konzervačních technik Litomyšl, o.p.s. (dotace ve výši 1200 tis. Kč).

87.2.1 Změny ve financování vysokých škol v roce 2000

Rok 2000 lze považovat svým způsobem pro veřejné vysoké školy z hlediska hospodaření za rok náročný, problémový a zlomový. Jedním z důvodů bylo přistoupení MŠMT ke změně algoritmu výpočtu normativní části dotace a **zavedení systému přidělování dotací podle uskutečněných akreditovaných programů**. Financování veřejných vysokých škol bylo i v roce 2000 nadále vícezdrojové s akcentem na využití vlastních zdrojů. Na základě pokynů MŠMT, vycházejících ze zásadního stanoviska Ministerstva financí, byla realizována v tomto roce rozsáhlá změna v oblasti účetnictví spočívající v přechodu na účtovou osnovu a postupy účtování pro politické strany, hnutí, občanská sdružení a jiné nevýdělečné organizace⁴⁹. Změna účtové osnovy vyžadovala vyšší nároky na pracovníky ekonomických úseků a nároky na zajištění potřebných úprav účetního software a tím i zvýšenou finanční zátěž.

87.2.2 Financování veřejných vysokých škol v roce 2000

Financování veřejných vysokých škol v roce 2000 se realizovalo převážně prostřednictvím dotací ze státního rozpočtu⁵⁰ poskytovaných na základě uzavřených dotačních smluv a dodatků⁵¹. Dodatečné finanční prostředky získávaly veřejné vysoké školy převážně z ostatních zdrojů (vyšší územně správní celky, zahraniční příjmy), včetně vlastních (poplatky spojené se studiem, pro-

⁴⁹ Opatření FMF č.j. V/20 531/1992 ve znění úprav a doplňků a v souladu s ustanoveními zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví.

⁵⁰ Dotace z kapitoly 333 na uskutečňování akreditovaných studijních programů a programů celoživotního vzdělávání, s nimi spojenou tvůrčí činnost a na rozvoj vysoké školy a na ubytování a stravování studentů byly poskytovány v roce 2000 v souladu s §5 odst.2 zákona ČNR č. 576/1990 Sb., o pravidlech hospodaření s rozpočtovými prostředky České republiky a obcí v České republice (rozpočtová pravidla republiky), ve znění pozdějších předpisů, dle Zásad pro poskytování dotací Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro rok 2000 č.j. 11835/2000-33 (dále jen Zásady), které plně respektují Dlouhodobý záměr ministerstva a které ministerstvo uplatňuje při aplikaci § 87 písm. d) zákona.

⁵¹ Podmínky poskytování dotací, jejich užití a zúčtování se řídí právními předpisy, které upravují nakládání s prostředky státního rozpočtu. Dotace jsou zúčtovatelné v příslušných termínech prostřednictvím správců kapitol.

deje a pronájmy majetku, dary, dědictví) i z doplňkové činnosti. Kromě prostředků na vlastní vzdělávání získávají veřejné vysoké školy účelové prostředky na podporu vědy a výzkumu⁵² a další institucionální prostředky na výzkumné záměry⁵³ a institucionální prostředky na nespecifikovaný výzkum vysokých škol⁵⁴. Celková dotace veřejným vysokým školám z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT se skládala z:

- neinvestiční základní dotace, která je determinována následujícími ukazateli:
 - A studijní programy⁵⁵,
 - B další vzdělávání učitelů (centra pro další vzdělávání učitelů),
 - C stipendia (na podporu studia v doktorských studijních programech),
 - D studující, kteří nejsou českými státními občany, a mezinárodní spolupráce včetně programů AKTION a CEEPUS,
 - E neinvestiční výdaje spojené s investiční výstavbou,
 - F vzdělávací projekty, programy a záměry, o jejichž podpoře rozhodl ministr,
 - G rozvojové projekty Fondu rozvoje vysokých škol,
 - H likvidace havarijních situací a mimořádných událostí,
- dotace na ubytování a stravování studentů,
- dotace na výzkum a vývoj v členění:
 - institucionální prostředky (výzkumné záměry a nespecifikovaný výzkum),
 - účelové prostředky (NIV a IV) na podporu projektů výzkumu a vývoje,
- investiční základní dotace, která je určena:
 - dotací na investiční část rozvojových projektů FRVŠ,
 - dotací na investiční část stavby v souladu se schválenými stavebními záměry.

Příjmy veřejných vysokých škol z dotací ze státního rozpočtu (tzn. příjmy dotačního charakteru včetně dotací VÚSC) dosáhly v roce 2000 celkového objemu 12 010 357 tis. Kč.

Největší část těchto příjmů vysokých škol tvořily **dotace z rozpočtové kapitoly Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy** (11 393 709 tis. Kč – v tom základní dotace 8 358 013 tis. Kč, dotace na ubytování na kolejích a stravování studentů v menzách 779 808 tis. Kč a dotace na výzkum a vývoj ve výši 2 255 888 tis. Kč). Celkově tvořily dotace z rozpočtu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy 95 % dotačních příjmů vysokých škol.

Další prostředky ze státního rozpočtu (z rozpočtu jiných resortů a z grantové agentury) byly poskytnuty ve výši 569 496 tis. (z toho 9 004 tis. tvořily prostředky na provoz, 560 492 tis. prostředky na vědu a výzkum, 377 431 tis. tvořily prostředky z grantové agentury).

Z územních rozpočtů (vyšší územně správní celky, obce) obdržely vysoké školy celkem 47 052 tis. Kč (v tom na provoz 43 129 tis. Kč a prostředky na vědu a výzkum ve výši 3 923 tis. Kč). Ze zahraničí byly poskytnuty prostředky na aktivity konané především v rámci mezivládních dohod ve výši 240 805 tis. Kč (na provoz 150 450 tis. Kč a na výzkum a vývoj 90 355 tis. Kč).

Pracovníci vysokých škol pobírali v roce 2000 **průměrný měsíční plat**⁵⁶ ve výši 14 050 Kč z toho pedagogičtí pracovníci 18 004 Kč a nepedagogičtí pracovníci včetně vědeckých pracovníků 11 951 Kč. Průměrný měsíční plat (bez OON včetně doplňkové činnosti a ostatních aktivit, bez školních lesních a zemědělských podniků) je 15 443 Kč, včetně školních lesních a zemědělských podniků průměrný měsíční plat činí 15 249 Kč.

Ministerstvo financí⁵⁷ sdělilo v souladu se zákonem o státním rozpočtu na rok 2000 závazné ukazatele výdajů financování programů reprodukce investičního majetku na rok 2000. Na základě programového financování rozděleny do tří programů.

Tabulka 101: Průměrné platy pracovníků vysokých škol podle kategorií v roce 2000

	Průměrná měsíční mzda	Podíl k mzdě v ČR	Podíl k mzdě v ČR v nepodnikatelské sféře
profesor	28 052	202 %	219 %
docent	22 755	164 %	177 %
odborný asistent	15 414	111 %	120 %
asistent	11 706	84 %	91 %
lektor	12 373	89 %	96 %
vědecký pracovník	21 855	157 %	170 %
technicko-hospodářský pracovník	12 459	90 %	97 %
dělník	7 743	56 %	60 %
obchodně provozní pracovník	8 728	63 %	68 %

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

⁵² Poskytování účelových finančních prostředků na podporu projektů výzkumu a vývoje se řídilo zákonem č. 300/1992 Sb., v platném znění, zákonem č. 199/1994 Sb., pro program Výzkum pro státní správu (dříve Resortní výzkum MŠMT) a usnesením vlády č. 27/1996 Sb.

⁵³ Přidělení institucionálních prostředků na vědecké výzkumy vycházelo z Pravidel hodnocení výzkumných záměrů a výsledků organizací pro poskytování institucionální podpory výzkumu a vývoje dle Přílohy k usnesení vlády ze dne 22. dubna 1998 č. 281.

⁵⁴ Institucionální prostředky na nespecifikovaný výzkum vysokých škol byly poskytovány v souladu s usnesením vlády č. 16/2000 o Národní politice výzkumu a vývoje České republiky.

⁵⁵ Základními vstupními údaji pro stanovení výše normativní části neinvestiční základní dotace (ukazatel A studijní programy) byly normativní počty studentů k 31. 10. 1999 a základní normativ studijního programu uskutečňovaného vysokou školou.

⁵⁶ Průměrný měsíční plat ze mzdových nákladů bez OON z kapitoly 333 (bez ŠP, doplňkové činnosti, jiných zdrojů, fondu odměn, bez zahraničních lektorů).

⁵⁷ Dopisem ministra financí č.j. 142/26177/2000 MF.

Tabulka 102: Programy financování reprodukce investičního majetku na rok 2000

Evid. č. programu	Název programu	Výdaje státního rozpočtu (v tis. Kč)
333310	Pořízení a obnova budov a staveb vysokých škol	1 491 956
333320	Podpora koncepčního vzdělávacího rozvoje vysokých škol	120 000
333910	Podpora výzkumu a vývoje	687 223

Poznámky: V programu 333 310 jsou zahrnuty prostředky vyčleněné na „restituce“ podle zák. č. 164/1998 Sb. v částce 487 559 tis. Kč evidované v podprogramu 333 317.

V programu 333 320 je sedmi podprogramy zahrnut Fond rozvoje vysokých škol a jedním podprogramem ostatní stroje a zařízení.

V programu 333 910 byly pro vysoké školy uvolněny prostředky ve výši 427 182 tis. Kč. Prostředky ve výši 260 041 tis. Kč byly poskytnuty ostatním subjektům (podnikatelé, občanská sdružení, transfery do jiných kapitol).

Při rozdělení rozpočtové částky programu 333 310 (bez podprogramu 333 317) v hodnotě 1 004 397 tis. Kč byly vodítkem tyto preference:

1. akce schválené MŠMT v předchozích letech a k 31. 12. 1999 rozestavěné
2. rekonstrukce – zateplení budov a úpravy kotelen
3. rekonstrukce ostatní

Zdroj: MŠMT

Tabulka 103: Výdaje na vysoké školy z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT (v tis.) v letech 1996 až 2000

	1996	1997	1998	1999	2000
Celkové výdaje na vysoké školy včetně výdajů na koleje a menzy					
celkem	10 974 697	11 130 845	11 940 161	12 748 273	13 249 942
v tom běžné výdaje	9 181 378	9 748 652	10 354 000	11 211 848	11 394 909
kapitálové výdaje	1 793 319	1 382 194	1 586 161	1 536 424	1 855 033
v % běžné výdaje	83,7 %	87,6 %	86,7 %	87,9 %	86,0 %
kapitálové výdaje	16,3 %	12,4 %	13,3 %	12,1 %	14,0 %
Podíl výdajů na vysoké školy z celkových výdajů na školství, z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT a podíl na HDP					
Podíl výdajů na VŠ z kapitoly 333-MŠMT	17,2 %	17,7 %	18,7 %	18,3 %	18,8 %
Výdaje na školství celkem v mld. Kč ¹⁾	79,9	76,5	77,9	84,2	84,6
Podíl výdajů na VŠ na celkových výdajích	13,7 %	14,6 %	15,3 %	15,1 %	15,7 %
HDP v běžných cenách v mld. Kč	1 567	1 680	1 837	1 887	1 959
Podíl výdajů na VŠ v % HDP	0,7 %	0,7 %	0,6 %	0,7 %	0,7 %
Výdaje na vysoké školy podle funkčního třídění					
celkem	10 974 697	11 130 845	11 940 161	12 748 273	13 249 942
školní lesní podniky	3 730	.	.	.	.
investorská činnost	5 667	.	.	.	.
vysoké školy	10 639 585	10 743 532	9 241 047	9 627 530	9 689 717
vedlejší hospodářská činnost	598	.	.	.	.
ubytovací služby (koleje, menzy) ²⁾	325 117	327 274	814 929	1 039 366	780 003
ostatní zařízení související vč. vzdělávání j. n.	.	13	1 884 185	1 999 923	2 683 064
záležitosti vzdělávání – ostatní činnosti j. n.	.	60 026	.	1 081	.
prevence před drogami, alkoholem, nikotinem a jinými návykovými látkami	.	.	.	985	1 940
zář. bezpečnosti a veř. pořádku j. n.	.	.	.	79 388	.
rozvojová zahraniční pomoc	.	.	.	.	95 218

Poznámky: ¹⁾ Celkové výdaje na školství z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT.

²⁾ V letech 1995 až 1997 nespolehlivé údaje – pouze z účetního zpracování VŠ.

Zdroj: Státní závěrečný účet kapitoly 333-MŠMT

Navíc Poslanecká sněmovna Parlamentu účelově vyčlenila z kapitoly 398-VPS částky na akci ČZU Laboratoř technologických procesů 3 mil. Kč. Vzhledem k uvedenému finančnímu limitu bylo třeba přehodnotit dotace na některé akce, které MŠMT schválilo v roce 1999 a které dosud nebyly zahájeny. Tyto akce zůstaly v seznamu akcí, jejich financování však bylo na základě konzultací s jejich investory odsunuto do roku 2001.

87.2.3 Vývoj výdajů na vysoké školy

Výdaje na veřejné vysoké školy z rozpočtu MŠMT od roku 1996 každoročně rostly, celkový nárůst od roku 1996 činil 21 %. Tento nárůst se projevuje pouze v běžných výdajích (nárůst o 24 %), zatímco kapitálové výdaje prakticky stagnovaly (nárůst pouze o 3 %). Započítáme-li vliv inflace, pak od roku 1996 celkové výdaje na veřejné vysoké školy dokonce poklesl (o 5 %), v posled-

Tabulka 104: Průměrné měsíční mzdy pracovníků vysokých škol v letech 1996 až 2000

Vysoké školy včetně kolejí a menz (bez ŠZP, ŠLP a zahraničních lektorů)	1996	1997	1998	1999	2000
Nominální mzda (v běžných cenách)					
pracovníci celkem	11 388	11 915	12 603	14 210	14 618
v tom pracovníci vysokých škol	11 870	12 381	13 066	14 674	14 556
pracovníci kolejí	7 531	8 057	8 505	9 628	9 817
pracovníci menz	7 263	7 883	8 284	9 299	9 161
z toho pedagogičtí pracovníci	14 751	15 229	16 020	18 045	18 004
Reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995)					
v tom pracovníci vysokých škol	10 910	10 488	9 999	10 998	10 500
pracovníci kolejí	6 922	6 825	6 508	7 216	7 082
pracovníci menz	6 676	6 678	6 339	6 970	6 608
z toho pedagogičtí pracovníci	13 558	12 901	12 259	13 525	12 987
Index spotřebitelských cen a meziroční inflace					
index spotřebitelských cen (rok 1995 = 100)	108,8	118,0	130,7	133,4	138,6
meziroční inflace v %	8,8 %	8,5 %	10,7 %	2,1 %	3,9 %

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

ních dvou letech ale již neklesaly, ale spíše stagnovaly. Kromě prostředků z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT získávají vysoké školy další finanční zdroje ze státního rozpočtu (Grantová agentura, ÚSC) a z jiných zdrojů (např. ze zahraničí).

Podíl výdajů na vysoké školy (z kapitoly 333-MŠMT) na hrubém domácím produktu se pohybuje kolem 0,7 %, podíl výdajů na vysoké školy na celkových výdajích MŠMT tvoří 18,8 % (což je nárůst o 1,6 procentního bodu od roku 1996).

Výše platů pracovníků vysokých škol v běžných cenách rostla ve sledovaném období rostla (v roce 2000 činila 14 618). Při započtení míry inflace se situace financování pracovníků vysokých škol nejeví příliš optimistická – projevily se zde především „úsporné balíčky“ v letech 1997 a 1998, kdy reálná mzda (ve stálých cenách roku 1995) klesala. V roce 2000 byla reálná mzda pracovníků vysokých škol zhruba na úrovni roku 1997 a byla nižší než v roce 1996.

B8 Mezinárodní spolupráce v sesortu školství

B8.1 Bilaterální spolupráce

Bilaterální spolupráce představuje velmi dynamickou a pružnou formu mezinárodní spolupráce. Posiluje přímé vazby a vytváří dobré předpoklady pro mnohostrannou spolupráci. Zaměřuje se nejen na styky uskutečňované na základě mezinárodních smluv, které tvoří právní rámec bilaterální školské spolupráce, ale i pružně reaguje na nově vznikající situace a využívá všech možností pro realizaci oboustranně prospěšných školských styků. Mezinárodní smlouvy vládní nebo resortní povahy upravují jednak spolupráci v oblasti kultury, školství a vědy a jednak otázky vzájemného uznávání rovnocennosti dokladů o vzdělání. K mezinárodním smlouvám upravujícím společně obecné otázky spolupráce v oblasti kultury, školství a vědy se zpravidla sjednávají prováděcí dokumenty. Mezinárodních smluv vládní nebo resortní povahy, které konkretizují oblasti i formy spolupráce, existuje cca 40.

Jen v roce 2000 byly sjednány mezinárodní smlouvy s Belgií – s Vlámským i s Francouzským společenstvím, Čínou, Dánskem, Estonskem, Izraelem, Koreou, Kypru, Litvou, Německem, Peru, Polskem a Švédskem.

Mezinárodní smlouvy umožňují výměnu informací o aktuálních otázkách resortu, pedagogické dokumentace i reciproční výměny odborníků, studentů a pedagogů vysokých škol. Na jejich základě bylo v roce 2000 recipročně k stipendijním pobytům vysláno a přijato 420 studentů vysokých škol. Letní školy slovanských studií organizované vysokými školami ČR se zúčastnilo 300 zahraničních zájemců o studium českého jazyka. Stálá pozornost je věnována výuce českého jazyka na zahraničních vysokých školách, kde působí na 40 lektorů českého jazyka ve 20 zemích světa, v České republice působí cca 90 zahraničních lektorů cizích jazyků. Důležitým bodem bilaterální spolupráce je rozvoj činnosti dvojazyčných česko-cizojazyčných tříd na gymnáziích v ČR ve spolupráci s Francií, Španělskem, Itálií, Německem, Rakouskem a Velkou Británií. Čeští žáci se mohou vzdělávat i na dvojnárodnostním dvojazyčném česko-německém gymnáziu v německé Pirně a na francouzských lyceích v Dijonu a Nimes. Významnou součástí bilaterální spolupráce jsou projekty zahraniční rozvojové pomoci České republiky, v jejichž rámci je ročně přijímáno 200 zahraničních studentů do studia v bakalářských, magisterských a doktorských studijních programech na vysokých školách v ČR. Dále jsou přijímáni krajané ke stipendijním pobytům na vysokých školách, vysílání českých učitelů ke krajanským komunitám v zahraničí i vysílání expertů na zahraniční univerzity, přijímány osoby ke krátkodobým odborným pobytům aj.

B8.2 Evropská unie

B8.2.1 Příprava ke vstupu do Evropské unie

Obdobně jako v roce 1999 také v roce 2000 se Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy podílelo na přípravě Národního programu přípravy na členství ČR v EU příspěvkem do oddílu

Práva menšin a ochrana menšin kapitoly Lidská práva a ochrana menšin a zpracování kapitol Výchova, vzdělávání a mládež a Věda a výzkum. Je to jeden z nástrojů ČR k zintenzivnění tvorby vnitrostátních předpokladů a podmínek pro hladkou integraci do EU. Národní program 2000 obsahoval krátkodobé (tj. pro rok 2000) a střednědobé (tj. pro období 2001–2002) úkoly ČR v oblastech, ve kterých dosud nebylo dosaženo plné kompatibility s právními normami Evropských společenství, nebo uspokojivé efektivity fungování příslušných orgánů a institucí při provádění a vynucování plnění transponovaných právních norem.

Ve 2. čtvrtletí 2000 proběhl písemnou (resp. elektronickou) cestou screening kapitoly 18 „Školství, odborné vzdělávání a mládež“. Na jaře 1998 proběhl v Bruselu screening kapitoly 17 „Věda a výzkum“, zaměřený nejen na kapitolu samotnou, ale i na její bezprostřední důsledek, jímž je plná asociace s Rámcovými programy výzkumu a vývoje EU.

V oblasti vzájemného uznávání profesních kvalifikací byl rok 2000 věnován shromažďování informací v souladu s prioritami stanovenými v Národním programu přípravy ČR na členství v EU. Výzkumný ústav odborného školství zpracoval na základě odpovědí jednotlivých ministerstev a dalších ústředních orgánů státní správy aktualizovanou studii „Regulovaná povolání a pracovní činnosti v České republice“. Do konce roku 2000 byly vydány dva sešity této studie (1. sešit přehled předpisů týkajících se regulovaných povolání a pracovních činností a 2. sešit – přehled regulovaných pracovních činností a povolání v kompetenci ČNB, MF, MK, MPSV, ČÚBP, MMR, MŽP a ČÚZK). Zástupce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy se účastnil jako pozorovatel jednání národních koordinátorů obecného systému vzájemného uznávání profesních kvalifikací.⁵⁸

Také v roce 2000 spolupracovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy na projektu zajištění oficiálních překladů právních předpisů Evropských společenství. Přípravou těchto překladů a jejich revizí bylo pověřeno Koordinační a revizní centrum na Úřadu vlády, přičemž jednotlivé ústřední orgány státní správy, kterých se týká harmonizace českého právního řádu s právem Evropských společenství, zajišťují prostřednictvím koordinátorů správnost používání odborných termínů, které se týkají jejich resortu.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy se také podílí na tzv. komunikační strategii ČR před vstupem do EU, v jejímž rámci ve školních letech 1999/2000 a 2000/01 podpořilo vydání Studentského diáře Generace Evropa.

88.2.2 Spolupráce s Radou Evropy

Rada Evropy je mezivládní organizace, jejímž členem se může stát každý evropský stát za předpokladu, že přijme zásady práv-

ního státu a zaručí všem svým občanům základní lidská práva a svobody. Na úseku školství, kultury, kulturního dědictví, sportu a mládeže definuje rámec práce této nejstarší evropské mezivládní organizace Evropská kulturní úmluva. MŠMT jako jeden z reprezentantů České republiky má zastoupení v expertních výborech a řídicích radách, jejichž činnost souvisí se vzděláváním, mládeží a sportem. 20. zasedání Stálé konference ministrů školství členských zemí Rady Evropy přijalo závěry k projektům ukončeným v roce 2000, do nichž byla zapojena Česká republika: *Výchova k demokratickému občanství, Vyučování a studium dějepisu/historie Evropy ve 20. století, Jazykové politiky pro mnohojazyčnou a mnohokulturní Evropu, Program legislativní reformy ve vysokém školství a výzkumu*. Na této konferenci přijali ministři rezoluce k *Evropskému jazykovému portfoliu, k programu aktivit na léta 2001–2003 a Deklaraci evropských ministrů školství*.

MŠMT participovalo a finančně podporovalo českou účast v dalších programech Rady Evropy: *Program dalšího vzdělávání učitelů nebo Evropa ve škole*.

Evropské středisko pro cizí jazyky ve Štýrském Hradci (Rakousko) je fórem pro učitele cizích jazyků, vedoucí školské pracovníky, autory učebnic, odborníky na sestavování osnov, standardů výuky a metod hodnocení. Specifickým posláním centra je zabývat se uplatňováním politiky výuky jazyků a inovacemi a rozšiřovat zkušenosti, které se při výuce a studiu jazyků osvědčily. Česká republika se velmi aktivně zapojila do činnosti střediska, a to nejen účastí na seminářích a pracovních setkáních, ale i prostřednictvím zástupce MŠMT v Řídící radě Evropského střediska pro cizí jazyky.

88.2.3 Vzdělávací programy Evropské unie

Účast České republiky v programech Evropské unie Socrates, Leonardo da Vinci a Mládež pro Evropu III skončila 31. 12. 1999, avšak projekty a stáže přijaté a zahájené před ukončením prvního období těchto programů budou probíhat až do konce roku 2001. Již v průběhu roku 1999 Evropská komise oznámila, že vzhledem k úspěšnosti těchto programů bude přijata jejich druhá fáze na období let 2000–2006 a kandidátské země se budou moci účastnit na základě Rozhodnutí Rady přidružení o přijetí podmínek účasti v těchto programech. V září 1999 Česká republika oficiálně oznámila Evropské komisi svůj zájem na účasti v druhé fázi programů EU a s blížícím se koncem roku a plánovaným ukončením první fáze programů začala naléhat na Evropskou komisi, aby urychlila přijímání uvedeného Rozhodnutí Rady přidružení, aby byl zajištěn hladký přechod do druhé fáze programů a zachována jejich kontinuita.

Podle Rozhodnutí Rady⁵⁹ se Česká republika účastní druhé fáze programu Evropského společenství **Leonardo da Vinci** a druhé

⁵⁸ Ustanovených podle požadavků směrnice Rady 89/48/EHS o všeobecném systému uznávání vysokoškolských diplomů udělovaných po ukončení odborného vzdělávání a výcviku v trvání nejméně 3 let, směrnice Rady 92/51/EHS o druhém všeobecném systému uznávání odborného vzdělávání a výcviku doplňující směrnici 89/48/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/42/EHS, kterou se stanoví mechanismus pro uznávání kvalifikací k výkonu profesních činností, na něž se vztahují směrnice o liberalizaci a přechodných opatřeních a o doplnění všeobecných systémů pro uznávání kvalifikací.

⁵⁹ Č. 1999/382/ES z 26. dubna 1999 o založení druhé fáze akčního programu Společenství v oblasti odborného vzdělávání a přípravy „Leonardo da Vinci“.

fáze programu Socrates⁶⁰. Programu „Mládež“ se Česká republika účastní v souladu s podmínkami⁶¹.

V roce 2000 uhradila Česká republika vstupní příspěvky do všech tří programů ve výši 80 822 139 Kč (2 267 500 EUR) ze státního rozpočtu a 6 523 500 EUR z rozpočtu Phare. V roce 2001 tomu bylo již 94 147 558,90 Kč (2 738 266,51 EUR) ze státního rozpočtu a 6 528 000 EUR z rozpočtu Phare, s tím, že výše příspěvku ze státního rozpočtu se každým rokem bude zvyšovat.

Socrates II

Program Socrates II plynule navazuje na výsledky první fáze programu a současně představuje nové aktivity a cíle. Program SOCRATES otevírá možnosti spolupráce pro všechny školy ČR, a to od základních (event. mateřských), přes střední školy, odborná učiliště, vyšší odborné školy až po školy vysoké se školami ze zemí Evropské unie.

Nová fáze programu klade důraz na posílení evropské dimenze ve vzdělávání formou projektové spolupráce škol a dalších vzdělávacích institucí, dále přijímáním asistentů do škol pro výuku cizích jazyků, vysílání svých učitelů na jazykové kurzy, umožnění vysokoškolským studentům absolvovat část studia na zahraniční vysoké škole, či umožnění učit vysokoškolským učitelům na zahraničních vysokých školách.

Pro vysoké školy je program SOCRATES pokračováním úspěšného programu TEMPUS, zatímco pro ostatní školy jde o nový program, který mnohdy poprvé umožnil rozvíjet mezinárodní spolupráci. Dosavadní účast v programu lze charakterizovat jako velice úspěšnou, která motivuje školy k využívání dobrých zkušeností získaných od svých zahraničních partnerů, ale současně vede naše školy k uvědomění si výhod našeho školského systému.

Součástí programu SOCRATES II je také Informační síť srovnávací vzdělávací systémy EURYDICE a program NARIC, jehož úkolem je spolupráce v oblasti uznávání dokladů o vzdělání.

Leonardo da Vinci II

Program Leonardo da Vinci II je i nadále zaměřen na podporu rozvoje kvality, inovací a evropské dimenze v systémech a praxi odborného vzdělávání, a to prostřednictvím nadnárodních projektů. Hlavními cíli programu je zlepšovat dovednosti a kompetence osob procházejících počátečním odborným vzděláváním ve středních, vyšších a vysokých školách se záměrem zvyšovat zaměstnatelnost a usnadňovat uplatnění mladých lidí na evropském trhu práce; zdokonalovat kvalitu a přístup k dalšímu odbornému vzdělávání a k celoživotnímu osvojování znalostí a schopností se záměrem zlepšovat adaptabilitu lidí na technologické a organizační změny; zdůrazňovat význam a posilovat úlohu odborného vzdělávání v procesu inovací se záměrem zvyšovat konkurenceschopnost a rozvíjet podnikání prostřednictvím zlepšování spolupráce institucí odborného vzdělávání a podniků.

Mládež

Program Mládež je i v této fázi zaměřen na oblast neformální výchovy a vzdělávání mládeže. Podporovány v tomto programu jsou jak aktivity přímo pro mladé lidi (výměny mládeže, iniciativy mládeže), tak i aktivity podpůrné (školení pro pracovníky s mládeží, kontaktní návštěvy, informační systém Eurodesk). Novinkou a zároveň i prioritou tohoto programu se stává tzv. Evropská dobrovolná služba a projekty na ni navazující.

Program Mládež nabízí mladým lidem v první řadě mobilitu a příležitost hrát aktivní úlohu při budování Evropy třetího tisíciletí. Jeho záměrem je přispět k dosažení „Evropy vědomostí“ a vytvořit evropský prostor pro spolupráci při rozvíjení politiky pro mládež založené na neformálním vzdělávání. Program podporuje koncept celoživotního vzdělávání a rozvoje schopností a kvalifikace, které vedou k aktivnímu občanství.

88.2.4 Účast školství v programu Phare

Základním smluvním dokumentem pro poskytování pomoci mezi Českou republikou a Komisí Evropských společenství je **Evropská dohoda** uzavřená 4. 10. 1993 a následně **Rámcová dohoda mezi vládou České republiky a Evropskou komisí o účasti České republiky na programu pomoci Evropského společenství**, která vstoupila v platnost 6. 8. 1997. Program Phare se řídí nařízením Rady č. 3906/89 ze dne 18. prosince 1989.

Tempus

Tempus je mnohonárodní program financovaný z Phare, podporující projekty spolupráce a rozvoj vysokých škol v zemích střední a východní Evropy a jejich spolupráci s vysokými školami v členských zemích EU. Byl uskutečňován již od roku 1990 a oficiálně ukončen v červenci 2001. Na aktivity programu Tempus navazuje komunitární program Socrates II. Do roku 1998 byly schválené projekty tříleté a byly zaměřeny především na rozvoj učebních osnov, zavádění evropského kreditního systému a systému hodnocení kvality vzdělávání. Původní širší zaměření programů Tempus se od roku 1998 změnilo a vysoké školy poté realizovaly projekty, které přispívaly ke vzdělávání pracovníků veřejné správy a byly zaměřené především na oblast související s přípravou na vstup ČR do EU. Program Tempus umožnil vysokým školám nejen investice do vysoce kvalitního technického vybavení, ale také inovaci dosavadních studijních programů či dokonce zavádění nových předmětů či nových oborů, a to i v cizích jazycích.

Vybrané projekty Phare relevantní pro resort školství:

Rok 1997

➤ Školení v záležitostech EU a vyjednávání (CZ9703-01-02)

- projekt byl určen pro více než 600 účastníků – úředníků státní správy (z toho více než 100 prošlo intenzivním školením). Rovněž bylo vyškoleny 10 školitelů v problematice EU, kteří proškolili další pracovníky státní správy.

⁶⁰ podle Rozhodnutí č. 253/2000/ES Evropského parlamentu a Rady ze dne 24. ledna 2000 o založení druhé fáze akčního programu Společenství v oblasti vzdělávání „Socrates“, v souladu s podmínkami stanovenými v Rozhodnutí č. 2/2000 Rady přidružení EU – ČR z 31. 8. 2000 o přijetí podmínek účasti České republiky v programech Společenství v oblasti přípravy na zaměstnání a vzdělávání.

⁶¹ stanovenými v Rozhodnutí č. 3/2000 Rady přidružení Evropská unie - Česká republika z 16. 10. 2000 o přijetí podmínek účasti České republiky v akčním programu Společenství Mládež.

- *Vzdělávání učitelů v evropských záležitostech (CZ9703-02-04-03)* – Cílem projektu bylo poskytnout nezbytný základ pro přípravu učitelů na výuku o evropských otázkách a vytvořit výukové materiály a manuály pro školení učitelů. Na vzdělávacích a metodických seminářích bylo vyškoleny více než 100 pedagogických pracovníků.
- *Podpora občanské společnosti / romská otázka (CZ9703-02-12)* – podoblast: Výzkum etnických vztahů mezi občany ČR – realizováno obecně prospěšnou společností Člověk v tísni. V rámci projektu proběhly rekvalifikační kurzy pro žáky vyšších ročníků zvláštních škol či jejich absolventy, byl vypracován výzkum etnokulturní identity Romů a výzkum situace Romů z České republiky ve Velké Británii.
- *Lidské zdroje (Strategie lidských zdrojů v České republice) (CZ9705-04)* – cílem bylo navrhnout a podpořit zavádění strategického přístupu k budoucímu rozvoji lidských zdrojů. Řešitelský tým úzce spolupracoval s týmem pověřeným přípravou Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice (tzv. Bílá kniha).
- *Jean Monnet* – projekt byl otevřen od akademického roku 1997/1998 a ukončení se předpokládá v akademickém roce 2003/2004. Je zaměřen na podporu evropských studií zavedením výuky problematiky evropské integrace do učebních osnov na vysokých školách. Projekty z českých vysokých škol se týkají: Jean Monnet Chair (zřízení katedry evropských studií), permanentní kurzy (40 – 60 hodin ročně na pregraduální nebo postgraduální úrovni), evropské moduly a (krátkodobé programy týkající se studií o evropské integraci), výzkumné projekty, doktorandské granty, nákup učebních materiálů.

Rok 1999

- *Zlepšení vztahů s romskou komunitou (CZ9901)* – ve spolupráci s obecně prospěšnou společností Člověk v tísni je projekt zaměřen na tyto aktivity: návrh nových multikulturních osnov ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR; školení romských poradců a asistentů okresních úřadů, školení romských pedagogických asistentů; výzkum mezietských vztahů; mediální kampaň.

Rok 2000

- *Komplexní zlepšení ve vzdělávání romské populace (CZ0002-03)* – implementace projektu se předpokládá v období od května 2002 do srpna 2003. Cílem je splnit závazky, které vyplývají z členství v Evropské unii, tj. splnit tzv. Kodaňská kritéria, na základě kterých musí kandidátské země dosáhnout stability institucí s cílem zajistit demokracii, dodržování lidských práv a respektování a ochranu národnostních a etnických menšin. Projekt je zaměřen na zdokonalení kurikulů pro vzdělávání romské populace a následné proškolení 50 učitelů v aplikaci těchto kurikulů. Druhým dílčím cílem je revidovat a rozšířit multikulturní obsah kurikulů pro všechny děti s cílem eliminovat existující předsudky vůči Romům a jiným menšinám a proškolení 2000 učitelů ZŠ v jejich aplikaci. V rámci

projektu bude dále vytvořen metodický manuál pro přípravu učitelů (jak pro kurikula pro romské děti, tak pro multikulturní kurikula).

Rok 2001

- *Úhrada části vstupních příspěvků z prostředků Phare do vzdělávacích programů Evropské unie Socrates II, Leonardo da Vinci II a Mládež (CZ01.01.01)* – projekt umožňuje spolufinancování vstupních příspěvků České republiky z prostředků Phare.

B8.3 Ostatní mnohostranná spolupráce

B8.3.1 Mezinárodní aktivity v oblasti výzkumu a vývoje

Podle kompetenčního zákona č. 21/1993 Sb. je MŠMT gestorem mezinárodní spolupráce ve výzkumu a vývoji, včetně gesce za sjednávání příslušných smluvních dokumentů. Jde jednak o smlouvy dvoustranné (smlouvy o vědeckotechnické spolupráci a účast ČR v mnohostranných spolupracích a mezinárodních organizacích). Dvoustranné mezinárodní smlouvy sjednané MŠMT jsou přístupné, kromě oblasti školství a Akademie věd ČR, i všem resortům a také všem ostatním právnickým osobám výzkumu a vývoje. Pokud jde o **Evropskou unii**, spolupráce se odehrává na **bázi účasti ČR v tzv. Rámcových programech**. V současné době se ČR účastní 5. Rámcového programu, a to na základě plné asociace. Probíhá příprava účasti 6. Rámcového programu – 2002/2006. Významná je spolupráce v rámci iniciativy **EUREKA**, jejímž cílem je formou „zdola nahoru“ podporovat spolupráci a vědeckotechnickou excelenci mezi výzkumnými organizacemi, vysokými školami a průmyslovými podniky a vytvářet tak podmínky pro zvýšení kvality výroby, služeb a aplikovaného výzkumu a vývoje, rozvíjet jeho infrastrukturu a řešit problémy dotýkající se více zemí, a programem **COST**, což je program evropské spolupráce 32 členských států v oblasti výzkumu a vývoje formou sladěných akcí COST. MŠMT dále zajišťovalo účast ČR pro oblast výzkumu v NATO, EMBC – Evropská konference molekulární biologie, INTAS – mezinárodní sdružení pro podporu spolupráce v oblasti výzkumu a vývoje se státy bývalého Sovětského svazu a Ruskem. ČR má **dohodu o spolupráci s ESA** (Evropská kosmická agentura) a odpovídá za **účast ve Výboru pro vědní a technologickou politiku OECD a v jeho podvýborech**. Na podporu mezinárodní spolupráce MŠMT každoročně vyhlašuje programy. Prvním krokem v rámci vyššího odborného studia by měla být **restrukturalizace stávající sítě vyšších odborných škol a jejich vzdělávacích programů** podle následujícího schématu⁶²:

- převést kratší programy, zejména na VOŠ koexistujících se SOŠ, do kategorie pomaturitního studia,
- ponechat v síti jen VOŠ s kvalitními a dobře personálně i materiálně zabezpečenými vzdělávacími programy, které vhodně doplňují vzdělávací nabídku VŠ nebo působí v regionálních centrech nebo aglomeracích s poddimenzovanou nabídkou terciárního vzdělávání,

⁶² Strategie terciárního vzdělávání 2000 – 2005, MŠMT.

- omezit atomizaci VOŠ, např. spojením VOŠ v jednom místě s příbuznými programy, případně i různými programy, do organizačně i ekonomicky efektivních celků,
- umožnit zřízení VŠ neuniverzitního typu z VOŠ, které splní podmínky akreditačního řízení.

První tři cíle jsou proveditelné a z hlediska MŠMT by nemělo docházet k výrazným problémům. Pokud jde o cíl čtvrtý, zřízení VŠ neuniverzitního typu ze soukromých VOŠ již v řadě případů proběhlo a nepředstavuje vážný organizační problém ani v případě, kdy po vzniku VŠ neuniverzitního typu původní VOŠ nezaniká, ale nadále uskutečňuje vzdělávací programy, které nebyly akreditovány jako bakalářské. Veřejná VŠ neuniverzitního typu ze státní VOŠ zatím nebyla zřízena, neboť to vyžaduje přijetí samostatného zákona.

Řešením je tedy připravit a prosadit legislativní opatření nutná pro optimalizaci sítě VOŠ a novou strukturu studijních programů VOŠ, stejně jako legislativní opatření, která umožní „transformaci“ státní VOŠ na veřejnou VŠ neuniverzitního typu (ať už tak, že vznikne nový subjekt ve formě neuniverzitní VŠ a stávající VOŠ zanikne, nebo že vznikne nový subjekt neuniverzitní VŠ a stávající VOŠ nadále uskutečňuje neakreditované programy studia).

Na základě zkušeností s působením VOŠ v současné podobě i na základě znalostí vývojových trendů ve vzdělávacích soustavách vyspělých zemí ukazuje, že stávající vyšší odborné školy by se tedy mohly **profilovat zhruba do třech odlišných kategorií**, které by spolu s univerzitními i neuniverzitními vysokými školami vytvářely poměrně pestrou a diverzifikovanou studijní nabídku v oblasti terciárního vzdělávání.

Jasná profilace studijních programů VOŠ by snad mohla pomoci výraznému zlepšení negativních důsledků stávající situace, např. ve vnímání absolventů VOŠ zaměstnavateli, v nemožnosti přesného vymezení profilu a povinností pedagogů VOŠ aj.

KONTAKT (podpora účasti českých výzkumných pracovišť ve dvoustranných dohodách o vědeckotechnické spolupráci – podpora společných projektů) a program INGO (podpora možnosti členství institucí výzkumu a vývoje v mezinárodních nevládních organizacích celostátního výzkumu), dále programy pro podporu účasti v COST, EUREKA a EUPRO (podpora infrastruktury pro operativní řízení účasti v Rámcových programech EU (projekty OKO, RKO a NINET)).

Vysoké školy se úspěšně účastnily všech uvedených programů a jejich účast, jak v počtu projektů, tak ve finančním vyjádření, představuje 25 % – 30 %. Vysoké školy se významně zapojily i do regionálních a oborových kontaktních organizací a zastupují ČR i v mnoha orgánech Rámcových programů (programové výbory a hodnotitelé projektů a další pracovní skupiny a výbory EU) i orgánů operativního řízení dvoustranných smluv o vědeckotechnické spolupráci (rady programů). Zástupci vysokých škol mají tím přístup k mezinárodní spolupráci samotné včetně její podpory na mezinárodní úrovni a k informačním zdrojům, jejichž uplatněním lze lépe využívat finanční prostředky poskytované pro podporu mezinárodní spolupráce ve výzkumu a vývoji.

B8.3.2 Organizace spojených národů (OSN)

MŠMT průběžně sleduje plnění povinností v oblasti práv dětí a mládeže, které pro Českou republiku vyplývají z **mezinárodních**

smluv a paktů OSN, ze závěrů nejvýznamnějších konferencí a summitů OSN a z úkolů vlády ČR.

Těmi jsou zejména:

- Mezinárodní úmluva OSN o právech dítěte,
- Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace,
- Mezinárodní pakt o hospodářských, kulturních a sociálních právech,
- Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, Mezinárodní úmluva OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení či trestání.

V roce 2000 se Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy podílelo vypracováním podkladového materiálu na přípravě **Úvodní zprávy o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech za období od 1. ledna 1993 do 31. prosince 1999**. Dále se podílelo na přípravě **Zprávy o stavu lidských práv v roce 2000**, kterou předložil zmocněnec pro lidská práva a předseda Rady vlády České republiky pro lidská práva. Na základě plnění úkolů vyplývajících ze závěrů Světové konference OSN ministrů odpovědných za mládež (Lisabon 1998) zpracovalo MŠMT v roce 2000 **zprávu o plnění úkolů vyplývajících z Koncepce státní politiky ve vztahu k mladé generaci do roku 2002**. Institut dětí a mládeže MŠMT dále zřídil internetovou stránku „Práva dětí a mládeže“ a do své výzkumné činnosti zařadil monitorování naplňování Úmluvy o právech dítěte v ČR. MŠMT se rovněž podílelo na zprávě, která byla v srpnu 2000 projednávána Výborem pro odstranění rasové diskriminace OSN.

B8.3.3 UNESCO

Nejvýznamnější akcí v oblasti vzdělávání pořádanou UNESCO v roce 2000 bylo **Světové forum o vzdělávání**, konané ve dnech 26.–28. dubna 2000 v Dakaru (Senegal), na kterém byl přijat **Akční plán základního vzdělávání pro první léta 21. století**. Hlavní myšlenkou tohoto plánu je **zajistit všem občanům na všech kontinentech právo na vzdělání**, a to v míře, která odpovídá jejich vzdělávacím potřebám. Konstatuje se v něm, že vzdělání je právem každé lidské bytosti, je klíčem k trvalému rozvoji a k zajištění míru a stability v jednotlivých zemích. Akční plán si dává za cíl mimo jiné dosáhnout toho, aby do roku 2015 všechny děti měly zajištěn bezplatný přístup ke kvalitnímu povinnému základnímu vzdělání a aby jim byla zaručena povinná školní docházka. Světové forum o vzdělávání v Dakaru bylo svoláno deset let po konání Světové konference UNESCO o vzdělávání (Jomtien, 1990), na kterém byla schválena Deklarace o vzdělávání pro všechny (Education for All – EFA 2000), která stanovila povinnost všech států světa poskytnout svým občanům základní vzdělání. K této deklaraci připojila svůj podpis i Česká republika.

B8.3.4 UNICEF

V roce 2000 skončilo České republice tříleté období, kdy byla členem Výkonné rady dětského fondu OSN UNICEF. Po konzultaci s Ministerstvem zahraničních věcí vysílá Česká republika po

skončeném členství svého zástupce na zasedání rady i nadále. V rámci regionální skupiny zemí střední a východní Evropy monitoruje Česká republika situaci dětí v této oblasti a podává informace o současném stavu a opatřeních ve prospěch dětí. **Spolupracuje s Národním výborem UNICEF v ČR**, s vládními i nevládními organizacemi v ČR při získávání informací týkajících se úrovně péče o dítě z hlediska Úmluvy o právech dítěte.

88.3.5 CEEPUS

Central European Exchange Programme for University Studies je **akademický výměnný program zaměřený na multiregionální spolupráci**, který se zaměřuje na komplexní programy a sítě univerzit. Je určen pro pregraduální studenty od ukončeného druhého semestru, postgraduální studenty a pedagogy vysokých škol. V akademickém roce 1999/2000 se programu účastnilo 35 fakult 16 vysokých škol ČR. V tomto akademickém roce vložila Česká republika do programu 350 stipendijních měsíců (tj. druhý nejvyšší počet po Rakousku ze všech 9 členských zemí CEEPUS). Nad rámec běžné mobility v rámci programu na základě projektů akademické spolupráce byly vytvořeny následující pilotní projekty: *Tematická síť*, *Středoevropská studia*, *CERA – Central European Recognition Area*.

88.3.6 Regionální spolupráce

Předsedové vlád čtyř zemí (Maďarska, Polska, Slovenska a České republiky) se na summitu zemí Visegrádské skupiny (V4) v květnu roku 1999 dohodli na spolupráci svých zemí, kterou podpoří založením Mezinárodního visegrádského fondu.

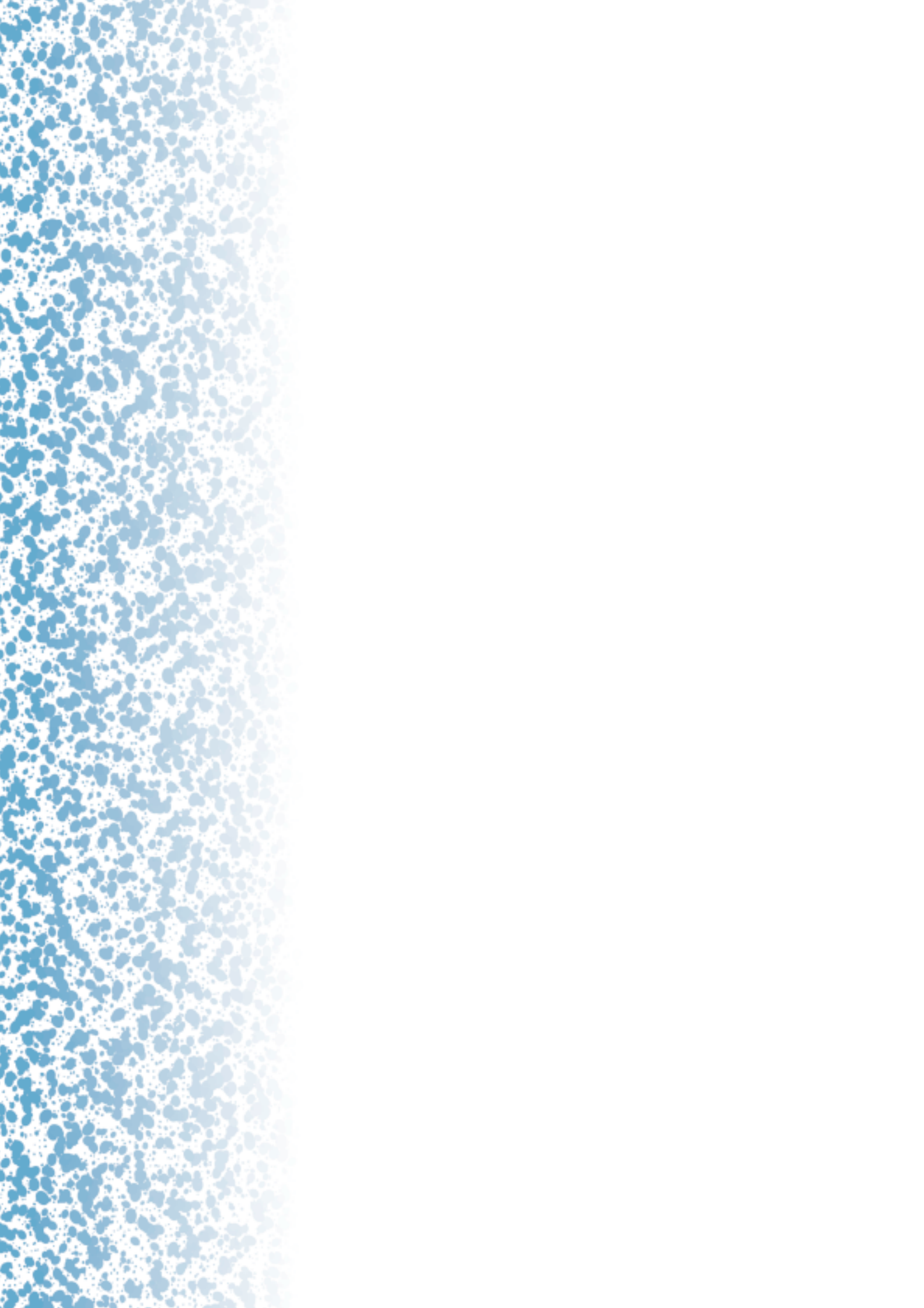
9. června 2000 byl v Praze založen **Mezinárodní visegrádský fond (MVF)** v rámci summitu předsedů vlád zemí V4. MVF je určen na podporu spolupráce zemí V4 v oblasti kultury, vědy a výzkumu, vzdělávání, sportu a přeshraniční spolupráci.

Regionální spolupráce (regionální partnerství) v oblasti vzdělávání byla vyhlášena Rakouskem již v roce 1997, kdy, v době svého předsednictví Evropské unii, svolalo 1. regionální konferenci o vzdělávací politice. V březnu 2000 se ve Vídni u příležitosti konání konference k 10. výročí existence bilingvních škol setkali ministři školství Rakouska, Slovenska, Maďarska a náměstek ministra školství České republiky, aby mj. zhodnotili vzájemnou spolupráci v oblasti školství a potvrdili zájem nadále pokračovat v rozvíjení společného vzdělávacího prostoru ve středoevropském regionu.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy bylo v roce 2000 zapojeno i do dalších forem regionální spolupráce, jako je např. Středoevropská iniciativa nebo společný projekt vzdělávací spolupráce Nizozemsko s vybranými kandidátskými zeměmi – Českem, Maďarskem, Polskem a Slovinskem.

C

STAV A PODMÍNKY VZDĚLÁVÁNÍ A VZDĚLÁVACÍCH AKTIVIT

STAV A PODMÍNKY VZDĚLÁVÁNÍ A VZDĚLÁVACÍCH AKTIVIT

C.1 NÁRODNÍ PROGRAM ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE

C.1.1 Východiska

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice (tzv. Bílá kniha) se začal zpracovávat na základě usnesení vlády České republiky č. 277 ze dne 7. dubna 1999, která v něm – v návaznosti na programové prohlášení z července 1998 – schválila hlavní cíle vzdělávací politiky. Přijaté cíle se staly východiskem dokumentu „Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice“, který byl Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy zveřejněn v květnu 1999. Ministerstvo se touto koncepcí přihlásilo k zásadě, že rozvoj školství a všech dalších vzdělávacích institucí a aktivit podílejících se na utváření národní vzdělanosti a profesní kvalifikace se má vyvozovat z obecně přijatého rámce vzdělávací politiky a jasně vymezených střednědobých a dlouhodobých záměrů v podobě veřejně vyhlášeného vládního dokumentu strategického charakteru. Bílá kniha byla proto pojata jako systémový projekt, formulující myšlenkovou východiska, obecné záměry legislativního i organizačního charakteru a rozvojové programy, které mají být směrodatné pro budoucí vývoj vzdělávací soustavy, a to ve střednědobém horizontu. Má se stát závazným základem, z něhož budou vycházet konkrétní realizační plány školského resortu a ostatní státní a veřejné správy ovlivňující celou sféru vzdělávání v souladu s vládním strategickým plánováním sociálně ekonomického rozvoje. Zároveň se však předpokládá, že bude otevřeným dokumentem, který by měl být v pravidelných intervalech kriticky zkoumán a v souladu se změnami společenské situace v domácím a mezinárodním měřítku revidován a obnovován.

Při tvorbě Národního programu se vycházelo především z analýz a hodnocení českého školství a vzdělávání uskutečněných v letech 1995–2000 domácími a zahraničními odborníky. Základními prameny byly zejména výroční zprávy MŠMT o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy „Školství v pohybu“ (1996)⁶³, „Školství na křižovatce“ (1999)⁶⁴, „Na prahu změn“ (2000)⁶⁵, vydané Ústavem pro informace ve vzdělávání. Významný vliv na celkové zaměření Bílé knihy měly závěry z analýzy české vzdělávací soustavy rea-

lizované Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj v letech 1995–1996. Tyto závěry byly uveřejněny v publikaci „Zprávy o národní politice ve vzdělávání: Česká republika“ (1996)⁶⁶, která byla českým překladem původní anglické a francouzské verze. Publikace obsahuje první soustavný pokus o systémovou analýzu českého školství a vzdělávání po roce 1989⁶⁷. Na uvedenou zprávu navázalo následné projednání realizace doporučení, jehož výsledky byly zveřejněny ve společné publikaci MŠMT a OECD „Priority pro českou vzdělávací politiku“ (1999)⁶⁸.

Bezprostředním východiskem pro tvorbu Bílé knihy byla studie porovnávacího stavu vzdělávání v České republice s vývojem v zemích Evropské unie zpracovaná v rámci programu PHARE skupinou expertů „České vzdělání a Evropa: Strategie rozvoje lidských zdrojů v České republice při vstupu do Evropské unie“ (1999)⁶⁹.

Dalším zdrojem pro stanovení záměrů a doporučení obsažených v dokumentu byla veřejná diskuse vyhlášená MŠMT.

C1.2 Veřejná diskuse „Výzva pro deset milionů“

První etapa diskuse byla zahájena po vydání Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v květnu 1999. Potvrdila nezbytnost veřejného projednávání vzdělávací problematiky a přinesla obecná stanoviska k proměně českého školství. Ukázala zároveň nezbytnost zaměřit veřejnou debatu na otevřené problémy a získat k účasti na ní co nejširší veřejnost tak, aby se dosáhlo široké shody na základní směřování postupně uskutečňovaných legislativních a organizačních opatření, tvorbu vzdělávacích programů a realizaci inovačních projektů.

Vzhledem k závažnosti a společenskému dosahu připravovaného dokumentu byla rozhodnutím ministra zřízena Rada pro vzdělávací politiku jako jeho poradní orgán k přípravě Národního programu rozvoje vzdělávání. Její činnost měla připravovat půdu pro ustanovení budoucí Národní rady pro vzdělávání a ověřovat podmínky a možnosti jejího fungování. Členy Rady se stali kromě náměstků ministra i nezávislí experti, představitelé Parlamentu České republiky, Českomoravské konfederace odborových svazů a Českomoravského odborového svazu pracovníků školství, zástupci zaměstnavatelů, Rady vysokých škol a profesních asociací se vztahem k resortu školství, kteří byli na výzvu MŠMT nomino-

⁶³ MŠMT: Školství v pohybu. Výroční zpráva o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy v letech 1995–1996. Praha, ÚIV 1996

⁶⁴ MŠMT: Školství na křižovatce. Výroční zpráva MŠMT o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy v letech 1997–1998. Praha, ÚIV 1998

⁶⁵ MŠMT: Na prahu změn. Výroční zpráva MŠMT o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy za rok 1999. Praha, ÚIV 2000

⁶⁶ OECD: Zprávy o národní politice ve vzdělávání: Česká republika. Praha, ÚIV 1996

⁶⁷ Publikaci zpracoval tým českých odborníků ze Střediska vzdělávací politiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Současně byl materiál posouzen skupinou zahraničních examinátorů a byl zpracován soubor doporučení přijatý Výborem pro vzdělávání OECD.

⁶⁸ OECD: Priority pro českou vzdělávací politiku. Mimořádné zasedání Výboru pro vzdělávání OECD v Praze 26.–27. dubna 1999. Praha, ÚIV 1999

⁶⁹ Koucký, J. – Kovařovic, J. (red.): České vzdělání a Evropa. Strategie rozvoje lidských zdrojů v České republice při vstupu do Evropské unie. Praha, ÚIV 1999

vání do Rady svými organizacemi. Rada dostala za úkol posuzovat návrhy zásadních dokumentů ministerstva a předkládat ministrovi vlastní podněty k rozvoji vzdělávací soustavy. Jejím cílem se také stalo dosahování souladu mezi stanovisky sociálních partnerů a záměr ministerstva v záležitostech školství a vzdělávání.

Druhá etapa diskuse byla zahájena v říjnu 1999, kde vystoupil ministr školství, mládeže a tělovýchovy. Ve svém vyhlášení zdůvodnil nezbytnost změn ve školství a celé vzdělávací sféře společnosti, formuloval hlavní témata a otázky vyžadující řešení a objasnil, jak bude veřejná diskuse nazvaná „**Výzva pro deset milionů**“ organizována⁷⁰. Ministrovo vyhlášení, záměry akce a další informace byly publikovány v prvním čísle bulletinu, který při této příležitosti začal pravidelně vycházet.

Dále byl ustaven základní tým řešitelů, přičemž při Ústavu pro informace ve vzdělávání byl zřízen sekretariát pro shromažďování a zpracování výsledků diskuse⁷¹. Na podpoře a organizaci diskuse se významně podílel Open Society Fund v ČR. Jako výchozí materiál pro zahájení druhé etapy výměny názorů na otázky vzdělávání byly zpracovány následující podkladové studie⁷²:

- **Předškolní vzdělávání** gestor: ředitel Výzkumného ústavu pedagogického
- **Základní vzdělávání** gestor: ředitel Výzkumného ústavu pedagogického
- **Střední vzdělávání** gestor: ředitel Výzkumného ústavu odborného školství
- **Terciární vzdělávání** gestor: ředitelka Centra pro studium vysokého školství
- **Další vzdělávání** gestor: ředitelka Národního vzdělávacího fondu
- **Škola jako místo změny** gestor: děkan Pedagogické fakulty UK
- **Učitel** gestor: děkan Pedagogické fakulty UK

Po oficiálním otevření druhé etapy diskuse bylo z podnětu centra uspořádáno kolem 20 dalších akcí. Šlo o tiskové konference na mediálně zajímavá témata, kulaté stoly v podobě moderovaných panelových debat, regionální diskusní fóra a jednání s odbornou i laickou zainteresovanou veřejností. Veřejná diskuse měla značný mediální ohlas. V průběhu celé druhé etapy bylo zaznamenáno téměř 500 příspěvků týkajících se školství v denících celostátního i regionálního dosahu. Méně se tato etapa diskuse projevila v televizi a rozhlasu.

Bilanci a hodnocení průběhu diskuse uskutečnil evaluační tým Open Society (Otevřené společnosti) v rámci Projektu podpory

vzdělávání, tzv. PORYV, prostřednictvím agentury Sofres-Factum a Ex-Mise. Prokázalo se, že byl úspěšně zahájen dosud chybějící dialog o vzdělávací problematice. Týkal se však převážně pedagogických pracovníků, méně sociálních partnerů a ostatní veřejnosti. Celá akce však přinesla cenné náměty a připomínky, které byly soustavně analyzovány autory podkladových studií a staly se východisky pro další utváření Národního programu. Souhrnná zpráva o druhé etapě diskuse se stala předmětem jednání **parlamentního semináře** v březnu 2000 s vystoupením ministra, hlavního řešitele a autorů podkladových studií. **Seminář potvrdil účelnost dosavadního dialogu, ocenil dosažené výsledky a zdůraznil nezbytnost zintenzívnění tvorby Národního programu jako uceleného dokumentu.**

C1.3 Tvorba a projednávání textu dokumentu

Po projednání a zhodnocení stavu prací vedením MŠMT bylo rozhodnuto prioritně se zaměřit na formulaci vlastního textu Národního programu a následné průběžné projednávání tohoto textu v příslušných orgánech při současné transparentnosti vůči odborné, pedagogické a občanské veřejnosti⁷³. Paralelně s pracemi na dokumentu a ve vzájemné koordinaci s nimi probíhala tvorba a projednávání návrhu nového školského zákona. První verze dokumentu byla dokončena v září 2000. Po vnitřním připomínkovém řízení na MŠMT byla v říjnu zpracována druhá verze, která byla projednána v listopadu na **mezinárodním semináři**. Diskuse zde navazovaly na další písemně předkládané připomínky k textu dokumentu od pracovníků MŠMT, ČŠI a MPSV, sociálních partnerů, Rady vysokých škol, České konference rektorů, vzdělávacích institucí a pedagogických asociací i jednotlivých pedagogických pracovníků a občanů⁷⁴.

Vzhledem k tomu, že přípravné a redakční práce probíhaly na Univerzitě Karlově v Ústavu výzkumu a rozvoje školství Pedagogické fakulty a staly se součástí jejich výzkumných a vývojových prací, ovlivňovaly tvorbu textu i stanoviska odborníků působících na fakultě. Základní stanoviska vyslovila také Česká pedagogická společnost a Rada vysokých škol. Jednotlivé fáze tvorby dokumentu a jeho první dvě verze detailně projednávala **Rada pro vzdělávací politiku při MŠMT**. K celkovému pojetí navržené strategie se na Národní konferenci v listopadu 2000 vyjádřili účastníci reprezentující široké spektrum odborné veřejnosti a sociálních partnerů. Jejich stanoviska byla vzata v úvahu ve třetí verzi, která byla podrobena předepsanému **meziresortnímu připomínkovému řízení** v prosinci 2000. Po zapracování připomínek od příslušných orgánů byla **konečná podoba Národního**

⁷⁰ Zeman, E.: *Výzva pro deset milionů. Vstup do diskuse. Bulletin 1999/č. 1*

⁷¹ MŠMT: *Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice. Učiteléské noviny 1999/ č. 22 (ÚIV: Výzva pro deset milionů. Bulletin k přípravě Národního programu rozvoje vzdělávání. Samostatně a jako příloha týdeníků Učiteléské noviny a Veřejná správa. 1999/č. 1, 2, 3, 4; 2000/č. 1, 2)*

⁷² Úplné verze podkladových studií byly zveřejněny na internetových stránkách (<http://www.10milionu.cz>) a ve stručnější podobě tiskem v bulletinech *Výzva pro deset milionů* č. 2-5/1999 a č. 1, 2/2000, které vycházely samostatně i jako přílohy týdeníků *Učiteléské noviny* a *Veřejná správa*. Internetové stránky i bulletinů umožnily zaznamenat a zveřejnit názory a stanoviska pedagogické a ostatní veřejnosti k diskutované problematice.

⁷³ *Návrh dalšího postupu prací na textu, jeho koncepčních východisek, obsahové struktury a autorského zajištění jednotlivých kapitol byl schválen Radou pro vzdělávací politiku a Řídící radou dne 2. května 2000. V květnu a červnu byly zpracovány předběžné verze podkladových studií podle nově schváleného realizačního plánu a probíhaly pracovní semináře jejich autorů a redakčního týmu.*

⁷⁴ Kotásek, J.: *Česká škola a její učitelé ve společnosti opírající se o znalosti. Úvodní projev na Sjezdu učitelů 30.-31. srpna 2000 v Brně. Proměny školy, učitele a žáka na přelomu tisíciletí. Protokol ze sjezdu, Brno 2001*

programu rozvoje vzdělávání projednána a jednomyslně schválena na zasedání vlády České republiky dne 7. února 2001.

C1.4 Obsah a struktura dokumentu

Časovým horizontem strategického dokumentu je rok 2005, v některých jeho částech s potřebným zřetelem k období do roku 2010. Předmětnou oblastí, o níž se pojednává, je integrující se vzdělávací soustava ve své sociální, kulturní, politické, hospodářské a environmentální podmíněnosti. Dokument se týká jak východisek a předpokladů rozvoje celé vzdělávací soustavy, tak specifických vnitřních otázek jednotlivých vzdělávacích sektorů i stupňů a druhů škol.

V úvodních kapitolách se vyjadřují **obecné cíle výchovy a vzdělávání a jejich hodnotová východiska** spolu se zdůvodněním principů vzdělávací politiky, odvozených z analýzy společenských proměn a trendů vývoje vzdělávání v evropských a dalších vyspělých zemích světa. Nezbytnost takto zpracovaného úvodu vyplývá z okolnosti, že české veřejnosti a jednotlivým jejím skupinám je potřebné předložit antropologicko-pedagogická a sociálně-politická východiska demokratické vzdělávací politiky, a to podrobněji, než je to možné v zákonech o školství. Již zde jsou formulovány obecné záměry a strategické linie pro českou vzdělávací politiku, které jsou rámcem všech dalších návrhů. Text pak charakterizuje vznik a implementaci nových legislativních podmínek pro řízení a financování vzdělávací soustavy v důsledku reformy veřejné správy. Důležitou součástí a východiskem celkové strategie je prognóza kvantitativního vývoje vzdělávací soustavy (dětí, žáků a studentů, pedagogických pracovníků i celkových finančních nákladů) v souladu s demografickou projekcí a očekávanými ekonomickými ukazateli a podle stanovených vládních cílů. Poněvadž česká vzdělávací politika bude podstatně ovlivňována mezinárodním kontextem, formulují se záměry mezinárodní spolupráce v oblasti vzdělávání, s důrazem na začlenění do evropských a atlantických struktur.

Přestože dokument vychází z konceptu ucelené a integrující se vzdělávací soustavy, bylo účelné jej rozčlenit do částí, které odpovídají třem hlavním sektorům a pojednávají o předškolním, základním a středním vzdělávání dětí a mládeže od 3 do 19 let, vzdělávání mládeže ve vzdělávacích institucích terciární úrovně a o vzdělávání dospělých osob. První z těchto sektorů se v důsledku reformy veřejné správy oprávněně může nazývat regionálním (krajským a obecním) školstvím, které se jako celek stane předmětem očekávaného zákona o předškolním, základním, středním a vyšším odborném vzdělávání (školského zákona).

V prvním sektoru – **regionální školství** se za zásadní společné otázky považují:

1. Problematika stanovení cílů a obsahu vzdělávání (tzv. kulturní politika),
2. veškeré formy systematicky prováděného hodnocení kvality vztahující se jak k činnosti vzdělávacích institucí (tzv. evaluace), tak k žákům v podobě zkoušek a diagnostických postupů, eventuálně též hromadného zjišťování výsledků vzdělávání (tzv. monitorování),

3. procesy změny odehrávající se uvnitř autonomně spravujících se škol,
4. postavení a profesní činnosti pedagogických pracovníků jako hlavních nositelů proměny ve vzdělávání. V dokumentu se dále pojednává o všech stupních a druzích škol a školských zařízení tak, aby jejich ředitelé, učitelé a další pedagogičtí pracovníci v jednotlivých kapitolách mohli najít svou specifickou problematiku. Kromě nich byl zvláštní důraz položen jednak na zařízení ovlivňující volný čas dětí a mládeže, jednak na specifickou péči o talentované a mimořádně nadané a sociálně či zdravotně znevýhodněné jedince.

Druhý sektor je označen za **terciární vzdělávání** a zahrnuje kromě vysokých škol univerzitních a neuniverzitních též vyšší odborné školy. Vztahuje se zároveň ke vzdělávání osob po dosažení maturity v pomaturitním odborném studiu a v dalších kratších formách vzdělávání. Přesto, že vysokoškolské a vyšší odborné vzdělávání se opírá o dvě samostatné právní normy (zákon o vysokých školách a budoucí školský zákon), v dokumentu je z hlediska perspektivy považováno za nově vznikající celek.

Třetím, dosud nejméně vyhraněným sektorem, je **vzdělávání dospělých**, které nedisponuje odpovídající právní normou. Vztahuje se k oběma předcházejícím sektorům (tzv. školní vzdělávání dospělých). Zároveň do něho patří další profesní, rekvalifikační, zájmové a občanské vzdělávání. Stejně jako v části o regionálním školství se o obou dalších sektorech pojednává tak, aby se rozlišily **společné či průřezové otázky a specifické problémy** jednotlivých stupňů nebo součástí příslušného vzdělávacího sektoru.

Dokument je v částech pojednávajících o třech hlavních sektorech vzdělávání pojat tak, aby kromě výkladu jednotlivých otázek a problémů **formuloval soubor doporučení**, který by se měl stát **směrodatným vodítkem** pro budoucí úsilí politiků, řídících pracovníků, učitelů a dalších pedagogických pracovníků, dále rodičů, sociálních partnerů a ostatní veřejnosti.

C1.5 Strategické linie vzdělávací politiky

Předložený podrobně propracovaný přehled záměrů a doporučení k jednotlivým sektorům a jejich institucím byl v závěru vyjádřen v podobě **strategických linií vzdělávací politiky**, které byly odvozeny a zdůvodněny v úvodních kapitolách a vztahují se ke vzdělávací soustavě jako celku. Tyto linie obsahují hlavní potřebná opatření a představují spolu s předcházejícím textem základní východiska pro tvorbu konkrétních rozvojových plánů na různých úrovních řízení vzdělávací soustavy a v jednotlivých vzdělávacích institucích.

Národní program rozvoje vzdělávání se ztotožňuje se stanoviskem, že **vzdělávání musí být prioritou sociálně-ekonomického rozvoje** České republiky, protože rozhodujícím způsobem ovlivňuje lidský a sociální kapitál společnosti, hodnotovou orientaci lidí i kvalitu jejich každodenního života. Vyslovuje požadavek, aby došlo k postupnému nárůstu veřejných výdajů na vzdělávání tak, aby se vyrovnaly s ostatními vyspělými zeměmi a dosáhly 6 % hrubého domácího produktu.

1. Realizace celoživotního učení pro všechny

Uspokojovat a vyvolávat vzdělávací potřeby dětí, mládeže a dospělých odpovídajícím zvyšováním kapacit ve školách a dal-

ších vzdělávacích institucích tak, aby byla zajištěna dostupnost všech úrovní vzdělávání a poskytována příležitost k maximálnímu rozvoji různorodých schopností všem jedincům v průběhu celého života v souladu s principem spravedlivosti a využívání talentů.

2. Přizpůsobování vzdělávacích a studijních programů potřebám života ve společnosti znalostí

Dosáhnout vyšší kvality a funkčnosti vzdělávání tvorbou nových vzdělávacích a studijních programů, které budou odpovídat požadavkům informační a znalostní společnosti, udržitelného rozvoje, zaměstnanosti a potřebám aktivní účasti na životě demokratické společnosti v integrované Evropě a zároveň respektovat individuální odlišnosti a životní podmínky účastníků vzdělávání.

3. Zjišťování a hodnocení kvality a efektivity vzdělávání

Dobudovat systém evaluace činnosti vzdělávacích institucí na všech úrovních řízení a správy, monitorování výsledků vzdělávání, examinační, hodnocení úrovně osobnostního vývoje a profesní orientace dětí a mládeže.

4. Podpora vnitřní proměny a otevřenosti vzdělávacích institucí

Rozvíjet autonomii, inovativní potenciál a vybavenost škol, jejich otevřenost ke společnosti a vazby k sociálnímu prostředí prostřednictvím rozvojových programů a vytvářením sítí spolupracujících škol. V terciárním vzdělávání podpořit rozšíření spolupráce vzdělávacích institucí s ostatními výzkumnými a vývojovými organizacemi a zapojení do rozvoje regionu.

5. Proměna role a profesní perspektivy pedagogických a akademických pracovníků

Podporovat proměnu v pojetí a výkonu pedagogické činnosti ve všech vzdělávacích institucích, posilovat sociálně-profesní postavení pedagogických a akademických pracovníků, zvýšit kvalitu jejich přípravného a dalšího vzdělávání, vytvořit podmínky pro jejich kariérní růst a vyšší motivaci k osobnímu zdokonalování a týmové spolupráci.

6. Od centralizovaného řízení k odpovědnému spolurozhodování

Uvést do společenské praxe decentralizované řízení vzdělávací sféry prostřednictvím státních a samosprávných orgánů s účinnou participací sociálních partnerů a dalších představitelů občanské společnosti jako procesu plánování, organizování a hodnocení, založeného na strategických cílech a realizovaného zejména pomocí nepřímých nástrojů. Ve vysokém školství dosáhnout rovnováhy mezi autonomií a samosprávou vzdělávacích institucí a jejich odpovědností za uskutečňovanou činnost.

C1.6 Usnesení vlády České republiky o Národním programu rozvoje vzdělávání

Doporučení a opatření navrhovaná v dokumentu nelze považovat za projekt jednorázové bezprostředně nastupující reformy, ale za **program dlouhodobého, postupně uskutečňovaného procesu** proměny českého vzdělávání. Jeho rámec je vymezen usnesením vlády České republiky č. 113 ze dne 7. února 2001.

Předseda vlády se v něm pověřuje, aby předložil Bílou knihu před-

sedům Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu České republiky k informaci.

Ministru školství, mládeže a tělovýchovy se usnesením ukládá:

- **Realizovat** Národní program rozvoje vzdělávání v České republice prostřednictvím Dlouhodobých záměrů vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy a dalších opatření.
- **Informovat** ve výročních zprávách o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy o naplňování konkretizovaných cílů Národního programu.
- **Zpracovat** finanční požadavky na Národní program do střednědobého výhledu a každoročně je aktualizovat.

Ostatním ministrům a vedoucím ústředních úřadů se usnesením ukládá přispívat k realizaci cílů a záměrů obsažených v Národním programu.

Dále se v usnesení ukládá, aby orgány veřejné správy, realizující státní politiku ve školství vycházely z Národního programu při koncipování programů ve vzdělávání.

Usnesení vlády tím vytvořilo předpoklady, aby v nadcházejícím období došlo k postupné realizaci Bílé knihy jako základního strategického dokumentu pro celou vzdělávací soustavu České republiky.

C2 REFORMA VEŘEJNÉ SPRÁVY VE ŠKOLSTVÍ

Rokem 2000 vrcholila přípravná fáze reformy veřejné správy. V I. pololetí byly ukončeny přípravné práce ze strany Ministerstva vnitra (dále jen MV) směrem k ostatním resortům. Došlo ke schválení celé řady zákonů, které měly připravit legislativní základy celého procesu.

Nejvýznamnějšími z hlediska školství byly:

- zákon č. 132/2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze,
- zákon č. 157/2000 Sb., o přechodu některých práv a závazků z majetku ČR do majetku krajů,
- zákon č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů,
- zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů.

Dále byl usnesením vlády č. 641 ze dne 21. června 2000 schválen „**Harmonogram postupu prací na přípravě a realizaci přechodu kompetencí, osob a majetku v souvislosti se zřízením krajského stupně řízení veřejné správy do konce roku 2000**“, který připravilo MV.

Vláda v rámci přípravného procesu:

- projednala finanční výdaje na realizaci I. fáze reformy veřejné správy,
- usnesením č. 723 ze dne 19. července 2000 schválila **limit počtu zaměstnanců krajských úřadů** na přenesený výkon státní správy na rok 2001 a přechod 220 zaměstnanců ze školských úřadů na Českou školní inspekci (dále jen ČŠI),
- usnesením č. 814 ze dne 23. srpna 2001 schválila **základní strukturu systému přípravy pracovníků veřejné správy** a výchozího a zásady pro jeho dopracování,

- usnesením č. 1218 ze dne 4. prosince 2000 schválila **způsob převádění finančních prostředků ze státního rozpočtu (státních fondů) do rozpočtů obcí a krajů a do rozpočtů okresních úřadů v roce 2001.**

Od září 2000 byl zahájen **realizační proces I. fáze reformy**. V oblasti školství se v první řadě jednalo o přechod škol a školských zařízení zřizovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT), Ministerstvem zemědělství a školskými úřady do působnosti krajů. Kromě toho se připravoval **přenos nemalého počtu kompetencí z MŠMT a především ze školských úřadů**, které k 31. 12. 2000 zanikly ze zákona. Do vlastnictví krajů mělo zároveň s přechodem organizací přejít i značné množství movitého a nemovitého majetku, s nímž příslušné organizace do konce roku 2000 hospodařily, a další práva a závazky.

K úspěšnému uskutečnění výše uvedených změn připravilo **MŠMT množství koncepčních a metodických materiálů**, které měly pomoci při realizaci procesu jak závěrem roku 2000, tak v roce 2001 samém.

Jednalo se o:

- Příkaz ministra č. 5/2000 k zajištění prací souvisejících s prováděním reformy veřejné správy v působnosti MŠMT,
- metodický pokyn pro školské úřady k postupu při provádění změn vyvolaných reformou veřejné správy č. j. 19306/2000-14,
- materiál Transformace řídicích struktur školství z odvětvového řízení na referáty školství okresních úřadů a odbory školství krajských úřadů,
- návrh předávacího protokolu ze školského úřadu na okresní úřad,
- rámcové pracovní činnosti odborů školství krajských úřadů a rámcové pracovní činnosti pro referáty školství okresních úřadů,
- Příkaz ministra č. 2/2001, kterým se stanoví úkoly a jejich termíny útvarům MŠMT, státním školám, referátům školství okresních úřadů a odborům školství magistrátů při průběhu realizace přechodu předškolních zařízení, škol a školských zařízení z působnosti MŠMT na kraje,
- návrh řešení toku finančních prostředků vyčleněných v kapitole 333 MŠMT pro financování regionálního školství v „přechodném“ období roku 2001,
- ekonomika školství v podmínkách realizace transformace státní správy a zřízení veřejné správy
- návrh koncepce rozpočtnictví a účetního výkaznictví regionálního školství v „přechodném“ období roku 2001 v podmínkách transformace státní správy s výhledem na rok 2002,
- Soubor opatření k zajištění funkčnosti školského systému v příštích letech,
- harmonogram postupných kroků transformace veřejné správy ve školství č. j. 22 015/2000-I/2/1.

Výše uvedené materiály řešily především:

1. přechod zřizovatelských kompetencí z MŠMT a školských úřadů na kraje,

2. přechody majetku a dalších práv a povinností,
3. zánik školských úřadů a začlenění jejich pracovníků i vykonávaných agend do referátů školství okresních úřadů či odborů školství krajských úřadů,
4. zajištění financování nového školského systému,
5. zajištění výkonu státní správy na okresních úřadech a výkonu přenesené státní správy na krajských úřadech,
6. zajištění pedagogické, finanční a správní kontroly škol, předškolních zařízení a školských zařízení.

V zájmu zabezpečení vyjmenovaných cílů se pracovníci MŠMT pravidelně podíleli na jednáních pracovního výboru náměstků pro reformu veřejné správy a operačního štábu na MV. Kromě toho se účastnili i jednání meziresortních týmů pro přípravu dílčích koncepcí reformy. Přímo na MŠMT pracoval tým pro reformu veřejné správy, kterému předsedal náměstek ministra.

C2.1 Přechod zřizovatelských kompetencí z MŠMT a školských úřadů na kraje

Obecně byl řešen zákonem č. 157/2000 Sb., v platném znění. Ve školství byl tento proces⁷⁵ rozložen do celého roku 2001 do tří etap k 1. 4. 2001, k 1. 7. 2001 a k 1. 9. 2001 s tím, že v příslušné etapě přešly do působnosti kraje vždy všechny školy a školská zařízení okresu určeného příkazem ministra č. 2/2001. Poslední čtvrtletí roku 2001 se mělo stát časovou rezervou pro dořešení veškerých majetkových a finančních záležitostí.

Pouze pro hlavní město Prahu byl po dohodě s Ministerstvem financí navržen zvláštní režim uskutečnění přechodu státních škol a školských zařízení s výjimkou škol a školských zařízení uvedených v příloze č. 2 výše uvedeného zákona k 1. 1. 2001.

Zvláštní termín přechodu škol a školských zařízení v Praze byl zvolen z několika důvodů:

1. Na rozdíl od ostatních krajů existoval již v roce 2000 krajský úřad, jímž je v podstatě Magistrát hlavního města Prahy. MŠMT mělo tedy partnera, který byl schopen ihned od 1. 1. 2001 vykonávat příslušné kompetence, převzít majetek, další práva a povinnosti a zajistit funkci školského systému v Praze.
2. Rada zastupitelstva hlavního města Prahy využila své kompetence⁷⁶ a svým usnesením č. 0793 konstatovala, že okresním úřadem pro transformaci činností školských úřadů Praha 1 až 10 je Magistrát hlavního města Prahy⁷⁷. Přechod zaměstnanců, práv a závazků byl nasměrován pouze jedním směrem.

C2.2 Přechody majetku a dalších práv a povinností

V rámci přechodu zřizovatelských kompetencí bylo navrženo realizovat přechody majetku a dalších práv a povinností k 1. 1. 2001 **na základě předávacích protokolů a smluv o převodu mezi školskými úřady a okresními úřady**. Ve statutárních městech Brno, Ostrava a Plzeň, kde nejsou samostatné okresní úřady a zde

⁷⁵ Ve smyslu výše uvedeného zákona s ohledem na jeho administrativně technickou náročnost.

⁷⁶ Vyplyvající z § 32 zákona č. 131/2000 Sb.

⁷⁷ Nesvědčila ve Statutu žádné kompetence ze zákona č. 564/1900 Sb., v platném znění, městským částem.

jejich funkci vykonávají magistráty příslušných měst, bylo navrženo využít § 11 odst. 4 zákona č. 219/2000 Sb., kde příslušnost hospodařit s majetkem je delegována na okresní úřady Brno-venkov, Plzeň-jih a Opava, neboť majetková práva nemohou být vykonávána v přenesené působnosti.

Přechody práv a povinností bylo navrženo realizovat i v rámci rozhodnutí MŠMT o přechodu škol a školských zařízení do krajské působnosti. Jedná se o majetek ve vlastnictví státu, k němuž měly příslušné školy a školská zařízení právo hospodaření a který přejde dnem účinnosti rozhodnutí do vlastnictví krajů. Spolu s majetkem přecházejí na jednotlivé kraje veškerá práva a závazky včetně práv a povinností z pracovně právních vztahů.

Školy a školská zařízení provedly inventarizaci nemovitostí k 1. 9. 2000. K 15. 10. 2000 vyhotovily školské úřady kontrolní soupis všech škol a školských zařízení, které měly v roce 2001 přejít do krajské působnosti. Na všech dotčených školách a školských zařízeních proběhla ještě mimořádná inventarizace ke dni 31. 12. 2000.

V hlavním městě Praze inventarizace majetku uskutečněná ke dni 31. 12. 2000 sloužila pro přípravu podkladů pro rozhodnutí MŠMT podle zákona č. 157/2000 Sb., jímž přešly téměř všechny „státní“ školy a školská zařízení do působnosti hlavního města.

C.2.3 Zánik školských úřadů a začlenění jejich pracovníků i vykonávaných agend do referátů školství okresních úřadů či odborů školství krajských úřadů

Všechny školské úřady, které byly správními úřady ve školství, ze zákona zanikly k 31. 12. 2000. Z tohoto důvodu bylo v roce 2000 třeba metodicky a koncepčně ošetřit některé kroky, které musely být s jejich zánikem nutně spojeny.

Jednalo se především o

- další uplatnění zaměstnanců školských úřadů,
- předání vykonávaných agend,
- řešení majetku, k němuž měly školské úřady do 31. 12. 2000 právo hospodaření.

Uplatnění zaměstnanců školských úřadů řešil materiál **Transformace řídicích struktur školství z odvětvového řízení na referáty školství okresních úřadů a odbory školství krajských úřadů.**

Vycházel z úkolů daných usneseními vlády č. 641 ze dne 21. 6. 2000 a č. 723 ze dne 19. 7. 2000:

- předložit MV výsledky jednání s pracovníky školských úřadů o možnostech jejich budoucího uplatnění,
- vyhodnotit výsledky personálních pohovorů s pracovníky školských úřadů,
- zpracovat přehled o způsobu využití pracovníků územní veřejné správy,
- zpracovat podklad pro MV ke zvýšení počtu zaměstnanců okresních úřadů v roce 2001 a stanovení objemu prostředků na jejich platy,
- zabezpečit ve spolupráci s Ministerstvem financí (dále jen MF) úpravu rozpočtové kapitoly 333 MŠMT na rok 2001 vyplývající z přechodu zaměstnanců ze školských úřadů na Českou

školní inspekci a ze snížení počtu zaměstnanců ve prospěch krajů a okresních úřadů.

Proces rozdělilo MŠMT do tří fází

- přechod 220 pracovníků školských úřadů do České školní inspekce ke dni 1. 12. 2000,
- přechod zaměstnanců školských úřadů k 1. 1. 2001 do referátů školství okresních úřadů (v počtu 1788 pracovníků) a na odbory školství krajských úřadů (v počtu 252 pracovníků),
- přechod dalších zaměstnanců z referátů školství okresních úřadů na odbory školství krajských úřadů ve třech etapách v průběhu roku 2001, kdy budou předávány školy a školská zařízení do působnosti krajů.

Takto navržené přechody měly zabezpečit výkon příslušných činností nezbytných pro školství závěrem roku 2000 a především v roce 2001, který byl stanoven jako rozhodný z hlediska I. fáze reformy veřejné správy.

Z celkového počtu 2 260 pracovních míst na školských úřadech bylo návrhem MŠMT stanoveno zabezpečit ke dni 1. 10. 2001 odbory školství krajských úřadů celkem 938 pracovními místy a referáty školství okresních úřadů celkem 1 102 pracovními místy. Všechny převody byly předem s konkrétními pracovníky projednány a realizovaly či realizují se v souladu s ustanovením části L VI. odst. 2 zákona č. 132/2000 Sb.

MŠMT učinilo všechny kroky k tomu, aby

- po celou dobu transformace byla zajištěna funkčnost školského systému,
- co nejvíce zaměstnanců školských úřadů mělo jistotu svého budoucího zaměstnání,
- v maximální míře byla uplatněna odbornost zaměstnanců školských úřadů.

Spolu s přechody zaměstnanců bylo třeba zabezpečit i převod veškerých agend, které měly v převážné míře dočasně vykonávat referáty školství okresních úřadů. K tomuto účelu byl na MŠMT schválen návrh předávacího protokolu, kterým měly být příslušné agendy i další práva a závazky převedeny. Kromě toho školské úřady sepisovaly s příslušnými okresními úřady smlouvy o převodu majetku.

Smyslem tohoto kroku bylo, aby referáty školství okresních úřadů od 1. 1. 2001 do účinnosti rozhodnutí MŠMT podle zákona č. 157/2000 Sb. vykonávaly „dosavadní práva a povinnosti“ školských úřadů s výjimkou zřizování a zrušování škol a školských zařízení, které jim výše uvedený zákon zapověděl.

Se zánikem školských úřadů se zároveň připravovalo předání agend vedení sítě základních škol na MŠMT.

MŠMT naopak připravovalo předání některých agend ke dni 1.1.2001 krajům tak, jak stanovil zákon č. 132/2000 Sb.

C.2.4 Zajištění financování nového školského systému

V zákonech schválených v první polovině roku 2000 byl změněn i systém finančních toků ve školství.

MŠMT byla ponechána role tvůrce normativů a stanovení závazných zásad pro kraje a okresní úřady pro přidělování finančních prostředků v oblasti přímých vzdělávacích výdajů škol a školských

zařízení zřizovaných územními samosprávnými celky a pro soukromé školství.

Kromě toho bylo MŠMT zákonem umožněno přímo poskytovat krajům finanční prostředky na přímé vzdělávací výdaje a na dotace soukromým školám či na zabezpečení církevních škol a školských zařízení.

Úspěšné provedení změn bylo odvislé od vzájemné spolupráce s MF, která byla domluvena zejména při:

- zajištění operativního provádění rozpočtových opatření pro převody finančních prostředků vyčleněných MŠMT na financování přímých vzdělávacích výdajů a poskytování dotací soukromým a církevním školám a školským zařízením prostřednictvím okresních úřadů,
- zajištění zpracování účetní závěrky regionálního školství a vlastních školských úřadů, závěrečného účtu kapitoly 333 a zpracování podkladů pro zúčtování finančních vztahů se státním rozpočtem za rok 2000,
- řešení k zajištění zpracování řádných i mimořádných účetních závěrek v roce 2001, což zahrnuje sběr dat, jejich sumarizaci a předání ke zpracování za organizace (školy a školská zařízení), které ještě nepřešly do působnosti kraje,
- zajištění rozpočtového opatření, kterým bude počátkem roku 2001 převedena část finančních prostředků na „provozní“ výdaje škol a školských zařízení přecházejících v roce 2001 na kraje do kapitol okresní úřady a VPS.

V souladu s usnesením vlády č. 723/2000 byly na MŠMT určeny i celkové finanční prostředky na jednoho zaměstnance krajského úřadu či okresního úřadu pro rok 2001. Tuto částku naplnilo MŠMT ze závazných ukazatelů určených MF pro školské úřady na rok 2001 a rozdělilo ji na jednotlivé okresy a kraje podle počtu převáděných pracovních míst průměrnými hodnotami v jednotlivých ukazatelích rozpočtu. Poté požádalo MŠMT Ministerstvo financí o úpravu rozpočtových kapitol 380 okresní úřady a 398 VPS na vrub kapitoly 333 MŠMT.

C2.5 Zajištění výkonu státní správy na okresních úřadech

a výkonu přenesené státní správy na krajských úřadech

V rámci nového systému veřejné správy je MŠMT nadále povinno vytvářet vhodné podmínky pro realizaci cílů výchovy a vzdělávání. K zajištění dostatečné kvality výkonu státní správy v novém systému veřejné správy se MŠMT zabývalo řešením následujících oblastí

- realizovat resortem navržené a posléze v Parlamentu ČR přijaté návrhy na změnu některých zákonů, kterými se upravuje výkon státní správy,
- v připravovaném zákoně o vzdělávání stanovit vyvážené pravomoci jednotlivých subjektů a jejich zodpovědnost za kvalitu vzdělávání a rozvoj jednotlivých segmentů vzdělávací soustavy,

- pokusit se zabezpečit přechod zkušených pracovníků školských úřadů do nových struktur a tím zejména v počátečním období zajistit kontinuitu výkonu státní správy,
- personálně posílit Českou školní inspekci a vytvořit tak podmínky pro účinnou kontrolu nejen kvality vzdělávání, ale i ekonomických aspektů, zejména správnosti a efektivnosti využívání účelově poskytnutých prostředků státního rozpočtu.

V oblasti výkonu státní správy byla položena základní opatření zákonem č. 132/2000 Sb., kterým se novelizuje zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství. Z hlediska funkčnosti školského systému jako celku novela výše uvedeného zákona uvádí řadu opatření:

- ukládá⁷⁸ orgánu kraje v přenesené působnosti zpracovávat a každé dva roky upřesňovat **dlouhodobé záměry vzdělávání** a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy a výroční zprávu o stavu školství **v kraji**. Opatření je významné vztahem k dlouhodobému záměru ministerstva, neboť dlouhodobé záměry krajů musí vycházet z obsahu záměru stanoveného ministerstvem. Současně ministerstvo krajům stanovuje strukturu obou vydávaných zpráv,
- umožňuje MŠMT⁷⁹ **stanovit základní cíle a trendy vzdělávání**, principy výstavby školského systému a jeho proporce a další atributy **rozvoje vzdělávací soustavy** vyjádřené v dlouhodobém záměru vzdělávání v České republice jako strategickém dokumentu přijímaném vládou a současně umožňuje MŠMT metodicky řídit a koordinovat přípravu krajských dlouhodobých záměrů v oblasti vzdělávání,
- významným nástrojem pro celistvost školského systému a jednotné hodnocení dostatečnosti pro činnost předškolních zařízení, škol a školských zařízení jsou **novelizované podmínky pro jejich zařazování do sítě předškolních zařízení, škol a školských zařízení**. Zařazování uvedených školských subjektů, zejména těch, v nichž se dosahuje příslušného stupně vzdělání (tedy včetně základních škol), bude provádět MŠMT. Posuzování žádostí a rozhodování o nich bude moci být prováděno s ohledem nejen na dosavadní splnění do značné míry formálních podmínek, ale nově také se zřetelem k dlouhodobému záměru ministerstva a možnostmi a potřebami rozvoje sítě předškolních zařízení, škol a školských zařízení. Podmínka posouzení každé žádosti z výše uvedeného hlediska je nyní stanovena jako povinnost pro příslušný orgán státní správy, který zařazuje do sítě,
- zajišťuje vliv MŠMT⁸⁰ na **jmenování klíčových úředníků** pro výkon státní správy v oblasti školství, mládeže a tělovýchovy v kraji a v okrese, které je možné jmenovat a odvolávat pouze se souhlasem ministerstva,
- omezuje přímý vliv zřizovatelů na úrovni kraje a obce na **jmenování ředitelů** předškolních zařízení, škol a školských zařízení, neboť⁸¹ odpovědnost za jmenování ředitelů přenáší v případě subjektů zřizovaných obcí na orgán kraje v přene-

⁷⁸ Podle § 6 odst.

⁷⁹ Podle § 12 odst. 5.

⁸⁰ Podle § 5 uvedeného zákona.

⁸¹ Podle § 7 písm. h).

sené působnosti a v případě ředitelů školských subjektů zřizovaných krajem požaduje souhlas ministerstva s tímto jmenováním⁸²,

- z hlediska kontrolních a hodnotících aspektů zůstává povinnost obcí a nově⁸³ **doplněna povinností krajů přijímat opatření k nápravě nedostatků** zjištěných na základě výsledků inspekční a kontrolní činnosti ČŠI, která bude ke zvýšení účinnosti svého působení posílena, jak je dále uvedeno v opatření č. 5,
- přestože je značně oslaben přímý vliv ministerstva na střední a vyšší odborné školy ve smyslu jejich přímého řízení⁸⁴, předpokládá se, že bude moci být uplatňován prostřednictvím legislativní činnosti ministerstva, kterému náleží rozhodující pravomoc při tvorbě právních norem.

Mimo uvedená nově přijatá opatření zůstávají v platnosti kompetence, které Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vykonává na základě ustanovení zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon) nebo jiných zákonů.

Jedná zejména o povinnost škol vyučovat podle učebních plánů a učebních osnov schválených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a o kompetenci MŠMT schvalovat pedagogické dokumenty⁸⁵ a bude upravena i v následných právních normách, zejména v novém školském zákoně;

- MŠMT nadále přísluší stanovovat základní atributy školského systému, jako je například organizace školního roku, povinná dokumentace škol, stanovit podmínky odborné a pedagogické způsobilosti pedagogických pracovníků, udělovat schvalovací doložky učebnicím, atd.,
- za opatření přispívající k větší celistvosti sítě škol a školských zařízení je možné považovat i ustanovení, kterým se ruší § 10 odst. 1 zákona o soustavě základních škol, středních a vyšších odborných škol, čímž střední odborná učiliště zemědělská přecházejí do působnosti krajů.

C.2.6 Zajištění pedagogické, finanční a správní kontroly škol, předškolních zařízení a školských zařízení

Decentralizace řízení vzdělávací soustavy, ale současně globální politická, věcná a ekonomická zodpovědnost centra (ministerstva) za dosahování předpokládaných cílů v oblasti vzdělávání, za komplexní funkčnost vzdělávací soustavy a za hospodaření prostředků státního rozpočtu a jinými peněžními prostředky státu v kapitole ministerstva klade mimo jiné i nové požadavky na účinnost kontrolní činnosti na všech úrovních.

Z tohoto pohledu bylo v oblasti vzdělávání třeba zajistit provádění:

1. **pedagogické kontroly a kontroly správních rozhodnutí**, kterou se rozumí kontrola kvality vzdělávání, dodržování obecně závazných právních předpisů a závazných učebních dokumentů (zajišťuje ČŠI, ministerstvo, kraj, okres/obec)

2. **finanční kontroly (předběžné, průběžné a následné)**, kterou se rozumí souhrn činností ověřujících:

- skutečnosti rozhodné pro poskytnutí prostředků ze státního rozpočtu nebo jiných peněžních prostředků státu nebo z Národního fondu,
- oprávněnost, efektivnost a hospodárnost při nakládání s těmito prostředky,
- dodržování (ze strany krajů a okresních úřadů/obcí) metodiky financování a normativů stanovených ministerstvem⁸⁶.

Podle navržených zákonů, které by měly nabýt účinnosti od 1. 1. 2001 (zákon o finanční kontrole ve veřejné správě, zákon o rozpočtových pravidlech republiky atd.), bude:

3. **ministerstvo** odpovědné za hospodaření s prostředky státního rozpočtu a jinými peněžními prostředky státu ve své kapitole, tzn. od 1. 1. 2001:

- za: přímé náklady na vzdělávání škol všech zřizovatelů,
- za: prostředky poskytované soukromým a církevním školám,
- za: prostředky poskytované organizacím přímo řízeným ministerstvem.

K tomu je povinno vytvořit systém finanční kontroly, kterým zajistí finanční kontrolu jak svého hospodaření, tak i hospodaření organizačních složek státu a příspěvkových organizací ve své působnosti (školy a školská zařízení, kterým bude ministerstvo poskytovat přímé náklady na vzdělávání, církevní a soukromé školy ale v působnosti ministerstva nebudou). Poskytovatel provádí u žadatele nebo příjemce dotace finanční kontrolu v celém rozsahu hospodaření podle účetnictví.

4. **kraj** (okresní úřad/obec) odpovědný za hospodaření s prostředky státního rozpočtu a jinými peněžními prostředky státu ve své kapitole (resp. rozpočtu), tzn. od 1. 1. 2001

- za: provozní a investiční prostředky škol a školských zařízení, které zřizuje,
- za: přímé náklady na vzdělávání škol všech zřizovatelů přidělované ministerstvem prostřednictvím krajů v přenesené působnosti.

Provádí ve svém územním obvodu finanční kontrolu u jimi zřizovaných organizací v celém rozsahu jejich rozpočtu.

Kontrolní systém v roce 2000 využíval zejména tři funkčně odlišných mechanismů:

1. **ministerstvo provádělo resortní kontrolu**, jejíž působnost je zaměřena zejména na činnost vlastního úřadu, ministerstvem zřízených středních článků řízení (ŠÚ), na činnost ministerstvem zřízených organizací (ČŠI a OPŘO) a na činnost škol a školských zařízení zřízených ministerstvem. Resortní kontrolou bylo možné přímo ověřovat správnost postupů a činností v uzlových místech vzdělávací soustavy,

⁸² Podle § 17 odst. 3 uvedeného zákona.

⁸³ Podle § 17 zákona č. 132/2000.

⁸⁴ Podle § 12 odst. 2 zákona o státní správě a samosprávě školství.

⁸⁵ Podle § 39 školského zákona.

⁸⁶ Zajišťuje ČŠI, MŠMT, kraj, okres/obec za prostředky ve své kapitole, resp. ve svém rozpočtu.

včetně míst lokálního výkonu státní správy. Nepřímo bylo možno její činností kontrolovat všechny důležité aspekty činnosti škol a školských zařízení, která byla zajišťována z prostředků státního rozpočtu.

2. **Česká školní inspekce** – jako orgán státní správy se zaměřila zejména na kontrolu pedagogického procesu škol a školských zařízení – tyto funkce zůstanou zachovány, nicméně pro rozšíření kontrolních funkcí i do oblasti správnosti a efektivnosti využívání prostředků státního rozpočtu školami a školskými zařízeními nebyla tato organizace nejen počtem zaměstnanců, ale i jejich odbornou kvalifikací a zkušeností dostatečně vybavena. Podobně nebyla školní inspekce (zejména personálně) připravena na kontrolu důležitých správních činností, kterou dosud vykonávaly školské úřady.

3. **Kontrolní útvar vlastní školských úřadů** – vykonávaly rozhodující množství kontrolních aktivit, a to zejména na základě přímých pokynů ministerstva o cílech kontrol a jejich metodice. Kontrolní činnost budoucích odborů školství nebude podléhat přímému řízení ministerstva.

Činnost škol a školských zařízení byla dále ve specifických oblastech kontrolována **standardními orgány státní kontroly (NKÚ, finanční úřady)**. Reforma veřejné správy nepředpokládá změnu v jejich kompetencích. Opatření na základě provedených kontrol však budou přijímat jiné subjekty než v současnosti.

Z celkového rozboru situace v roce 2000 vyplynulo, že v počátečním období roku 2001 lze očekávat některé problémy v oblasti kontroly:

- inspekční výstupy v tradiční podobě nemusí být vždy vhodnou a užitečnou informací pro nové klíčové adresáty – školní inspekce bude v rozhodujícím období sama procházet organizační, personální a proto i funkční transformací,
- rozpory mezi nerealistickým očekáváním a reálnými možnostmi školní inspekce mohou být zdrojem jistých nedorozumění a současně i blokáci podpory jejího personálního a funkčního rozvoje,
- v nových podmínkách bude obtížněji možné výstupy školní inspekce doprovodit v krajních případech výkonným exekutivním rozhodnutím správních úřadů na základě společné nadřízeného centra (ministerstva).

V zájmu zajištění funkčnosti systému předběžné, průběžné a následné finanční kontroly, správní a pedagogické kontroly byl navržen následující postup a přijata následující opatření:

1. Kontrola v přechodném období (do roku 2002):

- cíle, metodické řízení, formy a personální zajištění finanční kontroly a kontroly právních a správních úkonů (zejména spojených s přechody škol) bude stanoveno na základě meziresortních jednání;
- početní personální stav České školní inspekce posílit v roce 2000 o vybrané delimitované zaměstnance dnešních školských úřadů ve výši 220 zaměstnanců;
- pověřit Českou školní inspekci i kontrolní činností v oblasti správnosti a efektivnosti nakládání s prostředky státního rozpočtu a kontrolní činností autonomních správních rozhodnutí statutárních orgánů škol a školských zařízení.

2. Dořešit a legislativně upravit (ve školském zákoně) postup a odpovědnost v případě, kdy kontrolním orgánem bude ministerstvo nebo ČŠI,

- při: vlastní kontrole (oprávněnost kontrolovat u finančních prostředků a činností, za které odpovídá MŠMT, i kraj, okres/obec a jednotlivé školy a školská zařízení),
- při: předkládání výsledků kontroly (finanční, pedagogické i správní),
- při: ukládání opatření k nápravě nedostatků
- při: kontrole splnění uložených opatření,
- při: sankce při neuložení nebo nesplnění opatření,
- při: předávání informací kontrolnímu orgánu o uložení opatření a jejich splnění.

C2.7 Dopady reformy

Reforma veřejné správy poměrně výrazným způsobem mění kompetence, proto i možnosti MŠMT aktivně ovlivňovat vlastní výkon státní správy ve školství. Státní správa byla do konce roku 2000 vykonávána prostřednictvím ministerstvem zřízených, proto i přímo řízených a kontrolovaných okresních a určených krajských správních školských úřadů.

Změnily se i možnosti MŠMT aktivně ovlivňovat rozvoj vzdělávací soustavy vzhledem ke globálním (celospolečenským) potřebám, včetně možností cílené organizační, kurikulární a zejména ekonomické podpory těchto probíhajících procesů.

Reforma veřejné správy zasahuje do celé řady v resortu probíhajících procesů – a to zejména v oblastech:

- vlivu na **optimalizaci sítě středních a vyšších odborných škol** a školských zařízení, dosud v rozhodující míře zřizovaných ministerstvem nebo školskými úřady – zejména pak vlivu na sektor odborného vzdělávání, vyžadujících účinnou operativní koordinaci, nezřídka nad úroveň předpokládané krajské působnosti a aplikaci jednotných principů, včetně spolupráce se sociálními partnery na centrální úrovni,
- **příмого vlivu na probíhající změny kurikulární**, kdy motivem těchto změn, zejména inovací závazných učebních dokumentů, jsou reálné aktuální, ale zejména předpokládané budoucí společenské potřeby a výzvy, odrážející mimo jiné i zapojení České republiky do evropských struktur,
- **příмого operativního vlivu na organizaci a kvalitu výchovného a vzdělávacího procesu** zejména středních a vyšších odborných škol, jejichž síť, zaměření i kvalita poskytovaných vzdělávacích služeb se do roku 1997 rozvíjely nekoordinovaně, původně v gesci více resortů, a náprava nežádoucího stavu dosud nebyla dokončena,
- možnosti **pomocí správních a ekonomických nástrojů přímo ovlivňovat** žádoucí rozvoj vzdělávací soustavy, a to v podmínkách doposud stále více omezených finančních prostředků, kdy již v zásadě neexistují možnosti realizovat plošná úsporná opatření a jediným řešením jsou operativní zásahy, reflektující omezené rozpočtové možnosti a minimální potřeby jednotlivých škol nebo školských zařízení,
- v neposlední řadě reforma veřejné správy vyvolává zásadně odlišné **potřeby v oblasti legislativní** – pokud má být odborně zajištěna jednotnost globálních cílů, efektů, reflexe glo-

bálních vzdělávacích potřeb a nebo rovnost vzdělávacích příležitostí v celé vzdělávací soustavě. . .

Zejména v počátečním období změn bylo možno očekávat řadu dílčích problémů, koordinačních disproporcí nebo i kompetenčních sporů.

Díky tomu, že byl v rámci organizační struktury MŠMT ustaven koordinační, metodický a výkonný útvar pro zajištění přechodu zřizovatelských, správních, ekonomických a dalších kompetencí a s tím spojených úkolů a činností, a díky tomu, že byla zajištěna vzájemná komunikace mezi dalšími resorty i vnitřními útvary MŠMT, které se na přípravě reformy podílely, se podařilo celý přípravný proces přechodu škol a školských zařízení, přenosu kompetencí a zániku školských úřadů v roce 2000 zvládnout.

C3 VÝVOJ PŘÍSTUPU K TERCÍÁRNÍMU VZDĚLÁVÁNÍ

C3.1 Vývoj počtu přihlášených a přijatých do terciárního vzdělávání

V devadesátých letech trvale až do roku 1999 narůstal zájem o studium v terciárním sektoru vzdělávání, tj. na vysokých školách i na vyšších odborných školách (od školního roku 1996/97, kdy byly na tyto školy přijímáni první žáci – v předchozích letech

bylo studium pouze experimentálně ověřováno a nejsou k dispozici potřebné údaje). Od roku 1999 je situace složitější, projevuje se mírný pokles zájmu o studium v terciárním sektoru, což je dáno zřejmě poklesem počtu 18letých, resp. 19letých, kteří tvoří hlavní část uchazečů o studium. Značně problematickým byl pro vyšší odborné a vysoké školy rok 2000/01, kdy ze středních škol neodcházeli prakticky žádní maturanti a v přijímacím řízení na vysoké školy se projevila především „odložená poptávka“ uchazečů, kteří byli v předchozích letech neúspěšní.

I když se projevovat postupný pokles zájmu o terciární vzdělávání (jak v počtu přihlášek, tak v počtu přihlášených fyzických osob), do roku 1999/2000 se zvyšoval celkový počet přijatých uchazečů a z tohoto důvodu rostla i šance na přijetí a úspěšnost uchazečů při přijímacím řízení – v roce 1999/2000 byla přijata ke studiu na vysoké nebo vyšší odborné škole více než polovina uchazečů (52,5 %). V roce 2000/01, který byl zcela atypický a ne zcela srovnatelný s předchozími lety, poklesl jak celkový počet přihlášených (182,5 tis. uchazečů), tak celkový počet přijatých (54,5 tis.) a zapsaných (52,2 tis.) studentů. Úspěšnost při přijímacím řízení byla v průměru 49,3 %. Dá se říci, že v posledních čtyřech letech je přijata ke studiu na vysoké a vyšší odborné škole polovina uchazečů o studium.

Absolventi středních škol, kteří se hlásí na vysoké a vyšší odborné školy přímo po ukončení střední školy, mají zpravidla zájem o denní studium. Z tohoto důvodu používáme jako dokreslující ukazatel podíl zapsaných na odpovídající věkové populaci (tedy populace 18letých, respektive 19letých) a na celkovém po-

Tabulka 105: Počet přihlášek, přihlášených a zapsaných na terciární vzdělávání (VŠ a VOŠ) v letech 1997/98–2000/01 (v tis.)

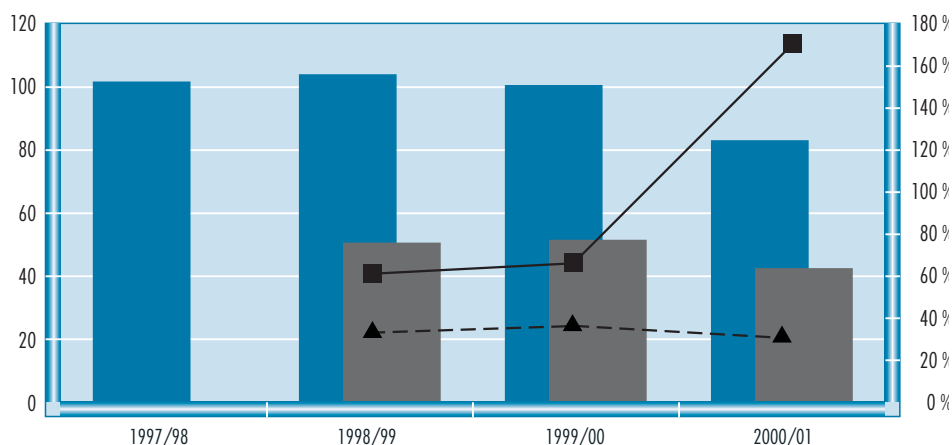
	1997/98	1998/99	1999/2000	2000/01
počet přihlášek	291,3	294,8	269,7	229,4
z toho ti, kteří přišli k přijímacímu řízení	225,7	227,6	215,2	182,5
přihlášené osoby	116,1	118,3	116,6	110,5
počet přijatých osob	57,3	59,0	61,2	54,5
počet zapsaných osob	*	56,3	57,6	52,2
průměrný počet přihlášek na uchazeče	2,5	2,5	2,3	2,1
úspěšnost uchazečů	49,4 %	49,9 %	52,5 %	49,3 %

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

Obrázek 49:

Počet přihlášených a zapsaných do denního studia na VŠ a VOŠ ve vztahu k populaci 18ti letých a k počtu maturantů v letech 1997/98–2000/01

- přihlášení
- zapsaní
- podíl zapsaných na počtu maturantů
- podíl zapsaných na celkovém počtu 18letých

Zdroj: ÚIV, ČSÚ

čtu maturantů, kteří právě opouštějí střední školy. Podíl zapsaných ke studiu se pohybuje okolo 35 % všech 18letých a kolem hranice 65 % všech maturantů (s výjimkou roku 2000/01).

Přijímací řízení na vysoké školy (od akademického roku 1999 do studijních programů) se v uvedeném období nijak výrazně nezměnilo, na většinu fakult jsou uchazeči přijímáni na základě přijímací zkoušky, která je tradičně náročnější ve studijních programech, o něž je velký zájem a relativně jednodušší tam, kde se dlouhodobě neprojevuje zásadní převis poptávky nad nabídkou nebo je dokonce počet uchazečů s nabízenými místy vyrovnán. Obdobně to platí i pro vyšší odborné školy. Je tedy možné říci, že systém přijímacího řízení se na nárůstu počtu studentů v celém sektoru nijak výrazně neprojevuje.

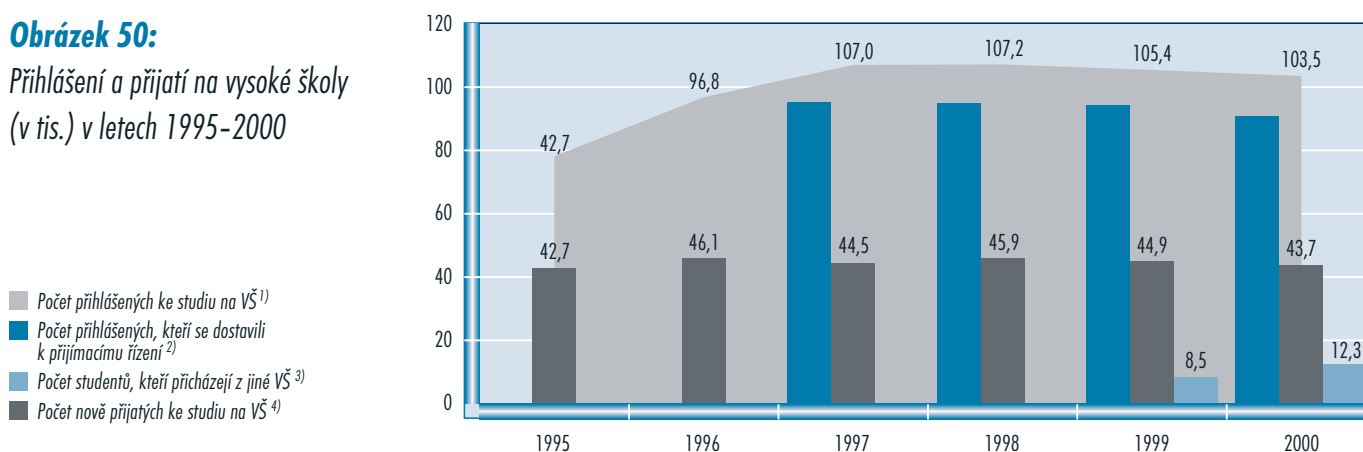
K zásadnímu zlomu v **počtech studentů přijímaných na vysoké školy** došlo v akademickém roce 1992/93, kdy se výrazně projevilo zavedení normativního rozdělování státních prostředků na vysoké školy, založené na celkovém počtu studentů a „ceně“ studia v příslušném studijním programu. Tento způsob přidělování financí působí ve smyslu přijímaných studentů tržním způsobem na straně vysokých škol, tj. snahou přijmout maximální možné počty. Volné tržní chování jednotlivých vysokých škol ve smyslu přijímání studentů působilo značně nerovnoměrný nárůst, který

při omezených finančních prostředcích hrozil neúměrným snížením normativu. Proto se postupně vytvořil dohodovací mechanismus mezi vysokými školami a ministerstvem o financovatelném počtu studentů, který až do akademického roku 2000/01 do jisté míry reguloval celkové nárůsty počtu studentů na vysokých školách. Regulační opatření daná ministerstvem se projevují i v nárůstech počtu žáků vyšších odborných škol.

Možnost přihlásit se do více studijních programů a určitá pravděpodobnost úspěchu ve více přijímacích řízeních než jednom znamená, že počet přijatých studentů je menší, než počet studentů skutečně zapsaných. Významný je i rozdíl v **počtech fyzických osob, které si podají přihlášku na vysokou školu nebo vyšší odbornou školu, a fyzických osob, které se k přijímacímu řízení skutečně dostaví**. Ukazuje se, že od roku 1997, od něhož se tato závislost sleduje, je počet osob, které se dostaví k přijímacímu řízení, o více než o 10 % menší, než počet těch, kteří se přihlásí a v případě vysokých škol i za přijímací řízení zaplatí. Pro vysvětlení této záležitosti lze vyslovit pouze určité domněnky (například že se uchazečům naskytne příležitost dobrého zaměstnání, mohou vycestovat do zahraničí, změni se jim zásadním způsobem životní podmínky, ale i může působit fakt, že předpokládanému prospěchu plynoucímu ze vzdělání je v ČR v posledních

Obrázek 50:

*Přihlášení a přijetí na vysoké školy
(v tis.) v letech 1995–2000*

Poznámky: ¹⁾ Údaj zahrnuje občany ČR, bakalářský a magisterský studijní program (bez navazujícího magisterského studijního programu) ve všech formách studia.

²⁾ Údaj zahrnuje přihlášené, kteří se dostavili k přijímacímu řízení, a ty, kteří byli přijati bez přijímacího řízení.

³⁾ Údaj zahrnuje přihlášené, kteří byli k 31. 5. příslušného roku již zapsáni na některé VŠ (byli studenty některé VŠ).

⁴⁾ Údaje ze statistické ročenky školství ÚIV, rok 1995 a 1996, jsou nově přijatí.

Zdroj: ÚIV

Tabulka 106: Přihlášení a přijetí na vyšší odborné školy v letech 1997–2000 (v tis.)

	1997	1998	1999	2000
Počet přihlášených ke studiu na VOŠ	21,8	26,2	24,4	15,2
Počet přihlášených, kteří se dostavili k přijímacímu řízení	19,4	23,7	22,1	13,4
Počet přihlášených, kteří přicházejí z jiné VOŠ	0,1	0,1	0,1	0,2
Počet přihlášených, kteří přicházejí z VŠ	0,2	0,2	0,2	0,2
Počet zapsaných na VOŠ	*	*	*	8,7
Počet zapsaných, kteří přicházejí z jiné VOŠ	*	*	*	0,1
Počet zapsaných, kteří přicházejí z VŠ	*	*	*	0,1

Poznámka: Údaje uvádí počty fyzických osob, všechny formy studia a pouze občany ČR

Zdroj: MŠMT, ÚIV

letech věnována poměrně značná publicita a hromadné vyplňování přihlášek na středních školách může působit motivačně i na ty, kteří o svém budoucím studiu nepřemýšlí příliš vážně). Uvedená situace by si zasloužila hlubší sociologický průzkum. Zhruba 0,5 % z přijatých studentů se skutečně запиše do více studijních programů. Úspěšnost studentů studujících ve více programech není zatím vyhodnocována, ale matrika studentů tato vyhodnocení umožní. Zhruba 20 % studentů přijatých na vysokou školu nebo vyšší odbornou školu již někde v sektoru terciárního vzdělávání studuje.

C3.2 Vliv přijímacího řízení na celkové počty studentů v terciárním vzdělávání

Systém přijímacího řízení i právní předpisy umožňují nadaným studentům studovat ve více studijních programech, což na jedné straně podporuje rozvoj budoucích vynikajících jednotlivců, ale na druhé straně ubírá studijní místa relativně průměrným, nicméně dostatečně schopným uchazečům.

Řada nadaných studentů po ukončení jednoho studijního programu vstoupí do dalšího studijního programu. V tom případě je od nich požadován poplatek za studium v druhém studijním programu, ale tento poplatek je zákonem limitován na víceméně symbolickou část. Důsledek je stejný jako v předchozím případě. Ve vývoji nově přijatých (zapsaných) a celkového počtu studentů na vysokých školách a vyšších odborných školách je patrný nárůst počtu přijímaných k počtu 18/19letých od akademického/školního roku 1992/93. V roce 1999/2000 to bylo 32,8 % u vysokých škol, u vyšších odborných škol 9,4 %, což je v celém terciárním sektoru vzdělávání 42,2 %. V roce 2000/2001 se v důsledku výpadku maturitního ročníku projevila pokles tohoto ukazatele jak u vysokých škol (31,1 %), tak u vyšších odborných škol (6,5 %), celkem tedy 37,5 %.

I když stále zůstává určitá část uchazečů o studium na vysokých školách a na vyšších odborných školách neuspokojená, je třeba vzít v úvahu další možnosti studia v terciární sféře vzdělávání, především různé kursy celoživotního vzdělávání, kdy změna zákona o vysokých školách z dubna 2001 (zákon č. 147/2001 Sb.) umožňuje uznávání až 60 % kreditů získaných v kursu celoživotního vzdělávání pro odpovídající akreditované studijní programy vysokoškolského studia, takže se situace v přístupu k terciárnímu vzdělávání rychle přibližuje cíli stanovenému v koncepčních materiálech schválených vládou, tj. umožnit 50 % příslušného populačního ročníku toto studium, a zároveň se v těchto ukazatelích přibližujeme řadě zemí EU.

C4 ČESKÁ REPUBLIKA A MEZINÁRODNÍ VÝZKUMY HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VZDĚLÁVÁNÍ

Až do roku 1995 neexistovalo v České republice žádné objektivní hledisko, podle něhož by bylo možné porovnat školní výsledky českých žáků s výsledky žáků jiných zemí světa. Na rozdíl od většiny západoevropských států, které se do srovnávacích výzkumů vědomostí a dovedností žáků zapojují již od poloviny 20. století, se Česká republika do roku 1995 žádných výzkumných aktivit v této oblasti neúčastnila. Jediným hodnotícím hlediskem tak do té doby mohla být úspěšnost českých žáků na mezinárodních soutěžích a olympiádách, které však vypovídají pouze o úspěšnosti těch nejnadanějších žáků, nikoli však o celkové úrovni výsledků vzdělávání v celé populaci.

Tabulka 107: Přehled o studentech, nově přijatých a absolventech vyšších odborných škol v letech 1989/90–2000/01

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01 ²⁾
Vysoké školy												
Studující nově přijatí ¹⁾	26 786	27 507	23 909	29 795	33 049	40 119	43 822	47 022	49 867	53 464	46 334	43 888
Celkový počet studentů	110 021	115 072	109 219	111 680	127 137	136 566	148 443	166 135	177 723	187 148	198 961	209 298
Absolventi	19 038	15 693	18 360	18 160	18 193	19 684	19 481	20 927	23 846	27 153	27 952	28 767
Počet 18letých	150 384	159 758	175 745	188 633	186 915	182 007	177 154	173 964	167 957	150 631	141 248	141 206
Počet nově přijatých / počtem 18letých v %	17,8 %	17,2 %	13,6 %	15,8 %	17,7 %	22,0 %	24,7 %	27,0 %	29,7 %	35,5 %	32,8 %	31,1 %
Vyšší odborné školy												
Studující nově přijatí ¹⁾	*	*	*	1 287	1 602	2 576	2 997	10 558	13 186	13 563	13 245	8 932
Celkový počet studentů	*	*	*	1 391	2 438	4 631	6 302	14 931	23 526	29 566	31 073	26 605
Absolventi	*	*	*	0	15	25	410	1 056	1 627	3 057	6 350	7 973
Počet nově přijatých / počtem 18letých v %	*	*	*	0,7 %	0,9 %	1,4 %	1,7 %	6,1 %	7,9 %	9,0 %	9,4 %	6,5 %
Veřejné vysoké školy a vyšší odborné školy												
Počet nově přijatých / počtem 18letých v %	17,8 %	17,2 %	13,6 %	16,5 %	18,5 %	23,5 %	26,4 %	33,1 %	37,5 %	44,5 %	42,2 %	37,5 %

Poznámky: Údaje zahrnují studenty ČR i cizince v prezenční, distanční i kombinované formě studia

Absolventi jsou uvedeni za předchozí akademický rok.

¹⁾ Od akademického roku 2000/01 nastupují na vysoké školy 19letí.

²⁾ Nově přijatými se rozumí počet skutečně zapsaných studentů / žáků.

Zdroj: ÚIV

IEA (Mezinárodní asociace pro hodnocení výsledků vzdělávání)
V roce 1995 se Česká republika stala členem Mezinárodní asociace pro hodnocení výsledků vzdělávání (International Association for Evaluation of Educational Achievement – IEA) a od té doby se účastní mezinárodních aktivit v této oblasti, které organizace ve světě provádí. Členství v IEA přineslo České republice nové, cenné informační zdroje o výsledcích vzdělávání, kterými se staly výkony žáků v národních a mezinárodních srovnávacích testech. Testy organizace IEA se přitom odvíjejí od společného průniku v obsahu vzdělávání definovaného učebními osnovami jednotlivých zemí. Výkon žáka v takovémto testu je tedy měřítkem toho, do jaké míry zvládl předepsané učivo, s možností mezinárodního srovnání. Od roku 1995 se Česká republika zúčastnila celkem sedmi mezinárodních výzkumů organizace IEA. Byl to výzkum čtenářské gramotnosti (RLS, 1995), výzkum matematického a přírodovědného vzdělávání (TIMSS, 1995) a jeho opakování (TIMSS-R, 1999), výzkum výukových metod v matematice a přírodovědných předmětech pomocí videozáznamu (TIMSS-R – Videostudy, 1999), výzkum informačních technologií ve vzdělávání (SITES, 1998), výzkum výchovy k občanství (CivEd, 1999) a výzkum čtenářské gramotnosti devítiletých žáků (PIRLS, 2001).

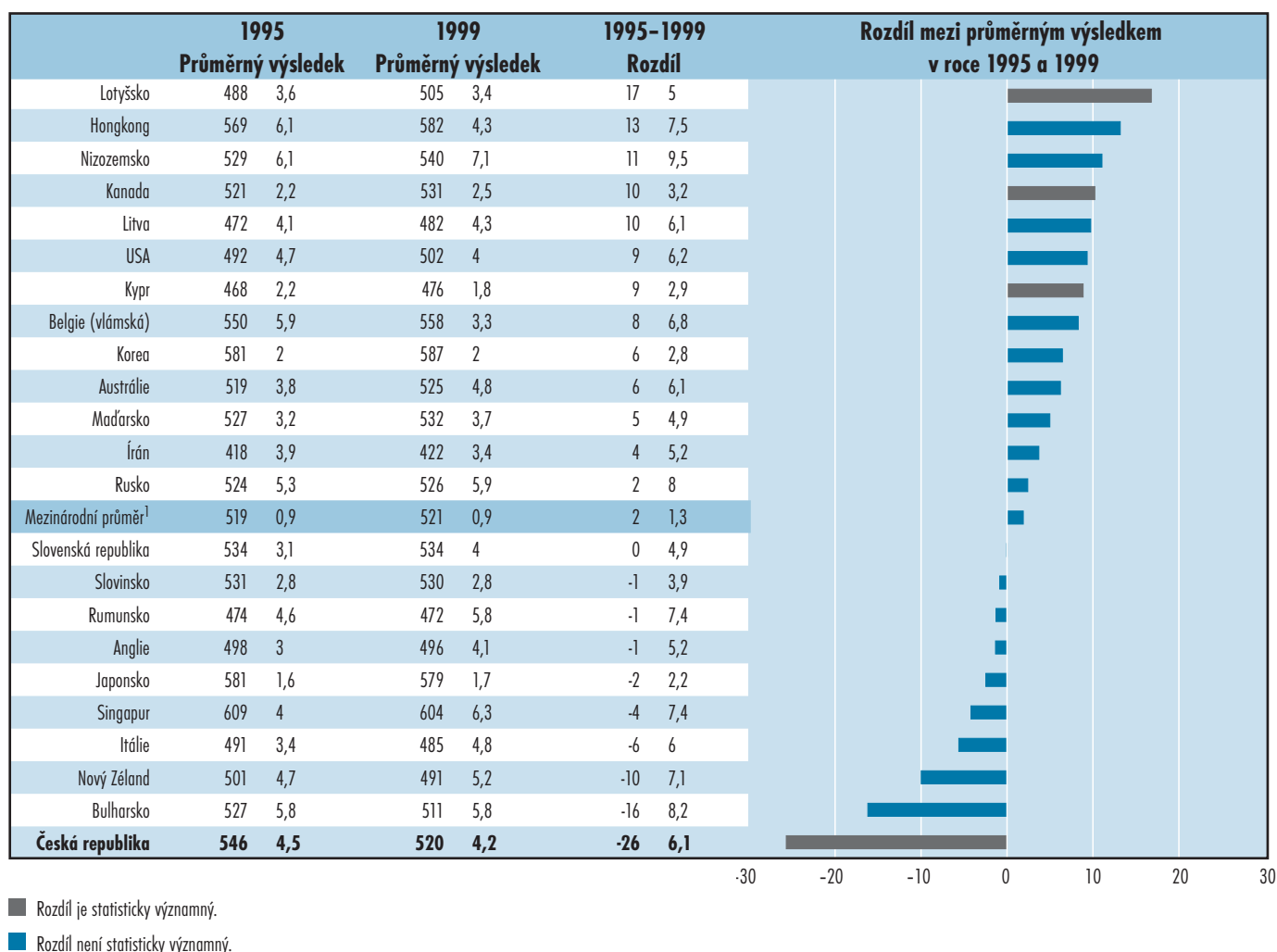
OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj) a výzkum PISA

Koncem 20. století zahájila aktivity na poli mezinárodních výzkumů v oblasti měření výsledků vzdělávání vedle organizace IEA také Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), když zorganizovala vlastní výzkum PISA (Programme for International Student Assessment). Výzkum PISA se od dosud známých výzkumů IEA odlišuje především tím, že předmětem zkoumání a hodnocení již nejsou vědomosti žáků dané učebními dokumenty, ale zaměřil se naopak na takové dovednosti, které žákům pomohou dobře se uplatnit na pracovním trhu a v osobním životě. Testy výzkumu PISA v roce 2000 zkoumaly vědomosti a dovednosti patnáctiletých žáků v oblasti čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti.

C4.1 Výsledky českých žáků v mezinárodních výzkumech

Aktuální informaci o výsledcích českých žáků v mezinárodních výzkumech přináší pohled na jejich úspěšnost ve výzkumech IEA, které proběhly v uplynulých dvou letech (replikace výzkumu matematického a přírodovědného vzdělávání TIMSS-R a výzkum vý-

Obrazek 51: Výsledky žáků v matematickém testu v letech 1995 a 1999

Poznámka: ¹ Jedná se o průměr uvedených zemí, které se účastnily a splnily kritéria výběru v roce 1995 i 1999.

() V závorkách jsou uvedeny směrodatné chyby. Výsledky a rozdíly jsou zaokrouhleny na celá čísla.

chovy k občanství CivEd), a především pak na jejich výsledky ve výzkumu OECD PISA.

4.1.1 TIMSS-R (Mezinárodní výzkum matematického a přírodovědného vzdělávání)

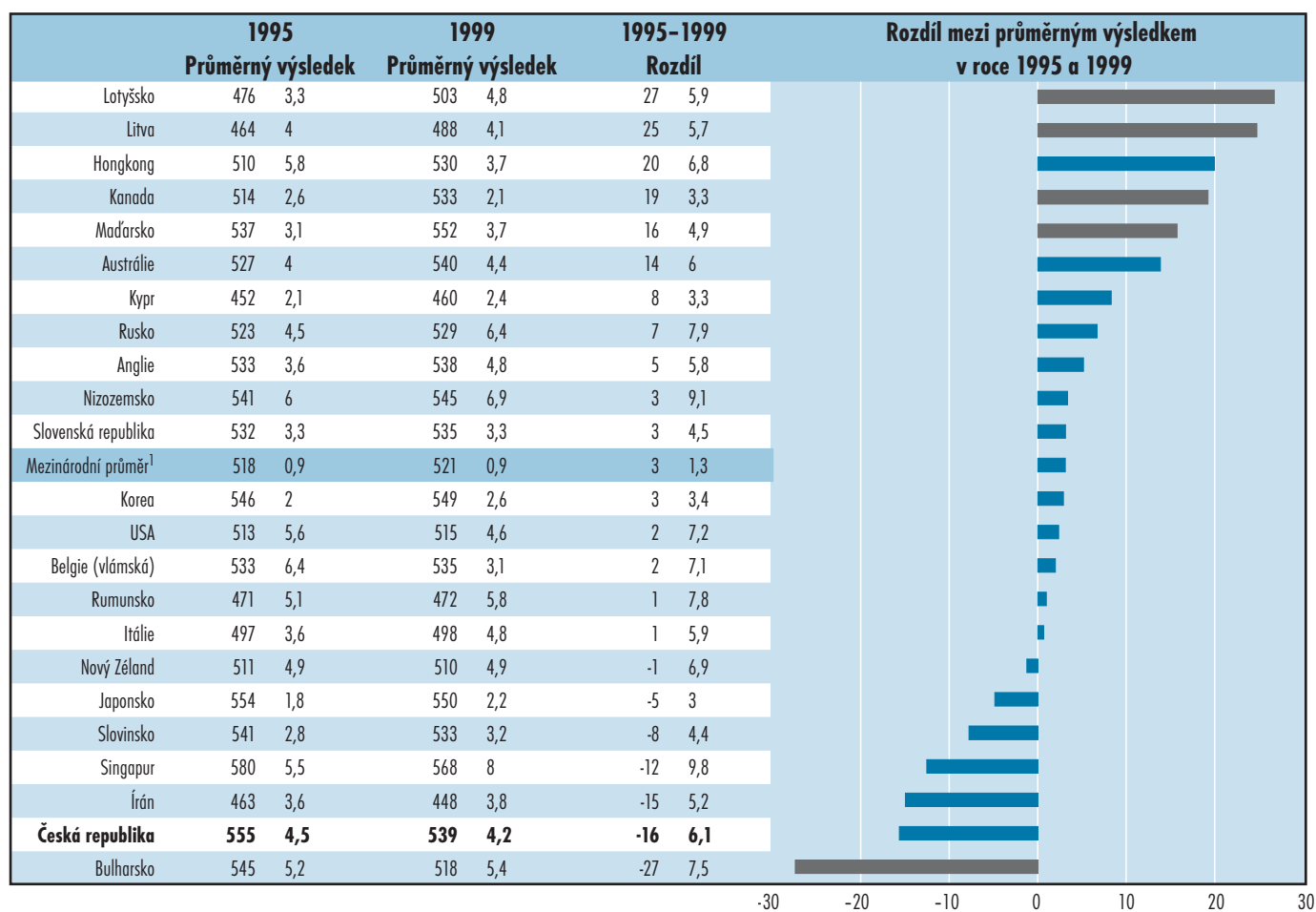
Výzkum matematického a přírodovědného vzdělávání TIMSS-R proběhl v roce 1999 mezi čtrnáctiletými žáky a byl pokračováním téhož výzkumu z roku 1995. Do výzkumu se zapojilo 38 zemí z celého světa; v České republice bylo testováno více než 3 600 čtrnáctiletých žáků ze 150 škol. Vzhledem k tomu, že ve výzkumu byly použity stejné úlohy jako v roce 1995, popř. byly nahrazeny jinými úlohami stejného zaměření a stejné obtížnosti, bylo možné kromě mezinárodního srovnání úspěšnosti žáků v matematice a přírodovědných předmětech vyhodnotit zároveň i případný posun ve znalostech mezi lety 1995 a 1999.

Ačkoli čeští žáci dosáhli v testech výzkumu TIMSS-R v mezinárodním srovnání dobrých výsledků, oproti roku 1995 se jejich výsledky výrazně zhoršily. Zatímco v přírodovědných oborech byl pokles ve výsledcích českých žáků statisticky významný pouze v případě fyziky, v matematice šlo o největší rozdíl ve výsledcích mezi všemi ostatními zeměmi.

Provedené analýzy prokázaly, že příčiny zhoršení výsledků českých žáků je možné hledat ve změnách, kterými v uvedených letech prošel vzdělávací systém v České republice. Zatímco v roce 1995 bylo studium na základní škole osmileté a v době testování tak žáci obsáhli veškeré učivo dané standardy základního vzdělávání, v roce 1999 se po zavedení devítileté základní školy přesunulo učivo druhého stupně do vyšších ročníků, tzn. že na konci 8. ročníku, kdy testování probíhalo, nebyla některá témata ještě probrána nebo dostatečně zažita a čeští žáci na ně nemuseli být připraveni do takové míry jako v roce 1995. V roce 1999 již také nebyly znalosti žáků (především v matematice) 8. ročníků posíleny jejich přípravou na přijímací zkoušky na střední školy, která se oproti roku 1995 odsunula až do 9. ročníku. Dalším faktorem, který mohl přispět ke zhoršení výsledků českých žáků oproti roku 1995, bylo snížení hodinové dotace matematiky na druhém stupni základních škol.

Česká republika je jednou ze čtyř zemí, kde chlapci dosáhli významně lepších výsledků v matematice než děvčata, a jednou z 16 zemí, kde byli chlapci úspěšnější také v testu přírodovědném, přičemž rozdíly mezi výsledky chlapců a děvčat zde byly největší

Obrázek 52: Výsledky žáků v přírodovědném testu v letech 1995 a 1999

■ Rozdíl je statisticky významný.

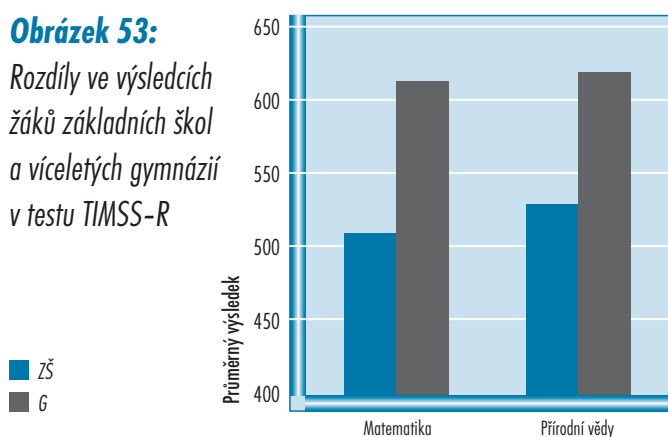
■ Rozdíl není statisticky významný.

Poznámka: ¹ Jedná se o průměr uvedených zemí, které se účastnily a splnily kritéria výběru v roce 1995 i 1999.

() V závorkách jsou uvedeny směrodatné chyby. Výsledky a rozdíly jsou zaokrouhleny na celá čísla.

Obrázek 53:

Rozdíly ve výsledcích
žáků základních škol
a víceletých gymnázií
v testu TIMSS-R

ze všech zemí. Zároveň se ukázalo, že průměrný výsledek žáků víceletých gymnázií v matematickém i přírodovědném testu je výrazně lepší než výsledek žáků základních škol. Přesto se na základních školách nachází velký počet žáků, kteří se svým výsledkem v testu zařadili mezi nejúspěšnější žáky, a zároveň pětina gymnazistů dosáhla podprůměrného výsledku v matematickém testu a desetina v testu přírodovědném. Tato zjištění tak příliš neodpovídají původnímu záměru, podle něž mají víceletá gymnázia efektivně rozvíjet nejnadanější žáky.

4.1.2 CivEd (Mezinárodní výzkum výchovy k občanství)

Mezinárodní výzkum výchovy k občanství byl stejně jako výzkum TIMSS-R zaměřen na čtrnáctileté žáky a zapojilo se do něj 28 zemí světa. Na rozdíl od jiných výzkumů neměřil výhradně znalosti a dovednosti žáků pomocí testu, ale vzhledem ke specifické povaze předmětu občanská výchova zkoumal také některé občanské postoje žáků a názory, které s nimi souvisejí. V České republice byl výzkum proveden na 150 náhodně vybraných školách.

V testu znalostí a dovedností z občanské výchovy dosáhli čeští žáci velmi dobrých výsledků; statisticky významně lepších výsledků dosáhli žáci pouze čtyř zemí. Žáci dvanácti zemí prokázali v testu přibližně stejnou úspěšnost jako naši žáci a ve zbývajících jedenácti zemích dosáhli žáci v testu statisticky významně horších výsledků než čeští žáci. Čeští žáci víceletých gymnázií do-

sáhli v testu (stejně jako v případě výzkumu TIMSS-R) výrazně lepších výsledků než stejně staří žáci základních škol.

V rámci výzkumu výchovy k občanství byl kromě znalostí a dovedností žáků věnován značný prostor také hodnocení jejich občanských postojů a představ o fungování demokracie, státu a společnosti. Na rozdíl od výsledků testu přinesla tato část výzkumu pro Českou republiku mnohá znepokojující zjištění.

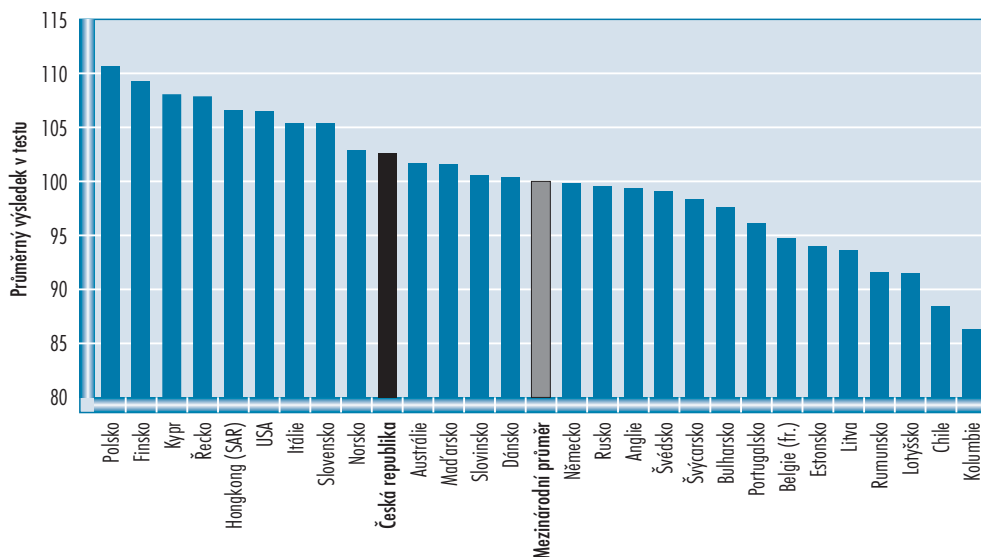
Výzkum odhalil především značnou lhostejnost našich čtrnáctiletých žáků vůči nejrůznějším společenským a občanským aktivitám. Naši žáci se ve srovnání s žáky v jiných zemích podstatně méně zapojují do činnosti studentských rad a parlamentů a nevěří příliš, že zajímat se o život školy a být v tomto směru jakkoli aktivní má smysl. Velmi malá je také jejich účast v charitativních organizacích či organizacích pro lidská práva. Nejzřetelněji se pasivita českých žáků projevila v otázce, zda by byli ochotni sbírat peníze na charitativní účely, na kterou v České republice kladně odpověděl nejmenší podíl žáků ze všech zúčastněných zemí. Podobně je tomu i s ochotou českých žáků uspořádat sbírku podpisů pod petici či účastnit se nenásilného protestního pochodu a s jejich zájmem o politiku vůbec.

Čeští žáci nevyjádřili nadšení ani pro aktivity, do nichž by se mohli zapojit později, v dospělosti. Ve srovnání s žáky všech zúčastněných zemí jsou do budoucna nejméně motivováni vstoupit do politické strany, psát články do novin či kandidovat na funkci v místním zastupitelstvu. Naši žáci jsou relativně velmi málo přesvědčeni o důležitosti různých individuálních aktivit, jako je účast ve volbách, vstup do politické strany či sledování a diskuse o politickém dění. O něco větší, v mezinárodním srovnání však stále podprůměrný, je v jejich očích význam organizovaných aktivit v rámci různých společenských hnutí.

Relativně malý podíl českých čtrnáctiletých žáků se domnívá, že se bude v dospělosti účastnit voleb; menší ochotu volit vyjádřili žáci pouze dvou zemí (neochotu k účasti ve volbách u nás vyjádřili především žáci základních škol, na víceletých gymnáziích ji naopak plánuje drtivá většina žáků). Čeští žáci ve srovnání s žáky jiných zemí velmi často uváděli, že se necítí být ze školy dostatečně poučeni o významu voleb. Odpovídají tomu i výsledky šetření mezi učiteli – značný podíl žáků základních škol a víceletých

Obrázek 54:

Úspěšnost žáků v testu znalostí
a dovedností

gymnází vyučují občanskou výchovu učitelé, kteří účast ve volbách nepovažují za důležitý atribut dobrého občana.

Čeští žáci, stejně jako žáci v jiných postkomunistických zemích, poměrně velmi málo důvěřují státním a politickým institucím, především pak k politickým stranám. Politické strany představují obecně pro žáky (i v ostatních zemích) nedůležitou, málo důvěryhodnou a nejméně přitažlivou alternativu jejich případné účasti na občanském a společenském životě.

Jediným postojem, který byl v mezinárodním srovnání nadprůměrně pozitivní, je vztah českých žáků k vlasti. Při posuzování tohoto výsledku je však zapotřebí jisté opatrnosti; kromě lásky k vlasti a úcty ke státním symbolům se totiž ve vlastenectví českých žáků objevily i některé nebezpečné prvky nacionalismu a xenofobie či snaha o izolaci České republiky proti vlivu jiných zemí a kultur.

4.1.3 PISA (Mezinárodní výzkum čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti)

V roce 2000 proběhl ve světě prestižní výzkum Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) PISA, který zjišťoval úroveň čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti patnáctiletých žáků v 31 zemích světa. Ve svém prvním cyklu se výzkum z největší části zaměřil na oblast čtenářské gramotnosti. Testování byli žáci narození v kalendářním roce 1984, kteří se na českých školách nacházeli převážně v 9. ročníku základní školy a v prvním ročníku střední školy. V České republice byli testováni rovněž žáci 3. ročníků středních škol. Celkem bylo testováno zhruba 10 000 žáků z 250 škol.

Na rozdíl od předchozích mezinárodních hodnocení výsledků vzdělávání neměřil výzkum PISA úroveň znalostí daných školními osnovami, ale zkoumal vědomosti a dovednosti nutné

Tabulka 108: Úroveň vědomostí a dovedností žáků ve sledovaných oblastech⁸⁷

Čtenářská gramotnost		Matematická gramotnost		Přírodovědná gramotnost	
Země	Průměr	Země	Průměr	Země	Průměr
Finsko	546 ▲	Japonsko	557 ▲	Korea	552 ▲
Kanada	534 ▲	Korea	547 ▲	Japonsko	550 ▲
Nový Zéland	529 ▲	Nový Zéland	537 ▲	Finsko	538 ▲
Austrálie	528 ▲	Finsko	536 ▲	Velká Británie	532 ▲
Irsko	527 ▲	Austrálie	533 ▲	Kanada	529 ▲
Korea	525 ▲	Kanada	533 ▲	Nový Zéland	528 ▲
Velká Británie	523 ▲	Švýcarsko	529 ▲	Austrálie	528 ▲
Japonsko	522 ▲	Velká Británie	529 ▲	Rakousko	519 ▲
Švédsko	516 ▲	Belgie	520 ▲	Irsko	513 ▲
Rakousko	507 ▲	Francie	517 ▲	Švédsko	512 ▲
Belgie	507 ▲	Rakousko	515 ▲	Česká republika	511 ▲
Island	507 ▲	Dánsko	514 ▲	Francie	500 ●
Norsko	505 ●	Island	514 ▲	Norsko	500 ●
Francie	505 ●	Lichtenštejsko	514 ▲	USA	499 ●
USA	504 ●	Švédsko	510 ▲	Maďarsko	496 ●
Dánsko	497 ●	Irsko	503 ●	Island	496 ●
Švýcarsko	494 ●	Norsko	499 ●	Belgie	496 ●
Španělsko	493 ▼	Česká republika	498 ●	Švýcarsko	496 ●
Česká republika	492 ▼	USA	493 ●	Španělsko	491 ▼
Itálie	487 ▼	Německo	490 ▼	Německo	487 ▼
Německo	484 ▼	Maďarsko	488 ▼	Polsko	483 ▼
Lichtenštejsko	483 ▼	Rusko	478 ▼	Dánsko	481 ▼
Maďarsko	480 ▼	Španělsko	476 ▼	Itálie	478 ▼
Polsko	479 ▼	Polsko	470 ▼	Lichtenštejsko	476 ▼
Řecko	474 ▼	Lotyšsko	463 ▼	Řecko	461 ▼
Portugalsko	470 ▼	Itálie	457 ▼	Rusko	460 ▼
Rusko	462 ▼	Portugalsko	454 ▼	Lotyšsko	460 ▼
Lotyšsko	458 ▼	Řecko	447 ▼	Portugalsko	459 ▼
Lucembursko	441 ▼	Lucembursko	446 ▼	Lucembursko	443 ▼
Mexiko	422 ▼	Mexiko	387 ▼	Mexiko	422 ▼
Brazílie	396 ▼	Brazílie	334 ▼	Brazílie	375 ▼

⁸⁷ Výsledky žáků jsou prezentovány na škále, jejíž průměr je 500 a směrodatná odchylka je 100. Skóry dvou třetin testovaných žáků se tak nacházejí mezi hodnotami 400 a 600. V tabulce je znázorněno, zda žáci dané země dosáhli statisticky významně vyššího nebo nižšího výsledku, než byl průměr zemí OECD (trojúhelníček obrácený nahoru a trojúhelníček obrácený dolů) nebo zda se výsledek od mezinárodního průměru nelišil (kolečko).

pro plnohodnotné uplatnění žáků na trhu práce a v osobním a občanském životě. Čeští žáci prokázali ve výzkumu PISA podprůměrnou úroveň čtenářské gramotnosti, průměrnou úroveň matematické gramotnosti a nadprůměrnou úroveň přírodovědné gramotnosti.

Výsledky českých žáků v oblasti čtenářské gramotnosti byly horší než v matematice a zejména v přírodovědných předmětech. Práce s textem činí českým žákům větší potíže než jejich vrstevníkům ve většině zemí OECD. Jedním z důvodů může být fakt, že na našich školách je tradičně kladen důraz na jiný typ vědomostí a dovedností, než jaké po žácích vyžadoval test výzkumu PISA. Na příklad test čtenářské gramotnosti zjišťoval, jak jsou žáci schopni vyhledat informace v souvislých a nesouvislých textech vytvořených pro různé účely, interpretovat tyto texty a posoudit jejich obsah i formu. Takováto práce s textem však není na našich školách běžná; žáci jsou z hodin českého jazyka spíše zvyklí formulovat hlavní myšlenky literárních děl či hovořit o záměrech autorů.

V matematice se zjišťovala schopnost žáků aplikovat matematické postupy na situace z běžného života, v nichž mnohdy není matematická úloha na prvním pohled zřejmá. Aplikované znalosti a dovednosti zde byly více podobné těm, které vyžadují naši učitelé. Jelikož podoba úloh však byla pro naše žáky neobvyklá a žáci v nich museli znát prvky aktivně vyhledat, působily i tyto úlohy mnohým z nich potíže.

Nejvíce mohli žáci uplatnit školní vědomosti a dovednosti v oblasti přírodních věd. Zde měli na příklad rozpoznat, jaké otázky je možno zodpovědět pomocí vědeckého zkoumání, utvořit závěry z nějakého pozorování či navrhnout experiment k ověření nějaké myšlenky. Přestože i přírodovědné úlohy pro ně byly netradiční zejména svojí formou, celkově se tato oblast nejvíce opírá o vědomosti a na ty je při výuce přírodovědných předmětů u nás kladen značný důraz.

Rozdíly mezi žáky různých druhů škol a jejich příčiny

Výzkum PISA ukázal, že zvyšování průměrné vzdělanosti v populaci neznamená vždy zaostávání nejslabších žáků, ale systematická péče o nejslabší skupinu může naopak vést k celkovému zlepšení výsledků. V některých zemích s výbornými průměrnými výsledky se totiž zároveň projevily relativně malé rozdíly mezi nejlepšími a nejhoršími žáky. V České republice byly

rozdíly mezi nejlepšími a nejhoršími žáky z mezinárodního hlediska průměrné, patříme však k osmi zemím s největšími rozdíly ve výsledcích žáků jednotlivých škol.

Na obrázku 55 je znázorněno zastoupení žáků 10. a 12. ročníku (1. a 3. ročník střední školy) různých typů škol na pěti úrovních čtenářské gramotnosti. Třetí úroveň je považována za referenční v tom smyslu, že výsledky na této úrovni byly považovány za uspokojivé. Žáci, kteří jí dosáhli, jsou schopni najít v textu více informací a dát do souvislosti různé části textu nebo při četbě uplatnit vlastní vědomosti. Graf zároveň ukazuje, kolik procent žáků dosáhlo v jednotlivých druzích škol třetí, referenční úrovně.

Z obrázku je zřejmé, že mezi žáky různých druhů škol existují velké rozdíly již v prvním ročníku středoškolského studia. Pokrok, kterého žáci dosáhnou v průběhu studia, je ve srovnání s velikostí tohoto rozdílu zanedbatelný. Zatímco žáci gymnázií odcházejí ze školy do života vybaveni vědomostmi a dovednostmi na vysoké úrovni, absolventi středních odborných učilišť mají problémy s řešením elementárních čtenářských situací, které práce a život běžně přináší. Zhruba polovina gymnazistů dosahuje nejvyšší úrovně způsobilosti, což znamená, že tito žáci jsou schopni porozumět složitému textu s neznámým obsahem a najít v něm obtížně rozlišitelnou informaci, daný text kriticky posoudit, vytvářet na jeho základě hypotézy a přijímat nové a neobvyklé myšlenky. Oproti tomu dvě třetiny žáků středních odborných učilišť nedosáhly třetí úrovně, což znamená, že jsou schopni nalézt v textu maximálně izolované informace a činí jim obtíže jejich propojení. Velké rozdíly mezi žáky jednotlivých škol nevznikají na přechodu ze základní na střední školu, ale již v průběhu povinného vzdělávání. Obrázek 56 ukazuje rozdíly mezi žáky běžných základních škol, škol s rozšířenou výukou nějakého předmětu a víceletých gymnázií.

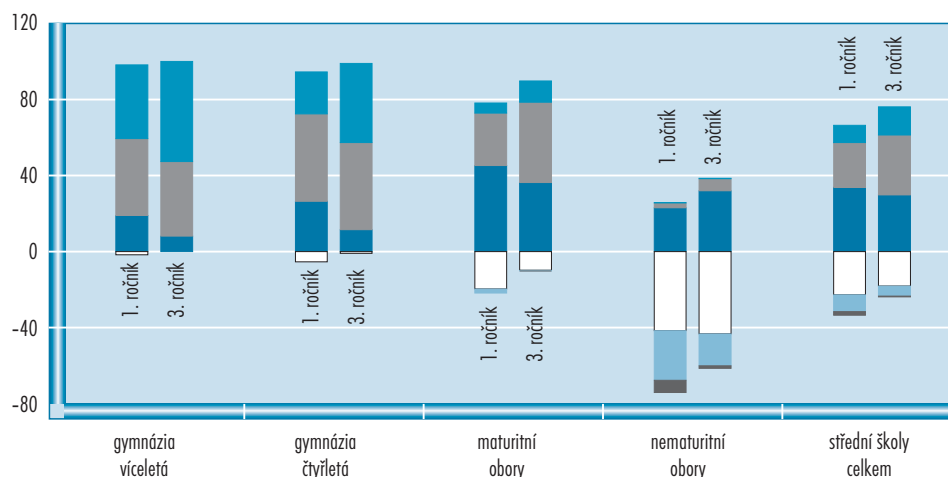
Výzkum PISA dále sledoval závislost výsledků žáků na jejich sociálně ekonomickém statusu. Obrázek 57 ukazuje rozdíl v průměrném výsledku čtvrtiny žáků s nejvyšším a čtvrtiny žáků s nejnižším sociálně ekonomickým statutem v oblasti čtenářské gramotnosti. Z obrázku je zřejmé, že Česká republika patří k zemím s největšími rozdíly ve výsledcích žáků s nízkým a vysokým sociálně ekonomickým statutem. Navíc je jednou ze zemí, kde je domácí zázemí faktorem určujícím rozřazování žáků do jednotlivých druhů škol, čímž je závislost vědomostí a dovedností žáků na jejich domácím zázemí ještě posilována.

Obrázek 55:

Zastoupení žáků 10. a 12. ročníků na jednotlivých úrovních způsobilosti, čtenářská gramotnost

Procenta žáků:

- na úrovni 5
- na úrovni 4
- na úrovni 3
- na úrovni 2
- na úrovni 1
- pod úrovní 1

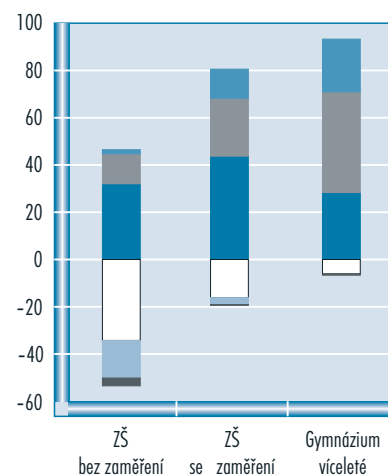

Velká závislost výsledků žáků na jejich domácím zázemí je způsobena i tradičním přístupem naší školy, která je zaměřena primárně na plošné předávání vědomostí. Pomocí tradičních výukových metod bez individuálního přístupu k žákům má škola jen malou příležitost kompenzovat rozdílné podmínky žáků pocházejících z rodin s rozdílným sociálním statutem. Nedostatek individuálního přístupu učitelů k žákům potvrdila i zjištění výzkumu PISA. Česká republika byla po Koreji druhou zemí, ve které se žákům podle jejich tvrzení dostává od učitelů nejmenší pomoci, zároveň zemí, kde kladou učitelé na žáky podle jejich vyjádření nejmenší nároky při práci v hodinách. Naše škola si neklade za cíl reagovat na individuální potřeby jednotlivých žáků a plně využívat jejich potenciálu. Pomoc žákům a motivace ke studiu tak pochází v daleko větší míře z rodiny než ze školy.

Obrázek 56 :
Zastoupení žáků 9. ročníku
na jednotlivých úrovních
způsobilosti,
čtenářská gramotnost

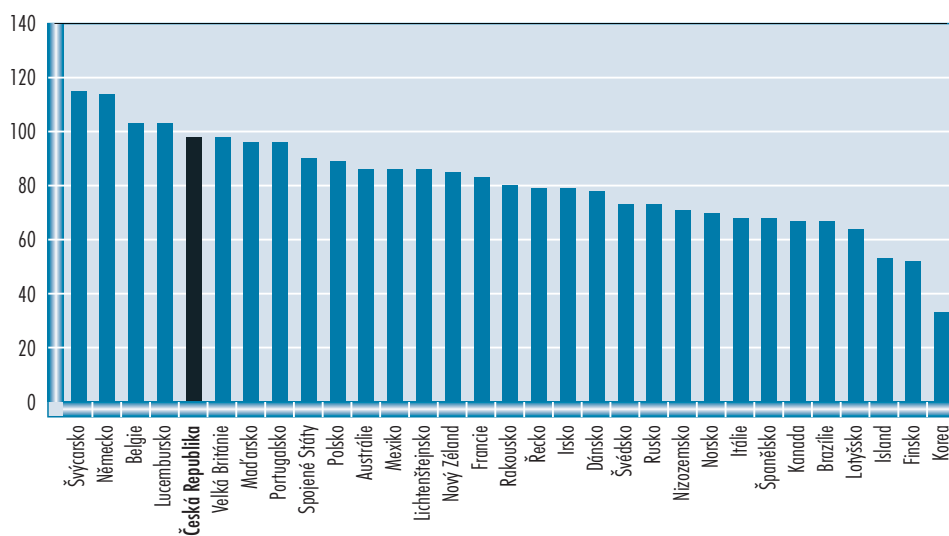
Procenta žáků:

na úrovni 5
na úrovni 4
na úrovni 3
na úrovni 2
na úrovni 1
pod úrovní 1

Obrázek 57:

Rozdíly mezi výsledky žáků
s nejlepším a nejhorším
domácím zázemím

C5 PODMÍNKY A ÚROVEŇ VZDĚLÁVÁNÍ VE ŠKOLNÍM ROCE 2000/01 Z POHLEDU ČESKÉ ŠKOLNÍ INSPEKCE

Informace o podmínkách a úrovni vzdělávání ve školním roce 2000/01 a uvedené hodnotící soudy vycházejí ze skutečností zjištěných Českou školní inspekcí (dále jen ČŠI) ve školách, předškolních zařízeních a ve školských zařízeních. ČŠI provedla v daném období 2 835 inspekci a v jejich průběhu 54 089 hospitací vyučovacích hodin a odborné praxe. Sledováno a hodnoceno bylo 2 805 školských subjektů, což představovalo 19,2 % rozsahu jejich sítě.

Ve školním roce 2000/01 byla inspekční činnost prováděna tak, aby kontinuálně navazovala na metodiku upravenou v předchozím roce. Znovu byl posílen důraz na posouzení pedagogických aspektů vzdělávacího procesu a četnost hospitací se proti školnímu roku 1999/2000 zvýšila o 10 118, tj. nárůst o 23 %. Počet sledovaných škol odpovídá potřebám rovnoměrného plnění inspekčního cyklu a současným personálním a provozním možnostem ČŠI.

C5.1 Základní školy

Ve školním roce 2000/01 provedla ČŠI v základních školách 971 inspekci a při nich 23 868 hospitací. Počet navštívených ZŠ představoval 24,9 % rozsahu jejich sítě.

Zaměření výuky v 90,2 % sledovaných vyučovacích hodin vycházelo ze vzdělávacího programu **Základní škola**. Potvrdil se již téměř pět let trvající odklon od programu **Obecná škola**, který prakticky postrádá pokračování na 2. stupni. Jen ojediněle byly využity ostatní alternativy (waldorfské, montessoriovské a daltonské školy) nebo experimentální projekty. Celkově byla výuka hodnocena jako kvalitnější na prvním stupni, zjištěný stav přetrvává. Na **prvním stupni** bylo více než na druhém uplatňováno moderní pojetí výuky charakterizované častějším zařazováním skupinové práce a prvků aktivního učení. Stavba hodin se převážně vyznačovala pestrými činnostmi, více se využívalo pomůcek a názorného materiálu. Učitelé zde ve větší míře přihlíželi k věkovým zvláštnostem a k individuálním potřebám žáků. Byla patrná snaha vést žáky ke vzájemné spolupráci a ke schopnosti uplatnit získané vědomosti a dovednosti v běžném životě.

Na **druhém stupni** se nedařilo snížit míru rutinní frontální výuky. Škála používaných forem byla omezená, přetrvávaly stereo-

typní postupy bez aktivnějšího zapojení žáků. Výrazná byla orientace na paměťové a faktografické zvládnutí učiva. Oproti tomu se objevily i netradiční postupy v podobě zavádění projektového vyučování a jiných produktivních prvků výuky.

V hodinách **českého jazyka** stále převládalo ne vždy funkční odělování jednotlivých složek předmětu. Učitelé dávali přednost gramatickému výcviku před promyšleným utvářením komunikačních dovedností. Malá pozornost byla věnována hlubší práci s literárními texty. V **matematice** nebyl mnohdy žákům poskytován dostatečný prostor k hledání alternativních způsobů řešení zadaných úkolů. Ve výuce **cizích jazyků** učitelé vyčleňovali podstatně více času na monologické vyjadřování žáků než na interaktivní komunikaci ve skupině. Skutečnost, že školy většinou nabízejí angličtinu nebo němčinu a ostatní světové jazyky jen výjimečně, se nezměnila. Personální zajištění výuky nebylo příznivé – pouze polovinu sledovaných hodin vedli učitelé, kteří splňují v plném rozsahu podmínky odborné a pedagogické způsobilosti. V **přírodovědných předmětech** převládala teorie, výuka byla málo názorná. Často jsou opomíjeny laboratorní práce a tím omezován rozvoj schopností a dovedností vlastního poznávání.

Rozdíly mezi prvním a druhým stupněm byly zřetelné zvláště v motivování a hodnocení žáků učitelem v průběhu výuky. Zatímco na prvním stupni byla nosným prvkem většiny hodin pozitivní motivace, na druhém stupni učitelé nedoceňovali její význam. Na prvním stupni byla rovněž pozorována výraznější snaha rozvíjet pozitivní hodnotovou orientaci, na druhém byla výchovná složka výuky potlačována větším soustředěním na výkon žáka. Společným nedostatkem vyučujících na obou stupních bylo, že v průběhu výuky věnovali menší pozornost rozvoji komunikačních dovedností.

V základních školách se začaly více projevovat rozdíly v **materiálních podmínkách** výuky. Utváří se skupina škol, zpravidla se sídlem ve větších městech, které jsou velmi dobře vybaveny výpočetní technikou, budují odborné učebny a tělocvičny. Naopak v řadě malých nebo malotřídních venkovských škol často chybí prostředky na obnovu či doplnění základního fondu učebních pomůcek.

V **personální oblasti** byl častěji než dříve zaznamenán celkově méně příznivý stav odborné a pedagogické způsobilosti i věkové struktury učitelských sborů. Ředitelé škol vyslovují názor, že zájem o místa učitelů kolísá a v posledních letech se o ně uchází jen malá část nových absolventů pedagogických fakult.

K zajištění chodu škol mají ředitelé vytvořeny zpravidla funkční organizační struktury. Sami však více řešili problémy běžného provozu a vytváření podmínek výuky, méně pozornosti věnovali vlastnímu pedagogickému procesu.

Zlepšil se přenos informací a vnitřní spolupráce, v některých větších školách byly nově ustaveny žákovské samosprávy. Školy se více pozitivně prezentovaly na veřejnosti. Velmi dobře byla vedena povinná dokumentace.

Nejslabším článkem řízení škol byla kontrolní činnost. Většinu ředitelů se nepodařilo vytvořit účinný systém kontroly, jehož výsledky a závěry by měly patrný vliv na zkvalitnění výuky. Školy málo využívaly vlastních hodnotících nástrojů, výroční zprávy byly zpravidla jen popisné a neobsahovaly dostatek analyticky zhodnocených poznatků.

C5.2 Střední školy

Ve školním roce 2000/2001 provedla ČŠI ve středních školách **488 inspekci** a při nich **14 843 hospitací** vyučovacích hodin a odborné praxe. Počet navštívených středních škol představoval **29 % rozsahu jejich sítě**.

Ve sledovaných gymnáziích, středních odborných školách a středních odborných učilištích byly až na ojedinělé výjimky **vyučovány schválené studijní i učební obory**. Více škol zařadilo do svých ročních plánů programy předcházení sociálně patologickým jevům, zvláštní pozornost byla věnována protidrogové prevenci. Vzrostl i počet škol, které rozvíjejí mezinárodní studijní kontakty a aktivně se zapojují do celoevropských vzdělávacích projektů.

Nabídka volitelných předmětů byla více podřízena aktuální personální situaci a materiálním podmínkám školy. Nepovinné předměty byly zaváděny jen v malém rozsahu zdůvodňovaném omezenými finančními možnostmi škol.

Celkové hodnocení úrovně výuky bylo nejpříznivější v gymnáziích, kde byl zaznamenán i větší důraz pedagogů na rozvoj komunikačních dovedností žáků. Ve školách s odborným zaměřením byla zase patrná snaha více přiblížit obsah výuky jejich přípravě na praktickou činnost v příslušných oborech. Při porovnání SOŠ a SOU v předmětech, které je odborně profilují, bylo hodnocení úrovně výuky vyrovnanější než v předchozím školním roce, celkově je však stále lepší v SOŠ. Významné rozdíly byly zjištěny v ekonomických oborech a v předmětech oborů, v nichž se žáci připravují pro sféru služeb. Vyrovnanější stav s převažujícím velmi dobrým a dobrým hodnocením úrovně výuky byl při hospitacích zjištěn ve strojírenských a elektrotechnických oborech. Vyšší standard pro SOU představovala výuka v předmětech, které profilují stavební obory. Téměř vyrovnaná a až na nepatrně vyšší četnost vynikajících hodnocení v gymnáziích převážně velmi dobrá byla ve středních školách výuka informatiky a výpočetní techniky.

Především ve výuce všeobecně vzdělávacích předmětů nadále převažovaly rutinně uplatňované frontální vyučovací metody. Byly sice většinou založeny na odborně správném a kvalitně provedeném výkladu učitele, jejich zaměření na průměrného žáka však postrádalo více podnětů k širšímu a zároveň diferencovanému uplatnění didaktické vynalézavosti. V hodnocení žáků stále převažovala klasifikace podle kvanta paměťového zvládnutí učiva, bez ověření znalostí vztahů, příčin a souvislostí.

Materiální podmínky ve středních školách umožňovaly plnit vzdělávací programy, v mnoha případech však pouze na hranici dostatečnosti. Z důvodu nedostatku přidělených finančních prostředků však školy téměř nedoplňují ani nemodernizují učební pomůcky a didaktickou techniku. Příznivější byla situace v zabezpečení výuky výpočetní technikou, kvalita hardwarového vybavení některých škol však zaostává. Nedostatek především nových učebnic a učebních textů na knižním trhu, které by pružně reagovaly na vývoj technologií a nových materiálů, byl také jedním z důvodů doslovného diktování základních poznatků žákům. Tím se snížila efektivita výuky některých odborných předmětů.

Personální zabezpečení výuky bylo na velmi dobré úrovni v gymnáziích a ve většině středních odborných škol. Ředitelé

efektivně využívali odbornou a pedagogickou způsobilost pedagogických pracovníků. Ve středních odborných učilištích byl opětovně zjištěn nedostatek odborně a pedagogicky způsobilých učitelů odborných předmětů a mistrů odborné výchovy.

Při zajišťování chodu škol ředitelé více uplatňovali participační styl, pedagogickým pracovníkům umožňovali kooperaci při rozhodování a častěji spolupracovali se svými poradními i metodickými orgány. Účelná organizační struktura škol vycházela z jejich provozních podmínek. Zvýšil se počet škol, které hlavně v rámci vnitřního informačního systému využívaly počítačovou síť.

Ve výchovně vzdělávací oblasti vzrostla míra kontrolní činnosti. Na některých školách však vůbec nebyla prováděna analýza problémů zjištěných při hospitacích. Výrazným motivačním činitelem se spolu s finančním ohodnocením vyšší kvality vykonané práce postupně stává i vědomí hodnoty pracovního poměru.

C5.3 Vyšší odborné školy

Ve školním roce 2000/01 se ČŠI systematicky činností vyšších odborných škol a vyšších zdravotnických škol nezabývala, protože v letech 1996–1999 realizovala tříletý cyklus sledování všech VOŠ. Ve vybraných školách provedla **11 inspekci** a při nich **172 hospitací**. Inspekce v těchto školách proběhly v převážné většině pouze na vyžádání (absolutoria) nebo v souvislosti s přidělováním státních dotací soukromým školám. Počet navštívených VOŠ představoval **6,1 % rozsahu jejich sítě**.

Úroveň **absolutorii** se celkově zvýšila. Volba témat, pojetí, obsah a zvolený způsob zpracování absolventských prací, odpovídaly nárokům kladeným na tento typ terciárního vzdělávání. Obhajoby probíhaly jako odborná diskuse, při které žáci samostatně a s přehledem prezentovali své názory. Náročnost obhajob byla i odrazem vysokých profesních kvalit členů zkušebních komisí, často pedagogů vysokých škol.

Na základě **hodnocení předchozích období, inspekčních zpráv z let 1999–2001 a z rozhovorů s řediteli škol a odborníky z praxe** je možno ve vývoji VOŠ zaznamenat následující **charakteristiky**:

- Vyšší odborné školy navazují kontakty s vysokými školami odpovídajícího zaměření, dále rozvíjejí své profesní aktivity a pružně reagují na potřeby trhu práce.
- Malá část vyšších odborných škol se výrazněji odborně profiluje, usiluje o transformaci na formu vysokoškolského vzdělávání, jejíž součástí se cítí být, a o získání příslušné akreditace.
- Školy se více zaměřují na praktickou přípravu, dochází k větší provázanosti teorie a odborné praxe. Mimořádnou pozornost věnují odborné jazykové výuce. Důležitou součástí vzdělávání se stává samostatné studium žáků (seminární práce, referáty apod.).

C5.4 Speciální školy

Ve školním roce 2000/01 provedla ČŠI ve speciálních školách **160 inspekci** a při nich **3 462 hospitací**. Počet navštívených škol představoval **14,5 % rozsahu jejich sítě**.

Výuka v těchto školách **probíhala podle učebních plánů schválených MŠMT**. Zvolené vyučovací metody a formy práce zpravidla odpovídaly specifickým potřebám dětí a žáků se zdravot-

ním postižením. Velmi dobré kvality výchovné práce a vzdělávání bylo dosahováno ve speciálních mateřských školách, v základních a středních školách pro smyslově a tělesně postižené, a v nižších ročnících zvláštních škol. Pedagogové vytvářeli ve třídách přátelskou pracovní atmosféru, dokázali žáky vhodně motivovat a systematicky využívali moderní učební pomůcky. Na vysoké odborné úrovni poskytovaly školy a školská zařízení péči žákům s těžkým mentálním postižením a s kombinovanými vadami.

Méně úspěšný průběh vzdělávání byl zaznamenán ve vyšších ročnících zvláštních škol. Hlavními příčinami byly časté absence žáků, kázeňské problémy, malý zájem o výuku a někdy i dílčí nedostatky v práci pedagogů. V odborných učilištích, která jsou součástí středních odborných učilišť, pedagogové často při výuce teoretických předmětů neodůvodněně snižovali požadavky na znalosti žáků. V řadě tříd praktických škol učitelé nevěnovali dostatečnou pozornost rozvoji komunikativních dovedností žáků. V některých třídách speciálních škol negativně ovlivňoval celkovou úroveň vzdělávání vysoký počet oddělení.

Velmi dobré **personální podmínky** jsou zejména v lokalitách, kde sídlí pedagogické fakulty. V ostatních místech republiky často chyběli učitelé s odbornou a pedagogickou způsobilostí, nepříznivý stav je zejména ve speciálních středních školách. Nekvalifikovaní pracovníci projevují zájem o studium speciální pedagogiky, nízké počty nabízených studijních míst však tento zájem nemohly pokrýt.

Do vzdělávání žáků s těžkým zdravotním postižením se více než v minulých letech zapojovali asistenti třídních učitelů. Významnější podíl na vzdělávání romských dětí lze v této souvislosti přisoudit i asistentům z prostředí romské komunity. Ve školách pro sluchově postižené se zvýšily počty pedagogů, kteří absolvovali akreditované kurzy znakového jazyka.

Materiální podmínky většiny škol byly dobré. Vybavenost učebnicemi, pomůckami i audiovizuální technikou umožňovala realizovat zvolené vzdělávací programy. Velké rozdíly byly zaznamenány v množství výpočetní techniky i v míře jejího využívání v průběhu pedagogického procesu. V řadě speciálních škol chyběla potřebná sportovní zařízení, méně příznivé prostorové podmínky přetrvávaly ve většině škol při nemocnicích.

Celkově velmi dobrá úroveň chodu škol byla zpravidla zajištěna kvalifikovanými a vnitřně motivovanými vedoucími pracovníky. Ředitelé více využívali demokratický styl řízení a vytvářeli dobré podmínky pro uplatnění tvořivosti a iniciativy pedagogů. Většina speciálních škol se vhodnými formami prezentovala na veřejnosti. Méně se však dařilo rozvíjet komunikaci mezi pedagogickými pracovníky a rodiči ze znevýhodňujícího sociokulturního prostředí.

Nedostatky byly zjištěny v kontrolní činnosti vedoucích pracovníků. Ti zpravidla preferovali kontrolu provozu před kontrolou pedagogického procesu. Závěry z hospitací nebyly v řadě škol systematicky využívány ke zlepšení výchovně vzdělávací činnosti.

C5.5 Základní umělecké školy

Ve školním roce 2000/01 provedla ČŠI v základních uměleckých školách (ZUŠ) **100 inspekci** a při nich **2 526 hospitací**. Počet navštívených ZUŠ představoval **21,8 % rozsahu jejich sítě**.

Ve všech sledovaných státních i soukromých ZUŠ se využívaly učební dokumenty schválené MŠMT, uplatnění alternativních programů se nevyskytlo. Charakteristickým rysem vzdělávacího procesu bylo respektování osobnosti žáka a velmi dobrá komunikace mezi učiteli a žáky založená na vzájemné důvěře. Úroveň výuky byla nadále zvyšována systémem interních a veřejných prezentací výsledků práce žáků ve všech oborech.

V hudebním oboru, i přes celkové zlepšení v posledních čtyřech letech, zůstává problémem zajištění optimálního stavu výuky předmětu komorní, souborová a orchestrální hra. V tanečním oboru se projeví větší rozdíly v plánování a v kvalitě odborného vedení výuky. Zlepšilo se choreografické zpracování hudebních předloh vyučujícími. Ve výtvarném oboru se zvýšil počet učitelů uplatňujících metody projektového vyučování. Žáci byli vedeni k samostatnému myšlení, kreativě, k vnímání a vyjadřování reality z různých úhlů pohledu. V literárně dramatickém oboru se projevila vysoká erudovanost vyučujících, schopnost žáky povzbudit a vést je k citlivé vnímavosti reálného i literárního světa.

Materiální podmínky vcelku vytvářely potřebnou základnu pro průběh a plnění cílů vzdělávání. Obtížněji bylo zajišťováno vybavení novými učebními pomůckami, zejména hudebními nástroji.

Ve většině škol byla výuka **personálně zajištěna** ustálenými pedagogickými kolektivy s výrazným zájmem o vzdělávací práci. Přetrvává však problém, že nekvalifikovaní vyučující mají jen velmi omezené možnosti doplnit si vzdělání a vyhovět v plném rozsahu podmínkám odborné a pedagogické způsobilosti pedagogických pracovníků, neboť chybí institucionálně podložené další vzdělávání učitelů ZUŠ.

Ředitelé zkvalitnili zajištění chodu škol, především koncepční práci a plánování. Ve větších školách se osvědčil princip týmového řízení s jasně vymezenými kompetencemi pracovníků. Vedení škol častěji využívalo pozitivní morální motivaci, neboť ekonomické podmínky nedovolovaly výrazněji ocenit vynikající učitele. Dílčí nedostatky se projeví v přímé kontrolní činnosti průběhu výuky – byla nárazová a poznatky z hospitací nebyly dostatečně analyzovány a využívány.

C5.6 Předškolní zařízení (mateřské školy)

Ve školním roce 2000/01 provedla ČŠI v mateřských školách 921 inspekci a při nich 9 013 hospitací výchovných a vzdělávacích činností. Počet navštívených MŠ představoval 16,2 % rozsahu jejich sítě.

Základní zaměření výchovné práce ve většině MŠ vycházelo z různě upravovaných dosud platných, ale již málo vyhovujících dokumentů MŠMT, doplněných kvalitativně dosti rozdílnými vlastními vzdělávacími plány. Zahraniční či domácí modelové projekty využívaly pouze některé MŠ.

V metodách, formách a užitých prostředcích výchovné práce se vedle tvořivého stylu nezřídka projevovala nadměrná orientace učitelů na výkon dětí, rutina a stereotyp. Více nedostatků bylo zjištěno zejména v rozumových, literárních, pohybových a sebeobslužných činnostech. Naopak integrované, hudební a jazykové činnosti byly hodnoceny lépe. Přibýlo učitelů, kterým se dařilo využívat funkce přirozeného učení. Většina učitelů uplatňovala

vstřícný přístup k dětem a vytvářela pozitivní komunikační prostředí.

Materiální podmínky mateřských škol jsou obecně velmi dobré. V tomto školním roce se však začal výrazněji projevovat vliv rozdílných finančních možností zřizovatelů, převážně obcí (např. se zpomalila výměna nevhodného vybavení za dětský nábytek, který vyhovuje antropometrickým požadavkům).

V mateřských školách převažuje velmi dobré **personální zajištění** výchovných a vzdělávacích činností i jejich celkového chodu. Ve velkých městech však ovlivňuje obsazování učitelských míst nekvalifikovanými zaměstnanci nabídka jiných, lépe placených pracovních příležitostí, v některých venkovských jednotřídních MŠ je to hlavně složitější dopravní dostupnost.

K závažnému porušování psychohygienických podmínek většinou nedocházelo. Problémy vznikaly ve větších městech v souvislosti s nadměrnou nabídkou nadstandardních aktivit, jejichž využití bylo zařazováno na úkor spontánních činností. Přetrvávaly vysoké počty dětí ve třídách, udělování výjimek více ovlivnil systém financování než potřeby dětí a překračování počtů se stávalo pravidlem. Pitný režim byl ve většině škol formálně zaveden, ale návyk pít nebyl dostatečně vytvářen. Ojedinele byly v některých mateřských školách uplatněny alternativní programy pro děti s menší potřebou spánku (tzv. „nespavý“ režim).

V zajištění chodu škol byla u ředitelek s velmi dobrými odbornými znalostmi a řídicími schopnostmi zjištěna i vyšší propracovanost a funkčnost plánování. Organizační struktura většiny mateřských škol byla účelná, operativnost řízení byla posílena jasně vymezenými kompetencemi pracovníků. Informace ve směru k rodině byly častější a otevřenější.

Vedení a motivování pedagogů v MŠ bylo celkově hodnoceno jako velmi dobré. Dílčí rezervy byly zjištěny zejména v individuální práci ředitelek s učiteli a v jejich metodickém vedení. Většina ředitelek vytvářela v rámci možností školy velmi dobré organizační podmínky pro další odborný růst učitelů.

Kvalita kontrolního systému byla převážně jen průměrná. K nejčastějším nedostatkům patřily nepravdivost, žádná nebo nedostatečná reakce na zjištění a podcenění rozboru výsledků vlastních kontrol.

C5.7 Školská účelová zařízení

Ve školním roce 2000/01 provedla ČŠI ve školských zařízeních různých typů 184 inspekci a tam, kde probíhaly výchovné a vzdělávací činnosti, i 205 hospitací. Počet navštívených zařízení celkově představoval 10,6 % rozsahu jejich sítě.

C5.7.1 Školská výchovná zařízení

V **domech dětí a mládeže (DDM)** byl provoz zajišťován celoročně včetně víkendů a prázdnin. Přes úbytek dětské populace a narůstající konkurenci v nabídce jiných subjektů se počet účastníků zájmové činnosti nesnížil, mění se však proporce a složení skupin.

V DDM více zaměřených na pravidelnou zájmovou činnost je v kroužcích silná věková skupina předškolních dětí a žáků prvního stupně ZŠ, menší je počet žáků z druhého stupně ZŠ a ještě méně je účastníků straších 15 let. V DDM se zatím plně nedaří při-

pravit a personálně zajistit takovou nabídku, která by upoutala zájem dospívající mládeže.

DDM se potýkají s nedostatkem finančních prostředků, což se mimo jiné projevilo i v pomalejších úpravách jejich prostor pro dosud nedostačující nabídku spontánních aktivit. Některé DDM úspěšně využívaly prostředky z jiných zdrojů, přesto byly jen výjimečně vybavovány moderními pomůckami.

DDM více uplatňovaly nové formy práce vytvářením návyků na účelné využívání volného času, což lze chápat jako jeden z prostředků primární prevence. Po dohodě s místními orgány zařazovaly do svého programu nadstandardně i aktivity sekundární prevence. Spolu se širokou nabídkou základních zájmových činností DDM usilovaly o rozšíření práce s talenty. K dalšímu rozvoji nemají vždy dostatečné personální zázemí, proto se snažily získávat více externích a dobrovolných vedoucích z řad veřejnosti i z vlastních odchovanců.

V **domovech mládeže** (DM) pokračovaly změny ve struktuře ubytovaných zvyšováním počtu žáků starších než 18 let. Utvářejí se nesourodé výchovné skupiny z žáků od 15 do 26 let, ale i mladších z konzervatorií a víceletých gymnázií, různého studijního zaměření, s různými rozvrhy teoretického i praktického vyučování. Tradiční pojetí výchovné práce ve skupinách není již zcela funkční, vychovatelé v DM více pracují individuálně s žáky, což vyžaduje zvýšenou míru empatie. Stávající nabídka náplně volného času však vždy neodpovídá aktuálním zájmům žáků, narůstá konzumní trávení volného času a snižuje se zájem o vlastní aktivity.

Finanční problémy vyplývající z malých dotací řeší DM zvýšeným ubytováváním dalších osob (hospodářskou činností), čímž získávají prostředky na obnovu a údržbu zařízení. Úsporná opatření se opět projevila ve vybavování knihoven DM, které nebyly doplňovány, a v mnohých chybí aktuální encyklopedická literatura vydaná po r. 1990.

Mnoho komplikací v DM bylo spojeno se stravováním – žáci se z ekonomických, dietních i jiných důvodů odmítali stravovat v DM, protože nesnídají či nevečeří, nebo si chtějí připravovat stravu ze surovin dovezených z domova. Kromě hygienických problémů to přinášelo i finanční potíže školním kuchyním. O DM neposkytující stravu byl často větší zájem než o DM, které vážou ubytování na odebírání stravy.

Obměna ubytovaných žáků během školního roku v jednotlivých DM byla 10–20 %. Četnost těchto změn je ovlivněna mírou spokojenosti s atmosférou domova, stylem výchovné práce a povinností se stravovat. Se zvyšováním počtu škol, ze kterých jsou žáci ubytováni, se současně zvyšuje pestrost výchovně-vzdělávací činnosti.

Ve sledovaných DM nebylo zjištěno šetření šikany. Další negativní sociálně patologické jevy, které jsou ve školách zpravidla latentní, byly v těchto kolektivních zařízeních většinou odhaleny a řešeny. Nastala pozitivní změna v řešení zjištěných případů – individuálním přístupem ve spolupráci s dalšími subjekty pomoci problém překonat, nikoliv jako dříve žáka vyloučit. Zvýšená pozornost byla věnována prevenci drogových závislostí a gamblerství. Prostředky DM nelze ovlivnit nárůst počtu kuřáků mezi mladou generací.

Školní družiny a školní kluby jsou zpravidla hodnoceny v rámci základní školy, jejichž jsou součástí. Úroveň a šíře nabídky mimoškolních aktivit se stávala jedním z motivů hodnocení školy rodiči. Se snižujícím se počtem tříd ve školách dostávaly školní družiny další vlastní prostory, které účelově vybavovaly pro trávení volného času dětí.

Školy nabízely více zájmových činností v kroužcích a nepovinných předmětech, čím docházelo k většímu pohybu dětí během odpoledne a řada ŠD jen vyplňovala čas mezi jednotlivými zájmovými aktivitami. Vychovatelky tak měly značně omezený prostor pro vlastní nerušenou výchovnou práci. Vedení škol věnovalo více pozornosti materiálnímu zabezpečení provozu ŠD, než vlastní kontrole výchovné práce, která plní více funkci sociální.

5.7.2 Zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy

Většina **dětských domovů** (DD), ve kterých ČŠI provedla inspekci, se snaží přiblížit podmínky, v nichž svěřenci vyrůstají, podmínkám dětského domova rodinného typu. Ne vždy je to, především z materiálních, personálních a prostorových důvodů, možné. Děti se podílejí na provozu domova a mají možnost starat se o své ošacení. Více než v předchozích letech se zapojují do činnosti kroužků, navštěvují základní umělecké školy a jsou členy sportovních oddílů. Dětské domovy umožňují svým svěřencům kontakty s jejich biologickými rodinami. Výchovní pracovníci průběžně spolupracují s učiteli škol, které děti navštěvují, a věnují pozornost jejich přípravě na vyučování.

Výchovně vzdělávací programy dětských domovů jsou velmi často zpracovány a realizovány intuitivně. Jejich obsah je určen spíše osobnostními dispozicemi jednotlivých výchovných pracovníků než koncepčním záměrem určeným a průběžně vyhodnocovaným vedením školského zařízení.

Reedukační a resocializační programy **výchovných ústavů**, které ČŠI navštívila, většinou odpovídají danému typu zařízení. Přímá práce vychovatelů však svou organizací, obsahem a použitými metodami někdy nevede k dosažení stanovených cílů. Mimoškolní aktivity organizované výchovnými ústavami se často řídí zájmovým zaměřením vychovatelů. Pozitivní je skutečnost, že se postupně i svěřenci výchovných ústavů účastní sportovních a kulturních akcí pořádaných mimo ústav. Výchovné ústavy se postupně otvírají svému okolí. Patrná je rovněž snaha o aktivní spolupráci s biologickými rodinami svěřenců.

Pedagogičtí pracovníci ústavů častěji řešili důsledky sociálně-patologických jevů, které se mezi svěřenci vyskytují. Jedná se např. o krádeže, užívání drog a těkavých látek, projevy šikany, sebepoškozování apod. Problémem je také poměrně vysoký počet útěků a agresivita svěřenců vůči pracovníkům ústavů. Příčiny tohoto stavu jsou, mimo jiné, i v nízké úrovni odborné a pedagogické způsobilosti pracovníků a v jejich malé zkušenosti s prací v etopedických zařízeních.

Materiální podmínky v zařízeních pro výkon ústavní výchovy se postupně zlepšují, zejména vybavení sportovními potřebami je velmi dobré. Mnohé ústavy dosáhly lepších podmínek vlastními silami nebo za pomoci sponzorů. V některých případech jsou možnosti dané umístěním těchto zařízení vyčerpány, takže jsou nucena využívat pro realizaci mimoškolních aktivit prostory jiných subjektů.

Velmi vážným problémem ve výchovných ústavech je **personální zajištění** činnosti, protože je velmi obtížné získat pracovníky s odpovídající odbornou a pedagogickou způsobilostí. I když ředitelé své pracovníky motivují ke studiu při zaměstnání a jsou připraveni vytvořit jim optimální podmínky, často nejsou pracovníci opakovaně vysokými školami přijati. Problematické je rovněž obsazení funkcí psychologa ve výchovných ústavech. Příčinou může být i skutečnost, že tato profese není v katalogu prací zařazována do skupiny pedagogických pracovníků, což přináší řadu nepříznivých důsledků (delší pracovní doba, kratší dovolená, při valorizačních nárůstech mezd nižší procento navýšení atd.). Citelný je nedostatek pedagogických pracovníků, kteří absolvovali sociálně-psychologický výcvik založený na vlastní zkušenosti a prožitku.

Ve sledovaných školských zařízeních došlo ke zkvalitnění řídicí činnosti. Rezervy jsou v kontrolní činnosti, a to především v efektivním využití výsledků kontrol pro zkvalitňování výchovně vzdělávací práce.

Ve **školách při výchovných ústavech** jsou velké rozdíly v úrovni vzdělávání. Práce učitelů je značně ztížena rozdílnými vstupními znalostmi svěřenců a jejich malou motivací k učení. Úroveň vě-

domostí, znalostí a dovedností snižuje i neplnění učebních plánů. Stávající fond učebnic a učebních pomůcek je skromný, ani ten však často není využíván.

Většina zjištěných nedostatků má společnou příčinu v tom, že vedoucí pracovníci školských zařízení funkci škol jako součástí výchovných ústavů často podceňují.

C5.7.3 Školská poradenská zařízení

Pedagogicko-psychologické poradny (PPP) se postupně transformují z dosud převážně diagnostických k intervenčně-terapeutickým zařízením. Jejich činnost měla většinou velmi dobrou úroveň. Svoje služby přiblížily klientům, zúžily spolupráci se školami a zvýšily intenzitu komunikace s rodiči svých klientů. Na významnější místo v činnosti PPP se dostala oblast primární prevence sociálně-patologických jevů.

Materiálně-technické podmínky víceméně odpovídají účelu činnosti. V některých poradnách chybí místnosti vhodné pro skupinovou práci, také sociální zázemí není vždy vyhovující. Je nutno neprodleně řešit situaci, především v malých okresech, vzdálených od univerzitních měst, kde jsou poradny nedostatečně personálně obsazeny, chybí především psychologové.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1:	Vývoj hrubého domácího produktu (HDP), veřejných výdajů a veřejných výdajů na školství v letech 1990–2000 (v mld. běžných cen)	13
Tabulka 2:	Vývoj jednotkových výdajů na žáka (studenta) podle jednotlivých typů škol v letech 1996–2000 (v Kč stálých cen roku 1995)	15
Tabulka 3:	Výdaje na regionální školství v letech 1996–2000 (v mld. běžných cen)	16
Tabulka 4:	Výdaje na vysoké školy z rozpočtu kapitoly 333 (MŠMT) v letech 1996–2000 (v mil. běžných cen)	17
Tabulka 5:	Neinvestiční dotace jednotlivých veřejných vysokých škol v roce 2000 (v mil. běžných cen)	18
Tabulka 6:	Vývoj struktury zaměstnaných podle dosaženého vzdělání v letech 1991 a 1995 až 2000 (v % z celkového počtu zaměstnaných)	19
Tabulka 7:	Vývoj struktury zaměstnanosti podle odvětví v letech 1990–2000 (v % z celkového počtu zaměstnaných)	20
Tabulka 8:	Vývoj struktury zaměstnaných a nezaměstnaných a míry nezaměstnanosti podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995, 1997, 1999 a 2000 (v %)	20
Tabulka 9:	Vývoj počtu zaměstnaných a nezaměstnaných podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995, 1997, 1999 a 2000 (v tis.)	20
Tabulka 10:	Srovnání mzdové diferenciace podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1988, 1996, 1998 a 2000 (z průměrného příjmu osob se základním vzděláním)	22
Tabulka 11:	Vývoj počtu evidovaných uchazečů o zaměstnání a evidovaných absolventů škol v letech 1995–2001	23
Tabulka 12:	Míry nezaměstnanosti absolventů škol podle úrovně dosaženého vzdělání a oborových skupin v září 2000 a v dubnu 2001	24
Tabulka 13:	Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání – absolventů škol podle krajů a oblastí v letech 1995, 1998 a 2000	25
Tabulka 14:	Vývoj mateřských škol, tříd a dětí v letech 1989/90–2000/01	36
Tabulka 15:	Základní charakteristiky sítě mateřských škol – podle regionů v roce 2000/01	38
Tabulka 16:	Míry účasti v předškolním vzdělávání pro děti ve věku 3–6 let podle regionů v roce 2000/01	38
Tabulka 17:	Vývoj počtu nově přijímaných žáků na základní školy podle věku v letech 1995/96–2000/01	39
Tabulka 18:	Vývoj počtu základních škol v letech 1989/90–2000/01	40
Tabulka 19:	Vývoj počtu žáků základních škol (v tis.) v letech 1989/90–2000/01	40
Tabulka 20:	Vývoj počtu postižených žáků integrovaných do běžných tříd a ve speciálních a specializovaných třídách základních škol (v tis.) v letech 1989/90–2000/01	40
Tabulka 21:	Základní charakteristiky sítě základních škol – podle regionů v roce 2000/01	41
Tabulka 22:	Povinná školní docházka – odklady povinné školní docházky a míry účasti na vzdělávání podle regionů v roce 2000/01	41
Tabulka 23:	Základní charakteristiky sítě nižšího stupně víceletých gymnázií – podle regionů v roce 2000/01	43
Tabulka 24:	Vývoj počtu středních škol a počtu žáků (v tis.) podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01	43
Tabulka 25:	Míry účasti ve středoškolských vzdělávacích programech (v %) – podle regionů v roce 2000/01	45
Tabulka 26:	Přihlášeni uchazeči o středoškolské studium, úspěšnost přijetí – podle regionů v roce 2000/01	45
Tabulka 27:	Vývoj počtu gymnázií a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–1999/2000	46
Tabulka 28:	Vývoj počtu nově přijatých do denního studia s maturitou na gymnáziích (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01	46
Tabulka 29:	Vývoj počtu žáků v denním studiu s maturitou na gymnáziích (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01	47
Tabulka 30:	Vývoj počtu absolventů v denním studiu s maturitou na gymnáziích (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1988/89–1999/2000	48
Tabulka 31:	Základní charakteristiky sítě gymnázií v roce 2000/01	48
Tabulka 32:	Vývoj počtu žáků v ostatních formách studia na středních školách (v tis.) v letech 1989/90–2000/01	49
Tabulka 33:	Vývoj počtu středních odborných škol a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01	50
Tabulka 34:	Vývoj počtu nově přijatých žáků do denního studia s maturitou a bez maturity na SOŠ (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01	50
Tabulka 35:	Vývoj počtu žáků v denním studiu s maturitou a bez maturity na SOŠ (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01	52
Tabulka 36:	Základní charakteristiky sítě středních odborných škol – podle regionů v roce 2000/01	53
Tabulka 37:	Vývoj počtu středních odborných učilišť a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01	53

Tabulka 38:	Vývoj počtu nově přijatých žáků do denního studia s maturitou a bez maturity na SOU (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01	55
Tabulka 39:	Vývoj počtu žáků v denním studiu s maturitou a bez maturity na SOU (v tis.) a jejich struktury podle zřizovatele v letech 1989/90–2000/01	55
Tabulka 40:	Základní charakteristiky sítě středních odborných učilišť – podle regionů v roce 2000/01	56
Tabulka 41:	Vývoj počtu nově přijatých do denního nástavbového studia na středních odborných školách a středních odborných učilištích (v tis.) v letech 1992/93–2000/01	56
Tabulka 42:	Vývoj počtu speciálních škol v letech 1989/90–2000/01	57
Tabulka 43:	Vývoj počtu žáků speciálních škol (v tis.) v letech 1989/90–2000/01	58
Tabulka 44:	Vývoj počtu žáků speciálních škol podle typu postižení (v tis.) v letech 1989/90–2000/01	58
Tabulka 45:	Regionální rozložení speciálních škol a počtu žáků ve speciálních školách v roce 2000/01	59
Tabulka 46:	Počty škol realizující terciární vzdělávání v letech 1996/97–2000/01	61
Tabulka 47:	Studující v terciárním vzdělávání v letech 1989/90–2000/01	62
Tabulka 48:	Nově přijatí do denního terciárního studia vzhledem k populaci 18letých a počtu absolventů středních škol v letech 1989/1990–2000/2001	63
Tabulka 49:	Přijímací řízení na vyšší odborné a vysoké školy v letech 1997/98–2000/01	63
Tabulka 50:	Vývoj počtu vyšších odborných škol v letech 1996/97–2000/01	64
Tabulka 51:	Vývoj počtu nově přijatých do 1. ročníku denního studia na vyšších odborných školách v letech 1996/97–2000/01 (v tis.)	65
Tabulka 52:	Vývoj počtu žáků vyšších odborných škol v letech 1996/97–2000/01 (v tis.)	65
Tabulka 53:	Regionální rozložení vyšších odborných škol v roce 2000/01	67
Tabulka 54:	Počty uskutečňovaných studijních programů na veřejných vysokých školách (stav k 31. 10. 2000)	68
Tabulka 55:	Účast studentů a pedagogů v programu Socrates – Erasmus v roce 2000	70
Tabulka 56:	Vývoj počtu vysokých škol a fakult v letech 1989/90–2000/01	71
Tabulka 57:	Vývoj počtu studentů vysokých škol v letech 1989/90–2000/01	71
Tabulka 58:	Vývoj struktury studentů vysokých škol podle skupin studijních programů v letech 1989/90–2000/01 (v %)	72
Tabulka 59:	Výzkumné záměry vysokých škol a jejich financování v roce 2000	74
Tabulka 60:	Počty projektů vysokých škol v programech výzkumu a vývoje – Národní programy	75
Tabulka 61:	Počty projektů vysokých škol v programech výzkumu a vývoje – Mezinárodní programy	76
Tabulka 62:	Počty projektů vysokých škol v programech výzkumu a vývoje – Další programy	77
Tabulka 63:	Účelové prostředky státního rozpočtu poskytnuté vysokým školám na výzkum a vývoj v roce 2000	77
Tabulka 64:	Vývoj počtu školních družin a klubů, počtu žáků v nich a jejich podílu na odpovídající školské populaci v letech 1989/90–2000/01	78
Tabulka 65:	Vývoj počtu státních jazykových škol a jejich žáků v letech 1989/90–2000/01	80
Tabulka 66:	Počet a kapacita vysokoškolských kolejí a počet ubytovaných studentů v roce 2000 podle sídla koleje	82
Tabulka 67:	Počet menz, jejich kapacita a výkon v roce 2000 podle sídla menzy	83
Tabulka 68:	Počty zaměstnanců podle druhu a typu školy, resp. školského zařízení (v tis.) v letech 1996–2000 a jejich struktura (v %) v roce 2000	86
Tabulka 69:	Podíl nestátního sektoru na zaměstnanosti v jednotlivých druzích a typech škol v letech 1996–2000 (v %)	87
Tabulka 70:	Vývoj meziroční změny počtu zaměstnanců na jednotlivých druzích a typech škol1) v letech 1996–2000	87
Tabulka 71:	Počet učitelů a mistrů odborné výchovy (v tis.) v letech 1996–2000 a jejich podíl na celkovém počtu pracovníků podle jednotlivých druhů a typů škol (v %) v roce 2000	88
Tabulka 72:	Meziroční pokles počtu učitelů a mistrů odborné výchovy na jednotlivých druzích a typech škol v letech 1996–2000	89
Tabulka 73:	Vývoj průměrného počtu žáků na jednoho učitele ve vybraných typech škol v letech 1989/90–2000/01	90
Tabulka 74:	Vývoj míry vyučovací povinnosti učitelů (hod/týden) v letech 1991–2000	90
Tabulka 75:	Vývoj nominálních a reálných mezd (ve stálých cenách roku 1997) resortu školství a v národním hospodářství v letech 1997–2000	91
Tabulka 76:	Vývoj objemu mzdových prostředků v resortu školství (v mld. Kč) a jejich podílu na celkových mzdových výdajích na školství (v %) v letech 1996–2000	92
Tabulka 77:	Vývoj nominální a reálné mzdy učitelů na jednotlivých druzích a typech škol a jejich relace k průměrné mzdě v ČR v letech 1996–2000	93
Tabulka 78:	Průměrné platy učitelů na jednotlivých druzích a typech škol za rok 2000 v jednotlivých regionech	93
Tabulka 79:	Poměr platu učitele k obecné mzdové hladině regionu na jednotlivých druzích a typech škol za rok 2000 v jednotlivých regionech	94

Tabulka 80: Tarifní platy ve třídách 8–12 před a po 1. 1. 2000	95
Tabulka 81: Výdaje na regionální školství v letech 1996–2000 (v tis. běžných cen)	96
Tabulka 82: Regionální školství, zřizovatelé MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy v letech 1996 až 2000	97
Tabulka 83: Výše dotací poskytnutých z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT na regionální školství v letech 1996 až 2000 soukromým a církevním školám a školským zařízením (v tis. Kč)	97
Tabulka 84: Mateřské školy – výdaje na mateřské školy v letech 1996 až 2000 (v tis. Kč)	98
Tabulka 85: Mateřské školy, zřizovatel MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy pracovníků	99
Tabulka 86: Základní školy – výdaje na základní školy včetně výdajů na školní družiny a kluby v letech 1996 až 2000 (v tis. Kč)	99
Tabulka 87: Základní školy, zřizovatel MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy pracovníků	100
Tabulka 88: Střední školy – výdaje na G, sportovní školy, SOŠ, SOU, SPV, ISŠ, konzervatoře a VOŠ v letech 1996 až 2000 (v tis. Kč)	101
Tabulka 89: Střední školy – zřizovatelé MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1996–2000	102
Tabulka 90: Gymnázia a sportovní školy – výdaje v letech 1996–2000 (v tis. Kč)	103
Tabulka 91: Gymnázia a sportovní školy, zřizovatelé MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1996–2000	104
Tabulka 92: Střední odborné školy a VOŠ – výdaje v letech 1996–2000 (v tis. Kč)	105
Tabulka 93: Průměrné měsíční mzdy pracovníků středních odborných škol zřizovaných MŠMT a obcemi v letech 1996–2000	106
Tabulka 94: SOU – výdaje v letech 1996–2000 (v tis. Kč)	107
Tabulka 95: SOU, zřizovatelé MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1996–2000	108
Tabulka 96: Speciální školy – výdaje na speciální školy v letech 1996–2000 (v tis. Kč)	108
Tabulka 97: Speciální školy, zřizovatel MŠMT a obec – průměrné měsíční mzdy pracovníků v letech 1996–2000	109
Tabulka 98: Vyšší odborné školy – výdaje na VOŠ v letech 1997–2000 (v tis. Kč)	109
Tabulka 99: VOŠ, všichni zřizovatelé – průměrné měsíční mzdy v letech 1997–2000	110
Tabulka 100: Průměrné republikové normativy běžných výdajů pro vysoké školy v letech 1993–2000	111
Tabulka 101: Průměrné platy pracovníků vysokých škol podle kategorií v roce 2000	112
Tabulka 102: Programy financování reprodukce investičního majetku na rok 2000	113
Tabulka 103: Výdaje na vysoké školy z rozpočtu kapitoly 333-MŠMT (v tis.) v letech 1996–2000	113
Tabulka 104: Průměrné měsíční mzdy pracovníků vysokých škol v letech 1996–2000	114
Tabulka 105: Počet přihlášek, přihlášených, přijatých a zapsaných na terciární vzdělávání (VŠ a VOŠ) v letech 1997/98–2000/01 (v tis.)	132
Tabulka 106: Přihlášení a přijatí na vyšší odborné školy v letech 1997–2000 (v tis.)	133
Tabulka 107: Přehled o studentech, nově přijatých a absolventech vyšších odborných a vysokých škol v letech 1989/90–2000/01	134
Tabulka 108: Úroveň vědomostí a dovedností žáků ve sledovaných oblastech	138

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1:	Vývoj veřejných výdajů na školství v letech 1990–2000 (v mld. Kč běžných cen a stálých cen roku 1995)	13
Obrázek 2:	Vývoj struktury veřejných výdajů na školství podle zdrojů v letech 1990–2000 (v % celkového objemu veřejných výdajů na školství)	14
Obrázek 3:	Vývoj výše a struktury veřejných výdajů na školství v letech 1996–2000 podle druhů výdajů (v mld. Kč běžných cen)	14
Obrázek 4:	Vývoj struktury výdajů veřejných rozpočtů v letech 1993–2000 podle typu škol a školských zařízení (v %)	15
Obrázek 5:	Vývoj jednotkových výdajů na žáka/studenta v letech 1996–2000 vůči ZŠ (jednotkové náklady na žáka základní školy = 100 %)	16
Obrázek 6:	Struktura obyvatel ve věku 25–64 let podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1991 a 2000 (v %)	18
Obrázek 7:	Vývoj struktury zaměstnanosti podle sektorů v letech 1989–2000 (v % z celkového počtu zaměstnaných)	19
Obrázek 8:	Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1996–2000 (v tis.)	21
Obrázek 9:	Vývoj struktury a počtu nezaměstnaných absolventů škol podle úrovně dosaženého vzdělání v letech 1995–2001 (v tis.)	23
Obrázek 10:	Vývoj počtu obyvatel ČR ve věku 6, 11, 15 a 19 let věku (do roku 1995 6, 10, 14 a 15 let) v letech 1990–2000 (v tis.)	26
Obrázek 11:	Vývoj objemu školních kontingentů	26
Obrázek 12:	Schéma vzdělávacího systému České republiky	32
Obrázek 13:	Vývoj věkové struktury dětí navštěvující mateřské školy v letech 1993/94–2000/01 (v tis.)	37
Obrázek 14:	Vývoj počtu dětí v předškolním vzdělávání ve srovnání s vývojem populace v letech 1989/90–2000/01	37
Obrázek 15:	Vývoj počtu žáků plnících povinnou školní docházku na základních, středních a speciálních školách (v tis.) v letech 1989/90–2000/01	39
Obrázek 16:	Vývoj počtu žáků plnících povinnou školní docházku na gymnáziích (v tis.) a jejich podíl na celkovém počtu žáků odpovídajícím 2. stupni běžných základních škol (v %) v letech 1989/90–2000/01	42
Obrázek 17:	Vývoj počtu (v tis.) a struktury nově přijatých na střední školy do studia s maturitou a bez maturity (včetně žáků odpovídajících ročníků víceletých gymnázií) v letech 1989/90–2000/01	44
Obrázek 18:	Vývoj počtu žáků navštěvujících střední školy v denním studiu s maturitou a bez maturity ve srovnání s vývojem odpovídající věkové populace 14–17, resp. 15–18letých v letech 1989/90–2000/01 (v tis.)	44
Obrázek 19:	Vývoj struktury nově přijímaných do denního studia na gymnáziích podle délky studia v letech 1989/90–2000/01	47
Obrázek 20:	Vývoj struktury nově přijímaných na střední odborné školy do denního studia bez maturity a s maturitou podle skupin oborů v letech 1991/92–2000/01	51
Obrázek 21:	Vývoj počtu absolventů denního studia s maturitou a bez maturity na SOŠ (v tis.) v letech 1988/89–1999/2000	52
Obrázek 22:	Vývoj struktury nově přijímaných na střední odborná učiliště do denního studia bez maturity a s maturitou podle skupin oborů v letech 1991/92–2000/01	54
Obrázek 23:	Vývoj počtu absolventů denního studia s maturitou a bez maturity na SOU (v tis.) v letech 1988/89–1999/2000	56
Obrázek 24:	Podíly nově vstupujících na terciární vzdělávací stupeň, typ A i B (1999)	60
Obrázek 25:	Studující nově přijatí do terciárního vzdělávání v letech 1989/90–2000/01	61
Obrázek 26:	Absolventi terciárního vzdělávání v letech 1989–2000	63
Obrázek 27:	Vývoj počtu absolventů denního studia na vyšších odborných školách v letech 1996/97–1999/2000 (v tis.)	66
Obrázek 28:	Vývoj struktury nově přijatých do 1. ročníku denního studia na vyšších odborných školách v letech 1996/97–2000/01 (v %)	66
Obrázek 29:	Vývoj struktury uchazečů přijatých do 1. ročníku vysokých škol podle druhu absolvované střední školy v letech 1992/93–1999/2000 (v %)	72
Obrázek 30:	Vývoj počtu absolventů VŠ českého občanství v prezenčním studiu (bak. a mag.) v letech 1989–2000 (v tisících)	73
Obrázek 31:	Vývoj počtu středisek pro volný čas dětí a mládeže a jejich členů (v tis.) v letech 1989/90–2000/01	79
Obrázek 32:	Vývoj počtu základních uměleckých škol a jejich žáků (v tis.) v letech 1989/90–2000/01	80
Obrázek 33:	Vývoj počtu školních jídelen a stravujících se (v tis.) v letech 1989/90–2000/01	81
Obrázek 34:	Vývoj počtu (v tis.) a struktury (v %) stravujících žáků ve školních jídelnách v letech 1989/90–2000/01	81

Obrázek 35:	Vývoj počtu domovů mládeže a počtu ubytovaných studentů (v tis.) v letech 1989/90–2000/01	81
Obrázek 36:	Vývoj počtu studentů ubytovaných na kolejích (v tis.) a jejich podíl na celkovém počtu studentů denního studia na vysokých školách (v %) v letech 1991/92–2000/2001	82
Obrázek 37:	Vývoj počtu jídel vydaných studentům vysokých škol ve vysokoškolských menzách (v mil.) a průměrný počet jídel na studenta (v desítkách) vysoké školy v letech 1991–2000	83
Obrázek 38:	Vývoj počtu školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně ochranné péče a jejich svěřenců (v tis.) v letech 1989/90–2000/01	84
Obrázek 39:	Struktura zaměstnanců v ČR a učitelů v regionálním školství podle věku a pohlaví (v %) k 31. 12. 1999	89
Obrázek 40:	Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství v letech 1996–2000	96
Obrázek 41:	Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na mateřské školy v letech 1996–2000	98
Obrázek 42:	Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na základní školy v letech 1996–2000	100
Obrázek 43:	Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na střední školy v letech 1996–2000	102
Obrázek 44:	Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na gymnázia a sportovní školy v letech 1996–2000	103
Obrázek 45:	Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na střední odborné školy a VOŠ v letech 1996–2000	104
Obrázek 46:	Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na SOU v letech 1996–2000	106
Obrázek 47:	Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na speciální školy v letech 1996–2000	109
Obrázek 48:	Podíl kapitálových a běžných výdajů regionálního školství na VOŠ v letech 1997–2000	110
Obrázek 49:	Počet přihlášených a zapsaných do denního studia na VŠ a VOŠ ve vztahu k populaci 18letých a k počtu maturantů v letech 1997/98–2000/01	132
Obrázek 50:	Přihlášení a přijatí na vysoké školy (v tis.) v letech 1995–2000	133
Obrázek 51:	Výsledky žáků v matematickém testu v letech 1995 a 1999	135
Obrázek 52:	Výsledky žáků v přírodovědném testu v letech 1995 a 1999	136
Obrázek 53:	Rozdíly ve výsledcích žáků základních škol a víceletých gymnázií v testu TIMSS-R	137
Obrázek 54:	Úspěšnost žáků v testu znalostí a dovedností	137
Obrázek 55:	Zastoupení žáků 10. a 12. ročníků na jednotlivých úrovních způsobilosti, čtenářská gramotnost	139
Obrázek 56:	Zastoupení žáků 9. ročníku na jednotlivých úrovních způsobilosti, čtenářská gramotnost	140
Obrázek 57:	Rozdíly mezi výsledky žáků s nejlepším a nejhorším domácím zázemím	140

SEZNAM AUTORŮ

Redakce

Michaela KLEŇHOVÁ
Pavla CIBULKOVÁ

Spolupracovali

Josef BENEŠ
Pavel CINK
Květa GOULLIOVÁ
Vladimír HULÍK
Anna KARASOVÁ
Michaela KLEŇHOVÁ
Jiří KOTÁSEK
Zdenka MÁCHOVÁ
Simona PIKÁLKOVÁ
Ivana PROCHÁZKOVÁ
Lenka REŽNICKÁ
Zuzana SCHIMPERKOVÁ
Helena ŠEBKOVÁ
Vladimír ŠECL
Pavčina ŠTASTNOVÁ

Příprava datových podkladů

Pavčina ŠTASTNOVÁ
Simona PIKÁLKOVÁ
Vladimír HULÍK
Lenka REŽNICKÁ
Michaela KLEŇHOVÁ
Ivana PROCHÁZKOVÁ
Zdenka MÁCHOVÁ

Jazyková redakce

Daniela Hatinová

ÚVOD	7
A	PODMÍNKY VÝVOJE VZDĚLÁVACÍHO SYSTÉMU
<i>A1</i>	<i>EKONOMICKÉ PODMÍNKY ROZVOJE ŠKOLSTVÍ</i>
A1.1	Objem výdajů veřejných rozpočtů na školství
A1.2	Výdaje státního rozpočtu a obecních rozpočtů na školství
A1.3	Provozní a kapitálové výdaje
A1.4	Veřejné výdaje na jednotlivé typy a druhy škol
A1.5	Veřejné výdaje na regionální školství
A1.6	Veřejné výdaje na vysoké školy
<i>A2</i>	<i>PRACOVNÍ TRH A VZDĚLÁVACÍ SYSTÉM</i>
A2.1	Vzdělanostní struktura obyvatelstva a struktura zaměstnanosti
A2.2	Nezaměstnanost a vzdělání
A2.3	Ekonomická hodnota vzdělání
A2.4	Uplatnění absolventů škol na trhu práce
<i>A3</i>	<i>DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ</i>
<i>A4</i>	<i>PRÁVNÍ PŘEDPISY VE ŠKOLSTVÍ</i>
<i>A5</i>	<i>VÝCHODISKA DALŠÍHO ROZVOJE VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY</i>
B	VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVA V ROCE 2000
<i>B1</i>	<i>STRUKTURA VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY</i>
<i>B2</i>	<i>REGIONÁLNÍ ŠKOLSTVÍ</i>
B2.1	Řízení, správa a samospráva v regionálním školství
B2.1.1	Státní správa v regionálním školství
B2.1.2	Samospráva v regionálním školství
B2.2	Předškolní vzdělávání
B2.3	Povinná školní docházka
B2.3.1	Základní školství
B2.3.2	Víceletá gymnázia
B2.4	Střední školství
B2.4.1	Všeobecné vzdělávání – gymnázia
B2.4.2	Odborné vzdělávání
B2.4.2.1	Střední odborné školy
B2.4.2.2	Střední odborná učiliště
B2.4.2.3	Nástavbové studium
B2.5	Speciální školství
<i>B3</i>	<i>VYŠŠÍ ODBORNÉ A VYSOKÉ ŠKOLSTVÍ</i>
B3.1	Vyšší odborné školství
B3.2	Vysoké školství
B3.2.1	Řízení vysokého školství
B3.2.2	Zásadní změny vyplývající z nového zákona a jejich implementace
B3.2.2.1	Studijní programy
B3.2.2.2	Nově zřízené soukromé vysoké školy
B3.2.2.3	Správní rady vysokých škol
B3.2.2.4	Hodnocení kvality, akreditace
B3.2.3	Mezinárodní spolupráce
B3.2.3.1	Mobilita studentů akademických pracovníků a účast vysokých škol ve vzdělávacích programech EU

B3.2.4	Vývoj vysokého školství	70
B4	VÝZKUM A VÝVOJ	73
B4.1	Institucionální podpora výzkumu a vývoje na vysokých školách	74
B4.2	Programy a projekty výzkumu a vývoje	74
B5	ŠKOLSKÁ ZAŘÍZENÍ PRO VÝCHOVU MIMO VYUČOVÁNÍ A PÉČI O DĚTI A MLÁDEŽ	78
B5.1	Péče o děti mimo vyučování	78
B5.2	Školní stravování a ubytování žáků základních a středních škol	80
B5.3	Stravování a ubytování studentů vysokých škol	82
B5.4	Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče	83
B5.5	Výchovné poradenství	85
B6	PRACOVNÍCI VE ŠKOLSTVÍ	86
B6.1	Zaměstnanost ve školství	86
B6.1.1	Struktura zaměstnanosti ve školství	86
B6.1.2	Vývoj zaměstnanosti v letech 1996–2000	87
B6.2	Učitelé a ředitelé škol	88
B6.2.1	Počet učitelů, jejich struktura, vývoj	88
B6.2.2	Změny v postavení učitele v uplynulých letech	90
B6.3	Platy a platová úroveň ve školství	91
B6.4	Vývoj platů učitelů	92
B7	FINANCOVÁNÍ ŠKOLSTVÍ	95
B7.1	Výdaje na regionální školství	95
B7.1.1	Mateřské školy a vývoj financování v regionálním školství	97
B7.1.2	Základní školy a vývoj financování v regionálním školství	100
B7.1.3	Střední školy a vývoj financování v regionálním školství	100
B7.1.3.1	Gymnázia a vývoj financování v regionálním školství	102
B7.1.3.2	Střední odborné školy a VOŠ – vývoj financování v regionálním školství	104
B7.1.3.3	Střední odborná učiliště a vývoj financování v regionálním školství	105
B7.1.4	Speciální školy a vývoj financování v regionálním školství	106
B7.1.5	Vyšší odborné školy a vývoj financování v regionálním školství	110
B7.2	Financování vysokých škol	110
B7.2.1	Změny ve financování vysokých škol v roce 2000	111
B7.2.2	Financování veřejných vysokých škol v roce 2000	111
B7.2.3	Vývoj výdajů na vysoké školy	113
B8	MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE V RESORTU ŠKOLSTVÍ	114
B8.1	Bilaterální spolupráce	114
B8.2	Evropská unie	114
B8.2.1	Příprava ke vstupu do Evropské unie	114
B8.2.2	Spolupráce s Radou Evropy	115
B8.2.3	Vzdělávací programy Evropské unie	115
B8.2.4	Účast školství v programu Phare	116
B8.3	Ostatní mnohostranná spolupráce	117
B8.3.1	Mezinárodní aktivity v oblasti výzkumu a vývoje	117
B8.3.2	Organizace spojených národů (OSN)	118
B8.3.3	UNESCO	118
B8.3.4	UNICEF	118
B8.3.5	CEEPUS	119
B8.3.6	Regionální spolupráce	119
C	STAV A PODMÍNKY VZDĚLÁVÁNÍ A VZDĚLÁVACÍCH AKTIVIT	123
C1	NÁRODNÍ PROGRAM ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE	123

C1.1	Východiska	123
C1.2	Veřejná diskuse „Výzva pro deset miliónů“	123
C1.3	Tvorba a projednávání textu dokumentu	124
C1.4	Obsah a struktura dokumentu	125
C1.5	Strategické linie vzdělávací politiky	125
C1.6	Usnesení vlády České republiky o Národním programu rozvoje vzdělávání	126
C2	<i>REFORMA VEŘEJNÉ SPRÁVY VE ŠKOLSTVÍ</i>	126
C2.1	Přechod zřizovatelských kompetencí z MŠMT a školských úřadů na kraje	127
C2.2	Přechody majetku a dalších práv a povinností	127
C2.3	Zánik školských úřadů a začlenění jejich pracovníků i vykonávaných agend do referátů školství okresních úřadů či odborů školství krajských úřadů	128
C2.4	Zajištění financování nového školského systému	128
C2.5	Zajištění výkonu státní správy na okresních úřadech a výkonu přenesené státní správy na krajských úřadech	129
C2.6	Zajištění pedagogické, finanční a správní kontroly škol, předškolních zařízení a školských zařízení	130
C2.7	Dopady reformy	131
C3	<i>VÝVOJ PŘÍSTUPU K TERCIÁRNÍMU VZDĚLÁVÁNÍ</i>	132
C3.1	Vývoj počtu přihlášených a přijatých do terciárního vzdělávání	132
C3.2	Vliv přijímacího řízení na celkové počty studentů v terciárním vzdělávání	134
C4	<i>ČESKÁ REPUBLIKA A MEZINÁRODNÍ VÝZKUMY HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VZDĚLÁVÁNÍ</i>	134
C4.1	Výsledky českých žáků v mezinárodních výzkumech	135
C4.1.1	TIMSS-R (Mezinárodní výzkum matematického a přírodovědného vzdělávání)	136
C4.1.2	CivEd (Mezinárodní výzkum výchovy k občanství)	137
C4.1.3	PISA (Mezinárodní výzkum čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti)	138
C5	<i>PODMÍNKY A ÚROVEŇ VZDĚLÁVÁNÍ VE ŠKOLNÍM ROCE 2000/01</i> <i>Z POHLEDU ČESKÉ ŠKOLNÍ INSPEKCE</i>	140
C5.1	Základní školy	140
C5.2	Střední školy	141
C5.3	Vyšší odborné školy	142
C5.4	Speciální školy	142
C5.5	Základní umělecké školy	142
C5.6	Předškolní zařízení (mateřské školy)	143
C5.7	Školská účelová zařízení	143
C5.7.1	Školská výchovná zařízení	143
C5.7.2	Zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy	144
C5.7.3	Školská poradenská zařízení	145

NA POČÁTKU TISÍCILETÍ

Výroční zpráva MŠMT o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy za rok 2000

Vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
spolu s Ústavem pro informace ve vzdělávání 2002
Náklad: 500 ks

Grafické zpracování a tisk: Nakladatelství TAURIS